

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КУЗНІЧЕНКО ЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.014.543:37.018(043)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРУДЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеню
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших

Авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Я. М. Кузніченко

Науковий керівник:

Бойко Антон Олександрович

Доктор економічних наук, професор

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Кузніченко Я.М. Пруденційне регулювання достатності капіталу банку. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертаційна робота спрямована на розвиток теоретичних засад і науково-методичних підходів пруденційного регулювання мінімальних вимог достатності капіталу банків, орієнтованих на адекватність обсягу капіталу величині ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності.

У роботі систематизовано існуючі підходи до визначення економічної сутності капіталу, його видів та функцій з точки зору покриття ризиків у банківській діяльності. За результатами даних досліджень запропоновано авторське трактування поняття «капітал банку» з точки зору відображення економічної сутності власного капіталу як такого, що використовується з метою оцінки покриття ним банківських ризиків, тобто уособлює собою розрахункову величину належних банку ресурсів, які можуть бути використані для покриття ризиків. Запропоноване визначення поняття «капітал банку» дає можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення підходів оцінки достатності (адекватності) капіталу у банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та спроможності забезпечити стійкість банку в кризові періоди.

Проведений аналіз трансформації концепції регулювання достатності капіталу банку у міжнародній практиці впродовж останніх десятиріч засвідчив, що капітал банку уособлює в собі розрахункову величину, наповнення якої вдосконалювалось протягом багатьох років, і наразі має використовуватись із метою оцінки повноти покриття ним банківських ризиків відповідно рівню схильності до ризиків. За останні 30 років, завдяки зусиллям Базельського комітету з банківського нагляду, було досягнуто помітного прогресу в розвитку

методології оцінки банківських ризиків. То ж можна стверджувати про виникнення нової ідеології забезпечення стійкості банківського сектору, що передбачає переважну опору на ринкові механізми. З огляду на зазначене, підходи розрахунку показника достатності (адекватності) капіталу (норматив Н2) у вітчизняній банківській практиці підлягають перегляду та вдосконаленню згідно з розвинутою концепцією регулювання достатності капіталу банку.

Здійснено порівняльний аналіз застосовуваних Національним банком України підходів до розрахунку достатності (адекватності) капіталу банку на предмет узгодженості з положеннями Базельського комітету з банківського нагляду, зокрема в частині покриття капіталом ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності. Визначені основні проблеми, що перешкоджають запровадженню підходів Базельського комітету з банківського нагляду в банківському секторі, є:

- відсутність поширеної практики присвоєння провідними світовими рейтинговими агентствами (Standard&Poor's, Moody's, Fitch Ratings та інші) рейтингів суб'єктам корпоративного сектора України;
- відсутність цілісного достовірного статистичного ряду даних (за 5-7 років) про платоспроможність контрагентів і позичальників банку для оцінки кредитного ризику за підходом на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід) та удосконаленого IRB-підходу;
- невпевненість Національного банку України в адекватності та ефективності існуючих в українських банках систем ризик-менеджменту і рівня корпоративного управління з точки зору належно побудованої системи управління ризиками;
- потреба в імплементації на національному рівні методологічних підходів, які забезпечуватимуть адаптацію методології розрахунку нормативу достатності (адекватності) капіталу (норматив Н2), яка застосовується в банківській системі України, концепції вимірювання капіталу та стандартів капіталу відповідно до положень Базельського комітету з банківського нагляду.

Визначені основні вектори розвитку в контексті вдосконалення методики розрахунку достатності капіталу для покриття ризиків із метою забезпечення її адекватності сучасним умовам та практичним потребам, згідно з якими капітал банків має розглядатись та аналізуватись не лише з позиції оптимальності його структури, але й із позицій здатності абсорбувати збитки та можливості забезпечити стійкість банківського сектору; існує потреба в посиленні контрольних функцій регулятора за збалансованістю обсягів капіталу банків із рівнем ризиків, з огляду на існуючий у банку рівень схильності до ризиків. Це пояснюється значними збитками банківського сектору України в дослідженому періоді, причиною яких були накопичені в міжкризових періодах внутрішні дисбаланси в структурі активів банків, пов'язані зі стрімким їх нарощенням на шкоду якості, та, відповідно, доформування банками резервів на покриття збитків за кредитними операціями. Ускладнення зазначеної ситуації відбулось внаслідок девальвації гривні – в 2008 році та впродовж 2014-2015 років.

Запропоновано науково-методичний підхід щодо вдосконалення пруденційних вимог до оцінки достатності (адекватності) капіталу банків (норматив Н2), ґрунтуючись на положеннях БКБН, шляхом доопрацювання діючого підходу до оцінки кредитного ризику (на сьогодні ризикозважувння активів) та запровадження оцінки операційного та ринкового ризиків із подальшим включенням до розрахунку нормативу Н2. Таке вдосконалення, на відміну від існуючого підходу, забезпечує більшу чутливість до ризиків та дозволяє визначати мінімально допустимий обсяг капіталу банку для покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків, а також формує інформаційну основу для прийняття управлінських рішень щодо спроможності банків утримувати ризики на рівні, відповідному їх схильності до цих ризиків, аби досягати задекларованих бізнес-цілей, не створюючи при цьому загрози стійкості банку, інтересам вкладників і кредиторів; спрямоване на забезпечення вищого рівня стійкості банків до потрясінь у періоди стресів.

Визначені принципи, за якими має здійснюватись вдосконалення методики розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків

(H2) в частині оцінки кредитного, операційного та ринкового ризиків, розроблено алгоритм, відповідно до якого має відбуватись вдосконалення. Зокрема, значення вимог до капіталу для покриття операційного та ринкового ризиків представлені сума ризику, зважена на 10% (для врівноваження з числівником, виходячи з нормативного значення $H2 \geq 10\%$). Попри те, що застосування банками вдосконаленого підходу до розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) матиме наслідком підвищення навантаження на регулятивний капітал, такий підхід забезпечить більш чутливу оцінку ризиків та сприятиме підвищенню рівня стійкості банків до потрясінь в періоди стресів. В якості компенсатора надмірного навантаження на капітал банків через застосування вдосконаленого підходу до розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2), пропонується запровадити графік поступового входження банків у вихідне значення нормативу (10%) і вище.

Запропоновано науково-методичні підходи оцінювання:

- кредитного ризику, як одного з ключових ризиків, на який наражається капітал банку, який, на відміну від існуючого підходу, заснований на формалізації кредитного ризику для кожного виду активів (балансові та позабалансові активи, в тому числі позабалансові строкові фінансові інструменти) та подальшому зважуванні на оціночні значення ризику країн, ґрунтуючись на методології експортних кредитних агентств, що є учасниками «Угоди про офіційно підтримувані експортні кредити». Це дозволяє підвищити достовірність отриманих результатів та сформуванню єдиної системи показників кредитного ризику для всієї банківської системи України;

– операційного ризику банку, що передбачають можливість застосування одного з двох підходів його оцінювання: базового або стандартизованого – диференційовано, залежно від рівня розвитку банку, що засновані на мультиплікативній згортці річного доходу банку і сталого коефіцієнту для першого підходу та адитивній згортці річного доходу банку за кожною бізнес-спеціалізацією, зваженого на відповідний коефіцієнт ризику – для другого підходу. Це створює належне методичне та практичне підґрунтя для

впровадження в українську банківську практику більш чутливих до операційного ризику методів оцінювання вимог до капіталу;

– ринкового ризику діяльності банку, що базується на побудові адитивної моделі лінійної згортки індивідуально визначених процентного, валютного, фондового та товарного ризиків, зважених на коефіцієнти масштабування. Це дозволяє врахувати специфіку ризикової діяльності банку, зумовленої здійсненням операцій, пов'язаних із несприятливими коливаннями курсів валют, цін на товари, процентних ставок та котирувань цінних паперів.

Розроблено науково-методичний підхід щодо побудови індикативного показника вибору методу розрахунку (базовий / стандартизований / вдосконалений) вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику на основі регресійного аналізу, що дозволяє об'єктивно визначити, які банки можуть застосовувати базовий метод для обчислення операційного ризику, які мають використовувати для таких цілей більш складний стандартизований метод, а які можуть претендувати на застосування вдосконаленого економетричного підходу.

Запропоновано науково-методичний підхід щодо визначення оціночних рівнів дефолтів боржників на основі матриць міграції та подальшого співставлення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників по банківській системі з відповідними даними окремого банку. Це дозволяє банкам ефективно контролювати рівень платоспроможності боржників, а НБУ, будучи базовим суб'єктом мікропруденційного нагляду, – визначати рівень застосування інструментів впливу до банків, з огляду на рівні дефолтів їх боржників (загальний ступінь нагляду; ступінь моніторингу; ступінь вжиття заходів).

Ключові слова: пруденційне регулювання, достатність капіталу, кредитний ризик, ринковий ризик, операційний ризик, індикативний показник, рівень дефолту боржників банків.

ABSTRACT**ABSTRACT****Kuznichenko Ya.M. Prudential Regulation of Bank Capital Adequacy. Qualifying scientific work as a manuscript.**

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Science in the specialty 08.00.08 “Money, Finance and Credit”. – Sumy State University, Sumy, 2021.

The dissertation aims to develop theoretical foundations and scientific and methodological approaches to prudential regulation of the minimum capital adequacy requirements of banks, focused on the adequacy of the amount of capital to the amount of risks that banks face in their activities.

The paper systematizes the existing approaches to determining the economic essence of capital, its types, and functions in terms of covering risks in banking activities. Based on the results of these studies, the author’s definition of the concept of “bank capital” was proposed in terms of reflecting the economic essence of equity capital as such, which is used to assess the coverage of banking risks, i.e., it personifies the estimated value of the resources owned by banks that can be used to cover risks. The proposed definition of the concept of “bank capital” makes it possible to determine the priority areas for improving approaches to assessing the adequacy of capital in banking practice in terms of the ability to absorb losses due to the realization of risks and the ability to ensure the stability of the bank in crisis periods.

The analysis of the transformation of the concept of regulation of the bank’s capital adequacy in international practice over the past decades has shown that the bank’s capital personifies the estimated value, which has been improving over many years and should now be used to assess the completeness of coverage of banking risks in accordance with the level of risk exposure. Over the past 30 years, due to the efforts of the Basel Committee on Banking Supervision, significant progress has been made in the development of a methodology for assessing banking risks. Thus, it can be argued about the emergence of a new ideology of ensuring the banking sector’s stability, which implies more significant reliance on market mechanisms. Considering the above, the approaches to calculating the capital adequacy ratio (H2 standard) in

domestic banking practice are subject to revision and improvement in accordance with the concept of regulation of the bank's capital adequacy.

A comparative analysis of the approaches used by the National Bank of Ukraine to calculate the adequacy of a bank's capital for consistency with the provisions of the Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), including in terms of capital coverage of the risks that banks face in their activities, has been carried out. The main problems hindering the implementation of the Basel Committee on Banking Supervision approaches in the banking sector have been identified:

- the lack of a widespread practice of assigning ratings to subjects of the corporate sector of Ukraine by the world's leading rating agencies (Standard & Poor's, Moody's, Fitch Ratings, etc.);
- lack of complete reliable statistical series of data (for 5-7 years) on the solvency of the bank's counterparties and borrowers for assessing credit risk using the internal rating approach (IRB approach) and the improved IRB approach;
- uncertainty of the National Bank of Ukraine about the adequacy and effectiveness of the existing risk management systems and the level of corporate governance in Ukrainian banks in terms of a properly constructed risk management system;
- the need to implement methodological approaches at the national level that will ensure the adaptation of the methodology for calculating the capital adequacy ratio (H2 standard), which is applied in the banking system of Ukraine, the concept of capital measurement and capital standards in accordance with the provisions of the Basel Committee on Banking Supervision.

The main development vectors are identified in the context of improving the methodology for calculating capital adequacy to cover risks to ensure its adequacy to current conditions and practical needs, according to which the capital of banks should be considered and analyzed both in terms of the optimality of its structure and in terms of the ability to absorb losses and the ability to ensure the stability of the banking sector; there is a need to strengthen the control functions of the regulator over the balance of banks' capital volumes with the level of risks, taking into account the current level of

risk exposure in the bank. This is due to significant losses of the banking sector of Ukraine in the period under consideration, which were caused by internal imbalances accumulated in the inter-crisis periods in the structure of banks' assets associated with their rapid increase to the detriment of quality, and, accordingly, the additional formation of reserves by banks to cover losses on credit operations. The complication of this situation occurred due to the devaluation of the hryvnia – in 2008 and during 2014-2015.

A scientific and methodological approach is proposed to improve the prudential requirements for assessing the adequacy of banks' capital (H2 standard), based on the provisions of the BCBS, by finalizing the current approach to assessing credit risk (currently risk-weighted assets) and introducing an assessment of operational and market risks with subsequent inclusion in the calculation of H2 standard. This improvement, in contrast to the existing approach, provides greater sensitivity to risks and allows determining the minimum allowable amount of capital of the bank to cover credit, operational and market risks, and also forms an information basis for making management decisions about the ability of banks to keep risks at the level corresponding to their exposure to these risks, to achieve declared business goals, without creating a threat to the stability of the bank, the interests of depositors and creditors; aimed at ensuring a higher level of stability of banks to shocks during periods of stress.

The principles that should be used to improve the methodology for calculating the regulatory capital adequacy ratio (H2) of banks in terms of assessing credit, operational and market risks are defined, and an algorithm is developed according to which the improvement should take place. In particular, the values of capital requirements to cover operational and market risks are represented by the amount of the risk weighted by 10% (for balancing with the numeral, based on the standard value of $H2 \geq 10\%$). Although the use by banks of an improved approach to calculating the adequacy of banks' regulatory capital (H2) will result in an increased burden on regulatory capital, this approach will provide a more sensitive risk assessment and will help increase the level of banks' resilience to shocks during periods of stress. As a compensator for the excessive burden on banks' capital due to the application of an

improved approach to calculating the adequacy of regulatory capital (H2), it is proposed to introduce a schedule for banks to gradually enter the initial value of the standard (10%) and above.

Scientific and methodological approaches to the assessment are proposed:

- credit risk, as one of the key risks that the bank's capital is exposed to, which, in contrast to the existing approach, is based on the formalization of credit risk for each type of asset (balance sheet and off-balance sheet assets, including off-balance sheet fixed-term financial instruments) and further weighing on the estimated risk values of countries, based on the methodology of export credit agencies that are parties to the "agreement on officially supported export loans". This makes it possible to increase the reliability of the results obtained and form a single system of credit risk indicators for the entire banking system of Ukraine;

- operational risk of the bank, providing for the possibility of applying one of two approaches to its assessment: basic or standardized – differentiated, depending on the level of development of the bank, based on a multiplicative convolution of the bank's annual income and a stable coefficient for the first approach and an additive convolution of the bank's annual income for each business specialization, weighted by the corresponding risk coefficient – for the second approach. This creates an appropriate methodological and practical basis for introducing more operational risk-sensitive methods for assessing capital requirements into Ukrainian banking practice;

- market risk of the bank's activities, based on the construction of an additive model of linear convolution of individually defined interest rate, currency, stock, and commodity risks, weighted by scaling factors. This allows taking into account the specifics of the bank's risky activities caused by operations related to unfavorable fluctuations in currency exchange rates, commodity prices, interest rates, and securities quotations.

A scientific and methodological approach has been developed to construct an indicative indicator of the choice of calculation method (basic/standardized/improved) of the bank's capital requirements to cover operational risk based on regression analysis, which allows objectively determining which banks

can apply the basic method to calculate operational risk, which ones should use a more complex standardized method for such purposes, and which ones can claim to apply an improved econometric approach.

A scientific and methodological approach is proposed to determine the estimated levels of debtors' defaults based on migration matrices and subsequent comparison of aggregated historical data on the level of debtors' defaults in the banking system with the corresponding data of an individual bank. This allows banks to effectively control the level of debtors' solvency, and allows the National Bank of Ukraine, being the basic subject of microprudential supervision, to determine the level of application of instruments of influence to banks, taking into account the level of defaults of their debtors (general degree of supervision; degree of monitoring; degree of measures taken).

Keywords: prudential regulation, capital adequacy, credit risk, market risk, operational risk, indicative indicator, level of default of bank debtors.

Список публікацій здобувача в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Кузнiченко Я.М. Розвиток пруденційних вимог та методологічні засади оцінки достатності капіталу банку. *Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку*: колективна монографія / за ред. ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. С. 521-569. (1,99 друк. арк.).

2. Кузнiченко Я.М. Аналіз підходів до розрахунку кредитного як складової оцінки достатності капіталу банку. *Банківське регулювання та нагляд: методологія і практика*: колективна монографія / за ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. С. 386-403. (0,9 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Кузнiченко Я.М. Визначення економiчної сутностi капiталу, форм та функцiй капiталу банку. *Вiсник Унiверситету банкiвської справи Нацiонального банку України*. 2012. № 2 (14). С. 168-172. (0,6 друк. арк.).

4. Кузнiченко Я.М. Методичнi засади забезпечення та оцiнки достатностi капiталу банку. *Збiрник Харкiвського Державного технiчного унiверситету будiвництва та архiтектури «Проблеми розвитку фiнансових послуг»*. 2012, №1, С. 86-97. (0,51 друк. арк.).

5. Кузнiченко Я.М., Коренєва О.Г. Стан капiталiзацiї банкiвської системи України та оцiнка можливостей покриття банкiвських ризикiв капiталом. *Вiсник Нацiонального банку України*. 2013. № 10 (212). С. 43-57. (0,9 друк. арк.).
Особистий внесок: визначено поточний стан капiталiзацiї банкiвської системи з точки зору оцiнки можливостi покриття ризикiв капiталом. (0,65 друк.арк.).

6. Кузнiченко Я.М. Аналiз пiдходiв до розрахунку ринкового ризику як складової оцiнки достатностi капiталу банку. *Вiсник Унiверситету банкiвської справи Нацiонального банку України*. 2013. № 2 (17). С. 199-203. (0,51 друк. арк.).

7. Кузнiченко Я.М. Використання iндикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капiталу банку для покриття операцiйного ризику. *Вiсник Української академiї банкiвської справи*. 2014. № 1 (36). С. 18-23. (0,6 друк. арк.).

8. Кузнiченко Я.М. Запровадження процесу спiввiднесення агрегованих iсторичних даних щодо рiвня дефолтiв iз рiвнем дефолтiв боржникiв банкiв. *Глобальнi та нацiональнi проблеми економiки*. 2015. № 8. С. 1017-1022. (0,6 друк. арк.).

9. Kuznichenko Y., Frolov S. Impact of banking risks on banks' financial security. *Actual Problems Of Economics*. 2019. № 8 (218), P. 105-112. (0,6 друк.арк.).
Особистий внесок: досліджено вплив банкiвських ризикiв на фiнансову безпеку банкiв (0,45 друк.арк.)

Публікації в наукових виданнях, що включені до міжнародної науко-метричної бази Scopus:

10. Kuznichenko Y.M. Analysis of Approaches to Calculation of Operational Risk within Bank Capital Adequacy Assessment. *Actual Problems Of Economics* (Scopus). 2014. № 1 (151). С. 425-432. (0,5 друк. арк.).

11. Kuznichenko Y., Dykha M.V., Pavlova N., Frolov S., Hryhorash O. Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. *Banks and Bank Systems* (Scopus). 2018. № 13 (2), P. 1-11. (0,65 друк. арк.).
Особистий внесок: досліджено моделі оцінки платоспроможності боржників, залежно від сегментації кредитного портфелю та накопичених статистичних даних окремого банку, з метою обчислення ймовірності дефолту боржників, придатність та ефективність застосування таких моделей українськими банками (0,3 друк.арк.).

12. Kuznichenko Y., Frolov S., Zhuravka F., Yefimov M., Fedchenko V. Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. *Banks and Bank Systems* (Scopus). 2018. № 13 (4). P. 73-84. (0,99 друк. арк.).
Особистий внесок: переглянуті підходи Базельського комітету з банківського нагляду до розрахунку ринкового ризику з метою вибору найбільш прийнятної з точки зору імплементації в українську банківську практику (0,5 друк. арк.).

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

13. Кузніченко Я. М. Пруденційні вимоги до капіталу банків та перспективи їх вдосконалення. *Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2–3 жовтня 2012 р. Дніпропетровськ: «ГЕРДА», 2012. С. 214–216. (0,1 друк. арк.).*

14. Кузніченко Я. М. Ризики в банківській діяльності та їх вплив на достатність капіталу банків. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин:*

збірник тез і доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 16-18 травня 2013 р. Севастополь, 2013. С. 160-161. (0,12 друк. арк.).

15. Кузніченко Я.М. Методи оцінки ризиків банку з метою визначення достатності капіталу. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика*: збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 травня 2013 р, Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. С. 47-49. (0,13 друк. арк.).

16. Кузніченко Я.М. Підходи до розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику з застосуванням індикативного показника. *Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 червня 2014 р. Черкаси, 2014. С. 70-72. (0,12 друк.арк.).

17. Kuznichenko Y., Frolov S., Kuznichenko P. Analysis of approaches to the Bank's loan portfolio segmentation by types of debtors. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 12 жовтня 2018 р. Київ: «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018. С.177-180. (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено підходи до сегментації кредитного портфеля банку за видами боржників.* (0,06 друк.арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ	27
1.1. Визначення економічної сутності капіталу банку та дослідження його форм і функцій.....	27
1.2. Трансформація пруденційних вимог до капіталу як індикатора надійності банківської діяльності.....	47
1.3. Методичні засади забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку.....	66
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ ШЛЯХОМ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	88
2.1. Дослідження стану капіталізації банківської системи України та оцінювання здатності покриття банківських ризиків капіталом.....	88
2.2. Напрями вдосконалення розрахунку показника достатності регулятивного капіталу з метою покриття банківських ризиків.....	106
2.3. Методичні засади удосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу українських банків в сучасних умовах.....	132
Висновки до розділу 2.....	151
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ	155
3.1. Практична реалізація науково-методичного підходу до оцінювання достатності капіталу банку в частині врахування кредитного, операційного та ринкового ризиків.....	155
3.2. Використання індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику.....	181

3.3. Методичні засади ідентифікації кредитного ризику банку на основі оціночних рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду.....	196
Висновки до розділу 3	210
ВИСНОВКИ.....	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	235

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З огляду на сучасний глобальний контекст концепції управління ризиками в банківській діяльності, що полягає в забезпеченні спроможності банків протистояти фінансовим шокам, наглядові органи країн все більше зосереджують свою увагу на необхідності банків дотримуватись нормативних стандартів, як у межах країни, так і на міжнародному рівні. Такі стандарти орієнтовані, перш за все, на забезпечення стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів, повноти застосовуваних банками методів виявлення ризиків, своєчасності оцінювання таких ризиків.

Спостережувані в банківській сфері структурні зміни, зумовлені глобальною фінансовою кризою, зменшенням толерантності суспільств та, відповідно, урядів країн, до банківських банкрутств і використання коштів платників податків для відновлення платоспроможності банків, демонструють стійку тенденцію до подальшого розширення масштабів та глибини наглядового регулювання банків. Очікується, що така тенденція протягом наступного десятиліття буде тільки посилюватись.

В даному контексті, найважливішим предметом уваги, як із боку банків, так і з боку наглядового органу, є визначення достатності банківського капіталу, як одного з найвагоміших показників стійкості та надійності банків, що характеризує їх спроможність нівелювати фінансові збитки, спричинені ризиковою діяльністю, власним коштом, тобто, не наражаючи на ризики збитків своїх клієнтів.

Відповідно, питання прийнятності та відповідності сучасним світовим тенденціям застосовуваних в українській банківській практиці стандартів оцінки достатності капіталу банку набуває все більшої актуальності.

Оцінка достатності регулятивного капіталу банку є об'єктом регулювання з боку Національного банку України (НБУ) в рамках наявних у нього згідно з законодавством України функцій щодо забезпечення платоспроможності вітчизняних банків, захисту інтересів вкладників і кредиторів, а також

забезпечення загальної стійкості фінансової системи держави. Встановлення мінімальних вимог до достатності капіталу банків є базовим елементом здійснюваного НБУ мікропруденційного нагляду і ключовою сферою перетину цього виду нагляду з макропруденційною політикою.

За таких умов найпріоритетнішим завданням НБУ є встановлення й вдосконалення мінімальних вимог щодо достатності капіталу банків, орієнтованих на адекватність обсягу капіталу величині ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності, встановлення принципів прозорості та ефективності нагляду.

Таке вдосконалення, з огляду на затверджену Правлінням НБУ Стратегію макропруденційної політики, має здійснюватись, орієнтуючись на принципи і рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та положень Європейського Парламенту та Ради (далі – Євродирективи).

Фундаментальні засади визначення економічної сутності капіталу, форм та функцій капіталу банку закладено в працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля, А. Маршалла, П. Самуельсона, Д. Бегга, С. Фішера, Р. Дорнбуша, К. Макконела, С. Брю, Й. Шумпетера, П. Роуза та ін. Окремим аспектам зазначеної проблематики присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема М. Алексеєнка, В. Базилевича, І. Бланка, А. Бойко, О. Васюренка, Г. Вознюка, Ю. Воробйова, Ж. Довгань, І. Д'яконової, А. Єпіфанова, А. Завгороднього, О. Заруцької, І. Зятковського, К. Кіреєвої, В. Кисельова, Г. Климко, В. Коваленко, С. Леонова, А. Мороза, В. Нестеренка, Р. Павлова, Л. Примостки, Т. Савченка, В. Селезньова, Т. Смовженко, Н. Ткачука та ін.

Разом із тим, з огляду на зростання взаємопов'язаності та залежності фінансових ринків у глобальному вимірі, накопичення та переміщення ризиків із локальних рівнів на системний, подальшого дослідження вимагає комплекс питань, пов'язаних із достатністю капіталізації українських банків, як однієї з головних умов забезпечення їх фінансової стійкості, виміром ризиків і методів зниження їхнього впливу на капітал банків, розробки надійних інструментів економічного регулювання діяльності банків.

Таким чином, незавершеність формування цілісного уявлення про методичне підґрунтя та практичний інструментарій пруденційних вимог до достатності капіталу банків обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з основними напрямками наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0116U000931) увійшли результати проведеного аналізу структури балансів банків та окремих показників діяльності банківської системи України в контексті визначення балансових складових, що беруть безпосередню участь у формуванні доходів, з метою обрання, з застосуванням індикативного показника, способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику; до звіту за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782) – результати співвіднесення оціночних агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників по банківській системі з оціночними рівнями дефолтів боржників банків із метою систематизації статистичної інформації щодо реалізованих рівнів дефолтів боржників банків, застосування моделі обчислення оціночних рівнів дефолтів боржників та визначення рівня нагляду за рівнем дефолтів боржників банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток методичних підходів та організаційних засад розвитку пруденційного нагляду в Україні в частині визначення достатності капіталу банків та адекватності ризикам, на які наражається капітал внаслідок здійснення банківської діяльності.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких питань:

– розкрити економічну сутність капіталу та дослідити його види й функції з точки зору покриття ризиків у банківській діяльності;

- визначити ключові ризики банківської діяльності, які потребують покриття капіталом банку;
- поглибити методичні засади забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку;
- дослідити стан капіталізації банківської системи України та оцінити здатність покриття банківських ризиків капіталом банку;
- запропонувати напрями вдосконалення методики розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу з метою покриття банківських ризиків;
- поглибити методичний інструментарій вимірювання ключових ризиків (кредитний, ринковий, операційний) банківської діяльності, які мають покриватись капіталом з метою зниження їх впливу;
- запропонувати науково-методичний інструментарій розрахунку нормативу достатності капіталу банку, що забезпечить покриття визначених ключових ризиків (кредитного, ринкового, операційного);
- обґрунтувати потребу в необхідності застосування регулятором ринку банківських послуг індикативного показника;
- запропонувати методичні засади оцінювання кредитного ризику банку на основі оціночних рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між НБУ та банками у процесі реалізації пруденційних заходів, спрямованих на регулювання достатності обсягів капіталу банків.

Предметом дослідження є теоретичні засади, науково-методичне забезпечення та практичні рекомендації щодо застосування НБУ пруденційних вимог до банків в частині достатності їх капіталу.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, управління, банківської справи, теорії грошей, фінансів і кредиту, фінансового посередництва, державного регулювання економіки, економіко-математичного моделювання, а також

науковий доробок із питань пруденційного регулювання достатності капіталу банку.

У процесі дослідження використовували загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: діалектичного і системного підходів, індукції та дедукції – під час дослідження причинно-наслідкових зв'язків у процесі пруденційних вимог до достатності капіталу банку; морфологічного аналізу – при вивченні понятійно-категоріального апарату дослідження; історичний підхід – при узагальненні еволюції міжнародного досвіду щодо пруденційних вимог до капіталу банку; методи групування, порівняння, абстрагування, узагальнення, економіко-статистичні методи збирання та оброблення інформації – під час аналізу методологічного інструментарію розрахунку нормативу Н2 в Україні; графічний і табличний методи як ілюстративний інструментарій; методи багатофакторного аналізу – під час прогнозування ефективності методологічного інструментарію для розрахунку нормативу Н2; методи кластеризації – при застосуванні індикативного показника для обчислення операційного ризику, як складової нормативу Н2, та при співвіднесенні агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників окремого банку; нечіткої логіки – під час моделювання способу обчислення операційного ризику, як складової нормативу Н2, при застосуванні індикативного показника; системний метод – під час розроблення інструментарію правового, інформаційного та організаційного забезпечення розвитку пруденційних вимог до достатності капіталу банку в Україні.

Інформаційно-фактологічною базою дисертації є вітчизняне законодавство та нормативно-правові акти з питань банківського нагляду; статистичні та звітно-аналітичні дані НБУ; положення, принципи та рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду; Міжнародні стандарти фінансової звітності; Європейського центрального банку; Міжнародного валютного фонду; звітність банків; наукові публікації вітчизняних та зарубіжних авторів з питань банківського нагляду, а також матеріали періодичних видань та інші джерела публічної інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних та методичних засад розвитку пруденційного нагляду в Україні у частині визначення достатності капіталу банків та адекватності ризикам, на які наражається капітал внаслідок здійснення банківської діяльності, розробленні науково-практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня стійкості банків, із урахуванням ризик-орієнтованого підходу.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід щодо визначення оціночних рівнів дефолтів боржників на основі матриць міграції та подальшого співставлення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників по банківській системі з відповідними даними окремого банку. Це дозволяє банкам ефективно контролювати рівень платоспроможності боржників, а НБУ, будучи базовим суб'єктом мікропруденційного нагляду, – визначати рівень застосування інструментів впливу до банків, з огляду на рівні дефолтів їх боржників (загальний ступінь нагляду; ступінь моніторингу; ступінь вжиття заходів);

удосконалено:

– методичні засади оцінювання достатності капіталу банку які, на відміну від існуючих, забезпечують більшу чутливість до ризиків та дозволяють визначати мінімально допустимий обсяг капіталу банку для покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків, а також формують інформаційну основу для прийняття управлінських рішень щодо спроможності банків утримувати ризики на рівні, відповідному їх схильності до цих ризиків, аби досягати задекларованих бізнес-цілей, не створюючи при цьому загрози стійкості банку, інтересам вкладників і кредиторів;

– науково-методичний підхід оцінювання кредитного ризику, як одного з ключових ризиків, на який наражається капітал банку, який, на відміну від існуючого підходу, заснований на формалізації кредитного ризику для кожного виду активів (балансові та позабалансові активи, в тому числі позабалансові

строкові фінансові інструменти) та подальшому зважуванні на оціночні значення ризику країн, ґрунтуючись на методології експортних кредитних агентств, що є учасниками «Угоди про офіційно підтримувані експортні кредити». Це дозволяє підвищити достовірність отриманих результатів та сформувати єдину систему показників кредитного ризику для всієї банківської системи України;

– методологічні засади визначення операційного ризику банку, що передбачають можливість застосування одного з двох підходів його оцінювання: базового або стандартизованого – диференційовано, залежно від рівня розвитку банку, що засновані на мультиплікативній згортці річного доходу банку і сталого коефіцієнту для першого підходу та адитивній згортці річного доходу банку за кожною бізнес-спеціалізацією, зваженого на відповідний коефіцієнт ризику – для другого підходу. Це створює належне методичне та практичне підґрунтя для впровадження в українську банківську практику більш чутливих до операційного ризику методів оцінювання вимог до капіталу;

– методичний інструментарій розрахунку величини ринкового ризику діяльності банку, що базується на побудові адитивної моделі лінійної згортки індивідуально визначених процентного, валютного, фондового та товарного ризиків, зважених на коефіцієнти масштабування. Це дозволяє врахувати специфіку ризикової діяльності банку, зумовленої здійсненням операцій, пов'язаних із несприятливими коливаннями курсів валют, цін на товари, процентних ставок та котирувань цінних паперів.

набуло подальшого розвитку:

– розроблено науково-методичний підхід щодо побудови індикативного показника вибору методу розрахунку (базовий / стандартизований / вдосконалений) вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику на основі регресійного аналізу, що дозволяє об'єктивно визначити, які банки можуть застосовувати базовий метод для обчислення операційного ризику, які мають використовувати для таких цілей більш складний стандартизований

метод, а які можуть претендувати на застосування вдосконаленого економетричного підходу;

– визначення сутності капіталу банку як суми власних коштів, залишкової вартості активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють в собі інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, на які банк наражається в процесі діяльності. Запропоноване визначення дає можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення підходів оцінки достатності капіталу у банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та спроможності забезпечити стійкість банку в шоківі періоди.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані НБУ, банками України та юридичними особами, які проводять аудиторську діяльність банків та надають аудиторські послуги, з метою більш адекватної та більш чутливої до ризиків оцінки достатності капіталу банку.

Підходи щодо вдосконалення існуючої методики розрахунку нормативу Н2 у частині розширення переліку банківських ризиків, які потребують покриття капіталом, застосування у практичній діяльності банків моделі обчислення оціночних рівнів дефолтів боржників та моделі розрахунку індикативного показника як способу обчислення вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику – рекомендовані Міністерством фінансів України до застосування державними банками (довідка Міністерства фінансів України від 16.04.2019 №38000-02-5/4); підходи до розрахунку кредитного, ринкового та операційного ризиків, як складових достатності капіталу банку, а також використання моделі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників із рівнями дефолтів банків впроваджено в діяльність аудиторської компанії ТОВ «ПКФ Україна» (довідка від 26.02.2019 № 147); використання формули розрахунку достатності капіталу банку, що базується на вдосконаленому визначенні поняття «капітал банку» в частині відображення

економічної сутності капіталу банку з точки зору покриття банківських ризиків, вдосконалює оцінку кредитного ризику та запроваджує оцінку операційного та ринкового ризиків – у діяльність НБУ в Харківській області (довідка від 15.04.2019 №64-0002/); підходи до розрахунку кредитного, ринкового та операційного ризиків у складі вимог до оцінки достатності капіталу банку, а також використання моделі індикативного показника з метою вибору способу, який використовується для розрахунку вимог для покриття операційного ризику, залежно від рівня складності здійснюваних банками операцій – у діяльність окремих банків в Харківській області (довідка Харківського банківського союзу від 29.03.2019 № 6).

Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання дисциплін «Банківські ризики», «Банківська справа» й «Аналіз банківської діяльності» (акт від 27.05.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою роботою. Наукові положення, висновки, рекомендації та розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно та відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались, обговорювались й отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпро, 2012 р.), «Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин» (м. Севастополь, 2013 р.), «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2013 р.), «Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики» (м. Черкаси, 2014 р.), «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано у 17 наукових працях загальним обсягом 9,94 друк. арк., з яких особисто автору належать 8,64 друк. арк., у тому числі: підрозділи у двох колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті у науковому виданні, що включене до міжнародної науко-метричної бази Scopus, 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дисертації складає 311 сторінок, у тому числі сторінок основного тексту – 191 сторінки, 41 таблицю, 19 рисунків, 11 додатків та список літератури з 210 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

1.1. Визначення економічної сутності капіталу банку та дослідження його форм і функцій

Поняття «капітал» багатогранне та охоплює різні області людських знань, у тому числі і економічну. Велика кількість визначень, які даються різними економістами цьому поняттю, пояснюється їх намаганнями дати таке визначення капіталу, яке б вміщувало в собі всі властиві йому якості, не акцентуючи увагу на якихось окремих. З цієї причини в будь-якому загальному визначенні категорії «капітал» міститься елемент нечіткості.

Термін «капітал» походить від латинського «capitalis» (головний, основний) [3]. Тлумачення капіталу як категорії, що має складну економічну, філософську та правову природу, було закладено ще Аристотелем за часів античності. Аристотель першим в історії економічної думки намагався зрозуміти сутність цього економічних явищ і зробив спробу здійснення наукового аналізу капіталу. Ним запроваджується поняття «хремастика» (хрема – майно, володіння), під яким розуміється мистецтво забезпечення добробуту або діяльність, спрямована на накопичення багатства, отримання доходу, вкладення та нагромадження капіталу. Оскільки в античному світі важливу роль відігравав торговий та лихварський капітал, метою комерційної діяльності було необмежене накопичення багатства та постійне нагромадження капіталу [23]. Саме вони були історичними попередниками промислового капіталу, а історичними передумовами – товарне виробництво та розвинутий товарний обіг.

Меркантилісти розглядали капітал як самозростаючу вартість. При цьому вони пов'язували накопичення багатства зі сферою обігу, не враховуючи працю, пов'язану зі створенням товарів. Зокрема Т. Манн вважав головним видом капіталу – торговий капітал, ототожнював багатство з грошима у вигляді золота

та срібла [25]. Прибічниками цього погляду були також Д. Локк, А. Монкретсьєн, А. Серра.

Фізіократи (Ф.Кене, А. Тюрго, В. Мірабо), на відміну від меркантилістів, перенесли акцент дослідження на природу і виробництво, вважаючи джерелом багатства тільки працю в сільськогосподарському виробництві. Відповідно до їх поглядів промисловість, транспорт і торгівля є неприбутковими сферами, а праця людей лише покриває витрати на їхнє існування [25].

Новою віхою в розумінні сутності капіталу стали дослідження класиків політичної економії А.Сміта, Д. Рікардо, Дж. Мілля та інших. Вони ототожнювали капітал із нагромадженою працею, різними запасами (засобів та предметів праці, одягу, їжі, грошей тощо), незалежно від суспільних умов та відносин. Пов'язуючи капітал з результатами минулої праці, процесами виробництва та обігу, заощадженнями, утриманням від поточного споживання, вони визначають, що капіталу належить провідна роль серед основних факторів виробництва, поряд з працею та природними ресурсами [24].

А. Сміт визнавав існування капіталу як в сфері обігу, так і в сфері виробництва. За його словами капітал – це запас, який використовується для господарських потреб і приносить дохід. Основною властивістю капіталу він вважає здатність приносити дохід власнику [26; 31]. Заслуга А. Сміта полягає в тому, що він провів чітке розмежування грошової, товарної та виробничої форм капіталу [24].

Д. Рікардо у своїй праці «Основи політичної економії і оподаткування» (1817 р.) капіталом називав ту частину багатства, що використовується у виробництві й складається з машин, механізмів, інструментів, товарів повсякденного вжитку та тривалого використання (їжі, одягу, побутових предметів), що є необхідним для приведення в дію праці [32]. Тобто процес виробництва був визнаний як головний чинник розміщення капіталу.

Значну увагу вивченню сутності капіталу приділяв Дж. Мілля. Зокрема, він відзначав, що «... крім початкових і загальних умов виробництва – праці і природних сил – існує ще одна умова, без якої неможливо здійснювати виробничу

діяльність... Ідеться про попередньо нагромаджений запас продуктів минулої праці. Цей нагромаджений запас продуктів праці називається капіталом» [33]. Тобто Дж. Мілль визначав капітал як основний фактор започаткування виробництва, який залежить від рівня заощаджень та утримання від поточного споживання.

На противагу цим поглядам марксистська школа політекономії трактує капітал не як річ, а як певні суспільні, притаманні певній історичній формації у розвитку людства, виробничі відносини, що представлені в речах та надають їм специфічний суспільний характер. Відповідно до цього підходу засоби виробництва, певні матеріальні блага не завжди були знаряддям експлуатації чужої праці. Таким знаряддям вони стають на певній стадії розвитку суспільства. Капітал стає панівним в умовах, коли переважна більшість виробників не має засобів виробництва, є юридично вільною та продає свою робочу силу власникам засобів виробництва. Сенс використання найманої праці в її здатності створювати додаткову вартість. В результаті виробники отримують заробітну плату як ціну своєї робочої сили, а додаткова вартість залишається в розпорядженні власників засобів виробництва. Саме здатність приносити власнику додаткову вартість і є, за К. Марксом, капіталом [3, 34].

Тобто, капітал є економічною категорією, яка виражає історично обумовлені суспільно-виробничі відносини капіталістичного способу виробництва; вартістю, яка внаслідок експлуатації найманої робочої сили приносить додаткову вартість і зовнішньо виступає як така, що самозростає.

Внесок К. Маркса в теоретичні основи категорії «капітал» за ознакою його участі у створенні додаткової вартості полягає у виокремленні постійного і змінного капіталу. До постійного капіталу віднесено вартість засобів виробництва, що переноситься на готовий продукт працею робітника, яким створюється нова вартість, що є більшою від вартості робочої сили. Цей приріст і становить додану вартість, але її створює не весь капітал, а лише та його змінна частина, що авансується в робочу силу. З цих позицій робиться висновок, що капітал – це економічні відносини [3, 24].

Значний внесок у розвиток теоретичних підходів до сутності капіталу зробили представники неокласицизму, зокрема А. Маршалл, економічні вчення якого стали підґрунтям для формування кембриджської економічної школи. За А. Маршаллом капітал складається з тих речей, без яких виробництво не могло б здійснюватись з рівною ефективністю, але які не є безкоштовними дарунками природи. Він вважав капіталом ту частину багатства, яка виділяється на одержання доходу у формі грошей або придбання певних речей у сфері обігу [29].

Австрійська економічна школа, яка є правонаступницею Кембриджської економічної школи, приділяє велику увагу сутнісним та функціональним ознакам капіталу і трактує його як ресурси, яким особа, що ними володіє, відводить роль факторів майбутнього виробництва.

П. Самуельсон визначає капітал як капітальні блага, що виробляються в економічній системі з метою їх застосування для подальшого виготовлення інших товарів та послуг. Такі капітальні блага можуть функціонувати як протягом довгих, так і впродовж коротких проміжків часу [27].

Відомі американські вчені Д. Бегг, С. Фішер, Р. Дорнбуш характеризують капітал як фізичний капітал, що виступає у вигляді запасів та виробничих благ, до яких, окрім матеріальних благ виробничого призначення, відносять невиробничі споруди, а також споживчі товари довготривалого користування. Від фізичного капіталу вони відокремлюють фінансовий капітал, який виступає у вигляді грошей та цінних паперів [28].

К. Макконел і С. Брю вважають, що капітал – це створені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів; товари, які безпосередньо не задовольняють потреб людини [30].

Й. Шумпетер визначав капітал як суму грошових коштів: «Таким чином, ми визначаємо капітал як суму грошей та інших платіжних засобів, які в будь-який момент часу можуть бути запропоновані в користування підприємця» [35]. Отже, він підкреслює важливе значення коштів у капіталі, як зручний засіб відображення цього процесу.

П. Роуз під терміном «капітал» розуміє кошти, які внесені до банку його власниками, і складаються в основному з акціонерного капіталу, резервів і нерозподіленого прибутку [36].

З наведеного стає очевидним, що поняття «капітал» має дуже широке трактування в економічній теорії, є відображенням все більш широкого змісту, нових граней, яких набуває капітал у процесі розвитку економічної думки, ускладнення матеріально-суспільних відносин, економічної та фінансової сфер діяльності, інтенсифікації міжнародних відносин. Водночас наведені визначення доповнюють одне одного і надають можливість найбільш повно уявити сутність та функціональні характеристики капіталу.

Глибинна сутність капіталу розкривається в єдності його матеріально-речового змісту та суспільної форми.

Не зважаючи на те, що для визначення сутності капіталу науковцями використовуються різні терміни («запас», «сукупність речей», «фактори виробництва», «ресурси», «сума грошей» тощо), капітал трактується в першу чергу як економічна категорія, тобто така, що реалізується у сфері економічної діяльності та економічних відносин. При цьому акцентується увага, що капітал є однією з форм багатства, яка використовується не стільки для задоволення поточних потреб, скільки для майбутніх потреб [1].

Сучасному стану суспільних відносин, на нашу думку, більше відповідають погляди Й. Шумпетера, який підкреслює важливе значення коштів у капіталі. Українських науковців (І.А. Бланк, Ю. Воробйов, І. Зятковський, В. Селезньов, В. Базилевич) також можна віднести до прихильників «грошової» характеристики капіталу.

Сучасні вітчизняні економісти Г.Н. Климко та В.П. Нестеренко капіталом вважають вартісну оцінку майна і коштів, які в майбутньому можуть принести дохід, але залежно від місця, мети та способу утворення він може виступати в різних формах (утворювати активи). Отже, автори фактично розглядають фінансові ресурси як джерело формування капіталу [40].

Оскільки будь-який капітал має вартісну (грошову) форму, яка заміщує специфічні ознаки дійсних факторів виробництва, його втіленням стають гроші як капітал, як носій самозростаючої вартості. Грошовий капітал використовується для придбання засобів виробництва, забезпечення безперервності руху капіталу у сферах виробництва та обігу.

В процесі розвитку економічних відносин самозростання вартості стає пріоритетною метою руху коштів з метою їх відтворення, істотно впливає на діяльність економічних суб'єктів та на їх взаємовідносини, і згодом від промислового капіталу виокремлюється фінансовий капітал, зосереджуючись у банківських установах.

У сфері інвестування гроші стають носієм капіталу, у зв'язку з чим виникає поняття «грошей як капіталу» [37].

«Гроші як капітал» є більш високим рівнем реалізації грошових відносин, що реалізуються через функції грошей як засобу платежу та засобу нагромадження. Тобто, «гроші як капітал» з'явилися на дещо вищому етапі товарного виробництва та обігу [1].

Під впливом розвитку кредитних відносин «гроші-товар» гроші розширюють своє функціональне призначення, переходять зі сфери простого товарного обігу у сферу обігу капіталу, де вони реалізують свою додаткову споживчу вартість, тобто здатність функціонувати в ролі грошового капіталу. Матеріальним носієм «грошей як капіталу» є кредитні гроші, тобто неповноцінні гроші, які виникли на базі кредитних відносин та існують у формі різних боргових зобов'язань.

Гроші стають капіталом під час їх нагромадження, зберігання та продажу на грошовому ринку, оскільки це дає власнику грошей додатковий дохід у вигляді процента. Тобто, гроші як капітал використовуються для зростання наявної вартості.

І.А. Бланк, який трактує капітал як «накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучаються власниками до економічного процесу як інвестиційний

ресурс і фактор виробництва з метою отримання прибутку», найбільш універсальною з позицій сфери використання вважає грошовий капітал [37].

Результати дослідження природи капіталу різними науковцями дають змогу зробити висновок, що в сучасних умовах грошовий капітал набуває форм:

- фінансового ресурсу, що використовується власником з метою отримання доходу у вигляді процентів у майбутньому, в разі відмови від здійснення поточних витрат та задоволення нагальних потреб [2];

- об'єкту економічного управління на макро- та макrorівнях [1];

- фактору виробництва в процесі організації розширеного відтворення [2];

- об'єкту власності та розпорядження, коли його власники передають права розпорядження іншим особам [37];

- носія фактора ліквідності, що характеризує його здатність бути реалізованим за своєю ринковою вартістю; забезпечує перелив капіталу між секторами економіки та безпосередньо між підприємствами [37];

- носія фактора ризику – у разі недотримання оптимальної структури капіталу [37];

- джерела доходу в якості засобу формування майбутнього благополуччя власників та суспільства в цілому тощо [2].

Однією з функціональних форм грошового капіталу є позичковий капітал, який надається його власником у тимчасове користування підприємцеві з метою отримання прибутку у вигляді позичкового процента [1], та складає основу підходу до розгляду питання сутності банківського капіталу.

Відтак із грошовим капіталом є тісно пов'язаним банківський капітал, як його різновид та одна із форм вираження загальної економічної категорії «капітал». Виникнення банківського капіталу історично зумовлено появою кредитних установ.

Банківський капітал, як економічна категорія, є похідним від категорії капіталу, узагальнює основні його риси, відбиває особливості конкретної банківської установи та формує загальне поняття капіталу банківської системи в цілому.

Складність та багатогранність категорії «капітал» суттєво вплинули на трактування сутності банківського капіталу.

Розглядаючи капітал як одну з категорій політекономії, зокрема марксистської, згідно з якою зрощення, злиття банківського капіталу з промисловим утворює фінансовий капітал, банківський капітал є різновидом капіталу, капіталом-вартістю, що вкладається в банк, підприємство і в процесі функціонування, через торгово-промисловий капітал, приносить його власникам (банкірам, акціонерам, вкладникам) прибуток [3].

Н. Ткачук зазначає, що банківський капітал є втіленням однієї з форм вираження загальної економічної категорії «капітал». Початковою формою банківського капіталу був позичковий капітал як специфічна форма перетворення грошового капіталу, який відокремився в процесі кругообігу з промислового капіталу [6].

Визначення банківського капіталу, яке міститься в «Енциклопедії банківської справи», трактує його як сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та одержання прибутку. Складається з власного капіталу банку та залучених коштів [3].

Цього ж погляду дотримується В.В. Кисельов. Він визначає банківський капітал як ресурсну базу комерційного банку, той сукупний капітал, який створюється в результаті проведення банком політики збільшення власного капіталу та залучених коштів і використовується для здійснення активних операцій з метою реалізації суспільних і власних інтересів [43].

М.Д. Алексеєнко, А.М. Мороз формулюють банківський капітал як грошові кошти та виражену в грошовій формі частку матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку [1, 45].

Д. Розенберг під банківським капіталом розуміє акціонерний капітал та довгострокову заборгованість, А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк та

Т.С. Смовженко – сукупність грошових коштів (власних і залучених), якими оперує банк і які приносять дохід [45].

Іноді під банківським капіталом розуміють лише його власний капітал. Зокрема, сутність підходу Ф. Мишкіна, П. Роуза, Дж. Сінкі до поняття «банківський капітал» проявляється в його трактуванні як власного капіталу, який повинен компенсувати збитки, що виникають внаслідок ризиків [45]. Л.О. Примостка зазначає, що «поняття капіталу за економічним змістом відноситься, насамперед, до коштів власників банку, внесених ними на свій ризик... Банківський капітал складається з акціонерного капіталу, резервів та нерозподіленого прибутку, хоча може включати і інші елементи згідно з регулюючими правилами конкретної країни» [44].

Проте, маємо погодитись висновками «Енциклопедії банківської справи», в якій зазначається, що такий підхід не можна вважати аргументованим, оскільки, виступаючи в ролі фінансових посередників, банки оперують переважно залученими, запозиченими коштами. За рахунок операцій саме з цими коштами банки одержують основний прибуток.

Слід зауважити, що в наведених трактуваннях певною мірою простежуються як макро-, так і мікроекономічний підходи, без їх чіткого розмежування.

Ознаками банківського капіталу вважаються:

– грошова основа (грошові кошти, призначені для отримання банками прибутку, за своєю суттю перетворюються в процесі капіталізації в банківський капітал, що відповідає об'єктивним закономірностям розвитку ринкової економіки);

– наявність взаємозв'язку з фондовим ринком (у здійсненні емісійних, інвестиційних, клієнтських операцій на ринку цінних паперів проявляється взаємозв'язок банківського капіталу з ринком інвестиційних товарів, здійснюється кругообіг капіталу в масштабах економічної системи держави);

– здатність виконувати функції джерела фінансування діяльності банку, визначаючи її фінансові можливості (банківські установи утворюють свою

капітальну базу не лише за рахунок внесків засновників, акціонерів, резервів, прибутку та його капіталізації, але й шляхом мобілізації коштів на міжбанківському ринку, випуску власних боргових цінних паперів, залучення коштів на умовах субординованого боргу та від контрагентів банку) та

– комплексність утворення за рахунок сукупності коштів (матеріальних та нематеріальних цінностей, які мають грошову оцінку, та залучаються банком із різних джерел (як зовнішніх, так і внутрішніх)).

Саме тому банківський капітал, на нашу думку, слід розглядати як вартість всієї сукупності коштів, залучених із різних джерел, призначених для забезпечення стабільного режиму діяльності банківської установи та отримання прибутку. І саме остання ознака, на наш погляд, має братись за основу визначення сутності банківського капіталу.

В.В. Коваленко та К.Ф. Черкашина вважають доречним відносити до банківського капіталу такі основні його складові як власний, залучений та позичений капітал. При цьому, з огляду на загальносвітові тенденції щодо все більшої значущості в банківській діяльності такого фактору як ризику, вони трактують банківський капітал як грошові та прирівняні до них кошти, що є у розпорядженні банку, використовуються ним для проведення активних операцій з метою одержання прибутку; компенсації збитків внаслідок впливу банківських ризиків як індикатора довіри з боку населення, а також утримання конкурентних позицій на ринку [45].

Глибшому усвідомленню поняття «банківський капітал» та механізму його функціонування сприяє його класифікація за однорідними ознаками, залежно від завдань, які при цьому ставляться. Водночас, слід мати на увазі, що питання класифікації банківського капіталу в економічній літературі є досить дискусійним.

Для цілей нашого дослідження, з точки зору пруденційних вимог до банків Національного банку України, доречно використовувати макроекономічний підхід та такі класифікаційні ознаки банківського капіталу, запропоновані

вітчизняними науковцями М.Д. Алексеєнком, К.О. Кіреєвою та Примосткою Л.О., як:

- економічний зміст відображення в балансі банку (власний банківський капітал, заборгованість перед Національним банком України та бюджетними установами, заборгованість перед іншими банками, заборгованість перед клієнтами, цінні папери власного боргу, інші зобов'язання) [1];
- джерело утворення (власний, залучений, позичений банківський капітал) [1],
- постійність (основний, додатковий та субординований борг) [47],
- спосіб розрахунку (балансовий, регулятивний, статутний) [44],
- можливість регулювання (такий, що регулюється та такий, що не регулюється) [47].

З огляду на мету нашого дослідження та той факт, що власний капітал є фінансовою основою банку, більш детально зупинимося на визначенні саме цього поняття.

Власний капітал в економічній літературі ототожнюється з такими поняттями як «власні кошти» [1] та «капітал банку» [3].

За одними з визначень власний капітал є частиною активів, сформованою за рахунок грошових коштів (внесків акціонерів) і вираженою в грошовій формі частки майна, що належить власникам, використовується для здійснення банківських операцій та надання послуг із метою одержання прибутку [1, 6].

За іншими – є сукупністю різних коштів, фондів, призначених для забезпечення комерційної і господарської діяльності банку та його фінансової стабільності [3].

У визначенні власного капіталу В.В. Коваленко та К.Ф. Черкашина поділяють точку зору А.О. Єпіфанова, згідно з якою це є власність банку, що нагромаджується для уникнення негативних наслідків тимчасового падіння вартості активів, а також для підтримання довіри до банку. Складається зі статутного капіталу (внесків акціонерів, паїв), резервного капіталу та нерозподіленого прибутку [45, 46].

«Енциклопедія банківської справи» трактує власний капітал як власні кошти банку – сукупність різних коштів, фондів, призначених для забезпечення комерційної і господарської діяльності банку та його фінансової стабільності. Власний капітал банку включає статутний капітал, резервний капітал, засновницький прибуток; нерозподілений прибуток минулих років, фонд переоцінки засобів праці, фінансовий результат поточного року та інше. Власний капітал поділяється на основний та додатковий. До структури власного капіталу може також включатись субординований капітал [3].

Ж. Довгань визначає капітал банку як «сукупність внесених власниками – учасниками капіталу власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності у процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових вливань з боку учасників» [41].

О. Васюренко характеризує капітал банку як фонд ресурсів, які були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку і належать їм. Він складається з зі статутного та резервного фондів, інших фондів, загальних та спеціальних резервів, нерозподіленого прибутку [42].

Отже, визначення власного капіталу банку, представлені в економічній літературі, формулюють його як сукупність власних коштів, сформовану за рахунок їх внесення акціонерами і зростаючу під час здійснення ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також шляхом додаткових внесків учасників.

Як бачимо, надзвичайно складна сутність та різноманітність прояву банківського капіталу значно ускладнює визначення поняття власного капіталу. Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за складом.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал банку має значно меншу питому вагу в сукупному (банківському) капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності банківської установи, яка здійснює мобілізацію вільних коштів на грошовому ринку і надає їх у борг.

Сутність власного капіталу банку проявляється через його функції [1, 44, 46], основними з яких вважаються захисна, з забезпечення оперативної діяльності та регулювальна (рис.1.1):

Рисунок 1.1 – Функції, які виконує власний капітал банку

Джерело: складено автором на основі [1, 44, 46]

Таким чином, в процесі організації банківської діяльності капітал банку одночасно виконує кілька функцій, що забезпечує найвищий ефект від проведення банківських операцій, тобто максимізацію прибутку.

Проаналізувавши визначення та класифікаційні ознаки банківського капіталу, поняття та функції власного капіталу, що надаються в економічній

літературі, слід зауважити, що в них в недостатній мірі простежується взаємозв'язок із ризиками, які притаманні банківській діяльності.

Проте ризики, пов'язані з імовірністю втрати фінансових ресурсів, є невід'ємною складовою банківської діяльності, вартісним виразом імовірної події, яка може призвести до збитків банку.

В банківській діяльності ризики походять зі специфіки банківських операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин, за яких існує імовірність одержання доходів, менших за очікувані, та зниження вартості активів.

Підвищені банківські ризики призводять до значних фінансових втрат та, як наслідок, до банкрутства банків [7]. Рівень ризику використання капіталу в активних операціях банку перебуває у прямій залежності від рівня очікуваного прибутку. Отримання прогнозованого прибутку можливе лише тоді, коли ризик врахований на стадії прийняття рішень щодо виконання певної програми та заздалегідь передбачені заходи щодо страхування ризику.

Коли можливість здійснення ризикових операцій обмежується виключно обсягом вкладу акціонера до ресурсної бази банку, можливі збитки за операціями не перекладаються на клієнтів та контрагентів банку. В результаті нівелюється одна з основних причин виникнення та розповсюдження фінансових криз.

Тому немає сумнівів щодо необхідності банку належним чином управляти рівнем ризиків та контролювати їх.

Ризики в банку набувають форм: а) передбачуваних (наприклад, зниження вартості активів за стабільних зовнішніх умов) та б) непередбачуваних (наприклад, зміни в місцевому або міжнародному економічному, або конкурентному середовищі). Передбачувані ризики, зокрема кредитні, контролюються шляхом постійного оцінювання якості кредитного портфеля банку та створення відповідних резервів на покриття можливих збитків внаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань перед банком.

Проте в обох випадках функцією капіталу банку є забезпечення покриття цих ризиків та уникнення неплатоспроможності установи.

Підтвердження цьому простежується і в контексті руху грошових потоків, а не капіталу в бухгалтерському сенсі: невиконання контрагентом зобов'язань за кредитом одразу ж призводить до зменшення операційних коштів. При цьому зміни обсягів відтоку коштів не відбувається. Тобто, банк має можливість залишатись операційно платоспроможним впродовж періоду, протягом якого загальна сума доходу перевищуватиме сумарний відтік коштів (депозитні вклади та проценти за ними). І за таких умов власний капітал стає тим буфером, за рахунок якого банк має можливість зменшити обсяг вимушених відтоків. Таким чином, капітал банку зменшує ризик банкрутства через неплатоспроможність.

Чим більшою є капітальна база банку, яка дозволяє покривати ризики в діяльності банку, тим більше можливостей має його менеджмент для виправлення ситуації з проблемними активами, тим більшим є обсяг вкладів, зобов'язання за якими буде виконано банком у строк. Банки з достатнім рівнем капіталу завжди мають альтернативу щодо шляхів вирішення проблеми нестачі ліквідності в разі відтоку коштів на відміну від банків, що мають труднощі з достатньою капіталізацією: це і можливість емітувати новий борг, акції з метою заміни втраченого капіталу, відтермінування в часі, доки не будуть виправлені наявні проблеми з активами.

Тобто, капітал банку постійно перебуває під ризиками, пов'язаними з усіма формами функціонування банку. Наглядові органи, здійснюючи оцінку капіталу з точки зору його достатності, аналізують структуру ризиків банків та контролюють дотримання встановлених ними вимог до капіталу, виходячи з оцінки цих ризиків [19].

Тому, на наш погляд, із точки зору державного регулювання, власний капітал банку, перш за все, повинен розглядатись як головний фактор зниження ризиків у його діяльності [8]. Регулювання власного капіталу банку має сприяти кращому визначенню ризиків, створювати стимули для розробки кращих методик оцінки ризиків. Увага при цьому має акцентуватись на таких його функціях, як:

- буфер, що створюється з метою поглинання збитків та підтримання платоспроможності;

- забезпечення доступу до ринків фінансових ресурсів та захист банку від проблем із ліквідністю;
- стримування випереджаючого зростання обсягу активів банку, порівняно з обсягом капіталу, та, відповідно, надмірного прийняття ризику.

Наполягати на підтриманні банками такого рівня власного капіталу, який би покривав ризики в його діяльності, наглядові органи також спонукають і наведені нижче фактори:

- ринкова вартість, яка є більш мінливою порівняно з промисловими підприємствами, змінюється зі зміною процентних ставок, з погіршенням кредитоспроможності позичальників;
- банк більшою мірою покладається на мінливі джерела короткострокової ліквідності, більшість з яких мають бути повернуті на вимогу. Відповідно будь-яка більш-менш значуща подія в політичному або економічному житті держави може спровокувати масовий відтік ресурсів банку.

Відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку інструментом капіталу вважається будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань. Тобто, математичною формулою капіталу банку в обліку є [48]:

$$\text{Капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання} \quad (1.1)$$

Директива 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ визначає капітал як власні кошти банку. Його структура визначена в Директиві 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ та відповідає вимогам Базельського комітету з банківського нагляду щодо складових регулятивного капіталу банку [67, 68].

В банківському законодавстві України капітал банку ототожнюється з власними коштами і визначається з позицій бухгалтерського обліку – як власні

кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [4].

Таким чином, з наведеного вище вбачається, що існуючі визначення капіталу банку, як на законодавчому рівні, так і представлені в економічній літературі, не відображають в повній мірі його призначення з точки зору покриття банківських ризиків.

Водночас, функція щодо покриття ризиків у діяльності, яку виконує власний капітал банку, має суттєвий, навіть переважний, вплив на його обсяг, уособлює в собі, маючи ширше охоплення, всі інші функції, в яких проявляється сутність власного капіталу банку (захисна, оперативна, регулювальна тощо). Виконання власним капіталом банку зазначених функцій є можливим лише за умови достатності його величини та адекватності банківським ризикам.

Відповідно, з позиції економічної думки, така всеохоплююча функція, на наш погляд, має бути відображена у визначенні поняття «капітал банку».

Тому, не відкидаючи важливості притаманних власному капіталу основних функцій, розгляд капіталу банку в якості власних коштів, що уособлюють в собі інтерес власників банківської установи та призначенням якого є покриття ризиків банку, на які він наражається в процесі діяльності, на наш погляд, є найбільш прийнятним визначенням для цілей регулювання його обсягу наглядовими органами.

Оскільки власний капітал є основою фінансової діяльності банку, забезпечує його самостійність та гарантує фінансову стійкість, являючись джерелом згладжування негативного впливу внаслідок ризиків, подій, структура та параметри цієї складової банківського капіталу є одним із найважливіших об'єктів контролю і регулювання з боку наглядових органів держав у загальносуспільних інтересах (рис. 1.2).

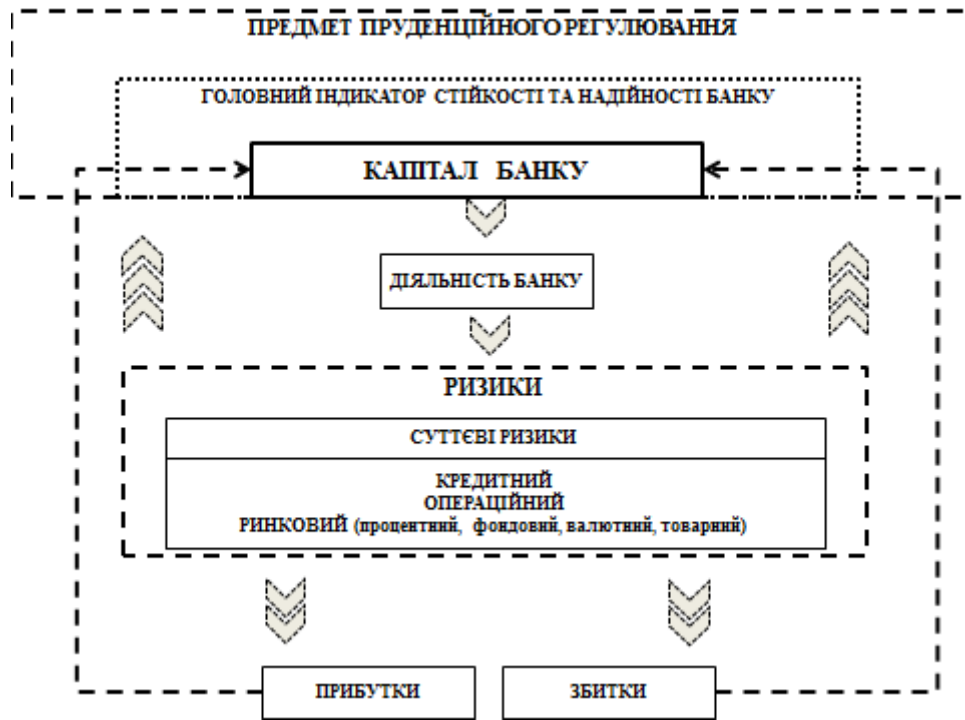

Рисунок 1.2 – Сутність капіталу банку з точки зору необхідності покриття ризиків

Джерело: складено автором

Тому наглядові органи країн встановлюють спеціальні (нормативні) вимоги до розміру та структури власного капіталу банку. Всі вони поєднані з визначенням обсягу ризику, який приймає банк.

Для цих потреб в Україні на законодавчому рівні запроваджено поняття «регулятивного капіталу банку».

Поняття «регулятивний капітал» (regulatory capital) є результатом розробки у 80-х роках ХХ століття Базельським комітетом з банківського нагляду концепції управління ризиками з метою зовнішнього нагляду за банківськими ризиками й обов'язковою звітністю банків. Згідно з цією концепцією регулятивний капітал оцінюється як власний капітал, який банківська установа повинна мати у своєму розпорядженні при здійсненні операцій та наданні послуг з огляду на вимоги регулюючого органу [49].

Регулятивний капітал має відповідати реальним ризикам банку, покривати їх та визначати обсяг операцій, який банк може здійснювати відповідно до рівня власного капіталу.

Згідно вимог регулюючих органів кожен банк повинен мати такий розмір регулятивного капіталу, який би давав змогу нейтралізувати ризики та отримувати при цьому достатній рівень прибутку. Процеси інтеграції та глобалізації зумовлюють збільшення ризиків, для нейтралізації яких використовується регулятивний капітал.

Тобто, регулятивний капітал – це капітал, який повинен мати банк згідно з вимогами регулятивного органу для здійснення поточної діяльності, і є технічним уособленням функції власного капіталу щодо покриття банківських ризиків.

Підхід до визначення регулятивного капіталу, що застосовується Національним банком України, ґрунтується на Базельській Угоді щодо розрахунку капіталу, затвердженій у липні 1988 року, в якій використовується методика, заснована на концепції дворівневої його структури. Концепція (від лат. – *conception*) система поглядів на процеси і явища в природі та суспільстві [52].

Виходячи з даної концепції, у складі банків почали виділяти капітал I рівня, або основний (базовий) капітал, і капітал II рівня, або додатковий капітал. Критерієм розподілу капіталу на два рівні є спроможність окремих його елементів виконувати функцію страхового фонду в разі непередбачуваних збитків (тобто, здатність «поглинати» збитки).

Нормативні вимоги органів нагляду до капіталу банку полягають у визначенні складу базового капіталу (першого рівня/основного) та допоміжного (другого рівня/додаткового), класифікації активів за ступенем ризику, встановленні коефіцієнтів/нормативів для визначення достатності капіталу.

Відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України регулятивний капітал є одним із найважливіших показників, призначенням якого, є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, на які наражаються банки в процесі функціонування, забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості, а також стабільної діяльності банків [7]. Це є також додатковим аргументом на користь необхідності врахування у визначенні поняття «капітал банку» його функції щодо покриття банківських ризиків.

В Україні відповідно до сучасної міжнародної практики регулятивний капітал розглядається як сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються Законом України «Про банки і банківську діяльність» та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Алгоритм розрахунку регулятивного капіталу розробляється Національним банком України, виходячи з функції банківського регулювання і нагляду за діяльністю банків, у межах та порядку, передбачених законодавством України відповідно до вимог статті 55 Закону України «Про Національний банк України».

На сьогодні відповідно до законодавства України основний капітал банку складається зі статутного капіталу та розкритих резервів, створених або збільшених за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загального фонду покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, що відповідає вимогам БКБН. Із нього також здійснюються певні відрахування (відвернення).

Основний капітал вважається більш незмінним, таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу, а також повинен повністю покривати поточні збитки [7].

Додатковий капітал, за умови затвердження Національним банком України, може включати такі елементи як нерозкриті резерви, резерви переоцінки, гібридні капітальні інструменти та субординований борг [4]. Ця вимога є ідентичною вимогам БКБН, однак поняття «нерозкриті резерви» і «гібридні капітальні інструменти», а також підстави та умови їх функціонування, не передбачені нормативно-правовими актами Національного банку України.

Додатковий капітал не може бути більшим 100% основного капіталу [4].

Регулятивний капітал є базою для розрахунку більшості економічних нормативів діяльності банків в Україні, у тому числі і показника достатності капіталу банку.

Таким чином, проведені дослідження економічної сутності капіталу, його видів та функцій дає підстави зробити висновки, що:

- економічна сутність капіталу виявляється в обмеженому поєднанні його матеріально-речового змісту (матеріальні, нематеріальні та грошові цінності) і суспільно-економічної форми (відносини економічної та юридичної власності);
- виділення таких видів капіталу як «банківський капітал» та «власний капітал банку» зумовлене виникненням поняття «грошей як капіталу», як більш прогресивного рівня реалізації суспільних відносин;
- поняття «капітал банку» з позиції економічної думки потребує вдосконалення в частині відображення економічної сутності власного капіталу з точки зору покриття банківських ризиків. Такій меті, на наш погляд, задовольнятиме наступне визначення: «капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють в собі інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, на які банк наражається в процесі діяльності»;
- показники обсягу регулятивного капіталу та рівня його достатності є найважливішими показниками діяльності банків, що перетворюють порядок оцінки капіталу банку на більш точний і чутливий процес та сприяють кращій практиці управління банківськими ризиками.

Тобто, проведений аналіз дає підстави стверджувати про необхідність посилення уваги з боку законодавчих органів та нормативно-правової бази, що регламентують діяльність банків, до капіталу банку з точки зору його достатності для покриття ризиків. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення ризиків, на які наражаються банки, та які потребують їх покриття капіталом, що має стати предметом нашого наукового дослідження.

1.2. Трансформація пруденційних вимог до капіталу як індикатора надійності банківської діяльності

Нагальна потреба в контролі та регулюванні банківської сфери сформувалась у світі після Великої депресії 20-30-х років ХХ століття, яка довела всім, що ринок не завжди здатний виконувати свої регулюючі функції.

Не зважаючи на те, що окремі державні втручання в ринкову банківську діяльність відбувались і раніше, роль держави була пасивною і обмеженою. Активну роль у регулюванні банківської діяльності, як вагової складової економіки, відігравав ринковий механізм.

Класики економічної теорії (А. Сміт, Д. Рікардо) вважали, що ринкова економіка повинна розвиватися на основі саморегулювання [31, 32].

Проте криза капіталістичної економіки 1929-1933 рр. ознаменувала кінець «ери» вільного підприємництва і показала, що ринкова економіка без втручання держави розвиватися не здатна. Необхідність державного регулювання ринкової економіки теоретично обґрунтував англійський економіст Дж.М. Кейнс в книзі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» [50]. Дана теорія набула застосування на практиці в економіці США (в 50-ті роки) і принесла певні позитивні результати у господарській діяльності. В подальшому теорія державного регулювання Кейнса лягла в основу економічної політики майже всіх розвинутих капіталістичних країн.

Після Другої Світової війни інтернаціоналізація банківського бізнесу та прискорення міжнародного руху капіталу обумовили формування міжнародних правил і норм банківського нагляду. При цьому реалізація наглядових повноважень в банківській сфері здійснювалась у кожній країні у встановлених законодавством інституційних формах.

Порівняльний аналіз національних банківських систем розвинутих країн та країн, що розвиваються, виявляє їх відмінності, причиною яких є національні особливості країн та неоднаковий рівень розвитку. Водночас, якщо банківські системи розглядати в історичній перспективі, дуже чітко простежуються загальні риси, серед яких можна виділити наступні [65]:

- етап розрізнених нерегульованих банків;
- ступінь концентрації емісійних функцій в єдиному, не завжди державному, центрі;
- період мобілізації фінансово-кредитних установ з метою фінансування держави, що концентрує свою владу, або певних пріоритетних галузей економіки;

- фаза націоналізації всієї або значної частини банківської системи;
- стадія приватизації банківської системи;
- етап делібералізації грошово-кредитної політики;
- період стабілізації і розвитку банківської системи.

Перелічені фази, зазвичай, перемежаються кризовими періодами, що матеріалізують накопичений у фінансових системах потенціал внутрішнього конфлікту.

Починаючи з 60-х років банківська діяльність характеризується виходом на міжнародні ринки та підвищенням ризиковості операцій. Проблема виміру ризиків і методи зниження їхнього впливу на результати фінансово-комерційної діяльності банків привернула увагу економістів як з теоретичної точки зору, так і з практичної. Невідповідність у правилах регулювання достатності капіталу банків різних країн спричиняла серйозні проблеми, пов'язані із захистом інтересів клієнтів та партнерів банку.

Фактори фінансової дестабілізації більшою мірою локалізувались у банківському секторі, який в ринковій економіці є головним каналом фінансового посередництва. Протягом 70-х років минулого століття локальні та системні банківські кризи різною мірою відчувались більш ніж у 120 країнах, у тому числі промислово розвинутих [53]. Посиленню уваги в світі до проблеми фінансової стабільності сприяла низка банкрутств банків, хеджевих фондів та інституціональних інвесторів, що спостерігались у ті часи.

Зокрема, в 1974 році відбулось банкрутство трьох транснаціональних банків: British-Israel Bank (Великобританія), Franklin National Bank (США) та Bankhaus Herstatt ((Німеччина) Середній банк, що активно працював на валютному ринку. На той час мав нерегульовані розрахунки за валютними угодами на суму 200 млн. доларів. Зупинення операцій Bankhaus Herstatt спричинило ланцюг неплатежів. Вже через три дні «ефект доміно» досяг США – невиконання зобов'язань призвело до падіння обороту платіжної системи в Нью-Йорку на 60%). Не зважаючи на те, що Bankhaus Herstatt не належав до найбільш великих із трьох банків, припинення його діяльності німецькими органами

нагляду було обумовлено колосальними збитками через здійснення необґрунтовано ризикових валютних операцій та призвело до потрясінь на міжнародному фінансовому та валютному ринках [57].

У кожному з випадків можна було виявити безпосередні причини збитків і банкрутства. Це і непрофесійне ведення справи, і невинуватене прагнення отримати прибуток з угод з високим рівнем ризику, недооцінка стану ринку і нових тенденцій на ньому тощо. Однак можна сформулювати і деякі загальні причини. Насамперед, це зростання волатильності на фінансових ринках, посилення конкуренції між банками, зміна структури банківської системи в окремих країнах (злиття банків, об'єднання кредитних організацій зі страховими компаніями тощо), виникнення нових ринків і видів бізнесу, підвищення рівня залежності між фінансовими ринками. Помітного впливу на ситуацію зі збитками від операцій спричинило запровадження в практику нових фінансових продуктів, особливо деривативів чи похідних інструментів – ф'ючерсів, свопів, опціонів і т. д., які більше пов'язані з ризиком, ніж класичні інструменти. Відіграло роль і те, що загальноприйняті на той час правила нагляду за банківською діяльністю виявилися неадекватними практиці.

Фінансова стабільність стала нагальною суспільною потребою і сферою відповідальності держави.

Вразливість банків пов'язана з функціями, які вони виконують, та впливом об'єктивних факторів, головними з яких були:

- стрімкий розвиток технологій, комп'ютеризація банківського бізнесу;
- лібералізація руху капіталу, помітне пом'якшення характерного для банківської сфери протекціонізму, яке призвело до посилення залежності національних банківських систем від «зовнішніх шоків»;
- стрімке зростання фінансових нововведень, результатом якого стала диверсифікація фінансових послуг, пов'язана з просуванням великої кількості нових банківських продуктів [54].

У правовому регулюванні банківської діяльності різних країн існують досить вагомі розбіжності, які сформувались під впливом історично різних рівня

та характеру економічного розвитку, що зумовили відмінність підходів до питань регулювання банківської діяльності, а також політичних умов, коли сприятливий режим банківського регулювання використовувався як інструмент залучення іноземних банків в національну економіку і відповідно збільшення припливу іноземних капіталовкладень. На сьогодні ситуація змінилась, і вирішальним фактором у розвитку міжнародного співробітництва країн в цьому питанні є об'єктивно зумовлений процес інтернаціоналізації [61].

За цих умов адекватне, мінімально достатнє регулювання банківської діяльності та відповідний збалансований нагляд за банками стають основними умовами забезпечення фінансової стабільності. Пруденційне регулювання здійснюється з метою зменшення ризиків банківських операцій та попередження системних банківських криз [53]. Саме тому банки перебувають під постійним наглядом спеціально створених для цього наглядових органів.

До функцій банківського нагляду не входить всеохоплюючий контроль за операціями банку, тим більш втручання в поточну діяльність банків. Пруденційна (походить від англійського «prudential» (розумний, далекоглядний, розважливий)) практика банківського нагляду – це спосіб здійснення моніторингу та оцінки ризиків.

Залежність банківських систем різних країн одна від одної продемонструвало банкрутство банку Bankhaus Herstatt (Німеччина), одночасно виявивши ряд проблем, пов'язаних із недосконалістю законодавства в області банківського нагляду. Ця подія стала поштовхом у розвитку міжнародного співробітництва в області банківського нагляду.

Однією з найважливіших проблем у банківській діяльності є визначення оптимального обсягу власного капіталу банку. Оскільки достатність обсягу капіталу має безпосередній вплив на фінансову стійкість та платоспроможність банку, цей показник є базовим елементом пруденційного нагляду. Саме тому питанню достатності капіталу в міжнародній банківській практиці приділяється значна увага. Актуальним воно залишається і на сучасному етапі розвитку банківської системи України.

Історичною передумовою в питанні контролю за достатністю капіталу банків був досвід США [55], який згодом став широко застосовуватись у міжнародній практиці: коли визначення мінімальних обсягів капіталу здійснювалось ринком, а не регулюючим органом, певні банки не відчували дисциплінуючого впливу ринку. Це зумовило потребу прийняття рішення щодо встановлення нормативів достатності капіталу та контролю за ними державними органами.

Причинами, що спонукали органи нагляду до регулювання обсягу капіталу банку, були:

- обмеження ризику банкрутства банків;
- підтримання суспільної довіри до банків;
- обмеження втрат держави, пов'язаних зі страхуванням банків.

Як засвідчив досвід, ринок був не в змозі одночасно вирішувати ці завдання, оскільки не міг оцінити вплив банкрутства на стабільність банківської системи та витрати страхового фонду, пов'язані з банкрутствами.

В цьому аспекті достатність капіталу є основою стійкості банку і в світовому банківському співтоваристві розглядається як основний критерій безпеки і стабільності банківського бізнесу.

Тому на сьогодні основною формою регулятивного впливу на банки є нормування достатності капіталу. Запровадження такого підходу в практичну діяльність національних регулюючих органів було ініційовано Базельським комітетом з банківського нагляду.

З метою забезпечення стабільності міжнародної фінансової системи і справедливішої конкуренції, з ініціативи центральних банків США та Великобританії, як реакція на банкрутство банку Bankhaus Herstatt (Німеччина), стало рішення керівників центральних банків промислово розвинутих країн про створення Групою десяти (G-10) Базельського комітету з банківського нагляду – органу міжнародного співробітництва країн в області банківського регулювання і нагляду.

Базельський комітет з банківського нагляду був заснований наприкінці 1974 року і його місцезнаходженням є місто Базель (Швейцарія). Перше засідання Базельського комітету з банківського нагляду відбулось у лютому 1975 року. На цей час до складу комітету входять 27 країн, в тому числі Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія та США. Країни представляють працівники центральних банків та органів, що здійснюють банківський нагляд [58].

Базельський комітет з банківського нагляду не є наднаціональною юридичною установою, це рекомендаційний орган.

Базельський комітет з банківського нагляду став першим, хто спрямував свої зусилля на гармонізацію відмінностей між національними практиками «регулятивного арбітражу», і запропонував свою відповідь на питання щодо визначення реального (фактичного) обсягу капіталу банку, достатнього для забезпечення його стійкості, та практичної організації процесу оцінки капіталу.

Підходи Базельського комітету з банківського нагляду до розрахунку адекватності капіталу банку формувались значною мірою під впливом практики банківського регулювання в США. Спочатку (з 1914 до 1948 рр.) в цій країні застосовувався показник співвідношення капіталу до депозитів (на рівні не менш ніж 10%).

Після другої половини ХХ ст. погляди регулюючих органів на достатність капіталу змінились. Переважаючою стала точка зору, згідно з якою потреба в капіталі залежить не від депозитів, а від якості активів: достатність капіталу мала вказувати на те, які збитки може понести банк без шкоди для інтересів вкладників та кредиторів. Капітал став розглядатись, у першу чергу, як амортизатор, буфер, що дозволяє подолати падіння реальної вартості активів. Коефіцієнт, що відображав співвідношення капіталу до активів (не менш ніж 8%), був запроваджений у США Федеральною корпорацією страхування депозитів у 30-40 рр. ХХ століття виходячи з того, що саме склад та якість банківського портфеля активів були головними причинами банкрутства банків.

Впродовж періоду другої світової війни в США відбувались подальші зміни в підході до визначення показника достатності капіталу. Американськими банками великий обсяг коштів було вкладено в державні цінні папери, яким притаманна висока надійність та відсутність ризику неплатежу. Це призвело до використання нового показника – співвідношення капіталу до ризикових активів, під час розрахунку якого з суми активів у знаменнику коефіцієнта виключались найбільш надійні, безризикові активи – кошти в касі банку та вкладення в державні цінні папери.

Спочатку банки повинні були тримати цей коефіцієнт на рівні 20%, потім 15%. Але з запровадженням державного страхування депозитів, внаслідок якого збільшувались сукупні резерви на покриття банківських збитків, вимоги до капіталу знизились. Цьому також сприяло і бажання регулюючих органів нейтралізувати спроби банків компенсувати жорсткі вимоги до капіталу додатковими доходами від підвищення ставок за кредитами, наданими корпоративним позичальникам.

Пізніше в США стали застосовуватись більш складні методи оцінки капіталу банку та його достатності. Активи почали диференціювати залежно від ступеню пов'язаного з ними ризику. Чим більший ризик асоціювався з даним видом активу, тим більша частина від суми цього активу приймалась до розрахунку коефіцієнта капітал/активи.

Вперше операція зважування певних активних статей балансу банку була запропонована відділом банківських ревізій федерального резервного банку Нью-Йорка в 1952 р. В запропонованій формулі активи банку були поділені на шість груп, кожній з яких відповідала своя категорія ризику. У 1956 р. Рада керуючих ФРС, удосконаливши формулу (всі активи було поділено на 10 груп за ступенем ризику – від 0,5 для інвестицій у короткострокові цінні папери до 100% для вкладень у матеріальні активи), визначила її в якості базової для аналізу достатності капіталу.

Піддалися диференціації і статті капіталу, було запроваджено розподіл капіталу на первинний і вторинний. До первинного капіталу відносились прості

акції, привілейовані акції без терміну погашення; нерозподілений прибуток; резерв на непередбачувані витрати; боргові зобов'язання, конвертовані в прості або в привілейовані акції; резерви на покриття непогашеної заборгованості за кредитами; вкладення банків до капіталу дочірніх підприємств.

До капіталу другого рівня, який за своїм обсягом не повинен був перевищувати 50% первинного, включались привілейовані акції, які мали строк викупу; субординовані боргові зобов'язання, або зобов'язання другої черги (так звані «капітальні ноти» та незабезпечені облігації).

У 1981 р. федеральні наглядові органи США запровадили правило, згідно з яким достатнім вважалось співвідношення акціонерного капіталу до активів не нижче 6% , а для стійких банків цей показник міг бути знижений до 5,5%.

У 1985 р. наглядові органи США запровадили єдині вимоги до мінімального капіталу: первинний (основний) капітал мав бути не нижчим ніж 5,5% від загального обсягу активів, а сума первинного та вторинного (додаткового) капіталів – не нижче ніж 6% [55].

Ще на початку 80-х років ХХ століття було зроблено спостереження, що частка власного капіталу в активах міжнародних банків є нестабільною. Тому було вирішено рухатись у напрямку однаковості (наближення) в оцінках адекватності капіталу та пошуку консенсусу у вимірюванні ризиків активів.

Як наслідок, з метою забезпечення міжнародної уніфікації вимог до статутного капіталу банків, які здійснюють свою діяльність у міжнародних масштабах, вдосконалення методології розрахунку достатності капіталу, спрямованого на зміцнення та стабільність міжнародної банківської системи, запобігання конкурентній нерівноправності між банками, працюючими на міжнародних ринках, Базельським комітетом з банківського нагляду були розроблені підходи до методології розрахунку достатності капіталу і мінімальних стандартів.

Кожна країна-член взяла на себе відповідальність за приведення власних вимог адекватності капіталу до міжнародних стандартів.

Після досягнення консенсусу щодо основних принципів методики розрахунку мінімальних вимог до капіталу в липні 1988 року було прийнято Угоду про міжнародну уніфікацію розрахунку та стандартів капіталу, яка отримала назву Базель I.

Базель I став першим документом Базельського комітету з банківського нагляду, що встановив чіткі вимоги до капіталу міжнародних банків, визначив структуру капіталу (капітал 1-го і капітал 2-го рівня, капітал 2-го рівня \leq капіталу 1-го рівня), мінімально необхідний (нормативний) рівень капіталу (не менше 8% від зважених на ризик активів), що банки повинні утримувати для покриття кредитного ризику [8].

Базель I став значним кроком у напрямку стабілізації міжнародної фінансової системи та зростання банківського капіталу. Зв'язок капіталу та кредитного ризику зумовлений, насамперед, здатністю капіталу нейтралізувати втрати через неплатоспроможність позичальників.

Базель I передбачав врахування кредитного ризику, пов'язаного з різними видами активів та позабалансових зобов'язань банку. Кожний вид балансових активів банку множиться на коефіцієнт ризику (0%, 10%, 20%, 50%, 100%), який відображає ймовірність неповернення даного активу. Кожний елемент позабалансових зобов'язань конвертується в активи через перевідні коефіцієнти і також зважується на відповідний коефіцієнт ризику. Суму всіх активів та позабалансових зобов'язань з урахуванням рівня ризиків називають сукупними активами, зваженими за ризиком.

Наступним визначальним документом стала Поправка 1996-го року до Базелю I. Ця поправка змінила два перші постулати угоди: до регулятивного капіталу банку було додано капітал 3-го рівня – короткостроковий субординований борг, а сам капітал став потрібен для покриття не лише кредитного, а й ринкових ризиків, до яких було віднесено процентний ризик, ризик пайових цінних паперів, валютний ризик та ризик товарних контрактів. Капітал 3-го рівня виділявся лише у разі, якщо банк оцінював ринкові ризики. Якщо ж банк з тих чи інших причин утримувався від оцінки ринкових ризиків,

йому не дозволялося визнавати цей капітал та використовувати його для компенсації кредитного ризику. Третій постулат Базелю I (8% мінімальної адекватності) лишився незмінним.

Багато країн успішно впровадили Базель I, створивши цим основу для регулювання достатності капіталу на основі оцінки ризиків [8]. Базель I мав значний позитивний вплив на роботу банків. Їх стали враховувати банки і деякі інші кредитні організації поза залежністю від їхнього розміру, структури, складності кредитних операцій і особливостей ризиків [62].

Слід зазначити, що Базель I з самого початку мислився не як статичний документ, а як такий, що передбачає процес еволюції в міжнародному посиленні капіталу банків (Поправка до Базелю I 1996 року була не першою, уточнення вносились в 1991 та в 1995 роках). З накопиченням досвіду, розвитком міжнародної банківської системи ставало все більш зрозумілим, що існує потреба в подальшій розробці, уточненні та удосконаленні Базелю I. Практика засвідчила, що виконання вимоги щодо мінімально припустимого розміру капіталу не може забезпечити надійність роботи банку і всієї банківської системи. Крім цієї вимоги потрібен належний нагляд за діяльністю банків, відкритість інформації про методологію управління ризиками і дотримання прийнятного рівня ринкової дисципліни [62].

Грунтовна робота над новим документом була завершена в червні 2004 року прийняттям Базельської угоди з капіталу у формі самостійного документу (консолідована редакція від 2006 року). Базовою метою нової Базельської угоди з капіталу (Базель II) є досягнення стійкості банківської системи.

Фактично в цьому документі було сформовано нову концепцію нагляду за фінансовими установами, що полягає в регулюванні ризиків і ключове місце в якій займають вимоги до адекватності капіталу. Ця концепція полягає в здійсненні нагляду на основі оцінки ризиків.

Базель II складається з трьох фундаментальних складових: мінімальні вимоги до капіталу для покриття ключових банківських ризиків (кредитного,

операційного, ринкового (в деяких аспектах)) (I), контроль та процедури з боку нагляду (II), ринкова дисципліна (III).

Ключовою серед цих складових є перша компонента, яка принципово змінює методику розрахунку достатності капіталу: це розрахунок мінімально допустимої величини капіталу, яка має покривати кредитний, операційний та ринковий ризики. Концепцією передбачена можливість обирати спосіб (підхід), за яким здійснюватиметься кількісна оцінка кожного з ризиків, із кількох альтернативних варіантів, виходячи з розмірів фінансової установи та складності та особливостей здійснюваних операцій (у тому числі національних).

Другою компонентою є наглядовий процес, яка визначає основні принципи наглядового процесу, управління ризиками, прозорості та звітування перед наглядовими органами щодо банківських ризиків, у тому числі кредитного, операційного, ринкового.

Третя компонента встановлює принципи та вимоги до належного розкриття інформації. Як вбачається, їх дотримання фінансовими установами має слугувати кваліфікаційними критеріями для отримання схвалення від наглядового органу в частині застосування установами певних власних методологій або визнання певних фінансових інструментів і операцій.

Гнучкість та уніфікованість концепції забезпечує можливість її впровадження країнами та банківськими системами всього світу.

Недоліки в системі фінансового регулювання відповідно до Базеля II виявила світова фінансова криза 2007 року, яка співпала з активною фазою запровадження Базелю II. Оскільки ці події вплинули і на сприйняття Базелю II, який знаходився в процесі реалізації, виникла необхідність переосмислення принципів регулювання діяльності банків та пошуку нових додаткових регуляторних механізмів.

З цією метою Базельським комітетом з банківського нагляду було розроблено пакет реформ, який отримав назву Базель III. Рекомендації, викладені в цьому документі, є ключовим елементом всеохоплюючого пакету реформ, спрямованого на врахування наслідків кризи. Погоджуючи пакет реформ,

Базельський комітет з банківського нагляду ставить за мету підвищити рівень управління ризиком і загальний рівень управління, рівень прозорості роботи банків і розкриття ними інформації. Крім того, пакет реформ включає заходи щодо посилення стійкості системно значущих банків, що здійснюють трансграничні операції. Ці реформи є частиною міжнародних ініціатив щодо посилення фінансової регулятивної системи. Вони були схвалені Радою з фінансової стабільності та лідерами країн «Великої двадцятки» (G20) на саміті в Сеулі у листопаді 2010 року.

«Велика двадцятка» є групою міністрів фінансів та керівників центральних банків 20 економік: 19 з найбільших економік світу та Європейського Союзу. Загалом економіки G-20 становлять 90% світового ВВП, 80% світової торгівлі (включаючи внутрішню торгівлю у ЄС) та дві третини населення світу. Рішення про організацію міжнародного форуму «Група двадцяти» (G-20) було прийнято на зустрічі міністрів фінансів і голів центральних банків країн «Групи восьми» у Вашингтоні 25 вересня 1999 року. Ідея створення «Групи двадцяти» обумовлена прийнятим на зустрічі лідерів «Великої вісімки» в Кельні в червні 1999 року рішенням встановити «неформальний механізм для діалогу з ключових питань економічної і фінансової політики між системоутворюючими країнами світу з метою досягнення стабільного і стійкого зростання світової економіки на благо всіх країн». Членами «двадцятки» є Австралія, Аргентина, Бразилія, Великобританія, Німеччина, Індія, Індонезія, Італія, Канада, Китай, Корея, Мексика, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція, ПАР, Японія і Європейський союз. Постійними учасниками зустрічей "двадцятки" є МВФ, Європейський центральний банк і Світовий банк [59].

Базель III вносить зміни до першої компоненти-опори і складається з двох окремих документів: вимог до капіталу та вимог до ліквідності.

Базель III змінює акценти у структурі та якості капіталу. Основний капітал (капітал 1-го рівня) згідно з вимогами Базеля III повинен утримувати перевищувати додатковий (капітал 2-го рівня). Знято обмеження щодо розміру капіталу 2-го рівня розміром капіталу 1-го рівня, капітал 3-го рівня скасовано. Головним

нововведенням Базеля III стало істотне підвищення вимог до форми капіталу першого рівня, переважаючою формою якого повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Показник капіталу першого рівня повинен зрости з 4% до 6%, з яких 4,5% становить базовий капітал першого рівня – капітал найвищої якості. Це означає, що інші інструменти капіталу першого рівня – відкладені податкові активи, інвестиції в інші фінансові компанії – можуть становити до 1,5% від загального розміру капіталу першого рівня. Мінімальні вимоги до капіталу залишаються на рівні 8%. Капіталом однієї і тієї ж якості покриваються кредитний, ринковий та операційний ризики [10].

В оновлених вимогах Базельського комітету з банківського нагляду також передбачається обмеження банків від надмірних ризиків шляхом встановлення розміру коефіцієнта левериджу на рівні 3%. Коефіцієнт левериджу є абсолютним нововведенням Базельського комітету з банківського нагляду. Цей показник ніколи раніше не розглядався як складова Угоди про капітал. Гармонізований на міжнародному рівні, коефіцієнт левериджу доповнює показники капіталу. Розраховується як відношення капіталу першого рівня до активів банку без їх зважування на коефіцієнти ризику.

Передбачаються також заходи, спрямовані на стримування проциклічності банківської діяльності. Пакетом реформ Базель III запроваджуються буфери для підтримки достатності капіталу: буфер консервації (збереження) капіталу та контрциклічний буфер капіталу (капітал на майбутнє).

Буфер консервації капіталу встановлено у розмірі 2,5%. Джерелом його наповнення є базовий капітал першого рівня вище нормативних мінімальних вимог достатності капіталу. Базовий капітал першого рівня повинен у першу чергу використовуватись для виконання мінімальних вимог достатності капіталу (включаючи 6% капіталу першого рівня та за необхідності 8% від вимог до сукупного капіталу) і лише залишок може бути внесеним до буферу консервації капіталу. Завдяки встановленню такої вимоги зростає рівень базового капіталу – 7% (4,5% плюс 2,5%) активів, зважених на ризик [10].

Створення контрциклічного буфера націлене на забезпечення врахування у вимогах до капіталу банківського сектору макрофінансового середовища, в якому банки функціонують. Національні органи нагляду впроваджуватимуть його, щоб забезпечити банківську систему буфером капіталу для захисту її від майбутніх потенційних збитків, коли вважатимуть, що надмірне сукупне зростання кредитів пов'язане із нарощуванням загальносистемного ризику. Цей буфер є механізмом додаткового захисту капіталу та варіюватиметься від 0% до 2,5% від зважених на ризик активів у залежності від судження щодо рівня зростання загальносистемного ризику. Фактично за нових вимог банки будуть змушені забезпечувати дотримання співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів на рівні 10,5%. У періоди надмірного зростання кредитування наглядові органи використовуватимуть контрциклічний буфер як інструмент макропруденційного регулювання.

Таким чином, під час економічного зростання нові вимоги стимулюватимуть банки до створення буферів збереження капіталу, регулятор вимагатиме від кожного банку сформувати капітал понад регулятивний мінімум. Натомість у періоди падіння економічної активності до банків не застосовуватимуться заходи впливу, допоки мінімальна вимога дотримується.

Визнаючи потребу банків стосовно покращення ними контролю та управління ризиком ліквідності, Базелем III вперше на міжнародному рівні запроваджуються два показники ліквідності: коефіцієнт ліквідного покриття (LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Ці показники характеризуються специфічними параметрами, гармонізованими на міжнародному рівні. Лише частина параметрів повинна визначатись національним наглядовим органом з врахуванням національних особливостей.

Сучасна система банківського нагляду в Україні розбудовується відповідно до положень та Основних принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду. Вони орієнтують банки на дотримання адекватності капіталу величині ризику, а також

встановлюють принципи контролю з боку наглядових органів і забезпечення прозорості нагляду [62].

Слід зазначити, що у 2007 році Україна однією з перших пройшла оцінку виконання Базельських Основних принципів ефективного банківського нагляду (у новій редакції 2006 року) в рамках Програми оцінки фінансового сектору України. У звіті, підготовленому фахівцями спільної місії МВФ та Світового банку за результатами цієї оцінки (опублікований улітку 2008 року), наголошено, що з часу попередньої оцінки (2002 рік) Національний банк України зробив значні кроки на шляху ефективного впровадження стандартів БКБН та найкращої міжнародної практики: із 30 Базельських Основних принципів Україною переважно або повністю виконуються 25 [12].

В Україні банківська діяльність регламентується Конституцією України, Господарським та Цивільним кодексами України, законами України, нормативно-правовими актами Національного банку України та іншими підзаконними актами, що не суперечать нормам та вимогам законодавства України і визначають діяльність банків. Закон України "Про Національний банк України" та Закон України "Про банки і банківську діяльність" є двома основоположними законами України, що визначають і регулюють діяльність банківської системи України.

Національний банк України проводить державну емісійну і валютну політику, є ядром резервної системи, а також здійснює регулювання та нагляд за банками відповідно до законодавства України та нормативно-правових актів НБУ, що постійно оновлюються і доповнюються, враховуючи вимоги часу.

Нормативно-правові акти Національного банку України встановлюють правила функціонування банків.

Інтеграційні процеси, що спостерігаються в Західній Європі, свідчать про зближення банківських систем країн та тенденцій до уніфікації банківського законодавства. Європейські банківські системи, не зважаючи на відмінності в рівні розвитку, особливостей функціонування та управління, складають єдиний «організм».

Зокрема в Німеччині існує система банківського нагляду, в межах якої Бундесбанк розподіляє обов'язки нагляду з федеральним фінансовим контролюючим органом (FFSA). До імплементації вимог Базеля німецький банківський нагляд здійснювався шляхом розробки стандартних балансових показників, контролю за їх дотриманням та аудиторської перевірки достовірності бухгалтерської звітності. За балансовими показниками визначались допустимі межі ризиків кредитних, ринкових, курсових коливань ліквідності перш за все з точки зору їх відповідності власному капіталу банків. Завданням наглядового органу була перевірка методик розрахунку показників, покладених в основу індивідуальних систем оцінки ризиків [65].

У Великій Британії банківським наглядом з моменту свого створення в 1694 р. займається Банк Англії, який відповідає за забезпечення фінансової стабільності в країні. Зокрема, він традиційно контролював підтримання ліквідності банківської системи та був кредитором останньої інстанції. Проте, саме рішення утриматись від такої ролі під час краху банку «Берінгс» у 1995 р. стало однією з причин виведення нагляду з функцій Банку Англії і передачі Управлінню фінансових послуг (FSA). Ця служба наглядає за фінансовим ринком Великої Британії: банківським, страховим та фондовим. Це єдиний орган регулювання – мегарегулятор.

У Великій Британії, як і в цілому в Західній Європі, на відміну від США, нагляд є регулятивним, тобто моніторинг ринків здійснюється, переважно, шляхом дотримання встановлених принципів, а не шляхом точного дотримання букви закону. В країні вважають, що мета будь-якого нагляду – гарантувати справедливі правила банківського ринку для всіх учасників діяльності. На підставі цього виводяться основні напрями та базові правила, в межах яких діятиме кредитна або фінансова компанія. Щоб нагляд був ефективним, режим регулювання має досягти певного балансу. Інструкції мають допомагати компаніям уникати надмірних ризиків, які можуть мати негативний вплив на акціонерів, клієнтів та інших учасників ринку. При цьому вони не повинні

заважати бізнесу законно розширювати свої інтереси або запроваджувати інновації на ринку [54].

У банківській системі США присутній елемент децентралізації регулювання банківської системи. Нагляд за банківською системою країни здійснює багато служб, головні серед яких – Федеральна резервна система (FRS), Оффіс контролера валюти (ОСС) і Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC), які забезпечують безпеку, стабільність та гнучкість діяльності фінансової та грошової систем. Нагляд за ринком цінних паперів здійснює Комісія з цінних паперів і бірж (SEC), місія якої полягає в захисті інвесторів та забезпеченні стійкості та справедливості ринку цінних паперів. Всі чотири служби свідомо розділені законодавчо і працюють незалежно, здійснюючи різні режими регулювання.

На сьогодні режим нагляду в США – адміністративний. Для нього є характерними досить жорсткі приписи, засновані на такому ж жорсткому дотриманні всіх правил, положень, нормативів і вимог FRS, ОСС, FDIC, SEC та інших наглядово-регулюючих органів. За формальними ознаками є близьким до банківського нагляду, що здійснюється в Росії та Україні.

Наявність банків штатів та великої кількості різноманітних банківських установ робить банківський сектор країни мозаїчним.

Потреба в інституті банківського нагляду виникла внаслідок особливої значущості та відповідальності банків за розвиток національних економік. На практиці нагляд і регулювання банківської діяльності є однією з основних умов та чинників, що забезпечують фінансову стабільність, оскільки банки, що потенційно можуть бути носіями ризику нестабільності національної фінансової системи, водночас розглядаються і як інструмент її стабілізації. При цьому, незалежно від обраної моделі реалізації наглядових функцій, мета та завдання органів регулювання банківської діяльності історично не мали принципових змін і передбачають забезпечення стійкості банківської системи, створення умов для її ефективної діяльності і, як наслідок, захист інтересів вкладників, кредиторів та клієнтів [66].

Криза довіри до банківських інституцій і, в зв'язку з цим, неспроможність виконувати взяти на себе зобов'язання, призводять до дезорганізації грошової сфери та зростання соціальної напруги. З цієї причини банки традиційно знаходяться під постійним наглядом спеціально створених державних органів. Їх діяльність спирається не тільки на особистий досвід та кваліфікацію працівників, але й на методики оцінки реальної вартості активів, а також об'єктивної ризиковості таких активів.

Таким чином, аналіз концепції регулювання капіталу банку у світовій та вітчизняній практиці свідчить, що на цей час капітал банку, що використовується для оцінки повноти покриття банківських ризиків, уособлює в собі розрахункову величину, наповнення якої вдосконалювалось протягом багатьох років і з урахуванням останніх змін має охоплювати ті ресурси, які належать банку і можуть бути використані для покриття ризиків. З огляду на це існують перспективи вдосконалення методики розрахунку показника достатності капіталу у вітчизняній банківській практиці.

Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати наступне. По-перше, згідно з підходами Базельського комітету з банківського нагляду можливість здійснення ризикових операцій визначається обсягом вкладу акціонера до ресурсної бази банку. Це дозволяє не перекладати можливі збитки за угодою на клієнтів та контрагентів банку і тим самим нівелювати одну з основних причин виникнення та розповсюдження фінансових криз. Водночас, використання концепції достатності капіталу на практиці пов'язане з рядом труднощів. Всі вони поєднані з визначенням обсягу ризиків, на які наражається банк. По-друге, за останні 25 років, завдяки зусиллям Базельського комітету з банківського нагляду, було досягнуто помітного прогресу в розвитку методології оцінки банківських ризиків. Більш гнучкою стала методика визначення втрат за кредитними операціями, розроблені підходи до оцінки ринкового та операційного ризиків. Також можна стверджувати про виникнення нової ідеології забезпечення стійкості банківського сектору, що передбачає переважну опору на ринкові механізми.

1.3. Методичні засади забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку

Специфіка банківської діяльності проявляється в здійсненні перерозподілу ресурсів на грошовому ринку, в результаті чого банки приймають на себе більшість ризиків фінансового сектору. В умовах глобалізації фінансових ринків, розширення спектру фінансових інструментів діяльність банків не обмежується лише фінансовим посередництвом і відіграє все більш важливу роль у здійсненні монетарної політики, впливаючи через неї практично на всі економічні процеси в суспільстві.

За таких умов мінімальним вимогам до капіталу банків відводиться провідна роль у процесі здійснення пруденційного нагляду за діяльністю банківських установ. Відповідно адекватна наглядова методика щодо їх оцінки та розробка дієвих механізмів регулювання достатності капіталу банку з метою покриття ризиків стають передумовами стабільності економіки України.

З метою забезпечення стійкості банківського сектору до економічних і фінансових потрясінь та визначення потреби в удосконаленні пруденційних вимог Національного банку України до оцінки достатності капіталу банку існує потреба в здійсненні ґрунтового аналізу методичних засад оцінки достатності капіталу банку, ефективності діючого в Україні підходу до його розрахунку з точки зору покриття банківських ризиків.

У банківській справі регулятивна концепція капіталу суттєво відрізняється від бухгалтерського визначення капіталу (капітал або чиста вартість (net worth), що відповідає різниці кумулятивної вартості активів та кумулятивної вартості зобов'язань і представляє інтереси власників компанії) тим, що вимога мінімального рівня адекватності капіталу є основою виміру платоспроможності та надійності банківської установи.

Погляд на капітал з точки зору забезпечення тіснішого зв'язку з ризиком, можливості протистояти економічним потрясінням, довіри до банків із боку вкладників, інвесторів та органів нагляду породжує чисельні питання щодо

інструментів капіталу і їх оптимальної комбінації, вироблення міжнародних загальноприйнятних методів вимірювання коефіцієнтів адекватності капіталу, є предметом наукових досліджень та суперечок між банками і регулюючими органами.

Побудова банками ефективної системи захисту від ризиків з метою забезпечення фінансової стабільності безпосередньо пов'язані з системою регулювання банківського бізнесу і нагляду за банківською сферою, яка в більшості країн базується на державному авторитеті.

Відповідно питання, які постають і перед банком, і перед наглядовим органом, полягають у визначенні реальної (ефективної, фактичної) величини капіталу банку, достатню для забезпечення його стійкості, а також у практичній організації процесу оцінки капіталу. З огляду на той факт, що надлишковий капітал також має негативний вплив на ефективність діяльності банку та створює небезпеку його стабільності, існує потреба визначення мінімально необхідного рівня достатності капіталу, а не достатності взагалі.

Розглядаючи капітал банку з точки зору забезпечення тіснішого зв'язку з ризиком, можна констатувати, що система оцінки адекватності капіталу банку повинна забезпечувати прийнятний захист від ризику-небезпеки та дозволяти розумно користуватись ризиками-шансами [54].

Відповідно створення системи норм, що регулюють діяльність банків, визначення загальних принципів банківської діяльності, порядку здійснення банківського нагляду, відповідальності банків за порушення банківського законодавства, є функціями наглядового органу Національного банку України [5].

Оскільки оцінка капіталу банку є складовою наглядового процесу, питання визначення його достатності та пошуку оптимальних підходів щодо його розрахунку для цілей нашого дослідження є найважливішими.

Погляд на питання достатності капіталу з боку органів нагляду та менеджменту банків є різним: органи нагляду, яких у першу чергу турбує стабільна діяльність банків, захист коштів вкладників та життєздатність фінансових ринків,

займають більш консервативну позицію та вимагають від банків, із метою уникнення їх неплатоспроможності, більших обсягів капіталу.

Менеджмент банку, навпаки, зацікавлений обходитись мінімальним обсягом капіталу, збільшуючи при цьому леверидж та прибутковість капіталу: високий леверидж перетворює прийнятну (адекватну) прибутковість активів на високу прибутковість капіталу та, відповідно, забезпечує більші дивіденди акціонерам.

Тому процес регулювання достатності капіталу банку повинен враховувати різноспрямованість цілей наглядового органу, головним завданням якого є встановлення нормативного рівня достатності капіталу з метою підтримання платоспроможності, та менеджменту банку, що прагне наблизити фактичний рівень достатності капіталу до мінімального.

Критерієм визначення оптимального рівня достатності капіталу банку є підтримання його обсягу на такому рівні, який, з одного боку, забезпечуватиме максимальний прибуток, з іншого – мінімальний ризик втрати ліквідності та платоспроможності.

На рівень достатності капіталу впливають багато факторів, зокрема:

- доступність до ринків фінансових ресурсів;
- структура, ліквідність та якість активів;
- ефективність управління ризиками, на які наражається банк;
- професіоналізм менеджменту, в тому числі дотримання політики банку, яку вони декларують;
- динаміка, обсяг, структура та якість ресурсної бази, в тому числі кількість клієнтів, їх галузева приналежність;
- нормативно-правове регулювання діяльності банківських установ;
- місцеві умови функціонування банків тощо.

Встановлення наглядовими органами вимог до рівня достатності капіталу спрямоване на стримування неадекватного (випереджаючого) зростання активів та обмеження ризиків банку, оскільки причиною багатьох банкрутств банківських установ, що також підтверджується наслідками фінансової кризи 2008 року, є

спекулятивне нарощення обсягів довгострокових активів, джерелом фінансування яких є короткострокові (та часто дорогі) ресурси (депозити).

За таких умов вимоги наглядових органів до рівня достатності капіталу спонукають менеджмент банку здійснювати аналіз кредитних операцій не тільки з точки зору їх прибутковості, але й із точки зору ризиків, що приймає на себе банк внаслідок несвоєчасного виконання зобов'язань позичальниками. Встановлення вимог наглядових органів до рівня достатності капіталу стримує «апетит» банків до ризиків та послаблює спокусу нарощення обсягів активів за нездатності успішно керувати процесом зростання рівня кредитування.

У світовій банківській практиці в різні часи застосовувались різні методи визначення достатності капіталу, зокрема [44]:

1. Метод левериджу, який полягає в застосуванні нормативу співвідношення власних та залучених коштів. До 1998 року Національний банк України використовував цей метод для розрахунку оціночного показника достатності капіталу банку. У США в 1983 році норматив співвідношення власного капіталу до залучених коштів становив 3%. Метод левериджу має такі недоліки:

- не проводиться диференціація між різними видами капіталу;
- не враховується рівень ризику за активними банківськими операціями;
- не беруться до уваги позабалансові зобов'язання та пов'язаний із ними ризик.

У сучасній банківській практиці цей метод визначення достатності капіталу може паралельно з іншими методами використовуватись як допоміжний.

2. Метод порівняльного аналізу показників, який полягає в здійсненні контролю та аналізу наглядовими органами за співвідношенням сукупного капіталу до сукупних активів банку, депозитних зобов'язань, до ризикових активів, розрахованих як сума всіх активів без урахування готівки та державних цінних паперів. Граничні розміри показників при цьому не запроваджуються. У процесі нагляду використовуються прийоми структурного, порівняльного та динамічного аналізу. Значення показників окремого банку порівнюються з аналогічними значеннями показників інших банків та/або середньогалузевими. Динамічний аналіз

призначений для виявлення тенденцій у зміні обсягу капіталу одного й того самого банку впродовж певного періоду.

Недоліками методу порівняльного аналізу показників адекватності капіталу є суб'єктивний характер оцінок та висновків, відсутність загальноприйнятих стандартів достатності капіталу та значна трудомісткість.

Цей метод визначення достатності капіталу застосовувався у практиці банківського нагляду США до 80-х років виявився неефективним засобом впливу на капітал, оскільки на практиці показники капіталу американських банків впродовж періоду з 30-х по 80-ті роки погіршувався.

3. Метод експертних оцінок, який базується на використанні висновків експертів про якість управління банком, його рівень прибутковості та ліквідності, динаміку депозитної бази, структуру балансу, ризикованість активних операцій, регіональні особливості ринку, на якому працює банк. Метод передбачає здійснення аналізу діяльності кожного банку в контексті конкретних ринкових умов та врахування взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх чинників. Якщо стан ринку характеризується підвищеною ризиковістю або виявлена слабкість внутрішніх структур, то перед банком може бути поставлена вимога щодо збільшення капіталу понад мінімальний рівень.

Метод експертних оцінок з успіхом може використовуватись для оцінювання адекватності капіталу окремих банків, але з огляду на розміри банківської системи певної країни та різноманітність банківських ризиків його застосування є проблематичним. Недоліками цього методу є суб'єктивізм висновків експертів та неможливість застосування методу до банківської системи в цілому (тільки в межах окремого банку).

Таким чином, загальною вадою наведених методів є обмежена ефективність їх застосування через відсутність системного підходу до оцінки достатності капіталу, що не дає змоги повноцінно впливати на діяльність банку, в тому числі контролювати рівень ризиків, які притаманні його діяльності. Водночас, досить ефективно зазначені методи можуть використовуватись як додаткові.

Починаючи з кінця 1970-х років, по мірі того як світова фінансова система ставала все більш інтегрованою, банки все більш стали наражатись на таку проблему: регулювання банківської справи в окремих країнах дуже відрізнялось. Особливо це стосувалось вимог до капіталу банків. Окремі країни дозволяли своїм банкам працювати з великим фінансовим важелем, що створювало, з одного боку, конкурентні переваги для банків цієї країни, з іншого боку – підвищувало загальний рівень ризиковості банківських операцій окремих банків і банківської системи кожної такої країни в цілому.

Відтак, однією з фундаментальних тез базельського процесу є адекватне, мінімально достатнє регулювання банківської діяльності та відповідний збалансований нагляд за банками як головні умови забезпечення фінансової стабільності. І як зазначалось у попередньому підрозділі, з 1988 року Базельська угода про міжнародну уніфікацію розрахунку капіталу стала загальноприйнятим міжнародним стандартом у цьому напрямку на багато років уперед.

Базельські вимоги уособлюють у собі загальні стандарти адекватності капіталу, яких мають дотримуватись усі великі та міжнародно активні банки, а також систему правил, корисну для застосування банками під час взаємодії один з одним на практичному рівні.

БКБН формує широкі наглядові стандарти та рекомендації на підставі передового світового досвіду з огляду, що національні органи нагляду будуть діяти в напрямку їх застосування та деталізації відповідно до власної національної специфіки та потреб.

Головна частина схеми Базелю I, яка майже повністю збережена в Базелі II, стосується визначення єдиних принципів та підходів до оцінки обсягу та структури капіталу (1-го та 2-го рівнів, а також співвідношення між ними), шкали зважування балансових активів за ризиком, системи перерахунку та обліку позабалансових статей і стандарт мінімального співвідношення капіталу 1-го та 2-го рівнів до активів, зважених на ризик [20].

Базельська угода базується на визначенні структури капіталу і врахуванні кредитного ризику активів та позабалансових зобов'язань. Основні стандарти угоди

єдині для всіх банківських установ, що перебувають під юрисдикцією країн-учасниць, а регулюючі органи мають право самостійно встановлювати коефіцієнти ризику та визначати певні складові капіталу. Базельська угода відкрита для приєднання інших країн.

Визначення капіталу банку зводиться до наступних положень:

1. Капітал повинен враховувати непередбачувані та передбачувані збитки.
2. Елементи капіталу:

Рівень 1 – основний (кореневий) капітал:

- а) внесений акціонерний капітал / прості акції;
- б) розкриті резерви.

Рівень 2 – додатковий капітал:

- а) нерозкриті резерви;
- б) резерви переоцінки активів;
- в) загальні резерви / загальні резерви під збитки за кредитами;
- г) гібридні (боргові/пайові) капітальні інструменти;
- д) субординований борг.

Рівень 3 – додатковий капітал:

- а) певні види короткострокового субординованого боргу.

Третім рівнем структуру капіталу було доповнено у 1996 році. Такий капітал використовується для часткового покриття ринкового ризику. З запровадженням Базелю III третій рівень капіталу скасовується.

Сума елементів всіх категорій підлягає включенню в капітал банку за умови дотримання обмежень, сформульованих у Базелі I. Крім того, зі сформованого таким чином з капіталу робляться певні вирахування.

На підставі досвіду застосування зважування ризиків, визначених у Базелі I, та виявивших його недоліки та неточності, були сформульовані нові правила зважування активів банку на ризики, які замінили старі, в документі Базель II.

Фактична сфера його застосування є набагато ширшою, ніж це визначено самими документом. З урахуванням наслідків для банків, для умов у межах

національної та міжнародної конкуренції це, по суті, є широкомасштабним запровадженням нових правил гри на фінансових ринках.

Базель II – це принципово нова точка відліку в розвитку банківського нагляду, яка передбачає перехід від адміністративного регулювання до ризик-орієнтованого.

Виконання його нормативів є обов'язковим у країнах Європейського Союзу з 2007-2008 років. Під тиском ринку цей приклад наслідують провідні азіатські країни з економікою, що розвивається (Гонконг, Туреччина, Казахстан) [66], і великі країни Латинської Америки.

США займають позицію обережного запровадження системи, можливо тому, що задовго до початку формального базельського процесу мали систему нагляду з глибокою історією, унікальним досвідом та усталеними зв'язками з банками.

Запровадження концепції достатності капіталу дозволяє відмовитись від негнучкої системи обмежень за конкретними видами банківських ризиків та операцій.

Протягом наступних років підходи Базелю I піддавались суттєвому вдосконаленню. І на сьогодні вони найбільш повно та комплексно вирішують проблему оцінки достатності капіталу банку: визначають інструменти капіталу та мінімальні вимоги щодо його достатності, передбачають здійснення моніторингу та оцінки наглядовими органами умов, що мають вплив на достатність капіталу, конкурентного середовища, в якому функціонують банки, як суб'єкти ринку [21], формулюють ключові принципи та вимоги до структури капіталу банку з точки зору його достатності.

Вимоги Базельського комітету з банківського нагляду щодо капіталу стали основою для відповідних директив Європейського Союзу, опублікованих у 2006 році [67; 68]. Європейський Союз вимагає від країн – членів Союзу розробляти власне законодавство для реалізації положень директив. Велика Британія розробляє законодавчі норми, які враховують положення директиви про достатність капіталу, так і Базельської угоди про капітал. Управління фінансових послуг Великої Британії в свою чергу здійснює контроль за дотриманням цього законодавства у власній країні [54].

У сучасній теорії банківської справи погляд на значення показника достатності капіталу банку, відображаючи загальну оцінку надійності банку, визначається як проблема адекватності капіталу. Показник адекватності капіталу містить уяву про банківський капітал як джерело покриття збитків. Тобто, адекватність капіталу можна охарактеризувати як здатність банку за умови настання ризикових подій, що призвели до негативного впливу на його прибутковість, продовжувати здійснювати традиційний обсяг послуг без зниження якості таких послуг.

Розмір капіталу банків регулюється нормами законодавства України та нормативно-правовими актами Національного банку України централізовано, через встановлення мінімальних вимог (нормативів) до розмірів та достатності капіталу.

Державне регулювання розміру капіталу банків є однією з головних задач Національного банку України в частині нагляду за діяльністю банків [5].

Першим нормативним документом в Україні, яким було закладено основи пруденційного регулювання розміру капіталу банку, було положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене постановою Правління Національного банку України від 21.12.93 № 114. Ним встановлювались обов'язкові для всіх банків економічні нормативи, в тому числі щодо мінімального розміру статутного фонду банку та платоспроможності банку, своєрідного аналогу показника достатності капіталу. Для визначення платоспроможності банку застосовувався показник співвідношення власних коштів банку та активів із урахуванням коефіцієнтів їх потенційної ліквідності (аналог ступеню ризику активів). Нормативне значення цього показника мало дорівнювати $(P_c) \geq 8\%$ [16].

На зміну зазначеному положенню було прийнято положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене постановою Правління Національного банку України від 30.06.95 № 167. В ньому для визначення платоспроможності банку застосовувались два показники: діючий показник співвідношення власних коштів банку (P_{ca}) та активів із урахуванням

коефіцієнтів їх ризиків та новий – показник співвідношення власних і залучених коштів банку (ПСП) ($\geq 1/20$).

Власні кошти складались з основного та додаткового капіталів.

До основного капіталу включались фактично сплаченій статутній фонд та інші фонди, створені банком за рахунок прибутку після оподаткування (резервний, спеціальний). Додатковий капітал, зокрема, включав: резерви для покриття кредитних, валютних ризиків та ризиків цінних паперів; резерви, створені за рахунок переоцінки фіксованих активів банку, нерозподілений прибуток [60].

В 1996 році на зміну цьому документу прийшов більш детальний нормативний документ – Інструкція № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затверджена постановою Національного банку України від 30.12.96 № 343. Нею запроваджувались такі нормативи капіталу для банків:

- мінімального розміру капіталу (активи мінус зобов'язання);
- мінімального розміру статутного капіталу;
- платоспроможності;
- достатності капіталу;
- категорія капіталу (в процесі внесення чергових змін до Інструкції № 10 цей норматив був скасований).

Найбільш відповідним аналогом сучасного показника достатності (адекватності) капіталу був показник платоспроможності, який визначався як співвідношення капіталу банку до сумарних активів, зважених на відповідний коефіцієнт з урахуванням ступеню ризику ($\geq 8\%$); показник співвідношення власних і залучених коштів банку при цьому не визначався). Активи поділені на 5 груп за ступенем ризику вкладень.

Щодо діючого на той час нормативу достатності капіталу – він розраховувався як співвідношення основного капіталу, зменшеного на суму недосформованих резервів за кредитними операціями банків, до загальних активів банку, зменшених на суму фактично створених банком резервів ($\geq 4\%$). Тобто, достатність капіталу

банку визначалась виходячи з загального обсягу діяльності банку, без урахування будь-яких ризиків [17].

Слід зазначити, що перші нормативні документи щодо банківського регулювання та нагляду наразі втратили чинність. Тому сприяли зміни економічної ситуації в країні, інтенсивний розвиток банківської системи, її поступова інтеграція у світовий економічний простір. Проте, як видно, з самого початку формування нормативної бази базувалось на підходах Базельського комітету з банківського нагляду і на сьогодні зберігає їх загальну ідеологію.

На зміну Інструкції № 10 прийшла діюча на сьогодні Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 (далі – Інструкція № 368).

Інструкцією № 368 встановлюються такі нормативи капіталу:

- мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1);
- адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2);
- співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3).

Норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту (вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав і зважених за ступенем кредитного ризику ($H2 \geq 10\%$).

Під час розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику, додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами [7].

Простежити еволюцію підходів до визначення оцінки достатності капіталу банку в нормативно-правових актів Національного банку України можна на підставі даних, узагальнених в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Еволюція підходів до визначення оцінки достатності капіталу банку в нормативно-правових актах Національного банку України

Положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене постановою Правління НБУ від 21.12.93 № 114	Інструкція № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затверджена постановою НБУ від 30.12.96 №343	Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368
нормативи капіталу		
-	(Н1) – мінімальний розмір капіталу банку – 3 млн. ЕКЮ	(Н1) – мінімальний розмір регулятивного капіталу – 120 млн. грн.
Мінімальний розмір статутного фонду – 3 млн. ЕКЮ	(Н2) – мінімальний розмір статутного капіталу – 1 млн. ЕКЮ	-
<p>Платоспроможність банку: 1. Співвідношення власних коштів і активів з урахуванням коефіцієнтів за ступенем ризику (Пса) ВК</p> $Пса = \frac{A}{VK} \times 100\%, \text{ де}$ <p>ВК – власні кошти банку (основний + додатковий капіталі); А – активи банку з урахуванням коефіцієнтів їх потенційної ліквідності.</p> $Пса \geq 8\%$	<p>(Н3) – платоспроможність:</p> <p style="text-align: center;">К</p> $Н3 = \frac{K}{Ar} \times 100\%, \text{ де}$ <p>К – капітал банку (основний + додатковий капіталі – загальні відрахування); Ар – активи банку з урахуванням коефіцієнтів їх ризиків</p> $Н3 \geq 8\%$	<p>(Н2) – адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності:</p> <p style="text-align: center;">РК</p> $Н2 = \frac{K}{Ar + Swp} \times 100\%, \text{ де}$ <p>К – капітал банку (основний + додатковий капіталі – відвернення); Ар – активи банку, зважені за ступенем кредитного ризику; Сwp - сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами</p> $Н2 \geq 10\%$
Положення «Про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків», затверджене постановою Правління НБУ від 30.06.95 № 167		
<p>Визначення платоспроможності банку доповнюється ще одним показником: 2. Співвідношення власних і залучених коштів банку (Псп) ВК $Псп = \frac{VK}{ZK} \text{ де}$ <p>ВК – власні кошти банку (основний + додатковий капіталі); ЗК – залучені кошти.</p> $Псп \geq 1/20$ </p>	<p>(Н4) – достатність капіталу банку:</p> <p style="text-align: center;">К</p> $Н4 = \frac{K}{Za} \times 100\%, \text{ де}$ <p>К – капітал банку (основний + додатковий капіталі); За – загальні активи</p> $Н4 \geq 4\%$	<p>(Н3) – співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів</p> <p style="text-align: center;">(Н3 ≥ 9%)</p>

Джерело: складено автором

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що використання Україною, концепції достатності капіталу згідно з підходами Базельського комітету з банківського нагляду дозволило відмовитись від негнучкої системи обмежень за видами банківських ризиків та операцій.

Оцінка адекватності капіталу враховує багато факторів через обчислення впливу ризиків, на які наражається банк в процесі своєї діяльності: якість його балансових активів та позабалансових зобов'язань (кредитний ризик), прогнозовані доходи (операційний ризик), очікування щодо стану економіки (ринковий ризик), структуру та якість капіталу (обсяг регулятивного капіталу).

Таким показником, дотримання якого вимагає від банків Національний банк України, є норматив адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності (H2) [4].

Таким показником, дотримання якого вимагає від банків Національний банк України, є норматив адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності (H2) [4].

Зазначений показник у вітчизняній банківській практиці:

- відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: низьке значення показника свідчить про більшу частку ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку;

- встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку;

- визначається як співвідношення регулятивного капіталу до суми активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених резервів за активними операціями і зважених за ступенем кредитного ризику, та сукупної відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами [7]:

$$H2 = \frac{PK}{A_p + C_{ВП}} \times 100\%, \quad (1.2)$$

де РК – регулятивний капітал банку, грн;

A_p – активи і певні позабалансові інструменти, зменшені на суму створених резервів за активним операціями і зважених за ступенем кредитного ризику;

$C_{ВП}$ – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами [22].

Регулятивний капітал, який складається з основного та додаткового капіталу, зменшених на суму відвернень, є базою для розрахунку нормативу H2.

З метою розрахунку нормативу H2 банку його активи поділяються на п'ять груп за ступенем ризику, якому відповідають встановлені коефіцієнти зважування, та підсумовуються:

I група – 0 відсотків (готівкові кошти, банківські метали, кошти в Національному банку України, боргові цінні папери органів державної влади, емітовані Національним банком України, облігації Державної іпотечної установи (ДІУ) та нараховані за ними доходи, кредити та зобов'язання, надані МБРР, ЄБРР та МФК);

II група – 10 відсотків (кредити, надані органам державної влади, та нараховані за ними доходи);

III група – 20 відсотків (боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, кошти до запитання, розміщені депозити овернайт та інші короткострокові депозити, кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, та нараховані за ними доходи, а також валюта та банківські метали, куплені на умовах спот, що розміщені (куплені) в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижче ніж «інвестиційний» клас);

IV група – 50 відсотків (кошти до запитання, депозити овернайт, що розміщені в банках, що не належать до «інвестиційного» класу, боргові цінні папери органів місцевого самоврядування та нараховані за ними доходи,

гарантійні депозити в інших банках, зобов'язання з кредитування, надані банкам, валюта та банківські метали, куплені за форвардними, опціонними контрактами, на умовах спот, активи до одержання, активи овернайт, що надані банкам, які не належать до «інвестиційного» класу, іпотечні кредити фізичним особам, забезпечені заставою майна, іпотечні облигації, емітовані ДГУ);

V група – 100 відсотків (прострочена заборгованість за кредитами, за борговими цінними паперами та прострочені нараховані доходи за ними, депозити розміщені, кредити та нараховані доходи за ними, в т.ч. які не належать до «інвестиційного» класу, фінансовий лізинг, дебіторська заборгованість, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, боргові цінні папери та нараховані за ними доходи, товарно-матеріальні цінності, основні засоби, інші активи банку, зобов'язання за всіма видами гарантій, непокриті акредитиви, інші зобов'язання, надані клієнтам).

Розрахунок сукупної суми відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами (в гривневому еквіваленті) здійснюється таким чином та в такій послідовності: визначається відкрита валютна позиція банку (довга або коротка) за кожною іноземною валютою та банківським металом; окремо визначається сума довгих позицій банку в усіх іноземних валютах та сума коротких позицій в усіх іноземних валютах; визначається сума відкритої валютної позиції в усіх банківських металах; визначається більша сума довгих або коротких відкритих валютних позицій банку в усіх іноземних валютах; до більшої суми (довгої або короткої) відкритої валютної позиції банку в усіх іноземних валютах додається сума відкритої валютної позиції в усіх банківських металах.

Нормативне значення адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності (Н2) вітчизняних банків має становити не менш ніж 10%.

Порівнюючи підходи до розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності), що застосовується в українській банківській практиці, з підходами Базелю I, можна відзначити їх відповідність.

Проте подальші зміни, які вносились до Базелю I (поправки, що стосувались ринкових ризиків), враховані Національним банком України частково: до розрахунку Н2 включається лише одна з чотирьох складових ринкового ризику – валютний ризик (пайовий ризик враховується до нормативу регулятивного капіталу банку (Н1), товарний та ризик процентної ставки до розрахунку нормативами не охоплені).

Підходи щодо розрахунку капіталу з урахуванням вимог Базеля II (Компонента I «Мінімальні вимоги до капіталу»), в тому числі щодо покриття капіталом операційного ризику, в Україні не запроваджені.

Водночас засвідчені Національним банком України наміри щодо реалізації заходів, спрямованих на адаптацію банківської практики України до міжнародних стандартів та досягнення відповідності з Основними принципами ефективного банківського нагляду БКБН [15; 18], зумовлюють об'єктивну необхідність вдосконалення методів виміру та контролю банківських ризиків із метою покриття їх капіталом.

У рамках Програми реформування фінансового сектору в Україні Національний банк України здійснює роботу щодо розробки нормативної бази впровадження нагляду на основі оцінки ризиків. В контексті його впровадження Національний банк України засвідчив намір запровадити до вітчизняної банківської практики положення Директив ЄС (зокрема 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради), та Базельського комітету з банківського нагляду в частині підходів до розрахунку мінімально необхідного обсягу капіталу для покриття ризиків.

В контексті порівняння вимог Базеля III до капіталу з вітчизняними пруденційними вимогами, представлених у додатку А, слід відзначити таке:

- основний капітал банків в Україні є капіталом найвищої якості;
- показник капіталу 3-го рівня, скасований Базелем III, в Україні не використовувався;
- вимоги щодо буферів капіталу в Україні не встановлювались;

- підвищення нормативу до рівня 10,5% суттєвого впливу на банківський сектор України не спричинить (фактичне значення станом на 01.05.2012 складало 17,83%) [77];

- коефіцієнт левериджу рівний 3%, встановлений Базелем III для додаткової оцінки достатності капіталу, як відношення капіталу першого рівня до активів банку без їх зважування на коефіцієнти ризику, є аналогом нормативу НЗ ($\geq 9\%$), запровадженого в Україні з 06.08.2008 року (на заміну НЗ ($\geq 4\%$)), що розраховувався як співвідношення капіталу першого рівня до ризикозважених активів).

Отже, з урахуванням вищевикладеного та з огляду на те, що впровадження до вітчизняної банківської практики нагляду на основі оцінки ризиків, зокрема в частині вдосконалення пруденційних вимог щодо достатності капіталу банку, Національний банк України визначив одним із важливих перспективних напрямів своєї роботи, можна зробити висновок, що факторами, які, поміж іншим, повинні враховуватись наглядовими органами під час оцінки адекватності/достатності капіталу банку, є:

- невизначеність щодо потенційного впливу поточного та перспективного стану економіки на прибутки і капітал банків;
- якість активів і концентрації в кредитному портфелі;
- величину ймовірних непрогнозованих збитків та зменшення вартості активів;
- обсяги позабалансових та умовних зобов'язань (явні та неявні зобов'язання з кредитування та надання кредитної підтримки);
- ризики, які не охоплені під час розрахунку регулятивного капіталу.

Порівняння загальних підходів Національного банку України щодо розрахунку капіталу банку з положеннями Базельського комітету з банківського нагляду свідчить, що вимоги Базеля II (Компонента I «Мінімальні вимоги до капіталу») в Україні до цього часу не запроваджено. Основними проблемами при цьому, з якими стикається банківський сектор, є:

– відсутність поширеної практики присвоєння провідними світовими рейтинговими агентствами (Standard&Poor's, Moody's, Fitch Ratings та інші) рейтингів суб'єктам корпоративного сектора України для оцінки кредитного ризику за модифікованим стандартизованим підходом;

– відсутність статистичного ряду даних (за 5-7 років) про платоспроможність контрагентів і позичальників банку для оцінки кредитного ризику за підходом на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід) та удосконаленого IRB-підходу;

– недовіра з боку Національного банку України до систем ризик-менеджменту банків та рівня корпоративного управління в банках України;

– потреба в розробці на національному рівні методологічних документів, які регулюватимуть процес входження України до системи Базель II.

На основі проведеного дослідження, з урахуванням положень Базельського комітету з банківського нагляду та Євродирективи, сформовані методичні засади забезпечення та оцінювання достатності капіталу банку (рис. 1.3).

Водночас слід зазначити, що Національний банк України з метою наближення банківської системи України до міжнародних стандартів і підвищення стабільності банківської системи Національного банку України докладає зусиль щодо впровадження Базеля II. В листі Національного банку України від 30.12.2004 № 42-412/4010-13749, зокрема, зазначається, що «оскільки банківська система України є частиною міжнародної банківської спільноти та прагне прозорості та відкритості, Національний банк розпочав роботу по підготовці до впровадження Базеля II».

В даному контексті запровадження в Україні Базеля II передбачає вдосконалення підходів до розрахунку капіталу банку. Завдання банківського нагляду полягає в переході на нові принципи, орієнтовані на максимально повне врахування ризиків, що потребує навичок в оцінці якості управління ризиком з боку банку та його здатності оцінювати ступінь схильності до ризику.

Рисунок 1.3 – Методичні засади забезпечення достатності капіталу банку

Джерело: складено автором

Враховуючи, що Україна стоїть на шляху формування прогресивної, ефективної банківської системи, здатної гідно працювати на міжнародних фінансових ринках, у цьому контексті є доцільним проведення ґрунтовного аналізу методологічних засад оцінки та ефективності діючого в Україні підходу

до розрахунку достатності капіталу з точки зору покриття банківських ризиків на предмет необхідності доопрацювання (вдосконалення) нормативної бази з урахуванням положень Базельського комітету з банківського нагляду.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження сутності капіталу, його видів та функцій, з урахуванням результатів вивчення концепції регулювання капіталу банку у вітчизняній та світовій банківській практиці, у дисертації набули подальшого розвитку:

- визначення поняття «капіталу банку», під яким пропонується розуміти власні кошти банку, залишкову вартість активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють в собі інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, на які банк наражається в процесі діяльності;

- трактування сутності капіталу банку, як такого, що використовується для оцінки повноти покриття банківських ризиків, уособлює собою розрахункову величину ресурсів, належних банку, та які можуть бути використані для покриття ризиків;

- методологічні засади, в тому числі з урахуванням положень Базельського комітету з банківського нагляду, на яких мають ґрунтуватись підходи до оцінки достатності капіталу банку з точки зору покриття банківських ризиків, та які доцільно врахувати під час доопрацювання (вдосконалення) вітчизняної нормативної бази щодо розрахунку достатності (адекватності) капіталу банку (з огляду на те, що Україна стоїть на шляху формування прогресивної, ефективної банківської системи, здатної гідно працювати на міжнародних фінансових ринках).

Обґрунтовано, що показники обсягу регулятивного капіталу та рівня його достатності є найважливішими показниками діяльності банків, що перетворюють

порядок оцінки капіталу банку на більш точний і чутливий процес та сприяють кращій практиці управління банківськими ризиками

Проведено порівняння загальних підходів Національного банку України щодо розрахунку достатності (адекватності) капіталу банку з положеннями Базельського комітету з банківського нагляду, зокрема в частині покриття капіталом ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності. Встановлено, що підходи Базеля II (Компонента I «Мінімальні вимоги до капіталу») щодо врахування/належного врахування під час розрахунку достатності капіталу банку кредитного, ринкового та операційного ризиків в Україні до цього часу не запроваджено, попри засвідчення Національним банком України намірів щодо проведення роботи з підготовки до впровадження Базеля II.

Визначено, що основними проблемами, що перешкоджають запровадженню підходів Базельського комітету з банківського нагляду в банківському секторі, є:

- відсутність поширеної практики присвоєння провідними світовими рейтинговими агентствами (Standard&Poor's, Moody's, Fitch Ratings та інші) рейтингів суб'єктам корпоративного сектора України для оцінки кредитного ризику за модифікованим стандартизованим підходом;

- відсутність накопичених статистичних даних (за 5-7 років) щодо платоспроможності позичальників банку для оцінки кредитного ризику за підходом на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід) та удосконаленого IRB-підходу;

- недовіра з боку Національного банку України до існуючих систем ризик-менеджменту банків та рівня корпоративного управління в банках України;

- потреба в розробці на національному рівні методологічних документів, які регулюватимуть процес входження України до системи Базель II.

На основі дослідження стану впровадження до вітчизняної банківської практики вимог щодо достатності капіталу банку сформовані наступні висновки:

- на сьогодні пруденційні вимоги Національного банку України до показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку в частині, що

стосується врахування ризиків, базуються на положеннях Базельського комітету з банківського нагляду тільки в межах Базелю I, частково з урахуванням поправки до нього щодо ринкових ризиків (щодо валютного ризику, підходи до розрахунку якого не узгоджуються з підходами БКБН);

- удосконалення методологічного підходу щодо оцінки достатності регулятивного капіталу має здійснюватись, базуючись на існуючій методології розрахунку нормативу достатності капіталу (Н2), яка відповідає підходам Базелю I, шляхом її суттєвого доопрацювання та зближення з підходами Базелю II.

Основні положення першого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором у роботах [1, 2, 3, 4; 9].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ ШЛЯХОМ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Дослідження стану капіталізації банківської системи України та оцінювання здатності покриття банківських ризиків капіталом

Проведене дослідження теоретичного підґрунтя основ щодо визначення капіталу банку та його достатності потребує аналізу сформованих поточних умов, на яких базуватиметься оцінка здатності покриття банківських ризиків капіталом, а також методів розрахунку величини таких ризиків, базуючись на міжнародній практиці.

Проблема виміру ризиків і методи зниження їхнього впливу на капітал банків привертає увагу економістів як з теоретичної точки зору, так і з практичної. Посиленню уваги до цієї проблеми в міжнародній банківській практиці сприяла низка банкрутств, що мали місце впродовж 2007 – 2009 років, а також політична нестабільність та економічна криза в Україні, пов'язані з окупацією частини території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації та проведення владою на сході країни антитерористичної операції, що тривають з 2014 року.

І не зважаючи на те, що в кожному випадку можна було виявити безпосередні причини збитків банків та їх банкрутства, чинники, вплив яких мав руйнівні наслідки для світової та вітчизняної банківських систем були спільними. Зокрема, це посилення в останнє десятиліття взаємопов'язаності системно важливих банківських установ через складні транзакції; загальне зростання волатильності на фінансових ринках; виникнення нових ринків та нових банківських продуктів, особливо похідних фінансових інструментів – ф'ючерсів, свопів, опціонів, що більше пов'язані з ризиками порівняно з класичними інструментами. В підсумку це мало своїм наслідком підвищення

рівня взаємопов'язаності та залежності між фінансовими ринками, а також накопичення та переміщення ризиків з локальних рівнів на системний.

За таких умов все більшої актуальності набуває питання капіталізації банків та достатності (адекватності) їх капіталу масштабам та характеру здійснюваних операцій з метою покриття банківських ризиків, як однієї з основних умов забезпечення фінансової стійкості.

Оскільки все більш складні задачі покладаються на органи банківського регулювання та нагляду щодо регулювання якості та обсягу капіталу банків, Національний банк України, виходячи з покладених на нього функцій, також зацікавлений у використанні надійних інструментів економічного регулювання діяльності банків.

Проблеми стану капіталізації банківської системи України та пошуку шляхів її підвищення розглядалися у працях таких вітчизняних науковців, як М.Д. Алексеєнко, Ж.М. Довгань, В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина, Л.О. Примостка, В.І. Міщенко, Р.А. Слав'юк та інших.

Кризові явища останніх років в економіці України, а також ті, що охоплюють період гострої фази світової фінансової кризи та післякризовий період, зумовлюють необхідність дослідження впливу кризових явищ у світовій економіці на стан капіталізації банківської системи України на сучасному етапі її розвитку та пошуку ефективних практичних рішень щодо нейтралізації такого впливу. З урахуванням зазначеного, питання адекватності сучасним умовам існуючої методики розрахунку достатності капіталу вітчизняними банками для покриття банківських ризиків є надзвичайно актуальним.

Надійна та стійка банківська система є основою економічної стабільності країни та стійкості економічного зростання. Тому, з огляду на масштабність та швидкість поширення світової останньої глобальної фінансової кризи, а також непередбачуваний характер наслідків внутрішніх фінансових та структурно-інституціональних перекосів в економіці України, каталізатором прояву яких стали суспільно-політичні події останніх років, пов'язані з окупацією частини території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації та проведення

владою на сході країни антитерористичної операції, вкрай необхідно втримувати та підвищували стійкість банківського сектору як до внутрішніх, так і до зовнішніх шоків.

Вразливість банків, у тому числі українських, тісно пов'язана з функціями, які вони виконують, як кредитні посередники, та посилюється під впливом глобальних факторів, основними з яких вважаються:

- стрімкий розвиток технологій, комп'ютеризація банківського бізнесу;
- лібералізація руху капіталу;
- диверсифікація фінансових послуг, пов'язана з просуванням великої кількості нових банківських продуктів.

Як зазначається в документі Базельського комітету з банківського нагляду «Підвищення стійкості банківського сектора» (уособлює пакет реформ, спрямований на посилення світових правил щодо капіталу з метою сприяння стійкості банківського сектору), однією з основних причин того, що фінансово-економічна криза, яка почалась у 2007 році, виявилася настільки глибокою, було надмірне накопичення банками ризиків на своїх балансах. Цей процес супроводжувався поступовим погіршенням рівня та якості капітальної бази. Через це банки виявились нездатними уникнути системних збитків від кредитної та торговельної діяльності, спричинених кризою. Проблеми банківського сектору швидко поширились на решту фінансової системи та реальну економіку, результатом чого стало масове скорочення ліквідності та зниження доступності кредитування. В підсумку, з метою виправлення ситуації, знадобилося втручання державного сектора і здійснення безпрецедентного вливання ліквідності, капіталу та надання гарантій [10].

Слід зазначити, що рівень капіталізації банківської системи будь-якої країни є найважливішим показником, що визначає достатність банківського капіталу в економіці. За цих умов рівень капіталізації українських банків є одним із визначальних факторів, що характеризує їх фінансовий стан та перспективи розвитку нашої держави.

З метою виявлення загальних тенденцій та особливостей розвитку банківської системи України в порівнянні зі світовими процесами, що відбувались останніми роками в банківській сфері, доцільно проаналізувати стан капіталізації банків України, в тому числі щодо достатності капіталу.

Перш за все, розглянемо динаміку співвідношення капіталу банків до ВВП, як основного макроекономічного показника, який використовують під час оцінки капіталізації банків на макрорівні, та до основних показників діяльності банків (Додаток Б). Як вбачається з даних таблиці Б.1, період аналізу охоплює два кризових періоди, які мали суттєвий негативний вплив на економіку України в цілому, внаслідок світової фінансової кризи 2007-2008 років, а також 2014 року, спричинений ескалацією політичного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, та показники діяльності банківської системи України зокрема.

Зазначені зовнішні та політичні події мали величезний тиск на економіку України: за 2014-2015 рік національна валюта України втратила дві третини своєї вартості [122], країна має величезний дефіцит зовнішнього фінансування [122]. Особливо вразливим до макроекономічної турбулентності виявився банківський сектор. Військовий конфлікт на сході України в економічному контексті має наслідком втрату великої частки промислового виробництва та експортного потенціалу, зменшивши показник ВВП за 2015 рік на 9% [123].

Загалом цей етап діяльності для банківської системи України можна охарактеризувати як період її стрімкого зростання і розвитку (з одночасним накопиченням значних дисбалансів, мова про них йтиме нижче) та важких випробувань на стійкість у періоди шоків, які до цього часу ще не подолані.

Представлені в таблиці Додатку Б дані надають змогу отримати більш повне уявлення щодо основних тенденцій розвитку банківського сектору України, факторів, що мали переважний вплив на діяльність банківської системи та стан капіталізації банків, а також про основні ризики, які акумулювала банківська система в докризовий та міжкризовий періоди, і які реалізувались в періоди кризи.

Але не можна стверджувати, що значення цих показників сформовані виключно під впливом зовнішніх факторів, значення яких на фінансові показники діяльності банків, безперечно, важко применшити.

Так, темпи зростання капіталу банків, які в докризовому періоді 2007 – 2009 років стабільно перевищували темпи зростання ВВП (в середньому на 38%), в 2010 – 2011 роках практично зрівнялись, а з 2012 року тренд змінився на зворотній, негативно характеризуючи функціональну спроможність банківської системи забезпечувати потреби національної економіки (рис. 2.1). Різносторонній рух темпів зростання капіталу банків у 2014 на фоні мінімального росту ВВП, та їх безпрецедентний провал у 2015 році (зниження капіталу на 23%) – є тому наочним підтвердженням.

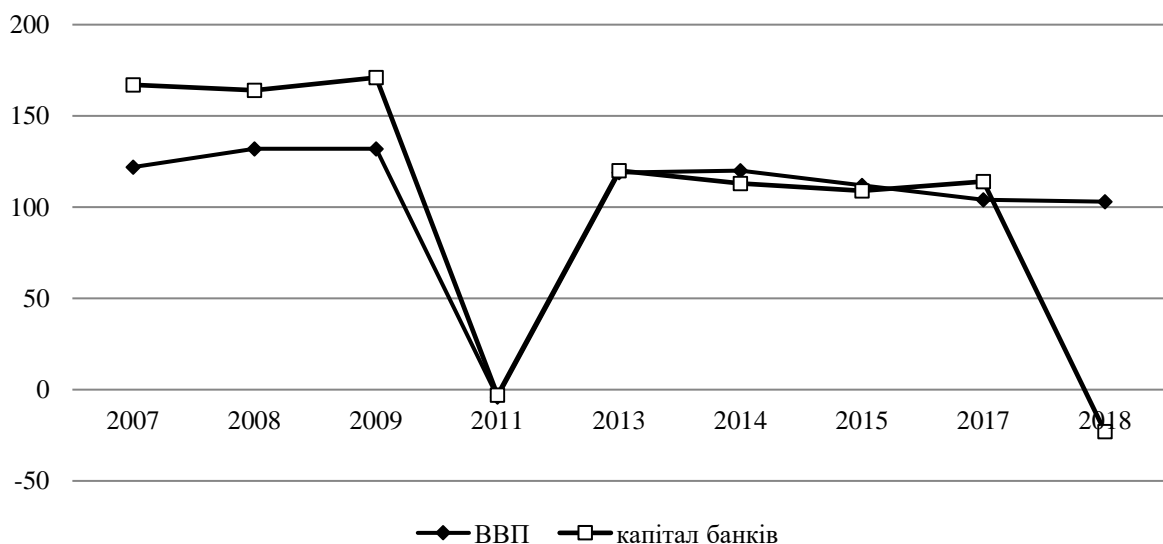

Рисунок 2.1 – Співвідношення темпів зростання ВВП України та капіталу банків

Джерело: складено автором на основі [77]

Вважається, що для підтримки дієздатності банківської системи, обсяг капіталу банків має складати не менш ніж 5 – 7% ВВП [69, 70]. Як свідчить аналіз даних таблиці 2.1, для вітчизняної банківської системи фактичне значення цього показника є значно вищим (8 – 12%), попри те, що охоплює період гострої фази

кризових явищ в економіці України 2008 – 2009 та 2014 – 2015 років, і зазначена тенденція є стійкою.

З 2011 року показники не мають сталої тенденції і демонструють різну спрямованість, наочно засвідчуючи намагання банків відновити капітальну базу та закріпитись на висхідній тенденції, попри погіршення економічного середовища в країні та поступове зниження темпів зростання ВВП. Але триваюча з 2014 року економічна криза в Україні, пов'язана зі збройною агресією Російської Федерації, та безпрецедентною девальвацією національної валюти України, неможливість боржників банків обслуговувати кредити на докризовому рівні, зробили ці намагання марними: у 2014 році темпи зниження капіталу банків внаслідок впливу девальваційних чинників та через погіршення якості активних операцій набули критичних значень – на 23%.

Крім того, як вбачається з даних таблиці 2.1, ключовими характеристиками періоду аналізу діяльності банків були такі:

- значення абсолютних показників діяльності банківської системи упродовж охопленого періоду аналізу демонструють стійке зростання, попри вплив кризових явищ;
- різкий зворотній тренд зі стійкого зростання обсягу активів на їх скорочення за станом на 01.01.2010 (падіння на 5%) та суттєве уповільнення темпів зростання активів (зі 113% до 103%) за станом на 01.01.2015 (пікові періоди прояву економічних шоків);
- до 01.01.2015 зміни обсягів активів та зобов'язань банків відбувались збалансовано, що давало підстави для позитивних висновків щодо забезпечення банками мінімізації ризиків невиконання своїх зобов'язань перед вкладниками, або виконання таких зобов'язань за рахунок капіталу: темпи зростання активів стабільно дорівнювали або навіть незначно перевищували (2008 та 2010 роки) темпи зростання обсягів зобов'язань. Навіть у першому кризовому періоді, коли за станом на 01.01.2010 банківська система продемонструвала зниження показників за всіма основними напрямками діяльності, темпи падіння обсягів активів та капіталу були однаковими (-5%).

Переломним став 2014 рік, зафіксувавши виникнення дисбалансу між обсягами активів та зобов'язань банків із перекосом у бік зобов'язань (103% та 108% відповідно) (рис. 2.2).

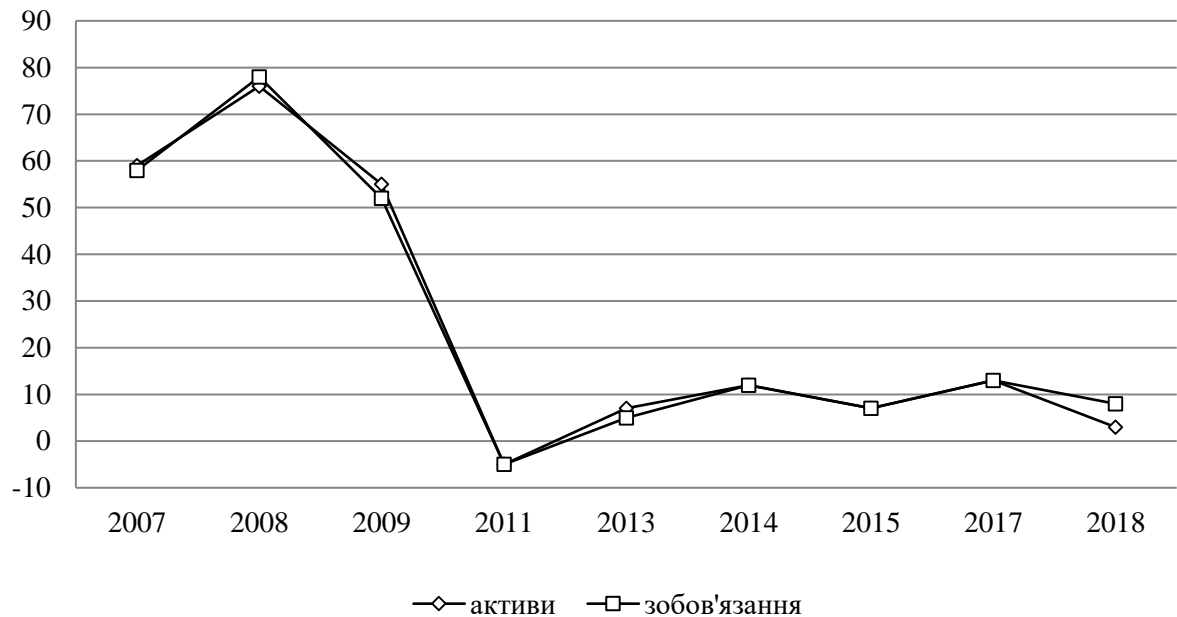

Рисунок 2.2 – Співвідношення темпів зростання обсягів активів та зобов'язань банків

Джерело: складено автором на основі [77]

Цей дисбаланс значною мірою був зумовлений відтоком коштів фізичних осіб із банківської системи та паралельно супроводжувався погіршенням якості активів, у тому числі через девальвацію гривні, та, в зв'язку з цим, значним доформуванням резервів за активними банківськими операціями (табл. 2.1 та рис. 2.3);

- в періоди економічних шоків витрати банків значно перевищили доходи як в абсолютних значеннях, так за темпами зростання (рис. 2.4).

Рисунок 2.3 – Співвідношення темпів зростання обсягів активів та зобов'язань банків

Джерело: складено автором на основі [77]

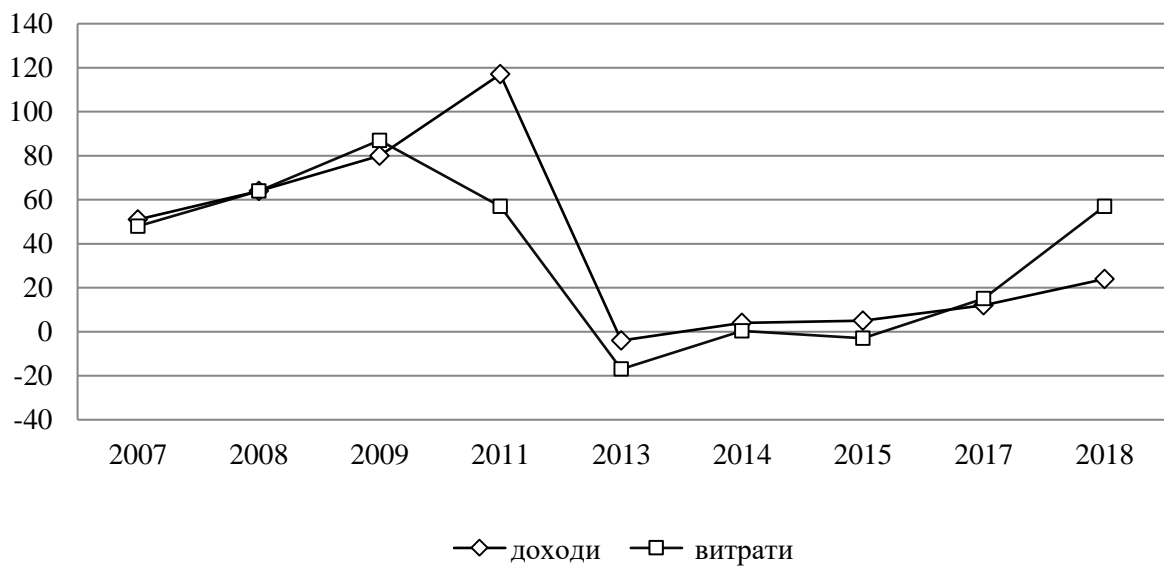

Рисунок 2.4 – Співвідношення темпів зростання обсягів доходів та витрат банків

Джерело: складено автором на основі [77]

Таблиця 2.1– Склад та структура капіталу банків України, %

Складові капіталу банків	Період								
	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2011	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2017	01.01. 2018
Статутний капітал	61,72	61,62	69,14	103,49	105,90	110,53	103,55	95,52	121,03
Незареєстровані внески до статутного капіталу	-	-	-	-	-	-	-	8,02	18,73
Емісійні різниці	2,82	4,63	5,07	5,46	5,92	5,92	6,87	7,10	8,47
Резервні та інші фонди	11,29	10,08	8,97	13,64	9,45	7,73	11,30	6,45	9,61
Резерви переоцінки	12,79	11,50	9,61	9,68	8,79	8,94	7,70	7,27	10,26
Прибуток (збиток) минулих років	1,68	2,40	1,30	0,57	-20,78	-28,20	-29,93	-24,36	-68,11
Прибуток (збиток) поточного року	9,74	9,51	6,12	-27,34	-9,46	-4,96			
Інші	-0,03	0,26	-0,21	-5,50	0,18	0,03	0,51	-	-
Усього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: складено автором на основі [77]

За таких умов цілком природнім виглядає той факт, що в обидва періоди економічних шоків свою безпосередню функцію буферу виконав капітал банків, поглинувши збитки.

В результаті, попри стабільне зростання, за станом на 01.01.2010 банківська система України продемонструвала зниження капіталу на 4 088 млн. грн. в абсолютному обсязі та темпи падіння становили 3%, а за станом на 01.01.2015 темпи падіння капіталу стали рекордними за весь період функціонування банківської системи України – 23%.

Таким чином, банківська система України, так і не оговтавшись від руйнівного впливу світової фінансової кризи, отримала ще більший стрес у 2014 році, який став для кожного банку випробувальним на виживання.

Як вже зазначалось вище, темпи зростання більшості показників, наведених у таблиці 2.1, у передкризові роки були найвищими, і співвідношення капіталу банків до ВВП у період до 2010 року постійно збільшувалось. Для банківського бізнесу в цей період було характерним стрімке зростання його обсягів, зокрема за рахунок кредитування. Одними зі стимулів цього процесу були зацікавленість іноземних фінансових установ у виході на український фінансовий ринок в

умовах сприятливої економічної кон'юнктури та значний приток іноземних інвестицій, який спрямовувався в банківський сектор економіки (більшою мірою на споживче кредитування).

Зазвичай, високі темпи зростання обсягів активів (2007-2008 роки) за одночасного зниження показників рентабельності в банківській сфері свідчать про прийняття банками на себе все більш високих ризиків.

Справедливість зазначеної закономірності та реалізацію накопичених банківською системою ризиків наглядно засвідчили наслідки світової фінансової кризи 2007-2008 років, які повною мірою відобразились на головних індикаторах економічного розвитку України та фінансових показниках банків із часовим лагом у рік: витрати банківського сектору за станом на 01.01.2010, 01.01.2011 та на 01.01.2015 роки перевищили обсяги доходів.

Таким чином, можна стверджувати, що каталізатором провалу фінансових показників діяльності банків у зазначені вище періоди стали накопичені ними до 2008 року внутрішні дисбаланси в структурі активів, пов'язані зі стрімким їх нарощенням на шкоду якості, піддавши значним ризикам капітал банків. Ці дисбаланси не були повністю усунені на початок наступної, неочікуваної та ще більш масштабної кризи, що почалась у 2014 році.

З метою аналізу чинників, які впливали на процес формування капіталу банків України впродовж 2007 – 2014 років, необхідно більш детально розглянути його склад і структуру (табл. 2.1) та основні показники діяльності банків України за відповідний період (додаток Ж) .

Згідно з практичним досвідом банківських систем економічно розвинутих країн, оптимальною структурою капіталу вважається така, коли частка статутного капіталу в загальному обсязі капіталу банку не перевищує 50% [71].

Також, згідно з загальноприйнятною світовою практикою вважається, що в процесі розвитку банку статутний капітал, як складова сукупного капіталу банків, перестає відігравати вирішальну роль і його частка зменшується. Натомість, збільшується вага такої складової капіталу банку, як результат діяльності минулих років [1].

Проте необхідно взяти до уваги, що такий досвід та практика ґрунтуються на даних, які охоплюють стабільні періоди діяльності банківського сектору та періоди зростання.

Тобто, покладаючись на практичний досвід банківських систем економічно розвинутих країн, структура капіталу банківської системи України в передкризові роки, хоч і відрізнялась від оптимальної, проте була достатньо збалансованою та мала позитивний тренд розвитку.

Проте, непередбачуваний характер, глобальність та швидкість поширення світом кризових явищ у 2007-2008 роки, їх негативний вплив на економічну ситуацію практично усіх країн світу, призвів до того, що фінансові ринки країн були виведені з рівноваги та переорієнтувались на кризово-трансформаційну модель розвитку. Як наслідок, ослабла не лише фінансова, але й загальноекономічна стабільність світу.

У руслі цих подій та тенденцій опинилась і банківська система України, яка з 2010 року є стало збитковою, а за 2014 рік продемонструвала рекордний збиток. Звичайно, такі події могли не відбитись на структурі банківського капіталу.

З огляду на це, на наш погляд, доцільно розглядати та аналізувати складові капіталу банків не з позиції оптимальності його структури, а з позицій здатності абсорбувати збитки та можливості забезпечити стійкість банківського сектору.

Світова фінансова криза стала важким випробуванням на стійкість для банківського сектору України, однак не самим важким. Як свідчать дані таблиці 4, за результатами 2014 року вітчизняні банки зазнали найбільших втрат за всі 23 роки незалежності України, що перш за все, пов'язано з окупацією частини території України, збройною агресією Російської Федерації та проведенням на сході України, тобто на території промислових експортоорієнтованих регіонів, військової операції.

За таких умов банкам вдалось, не зважаючи на суттєве погіршення якості капітальної бази, втримувати необхідний рівень капіталу, та за його рахунок абсорбувати збитки від погіршення якості активів.

Склад та структура капіталу банків України протягом 2010-2013 років була віддзеркаленням загальносвітових тенденцій: списання банками збитків в результаті знецінення активів здійснювались і в США, і в Європі, і в країнах СНД [72].

Намагання вітчизняних банків зберегти, відновити або збільшити власний капітал стримувалось фінансовими проблемами, спричиненими необхідністю доформування значних обсягів резервів у зв'язку з іпотечним кредитуванням позичальників у докризові періоди в іноземній валюті та значною девальвацією гривні.

Проаналізуємо, під впливом яких чинників формувалась саме така структура капіталу українських банків. З цією метою розглянемо основні показники діяльності банків України та їх динаміку за аналогічний період, що наведені в таблиці В.1.

Наведені дані також дають змогу отримати більш повне уявлення щодо основних тенденцій розвитку банківського сектору України, факторів, що впливали на діяльність вітчизняних банків та стан їх капіталізації, а також про головні ризики, які банківська система акумулювала в докризові періоди, і які реалізувались у періоди криз.

Як свідчать дані, для банківського сектору України в докризовому періоді були характерними: високі показники рентабельності активів (1,61% за станом 01.01.2007 та 1,5% за станом 01.01.2008) та рентабельності капіталу (13,52% за станом 01.01.2007 та 12,67% за станом 01.01.2008); стабільне зростання обсягів капіталу (з 42 566 млн. грн. за 2006 рік до 69 578 млн. грн. за 2007 рік та до 119 263 млн. грн. за 2009 рік); низька питома вага обсягу простроченої заборгованості за кредитами (в межах одного відсотка впродовж 2007 та 2008 років) та стрімке зростання обсягів активних операцій (на 157% за 2006 рік та на 175% за 2007 рік), насамперед за рахунок кредитування.

Зазначені показники діяльності банків України в докризовий період розглядались як індикатори, що характеризували вітчизняний банківський сектор як надзвичайно привабливий для інвесторів (як іноземних, так і вітчизняних).

Водночас, що стосується стрімкого зростання банківського кредитування, то такі тенденції були характерними не тільки для України: зокрема, впродовж 2000-2007 років обсяг банківських позик у приватний сектор в країнах Центральної та Східної Європи зростав щорічно в середньому на 24%. Здебільшого це призвело до поглиблення макроекономічних дисбалансів в цих країнах [73].

Доречно зауважити, що стрімке зростання обсягів банківського кредитування в умовах підвищеної конкуренції між банками за збільшення частки ринку є ризиковим за визначенням, оскільки «кредитні буми» часто змушують банки спрямовувати основні зусилля на збільшення кредитних портфельів на шкоду їх моніторингу та належній оцінці ризикованості. В підсумку це призводить до зростання обсягів прострочених активів та інших проблем банківського сектора.

Так, згідно з даними **таблиці Б.1**, якщо до 2009 року темпи зростання активів (175% за 2007 рік) перевищували темпи зростання простроченої заборгованості (143% за 2007 рік), і це дозволяло банкам нехтувати обсягами простроченої заборгованості через їх порівняно незначну питому вагу в загальних активах, то вже станом на 01.01.2009 темпи зростання обсягів простроченої заборгованості за кредитами суттєво перевищили темпи зростання активів (283% та 157% відповідно). І станом на 01.01.2010, коли темпи зростання активів майже зупинились (всього 103%), це відразу позначилось на результатах діяльності банків.

Для українських банків характерним було те, що причиною значних обсягів простроченої заборгованості стали не прорахунки у використанні ними складних фінансових інструментів, а стрімко наростаючі невикплати за кредитами, які, в умовах конкурентної боротьби за частку ринку і високу маржу, надавались багатьма банками без належної оцінки платоспроможності позичальників та достатніх обсягів і якості забезпечення.

Не подолавши повністю наслідків світової фінансової кризи 2007-2008 років, вітчизняна банківська система стикнулася із новою, ще більш масштабною та руйнівною внутрішньополітичною кризою 2014 року.

Так, за результатами діяльності 2009 року банківська система країни зазнала збитків на суму 38 450 млн. грн. Упродовж наступних років ці збитки зменшувались, і за станом на 01.01.2013 банківська система України змогла вперше після кризи вийти на позитивні значення результату діяльності: загальна сума прибутку банків склала 4 899 млн. грн. Також вперше після кризи за станом на 01.01.2013 значення показників рентабельності активів та капіталу стали позитивними.

Досягти цього вдалось завдяки підтримці банків із боку акціонерів, які намагались стабілізувати діяльність у таких складних умовах, нарощуючи статутний капітал, за рахунок якого, переважно, і були поглинуті збитки, спричинені реалізацією накопичених банківською системою ризиків у докризовому періоді.

Звичайно, що темпи відновлення банківського сектору в усіх країнах різні. Так, за оцінками Міжнародного валютного фонду, економіка деяких країн Центральної та Східної Європи, а також країн СНД, відновлюється досить повільно. Ризики хоч і знижуються, проте залишаються досить високими через нестійкий характер піднесення реальної економіки й оздоровлення балансів фінансових установ [72].

Нарощення вітчизняними банками статутного капіталу відбувалось стабільно, в значних обсягах, упродовж всього періоду, що аналізується, аж до початку другої кризи – 2014 року, коли, внаслідок розбалансування економіки та політичних факторів, збитки банків сягнули катастрофічних обсягів: 52 966 млн.грн. за станом на 01.01.2015 та 80 892 млн.грн. за станом на 01.01.2015, ставши справжнім випробуванням банківського сектору України на стійкість.

Головними причинами таких збитків, як вже зазначалось вище, була потреба сформувати резерви на покриття збитків за кредитними операціями (частка простроченої заборгованості за кредитами в загальних активах банків за

станом на 01.01.2015 досягла 9%, темпи зростання обсягів сформованих банками резервів на покриття збитків за станом на 01.01.2010 та на 01.01.2015 становили 253% та 156% відповідно), а також значна девальвація національної валюти.

Внаслідок цих подій частка статутного капіталу в загальному обсязі капіталу банків стала вирішальною (таблиці 2.1), збільшившись у період із 01.01.2009 по 01.01.2018 в абсолютному значенні на 97 696 млн.грн., тобто більш ніж у два рази (таблиця Б.1), та зменшившись в абсолютному значенні за станом на 01.01.2015 порівняно з 01.01.2014 на 5 089 млн.грн. (на 3%).

Одночасно слід звернути увагу, що спільною рисою щодо перебігу криз в усіх країнах світу була неспроможність банківських установ в рамках підходу до оцінки капіталу відобразити основні балансові та позабалансові ризики, а також ризики, пов'язані з деривативами, які стали ключовим фактором, що посилив кризу [10].

Що стосується України, то консервативні підходи Національного банку України в частині існуючих обмежень, які стосуються обмежень широкого використання вітчизняними банками похідних фінансових інструментів та заборони включати до регулятивного капіталу гібридні інструменти, виявились запобіжними факторами в умовах кризи. Як відомо, в Україні регулятивний капітал складається з капіталу першого та другого рівня. Капітал третього рівня, який згідно з підходами Базельського комітету з банківського нагляду можна було використовувати для покриття ринкових ризиків, і який Базелем III вилучається, в Україні не використовувався.

Поєднання зазначених чинників, а також запровадження регулятором – Національним банком України – певних регулятивних послаблень для банків [119; 120; 121] щодо незастосування до банків заходів впливу за порушення нормативів капіталу, пов'язані з переоцінкою рахунків в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зростанням курсу іноземних валют до гривні, та/або спричинені формуванням резервів за кредитами боржників, місцезнаходженням яких є тимчасово окупована територія та/або зона проведення антитерористичної операції, забезпечили можливість банківської

системи України в кризові періоди втримати значення показника достатності капіталу на рівні, вищому за нормативний.

Водночас на сьогодні до багатьох банків, яким не вдалось своєчасно наростити капітал у достатньому обсязі, введено тимчасову адміністрацію або запроваджено процедуру ліквідації (АТ «Дельта Банк», ПАТ «КБ «Надра», ПАТ «БАНК ФОРУМ», АТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «ВіЕйБі Банк», ПАТ «Банк «Київська Русь», АКБ «Трансбанк», АБ «Банк регіонального розвитку», ТОВ «Укрпромбанк», ВАТ КБ «Національний стандарт», ВАТ КБ «БІГ Енергія», ПАТ АБ «Синтез», КБ «Українська фінансова група», ТОВ АКБ «Європейський», ВАТ КБ «Іпобанк», ТОВ КБ «АРМА», ПАТ «Банк Столиця» тощо) [74].

Причиною тому були прийняті банками надмірні ризики та неспроможність ці ризики своєчасно виявити, адекватно оцінити, а також належним чином ними управляти.

Таким чином, на підставі даних таблиці Б.1 можна зробити висновок що в 2015 році банківською системою України зафіксовано рекордний рівень збитковості, падіння обсягів капіталу, розбалансування інших показників діяльності банків. Все це стало можливим внаслідок синхронної реалізації багатьох факторів ризиків, накопичених банками упродовж попередніх років та не оцінених своєчасно і належним чином. Звичайно, що за таких умов значна частина збитків лягла на капітал.

Що стосується впливу політичних подій 2014 року на діяльність банківської системи, то беззаперечно, вони були безпрецедентно потужним фактором її подальшого розбалансування, проте вони тільки надали стрімкості масштабам падіння, не будучи причиною такого падіння.

Заходи, що були застосовані Національним банком України з метою стримування та подолання негативних тенденцій в банківському секторі (консервативні підходи до структури та якості складових регулятивного капіталу банків, фінансова підтримка (рефінансування) банків в період гострої фази кризових явищ в Україні, запровадження заходів, спрямованих на дестимуляцію кредитування фізичних осіб в іноземній валюті тощо) повністю відповідали тим

процесам, що відбувались в інших економічно розвинутих країнах, а також цілям і завданням Національного банку України як регулятора.

Водночас, як продемонструвала практика, ці заходи були недостатніми, в деяких моментах запізними, та апріорі не могли врахувати масштаб наслідків політичних подій 2014 року.

Національний банк України, як наглядовий орган, приділяє значну увагу удосконаленню методичної та нормативно-правової бази банківського регулювання та нагляду, спрямовану на врахування ризиків у діяльності банків та їх зниження, забезпечення відповідності вимогам Базельських принципів ефективного банківського нагляду [15] і законодавства Європейського Союзу з питань нагляду [67].

Не відкидаючи того фактору, що, перш за все, проблема стану капіталізації кожного окремого банку залежить від спроможностей, ефективності та бажання його власників підтримувати капітал на достатньому рівні, наглядовий орган має встановлювати обґрунтовані та належні вимоги до капіталу банків, що забезпечують покриття взятих на себе банками ризиків. Наглядовий орган також визначає складові капіталу з урахуванням їхньої здатності абсорбувати збитки.

Відповідно, ефективність застосування пруденційних вимог до капіталу на національному рівні лежить у площині подальшого вдосконалення існуючих підходів до його розрахунку.

Традиційна концепція банківського регулювання та нагляду передбачає застосування пруденційних вимог до достатності регулятивного капіталу з метою забезпечення індивідуальної стійкості банків як за стабільних економічних умов, так і під час економічної нестабільності. Тобто, кількісний обсяг та якісна структура регулятивного капіталу має покривати очікувані та неочікувані втрати від реалізації банківських ризиків. Це потребує регламентації регуляторних вимог до капіталу банків, виходячи зі специфіки їхньої діяльності та якості корпоративного управління, а також на рівні банківської системи кожної країни, залежно від ступеню впливу системних ризиків на її функціонування.

Така концепція застосована в міжнародних стандартах управління капіталом банків та методологічно втілена в Базельських угодах про конвергенцію капіталу [9].

Прогресивність визначених БКБН основних принципів ефективного банківського нагляду [15] та Базельських угод про конвергенцію капіталу [9], якими визначені мінімальні стандарти надійного пруденційного регулювання за банками, і які мають універсальне застосування, підтверджується їх широким використанням різними країнами як орієнтира для оцінки якості їх наглядових систем та для визначення майбутніх заходів, спрямованих на досягнення базового рівня надійної наглядової практики.

Водночас, виходячи з того, що основною метою зазначених документів є сприяння більш надійній практиці управління ризиками в банківській системі, БКБН сформульовано концепцію уніфікованих вимог до базової структури капіталу, які можуть бути використані на національному рівні, і які дозволять банкам та наглядовому органу пристосувати загальні підходи до національних умов, аби найбільше задовольняти характеру здійснюваних банками операцій та інфраструктурі фінансових ринків. БКБН допускає певний ступінь свободи під час запровадження запропонованих ним підходів із метою адаптації стандартів до умов національних ринків. Водночас, це вимагає значних зусиль національних органів влади та наглядових органів у частині узгодження.

Як зазначає Базель II, «... зобов'язання до певної форми або визначеної реалізації стратегії і практики управління банківськими ризиками не є метою БКБН. Кожен наглядовий орган має розробити власну процедуру нагляду за адекватністю використання банківських систем управління та контролю в якості бази для розрахунку капіталу ... БКБН розраховує, що національні наглядові органи сконцентрують увагу на дотриманні мінімальних стандартів не в якості самоцілі, а як засобу забезпечення загальної здатності банків надавати адекватні вихідні дані для розрахунку достатності капіталу» [118].

Отже, з урахуванням проведеного аналізу показників діяльності банків впродовж періоду, який охоплює негативний досвід наслідків впливу

міжнародної фінансової кризи 2007-2008 років та політичної кризи в Україні 2014 року, основними векторами розвитку для банківської системи України можна вважати такі:

- капітал банків має розглядатись та аналізуватись не лише з позиції оптимальності його структури, але й із позицій здатності абсорбувати збитки та можливості забезпечити стійкість банківського сектору;

- причиною значних збитків банківського сектору України були не прорахунки у використанні банками складних фінансових інструментів, а накопичені в періодах між кризами внутрішні дисбаланси в структурі активів банків, пов'язані зі стрімким їх нарощенням на шкоду якості, видача кредитів без належної оцінки платоспроможності позичальників, достатніх обсягів забезпечення та, відповідно, доформування банками резервів на покриття збитків за кредитними операціями. Ускладнення зазначеної ситуації відбулось внаслідок девальвації гривні – в 2008 році та впродовж 2014-2015 років;

- більшості банків у таких критичних умовах не вдалось зберегти свою фінансову спроможність через недостатність обсягів капіталу для поглинання збитків, непокритих сформованими ними резервами;

- питання вдосконалення методики розрахунку достатності капіталу для покриття банківських ризиків із метою забезпечення її адекватності сучасним умовам та практичним потребам є дуже актуальним;

- існує потреба в посиленні контролю регулятора за збалансованістю між обсягами капіталу банків та рівнем ризиків, на які банки наражають свій капітал.

2.2. Напрями вдосконалення розрахунку показника достатності регулятивного капіталу з метою покриття банківських ризиків

Проведений нами в підрозділі 2.1 аналіз доводить, що вирішальний вплив на фінансову стійкість та платоспроможність банку має достатність обсягу його капіталу.

Питанню достатності капіталу, як базового елемента пруденційного нагляду, приділяється значна увага в міжнародній банківській практиці.

Державне регулювання розміру капіталу банків є одним із головних завдань Національного банку України щодо нагляду за діяльністю банків [5].

Національний банк України, базуючи свою наглядову діяльність на Основних принципах ефективного банківського нагляду та положеннях, розроблених БКБН, встановлює регулятивні вимоги щодо складових, розрахунку та розміру капіталу банків – обов'язкові для банків економічні нормативи [7, 22]. Як вже зазначалось вище (підрозділ 1.3 розділу 1), норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) є одним із них.

Зазначений показник визначається як співвідношення регулятивного капіталу до суми активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених резервів за активним операціями і зважених за ступенем кредитного ризику, та сукупної відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами [7] – формула (1.2).

В контексті зазначеного, завданням нашого наукового дослідження є формулювання вимог до капіталу на національному рівні, максимально чутливих до основних ризиків, концептуально обґрунтованих та таких, що враховуватимуть особливості банківської системи України.

Як свідчить порівняльний аналіз діючого в Україні підходу до розрахунку достатності капіталу, зокрема в частині врахування ризиків, з підходами БКБН (табл. 2.2), базельські підходи, нарівні з кредитним ризиком, включають операційний та ринковий ризики.

Тобто, з метою оптимізації застосовуваної в українській банківській практиці методології розрахунку достатності (адекватності) капіталу (Н2), доцільно глибше та детальніше проаналізувати мінімальні стандарти БКБН щодо оцінки наведених вище ризиків, особливості їх виявлення та обчислення, аби, взявши їх за основу, розробити власну, удосконалену методику розрахунку зазначеного вище показника.

Таблиця 2.2– Застосовувані в українській та міжнародній банківській практиці підходи до врахування ризиків під час розрахунку достатності капіталу банку

№ з/п	Вид ризику	Підхід, передбачений Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні № 368	Підхід, передбачений БКБН та Європейським законодавством
1	Кредитний	+ До активів, з метою їх ризикозваження, застосовується коефіцієнти, визначені Інструкцією № 368	+ До активів, з метою їх ризикозваження, застосовується коефіцієнти, визначені з застосуванням одного з таких підходів: 1. Стандартизований. Вагові коефіцієнти засновані на: 1) поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств; 2) оцінках зовнішніх рейтингових агентств, визнаних прийнятними наглядовим органом. 2. На основі внутрішніх рейтингів банку (IRB-підхід): 1) фундаментальний; 2) вдосконалений.
2	Операційний	–	+ До оцінки активів застосовується один з таких підходів: 1. Базовий. 2. Стандартизований: 1) загальний; 2) альтернативний. 3. Вдосконалений.
3	Ринковий (складається з процентного, валютного, товарного та фондового ризику)	– + Обмежено, тільки в частині покриття валютного ризику. При цьому до оцінки не включаються банківські метали	+ До оцінки активів застосовується один з таких підходів: 1. Спрощений стандартизований 2. Стандартизований: 3. На основі внутрішніх моделей банку.

Джерело: складено автором

Кредитний ризик: наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати взяті на себе зобов'язання; є головним ризиком, на який наражаються банки в процесі функціонування [79].

Базельська угода «Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандартів капіталу: нові підходи» (Базель II) [9] пропонує базувати методологію обчислення вимог до капіталу для покриття кредитного ризику на стандартизованому підході або підході на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід), виходячи з характеру, обсягу та складності здійснюваних банками операцій.

I. Стандартизований підхід до оцінки кредитного ризику.

Визначення банками вагових коефіцієнтів ризику базується:

- на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити» (містяться на веб-сайті ОЕСР (<http://www.oecd.org/trade/exportcredits/crc.htm>)), або

- на оцінках зовнішніх рейтингових агентств, визнаних прийнятними наглядовим органом, виходячи зі встановлених критеріїв прийнятності [9].

Вимоги банку, зменшені на суму сформованих резервів для покриття очікуваних збитків, зважуються за ступенем ризику.

Використання поточних єдиних оцінок ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити», передбачає попередню розробку національної (внутрішньої) методики, яка включатиме:

1) принципи розподілу активів банків, залежно від визначених нижче критеріїв, на п'ять груп ризику (таблиця Г.1 додатку Г);

2) принципи коригування (зниження) банками вагових коефіцієнтів ризику за активами, забезпеченими прийнятною заставою, із використанням простого або всеохоплюючого підходу (таблиця Г.2 додатку Г).

II. Підхід до оцінки кредитного ризику на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід) [9].

Даний підхід є більш чутливим до оцінки кредитного ризику, стимулює подальший розвиток та вдосконалення внутрішніх рейтингових систем банків.

Передбачає використання банками внутрішніх оцінок для розрахунку кредитного ризику за виокремленими його компонентами, зокрема:

- ймовірність дефолту контрагента (PD);
- питома вага збитків у разі дефолту (LGD);
- вартість під ризиком дефолту (EAD) та
- ефективні (реальні) строки погашення (M).

Зазначені компоненти кредитного ризику є ввідними для функцій вагових коефіцієнтів ризиків, що мають застосовуватись для відповідних груп активів.

В рамках застосування банківською установою IRB-підходу можливе використання фундаментального або вдосконаленого IRB-підходу.

Базуючись на фундаментальному підході, банки використовують власні оцінки (PD) та покладаються на наглядові оцінки щодо інших компонентів ризику (LGD), (EAD) та (M).

Базуючись на вдосконаленому підході, банки використовують власні оцінки щодо всіх компонентів ризику: (PD), (LGD), (EAD) та (M).

IRB-підхід може бути використаний банківською установою тільки за умови отримання відповідного дозволу від національного наглядового органу. З цією метою національний орган нагляду повинен мати власні детальні процедури аналізу рейтингових систем і оцінки ризику банків, спрямовані на отримання підтверджень адекватності банківських систем управління і контролю для застосування IRB-підходу.

Тобто, основною передумовою застосування банками IRB-підходу є наявність у банків напрацьованого досвіду, розробка на його підставі власної внутрішньої методики розрахунку показника PD, погодження цієї методики національним наглядовим органом, як такої, що найбільш оптимально задовольняє кількісним та якісним критеріям щодо диференціації відносних ступенів ризику, виражених у показнику PD.

IRB-підхід заснований на обчисленні неочікуваних збитків (UL) та очікуваних збитків (EL). Функції вагових коефіцієнтів ризику визначають

вимоги до капіталу на покриття неочікуваних збитків. Очікувані збитки (EL) розраховуються окремо, як $EL = PD \times LGD$.

Банки на постійній основі покривають свої очікувані збитки (EL) шляхом формування резервів та списання безнадійних кредитів. Відповідно, регулятивний капітал покриває тільки неочікувані збитки (UL).

Банки можуть претендувати на отримання від національного наглядового органу дозволу на використання IRB-підходу за умови, що вони провели всеохоплюючу системну підготовчу роботу, а саме:

1) забезпечено розподіл активів на групи з певними базовими характеристиками ризиків (табл. 2.3). Для кожної з груп активів мають бути визначені: компоненти ризику з оцінками параметрів ризику, що розраховані банками (деякі з них – органами нагляду); функції зважування за ризиком (засіб, що забезпечує трансформацію компонентів ризику у зважені за ризиком активи, та відповідно у вимоги до капіталу); мінімальні вимоги (мінімальні стандарти, які мають бути дотримані банком для отримання дозволу наглядового органу на використання IRB-підходу);

Таблиця 2.3 – Класифікація активів в рамках IRB-підходу залежно від базових характеристик ризику

Групи активів банку				
Корпоративні вимоги	Суверенні вимоги	Банківські вимоги	Роздрібні вимоги	Вкладення в капітал (акції)
підкласи спеціалізованих форм кредитування (SL)				
Проектне фінансування	-	-	Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю	-
Об'єктне фінансування			Револьверні (поновлювальні) роздрібні кредити	
Товарне фінансування				
Прибуткова нерухомість				
Високоризикова комерційна нерухомість			Інші роздрібні вимоги	
прийнятна придбана дебіторська заборгованість*		прийнятна придбана дебіторська заборгованість*		

* - може бути допустимою в разі дотримання встановлених умов прийнятності.

Джерело: складено автором.

2) організовано та налагоджено внутрішні процеси з оцінки кредитних ризиків, що задовольняють нижченаведеним мінімальним вимогам:

(1) визначено склад мінімальних вимог. Зазвичай, вони формулюються у формі цілей, які мають досягатись відповідними внутрішньобанківськими рейтинговими системами вимірювання ризиків. Увага акцентується на спроможності банку послідовно та надійно ранжувати ризики;

(2) забезпечено відповідність визначеним мінімальним вимогам, від початку і на постійній основі;

(3) розроблено структуру рейтингової системи, яка включає методи, процедури, системи контролю та збору даних, а також інформаційні системи, що забезпечують надійну та якісну оцінку кредитного ризику, визначення внутрішніх рейтингів і кількісну оцінку (PD) і (LGD);

(4) забезпечено функціонування рейтингової системи. Кожна вимога повинна отримувати рейтинг/роздрібна вимога – розподілятися до пулу;

(5) забезпечено корпоративне управління і нагляд. Всі суттєві аспекти процесу визначення рейтингів та оцінки затверджуються радою директорів/ комітетом ради директорів і вищим менеджментом. Внутрішні рейтинги є невід'ємною частиною внутрішньої звітності, яка структурує ризик за групами, міграцію між групами, оцінку відповідних параметрів груп і порівняння фактичних рівнів дефолтів із очікуваними;

(6) забезпечено ефективність використання внутрішніх рейтингів. Рейтинги, а також оцінки (PD) і (LGD) використовуються банком не тільки як елементи розрахунку достатності капіталу в рамках IRB-підходу, але й під час прийняття рішень про надання кредитів, управління ризиками, внутрішнього розподілу капіталу та корпоративного управління в банках тощо. Банками накопичена докладна історія використання внутрішньої рейтингової інформації, обґрунтування, що застосовувані ними рейтингова система, оцінки та використання LGD і EAD задовольняють мінімальним вимогам як мінімум упродовж трьох років перед погодженням наглядовим органом;

(7) здійснюється кількісна оцінка ризиків. Внутрішні оцінки PD, LGD і EAD враховують всі релевантні, суттєві і доступні дані, інформацію та методи.

Оцінки мають бути репрезентативними для довгострокових періодів, засновані на історичному досвіді та емпіричних даних, а не на виключно суб'єктивних або оціночних судженнях. Підлягають перевірці щорічно або частіше. Економічні або ринкові умови, на яких базуються оцінки, мають бути релевантними поточним і прогнозним умовам. Вимоги до вибірки та періодів даних, що застосовуються для кількісної оцінки, мають бути достатніми для обґрунтованої впевненості банку в точності і надійності його оцінок. Методика має надавати прийнятні тестові результати поза вибіркою;

(8) здійснюється перевірка внутрішніх оцінок. Банк повинен:

- мати надійну систему перевірки точності та послідовності рейтингових систем, процесів та оцінки всіх релевантних компонентів ризику;
- продемонструвати органу нагляду, що внутрішній процес перевірки дозволяє йому послідовно і обґрунтовано оцінювати їх ефективність;
- регулярно порівнювати реалізовані рівні дефолтів з оціночними PD для кожної категорії рейтингів із тим, щоб підтвердити, що фактичні рівні дефолтів знаходяться в межах очікуваного діапазону для відповідної категорії. Подібний аналіз має застосовуватись банками в рамках удосконаленого IRB-підходу для своїх оцінок LGD і EAD на підставі історичних даних за максимально довгий період. Методи і дані, що використовуються банком для таких зіставлень, мають бути чітко задокументовані і оновлюватись не рідше ніж раз на рік;
- внутрішньобанківські оцінки ефективності внутрішніх рейтингових систем мають бути засновані на довгостроковому періоді даних, що покривають широкий діапазон економічних умов, бажано – один або більше ділових циклів. Зміни в методах і даних повинні документуватись;
- мати чітко сформульовані внутрішні правила для ситуацій суттєвих відхилень реалізованих PD, LGD і EAD від прогнозних, які мають враховувати ділові цикли і аналогічну системну змінність рівнів дефолту;

- якщо банк покладається на оцінки регулятора, він має порівнювати реалізовані LGD і EAD зі встановленими органами нагляду;

(9) використовуються рекомендовані органами нагляду оцінки LGD і EAD, дотримуються вимоги щодо прийняттого забезпечення.

(10) дотримуються вимоги до розкриття інформації. Невиконання банками мінімальних вимог до розкриття інформації згідно з третьою компонентою Базелю II позбавляє їх права на використання IRB-підходу.

Тобто на сьогодні, виходячи з результатів проведеного аналізу, схему кількісного розрахунку кредитного ризику можна представити таким чином, як зазначено на рисунку 2.5.

Операційний ризик: визначається як ризик збитку через неадекватні/помилкові внутрішні процеси, дії працівників, систем або зовнішніх факторів [9].

Згідно з підходами БКБН [9] обчислення вимог до капіталу для покриття операційного ризику можливе за трьома підходами – базовим, стандартизованим та вдосконаленим, виходячи з розміру банку, складності та різноманітності його операцій, чутливості до операційного ризику.

I. Базовий індикативний підхід до оцінки операційного ризику базується на розрахунку значення, що відповідає відсотку від середнього значення позитивного валового доходу банку за попередні три роки, за формулою:

$$K = [(\sum D_{1...n} \times \alpha)] / n, \quad (2.1)$$

де K – вимога до капіталу з метою покриття операційного ризику;

D_1 – позитивний річний валовий дохід за попередні три роки;

n – кількість років, в які валовий дохід був позитивним;

$\alpha = 15\%$ – показник, встановлений БКБН.

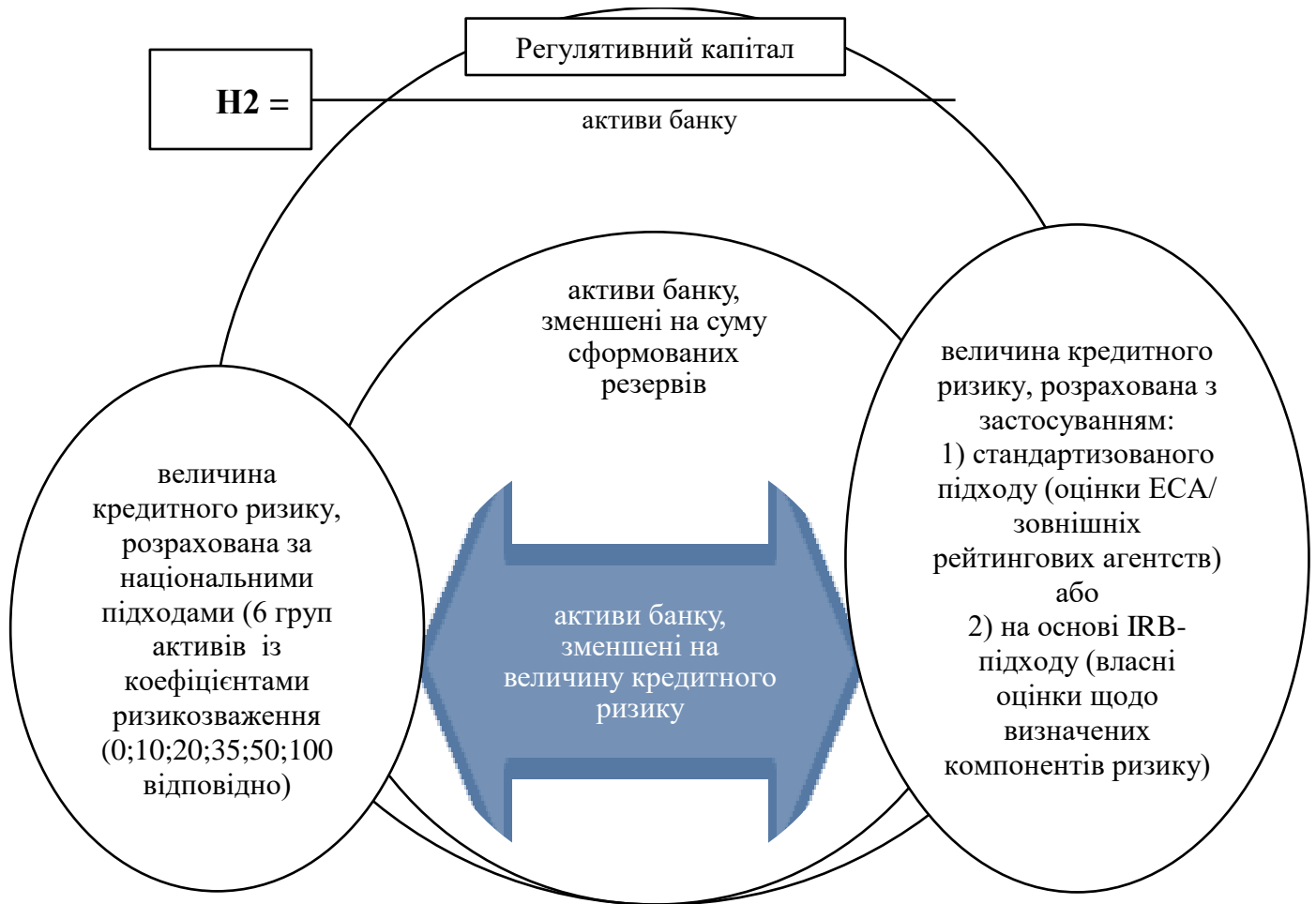

Рисунок 2.5 – Схематичне відтворення сучасних (національних та міжнародних) підходів до достатності капіталу банку з урахуванням кредитного ризику

Джерело: складено автором.

II. Стандартизований підхід до оцінки операційного ризику передбачає дві модифікації застосування: загальну та альтернативну.

Загальна модифікація передбачає розрахунок вимог до капіталу, виходячи з середнього значення позитивного валового доходу банку за попередні три роки, розподіленого за наведеними бізнес-спеціалізаціями (табл. 2.4) та зваженого за ризиком у розрізі кожного року.

Загальній модифікації стандартизованого підходу задовольняє така формула:

$$K = \{\sum_{\text{роки 1-3}} \max [(\sum_{\text{Д11-8}} \beta_{1-8}), 0]\} / 3, \quad (2.2)$$

де K – вимога до капіталу з метою покриття операційного ризику;

D_1 – щорічний валовий дохід певного року для кожної з бізнес-спеціалізацій;

β_{1-8} – встановлений БКБН фіксований процент, що пов'язує рівень вимог до капіталу з рівнем валового доходу для кожної з восьми бізнес-спеціалізацій (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Розподіл валового доходу банку за бізнес-спеціалізаціями

№ п/п	Бізнес-спеціалізація	Коефіцієнт зважування
1	корпоративне фінансування (β_1)	18%
2	торгівля та продаж (β_2)	18%
3	роздрібні банківські операції (β_3)	12%
4	комерційні банківські операції (β_4)	15%
5	платежі та розрахунки (β_5)	18%
6	агентські послуги (β_6)	15%
7	управління активами (β_7)	12%
8	роздрібні брокерські послуги (β_8)	12%

Джерело: складено автором.

За альтернативною модифікацією вимоги до капіталу розраховуються за аналогічним принципом, окрім двох бізнес-спеціалізацій – роздрібних та комерційних банківських операцій (пункти 3 та 4 таблиці 2.4), для яких індикатором ризику виступають кредитні операції та дебіторська заборгованість, зважені на фіксований фактор m . Коефіцієнт зважування β для зазначених бізнес-спеціалізацій не змінюється. Цій модифікації задовольняє така формула:

$$K_{rk} = \beta_{rk} \times m \times L_{rk}, \quad (2.3)$$

де K_{rk} – вимога до капіталу з метою покриття операційного ризику за роздрібними/комерційними банківськими операціями;

β_{rk} – коефіцієнт зважування для роздрібних/комерційних банківських операцій;

L_{ark} – загальний обсяг роздрібних/комерційних банківських операцій (не зважених за ризиком та з урахуванням сформованих резервів, усереднених за останні три роки);

m – фіксоване значення, що дорівнює 0,035.

За потреби, допускається консолідація роздрібних та комерційних банківських операцій. Тоді застосовується коефіцієнт $\beta_{rk} = 15\%$.

За аналогією, в разі, якщо банки не здатні розподілити валовий дохід між рештою бізнес-спеціалізацій, допускається агрегування загального валового доходу за ними з застосуванням коефіцієнту $\beta_{rk} = 18\%$.

Вимоги до капіталу з застосуванням альтернативної модифікації розраховуються як сума вимог до регулятивного капіталу для кожної з восьми бізнес-спеціалізацій.

III. Вдосконалений підхід до оцінки операційного ризику. Є більш чутливим та більш прогресивним, оскільки перехід на його застосування свідчить про вдосконалені внутрішні системи банку щодо його виявлення, оцінки та контролю.

Оцінка здійснюється з застосуванням критеріїв, кількісних та якісних.

Якісні: наявність незалежного підрозділу, відповідального за розробку та впровадження механізму управління операційними ризиками; інтегрованість внутрішньобанківської системи оцінки операційного ризику в поточні процеси управління ризиками; регулярне звітування про операційні ризики менеджменту; наявність внутрішньобанківських положень, методик і процедур щодо управління операційним ризиком; регулярна перевірка процесів управління та систем оцінок операційних ризиків внутрішніми та зовнішніми аудиторами.

Кількісні: відповідність внутрішньої системи вимірювання операційного ризику суті операційного ризику; здійснення, на вимогу регулятора, розрахунку вимог до регулятивного капіталу щодо очікуваних (EL) та неочікуваних збитків

(UL); достатня деталізація системи оцінки основних факторів операційного ризику, які впливають на оцінки збитків; адекватна система кореляції збитків для різних оцінок операційного ризику; наявність у системі вимірювання операційного ризику ключових параметрів для задоволення наглядових стандартів надійності; надійність, прозорість та документування порядку зважування окремих елементів системи вимірювання операційного ризику, перевірюваність; врахування внутрішніх та зовнішніх даних, сценарного аналізу, ділового середовища, факторів внутрішнього контролю та факторів, що впливають на зниження операційного ризику.

Розрахунок операційного ризику здійснюється за формулою стандартизованого підходу, але значення коефіцієнтів визначається банком [79].

Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 26.06.2013 №575/2013 «Про пруденційні вимоги до кредитних організацій започаткування та здійснення діяльності кредитних установ» допускає можливість використання банками комбінованих методик, зокрема поєднання вдосконаленого підходу з будь-яким іншим підходом, або поєднання базового підходу зі стандартизованим [67].

Таким чином, виходячи з рекомендацій БКБН, єдиною базою для розрахунку операційного ризику банку з застосуванням будь-якого з підходів (крім альтернативної модифікації стандартизованого підходу) є валовий дохід банку, тобто сума чистого процентного та чистого непроцентного доходів. Слід зауважити, що рівень валового доходу залежить не лише від дій керівництва банку, а й від конкурентної позиції банку на ринку. Цим операційний ризик відрізняється від інших ризиків (кредитного, ринкового), щодо яких банк може надійніше оцінити свої майбутні потреби в капіталі [79].

Схематично результати проведеного аналізу представлені на рисунку 2.6.

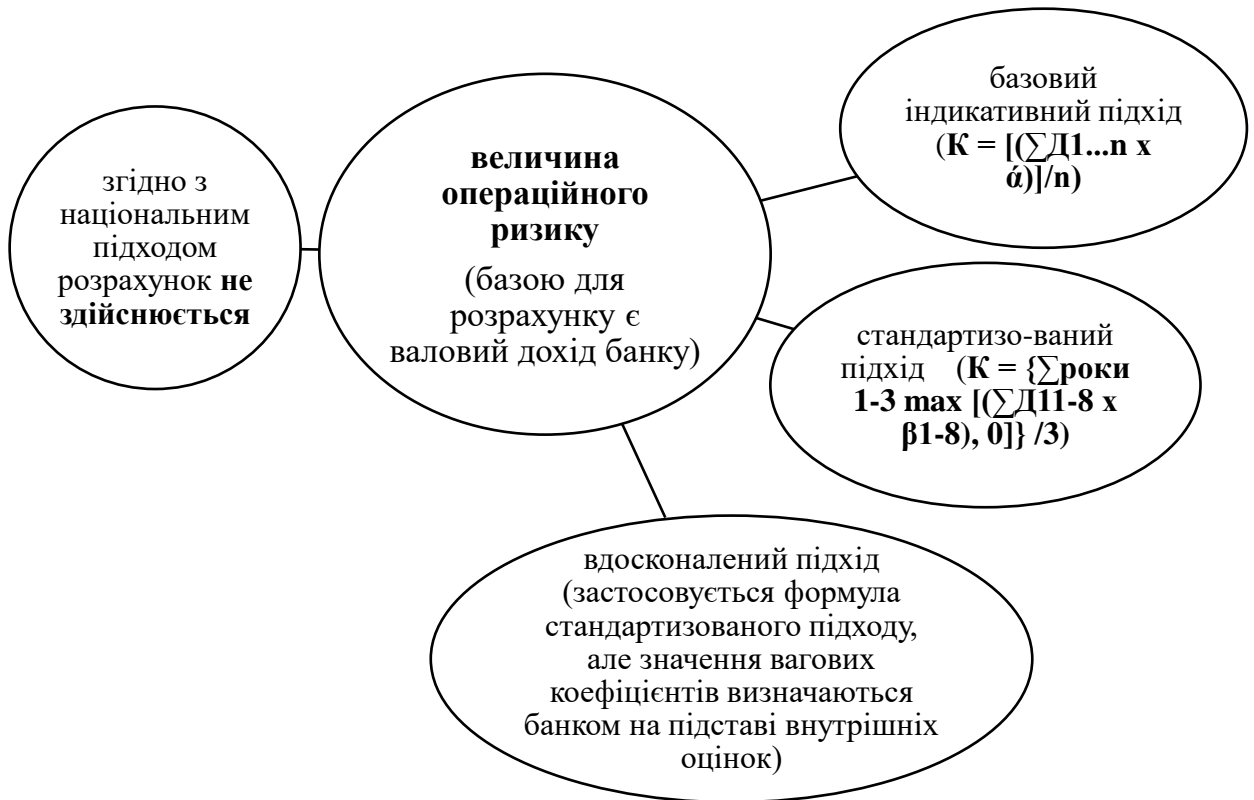

Рисунок 2.6 – Схематичне відтворення підходів до розрахунку операційного ризику, що відповідають міжнародній

Джерело: складено автором.

Ринковий ризик: наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів, товарів і курсів іноземних валют за інструментами в торговельному портфелі банку. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів) [79]. Визначається як ризик втрат по балансовим та позабалансовим позиціям внаслідок змін у ринкових цінах [8].

Згідно з доповненням БКБН до угоди про норму власного капіталу для врахування ринкових ризиків (поправка до Базеля I) [8] пропонується базуватись на спрощеному стандартизованому, або стандартизованому методі оцінювання, або використовувати внутрішні моделі банку, залежно від розміру банку, складності і різноманітності його операцій, чутливості до ринкового ризику.

I. Спрощений стандартизований підхід до оцінки ринкового ризику. Розраховується як сукупність величин: 1) процентного ризику; 2) ризику участі в акціонерному капіталі; 3) валютного ризику та 4) товарного ризику [8].

1) Процентний ризик. Оцінюється за операціями з біржовими борговими цінними паперами або їх деривативами у торговому портфелі банку. Складається з двох компонентів:

- спеціального ризику – ризику зміни вартості фінансового інструменту під впливом факторів, пов'язаних із його емітентом, або, у випадку деривативу – емітентом фінансового інструмента, що лежить в його основі, та

- загального ризику – ризику зміни вартості фінансового інструмента внаслідок змін ринкових процентних ставок.

Для оцінки спеціального ризику банк має визначити свої чисті позиції в торговому портфелі (тобто перевищення довгих (коротких) позицій банку над короткими (довгими) позиціями в одному випуску боргових інструментів, акцій або їх деривативів у кожному з цих інструментів).

Визначені чисті позиції зважуються на відповідний коефіцієнт, що залежить від виду фінансового інструмента та терміну виплат за ним.

Для оцінки загального ризику пропонується вибір між «методом настання терміну платежу» (maturity-based) або «методом дюрації» (duration-based). Обсяг відрахувань на його покриття за кожним із методів буде сумою: чистої позиції (довгої або короткої) для всього торгового портфеля банку; меншої частки збалансованих позицій у кожному часовому діапазоні («вертикальне відхилення»); більшої частки збалансованих позицій у різних часових діапазонах («горизонтальне відхилення»); чистих нарахувань за позиціями по опціонах (за наявності).

Для кожної валюти застосовується окрема шкалу виконання платежів. Відрахування до капіталу розраховуються окремо в розрізі валют, сумуються без взаємного погашення позицій із протилежними знаками.

Застосовуючи «метод настання платежів», спочатку зважуються позиції в кожному часовому діапазоні на коефіцієнт, що відповідає цінній чутливості цих

позицій до очікуваних змін процентних ставок (таблиця 6). Потім зважені довгі і короткі позиції у кожному часовому діапазоні згортаються (взаємно погашаються). Результатом є єдина коротка або довга позиція в кожному діапазоні. Водночас, оскільки кожен діапазон включає різні фінансові інструменти та різні терміни виплат, величина, що дорівнює меншій зі згорнутих позицій, незалежно від того, довга вона чи коротка, зважується на 10% з метою відображення базисного ризику та ризику неспівпадіння термінів погашення – так зване «вертикальне відхилення» (колонки 4 та 5 таблиці 2.5).

Таблиця 2.5 – Оцінка загального ризику за «методом настання платежів»

Зона	Часові діапазони та коефіцієнти зважування				Горизонтальне відхилення		
	Купон 3% і більше	Купон менше 3%	Коефіцієнт зважування	Очікувані зміни прибутковості	В межах зони	Між суміжними зонами	Між зонами 1 і 3
1	2	3	4	5	6	7	8
Один	до 1 місяця	до 1 місяця	0,00%	1,00	40%	40%	100%
	1-3 місяці	1-3 місяці	0,20%	1,00			
	3-6 місяців	3-6 місяців	0,40%	1,00			
	6-12 місяців	6-12 місяців	0,70%	1,00			
Два	1-2 роки	1-1,9 років	1,25%	0,90	30%		
	2-3 роки	1,9-2,8 років	1,75%	0,80			
	3-4 роки	2,8-3,6 років	2,25%	0,75			
Три	4-5 років	3,6-4,3 років	2,75%	0,75			
	5-7 років	4,3-5,7 років	3,25%	0,70			
	7-10 років	5,7-7,3 років	3,75%	0,65			
	10-15 років	7,3-9,3 років	4,50%	0,60			
	15-20 років	9,3-10,6 років	5,25%	0,60			
	> 20 років	10,6-12 років	6,00%	0,60			
		12-20 років	8,00%	0,60			
	понад 20 років	12,50%	0,60				

Джерело: складено автором.

Результатом здійснених розрахунків має бути формування двох груп зважених позицій, чистої довгої або чистої короткої позиції в кожному часовому діапазоні, і вертикального відхилення, яке не має знаку. Згортання здійснюється з урахуванням горизонтального відхилення (колонки 6–8 таблиці 2.5).

За «методом дюрації» спочатку розраховується цінова чутливість кожного інструменту в разі зміни процентних ставок між 0,6 та 1,0 процентними пунктами, залежно від терміну виплат. Отримані результати розподіляються в

межах визначених у колонці 3 таблиці 2.5 діапазонів. У кожному часовому діапазоні до довгих та коротких позицій застосовується 5% вертикальне відхилення. Отримані величини чистих позицій у кожному часовому діапазоні зважуються на відповідний коефіцієнт, визначений у колонках 6–8 таблиці 6 (горизонтальне відхилення).

Вимога до капіталу на покриття процентного ризику буде сумою вимог на покриття спеціального та загального ризиків.

2) Фондовий ризик або ризик участі в акціонерному капіталі - ризик збитків внаслідок несприятливої зміни ринкових котирувань цінних паперів, фінансових інвестицій банку та похідних фінансових інструментів під впливом факторів, пов'язаних як з емітентом цінних паперів та похідних фінансових інструментів, так і з загальними коливаннями ринкових цін на фінансові інструменти [95].

Оцінюється за пайовими цінними паперами з нефіксованою дохідністю у торговому портфелі банку (не стосується неконвертованих привілейованих акцій, на які поширюються вимоги щодо процентного ризику).

Складається також із двох компонентів: спеціального ризику довгої або короткої позиції окремих акцій та загального ризику довгої або короткої ринкових позицій у цілому.

Спеціальний ризик є величиною, що дорівнює загальній участі банку в акціонерному капіталі, тобто сумі всіх довгих позицій та всіх коротких позицій участі в акціонерному капіталі, зваженою на 4% для ліквідного і добре диверсифікованого портфелю акцій, або на 8% для решти акцій.

Загальний ризик визначається як різниця між сумою довгих та сумою коротких позицій, тобто загальна чиста позиція на ринку акцій, зважена на 8%. Довга чи коротка ринкова позиція розраховується окремо для кожного з ринків, на яких працює банк.

3) Валютний ризик. Розраховується за операціями купівлі або продажу іноземної валюти та золота в два етапи: перший – оцінюється вразливість позиції

в кожній валюті; другий – оцінюються ризики за комбінаціями довгих та коротких позицій у різних валютах.

Чиста валютна позиція за кожною валютою розраховується шляхом складання: чистої позиції «спот» (сума всіх статей активів зменшена на суму всіх статей пасивів у цій же валюті); чистої позиції за форвардними операціями (сума, що має бути отримана, зменшена на суму до сплати, враховуючи ф'ючерси, та валютні свопи, що не увійшли до позиції «спот»); безвідкличних гарантій; чистих майбутніх доходів (видатків), які ще не виникли, але вже повністю хеджовані; інших активів, що матимуть прибутки/збитки в іноземній валюті; еквіваленту чистої «дельти» загального портфелю іноземних валют та опціонів у золоті та конвертується в валюту балансу.

Величина валютного ризику дорівнює сумі більшої з сум чистих короткої або довгої позицій у валюті та чистої позиції (короткої або довгої) в золоті, зважених на 8%.

4) Товарний ризик. Виникає в банку внаслідок несприятливої кон'юнктури на ринку товарів, в тому числі таких, що є базовим активом похідних фінансових інструментів банку. Оцінюється за операціями купівлі/продажу позицій у товарі, який визначається як фізичний продукт, що є (може бути) об'єктом торгівлі на вторинному ринку, наприклад, сільськогосподарська продукція, мінерали (включаючи нафту) та дорогоцінні метали (за виключенням золота, яке прирівнюється до іноземної валюти).

Допускається вибір альтернативних методів розрахунку товарного ризику: на основі диференціації за строками погашення та спрощений.

Метод на основі диференціації за строками погашення передбачає включення до розрахунку всіх пов'язаних з товарами деривативів та позабалансових позицій, на які впливають зміни і цінах товарів. Чиста позиція за кожним товарним інструментом переводиться в національну валюту за поточними цінами «спот». З метою розрахунку вимог до капіталу оцінюються збалансовані довгі та короткі позиції в кожному часовому діапазоні за методикою, подібною тій, що застосовується під час розрахунку процентного

ризик. Суми збалансованих довгих і коротких позицій у кожному часовому діапазоні спочатку множать на «спот»-ціну товару, а потім зважуються на відповідний коефіцієнт розходження для такого діапазону, згідно з таблицею 2.6.

Таблиця 2.6 – Часові діапазони та коефіцієнти розходження

Часовий діапазон	Коефіцієнт розходження
≤ 1 місяця	1,5%
$> 1 \leq 3$ місяців	1,5%
$> 3 \leq 6$ місяців	1,5%
$> 6 \leq 12$ місяців	1,5%
$> 1 \leq 2$ роки	1,5%
$> 2 \leq 3$ роки	1,5%
> 3 років	1,5%

Джерело: складено автором.

Залишкові чисті позиції з ближніх часових діапазонів можуть бути перенесені для взаємного погашення ризиків у наступних часових діапазонах, при цьому здійснюється додаткове нарахування 0,6% чистої перенесеної позиції для кожного часового діапазону, до якого вона переноситься. Величина залишкової незбіжної позиції (довгої або короткої) зважується на 15%.

Спрощений метод передбачає виконання процедури, аналогічної передбаченій для методу на основі диференціації за строками погашення. Вимога до капіталу на покриття товарного ризику дорівнюватиме сумі: 15% чистої довгої або короткої позиції за кожним товаром та 3% загальної позиції банку (сумі довгої та короткої) за кожним товаром.

Розглянутий метод розрахунку ринкового ризику є відносно простим і підходить для банків, які проводять обмежений обсяг торгових операцій. Більша точність у розрахунку може досягатись за допомогою альтернативних методик, застосовуючи стандартизований підхід та підхід заснований на використанні внутрішніх моделей, розроблених банком.

II. Переглянутий стандартизований підхід (SA) до оцінки ринкового ризику. Згідно з цим підходом вимоги до достатності капіталу під ринковий ризик

є сумою трьох компонентів: ризик-вимог, розрахованих за допомогою заснованого на чутливості методу; вимог під ризик дефолту; вимог під остаточний ризик.

Заснований на чутливості метод розраховується шляхом агрегування дельта-ризиків (лінійний ризик, вхідні дані для регулювання факторів дельта-ризиків), вега-ризиків (лінійний ризик, вхідні дані для регулювання факторів вега-ризиків) та ризику кривизни (нелінійний ризик, додатковий ризик, не охоплений дельта-ризиком зміни ціни у вартості опціону або аналогічних фінансових інструментів з нелінійною поведінкою щодо неплатежу, наприклад цінних паперів, забезпечених заставою, тобто для фінансових інструментів, вартість яких щодо основних факторів ризику змінюється нелінійно).

Вимоги капіталу на покриття ризику кривизни розраховуються шляхом розрахунку максимальних втрат за двома сценаріями стресу (висхідний та нисхідний шоки) для даного фактору ризику. Найгірше значення за двома сценаріями є позицією під ризиком і використовується в якості вхідних даних для розрахунку.

Усі три складові з метою уникнення ризиків зростання/зниження кореляції в періоди фінансових стресів мають бути розраховані для кожного з ризиків, які визначаються в складі заснованого на чутливості методу: процентний ризик; ризик кредитного спреду; фондовий, товарний та валютний ризики.

Тобто, зазначений метод базується на елементах спрощеного стандартизованого підходу до оцінки ринкового ризику БКБН [5], коли чутливість до ризику використовувалась у розрахунку окремих його складових: наприклад, метод дюрації для процентного ризику, метод дельта-плюс для деяких фінансових інструментів.

Водночас, цей метод ширше використовує чутливість в рамках переглянутого стандартизованого підходу та визначає чутливі до ринкового ризику межі, які можуть однаково застосовуватись різними банками в різних юрисдикціях.

Ризик дефолту – обчислення ймовірності настання дефолту контрагентів банку за несекьюритизованими активами; секьюритизованими активами, що не корелюють з торговим портфелем; секьюритизованими активами, що корелюють з торговим портфелем.

Обчислення є відкаліброваним підходом визначення ризику дефолту боржників для кредитного ризику банківської книги, метою якого є зменшення потенційних невідповідностей у капітальних вимогах щодо аналогічних експозицій банку під ризиком у торговій книзі та в банківській книгах.

Остаточний ризик розраховується з метою визначення достатності покриття капіталом всіх інших ризиків, не охоплених заснованим на чутливості методом та в складі ризику дефолту, а також захисту капіталу банку від впливу наявних у його торговій книзі складних/надмірно складних фінансових інструментів.

Схематично загальна структура вимог до капіталу згідно з переглянутим стандартизованим підходом має вигляд, як на рисунку Д.1 додатку Д.

III. Підхід до оцінки ринкового ризику на основі внутрішніх моделей (ІМА), застосовується тільки після надання відповідної згоди наглядового органу.

Вимоги до достатності капіталу за цим підходом є сукупністю трьох компонентів: величини ймовірних очікуваних втрат; вимог для покриття ризику дефолту; додаткових вимог для покриття немодельованих ризиків.

Передумовою ефективної імплементації банками цього підходу є реалізація таких заходів:

1) встановлення критеріїв достовірності прибутків та збитків. З метою здійснення об'єктивної та якісної оцінки спроможності внутрішніх моделей банку, які використовуються для розрахунку вимог до капіталу, застосовується тест (PLA) [6]. У тесті порівнюються історичні часові цикли за двома вимірами щоденних даних про прибутки та збитки (P&L) в розрізі видів операцій (фінансових інструментів) торгової книги:

- «гіпотетичні P&L», розраховані системами банку щоденні P&L за вирахуванням комісій, зборів, впливу внутрішньої торгівлі та певних коригувань оцінки;

- «теоретичний ризик за P&L» скориговані P&L тільки на фактори ризику внутрішньої моделі управління ризиками банку і методи оцінки, що використовуються банком у цій моделі.

За допомогою цього тесту регулятор має оцінити доцільність використання моделей банком, і, якщо тест не складений, банк зобов'язаний застосувати стандартизований підхід;

2) більш послідовні та комплексні методи вимірювання ризику, включаючи запровадження чітких вимог до капіталу для немодельованих факторів ризику: дозволяється включати до внутрішньої моделі фактору ризику за наявності щодо нього щонайменше 24 «реальних цінових спостережень» за останні 12 місяців та за умови відсутності розривів більше 1 місяця між будь-якими двома спостереженнями. Такі критерії прийнятності використано з метою визначення факторів ризику, які піддаються моделюванню. Якщо фактор ризику не задовольняє цим критеріям, він класифікується як немодельований, виключається з моделі оцінки величини ймовірних очікуваних втрат і враховується в додаткових вимогах під немодельовані ризики;

3) інформування банками про зміни мінімальних вимог до капіталу під ринковий ризик згідно з підходами, що використовуються ними для калібрування власних внутрішніх моделей, з метою розробки механізмів об'єднання даних, спрямованих на покращення доступності «реальних цінових спостережень» при одночасному збереженні їх конфіденційності.

Процес оцінки банками вимог до капіталу для покриття ринкового ризику з використанням підходу внутрішніх моделей має бути побудований таким чином, як наведено на рисунку Д.2 додатку Д.

Застосування банками підходу внутрішніх моделей передбачає можливість використання власних моделей, побудованих із дотриманням рекомендованих БКБН кількісних та якісних критеріїв, і може застосовуватись лише після надання

відповідної згоди наглядового органу. Мінімальними вимогами для надання такої згоди є:

- концептуальна досконалість та цілісність функціонування системи управління ринковим ризиком банку;

- достатня кількість кваліфікованого персоналу для застосування складних моделей у контролі ринкових ризиків, аудиті та, за потреби, у допоміжних сферах діяльності;

- спроможність власної банківської моделі демонструвати належну точність оцінки ринкового ризику;

- регулярне здійснення банком стрес-тестування та підтвердження наглядовому органу інформації про результати стрес-тестування за такими напрямками: а) контрольні сценарії, що не потребують моделювання банку; б) сценарії, що потребують моделювання банку; в) сценарії, розроблені банками для специфічних характеристик свого портфелю;

- успішна перевірка на ефективність застосування власних моделей у розрізі видів операцій торгового портфеля, за якими вони застосовуються, та наявних у банку позицій (балансових та позабалансових).

Водночас БКБН визнає складність підходів (SA) та (IMA) для використання банками, що є незначними за розміром, або ринкові ризики чи концентрація торгових операцій яких є незначними. Тому запровадження таких підходів наражатиме українські банки на значні труднощі та витрати, неадекватні суттєвості ризиків їх торгових книг.

Натомість, у рамках гармонізації в усіх юрисдикціях пруденційних стандартів та уникнення ними необхідності розробляти власні спрощення для переглянутого стандартизованого підходу, БКБН допускає необов'язковість застосування/запровадження таких підходів у всіх юрисдикціях країн (як членів БКБН, так і країн, які не є його членами) у переглянутому форматі і вважає можливим збереження для використання з метою розрахунку ринкового ризику стандартизованого підходу згідно з Базелем II [5; 3].

Тому, БКБН допускає збереження використання банками стандартизованого підходу Базеля II (тобто, переглянутого спрощеного стандартизованого підходу) в якості альтернативного варіанту за умови проведення високорівневої перекалібровки, аби забезпечити достатню консервативність та бути його покращеною альтернативою.

Зокрема, запропонований спосіб перекалібровки стандартизованого підходу Базеля II передбачає застосування множника до вимог до капіталу для кожної зі складових стандартизованого підходу до розрахунку ринкового ризику згідно з Базелем II [6]: 1,3 – для процентного ризику, 3,5 – для фондового ризику, 1,9 – для товарного ризику та 1,2 – для валютного ризику.

Таке калібрування має надати банкам більш консервативні підходи до оцінки ринкового ризику, порівняно зі стандартизованим підходом Базеля II. Тому БКБН не встановлює обмежень для банків, які можуть використовувати такий підхід (окрім того, що такий підхід не може бути прийнятним для глобальних системно-важливих банків, що застосовують внутрішні моделі для оцінки окремих видів фінансових інструментів торгової книги або тримають кореляційні торгові портфелі).

Таким чином, результати проведеного аналізу підходів БКБН до розрахунку ринкового ризику свідчать, що вибір оптимального методу, з точки зору імплементації в українську банківську практику (у розрахунок нормативу достатності капіталу банків (H2)), та його реалізацію доцільно здійснювати за одним із двох сценаріїв шляхом використання: 1) спрощеного варіанту заснованого на чутливості методу або 2) перекаліброваної версії стандартизованого підходу Базеля II.

Схематично порівняння пруденційних вимог регулятора з підходами БКБН можна представити таким чином (рис. 2.7).

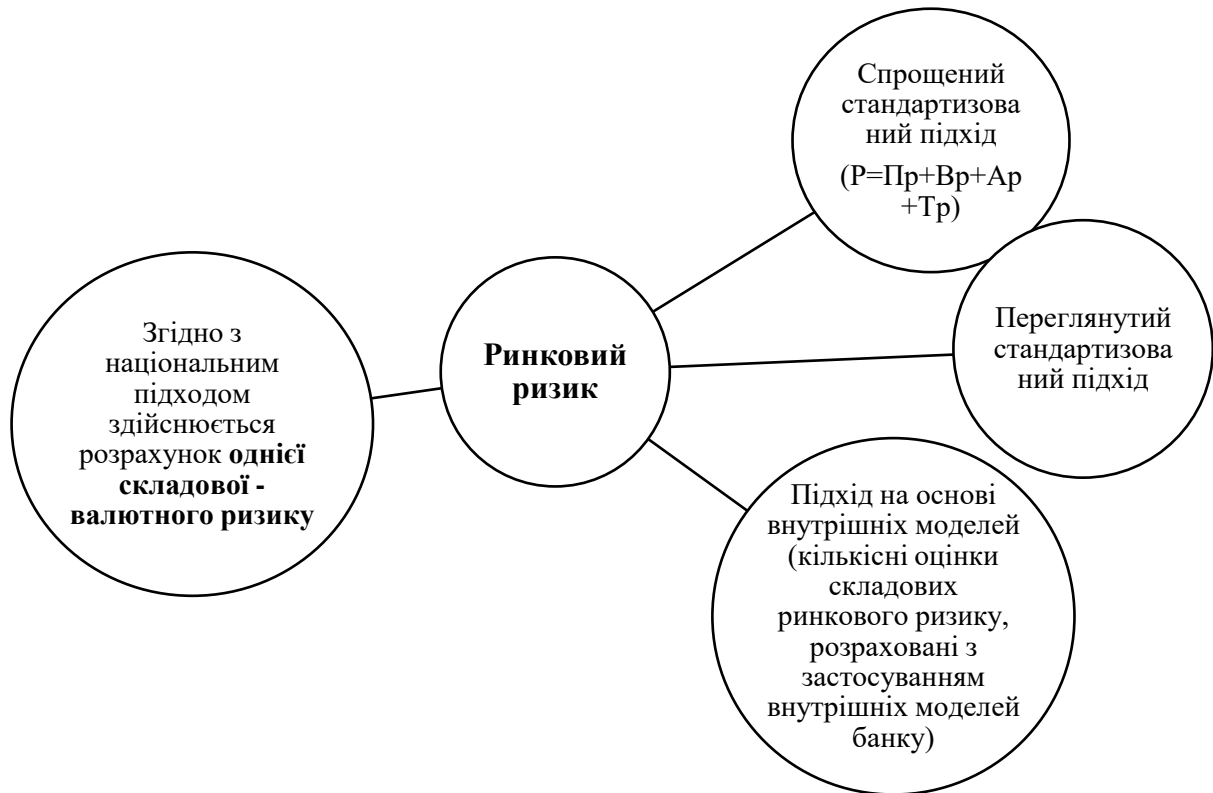

Рисунок 2.7 – Схематичне відтворення підходів до розрахунку ринкового ризику, що відповідає міжнародній практиці

Джерело: складено автором.

Як вбачається, перекалібрована версія стандартизованого підходу Базеля II (спрощений стандартизований підхід) є оптимальною до застосування українськими банками, оскільки найбільше задовольняє обсягу та складності здійснюваних українськими банками операцій.

Проведені Інститутом фінансової стабільності обстеження щодо стану реалізації стандартів Базеля II та Базеля III країнами Європи та Азії (зокрема, країнах СНД) [124], які не є членами, ані Базельського комітету з банківського нагляду, ані Європейського союзу, свідчать про більш вагомні успіхи з імплементації зазначених стандартів більшістю з цих країн порівняно з Україною (додаток Є).

Фінансові установи, що працюють в Європейській економічній зоні, до складу якої входять 25 країн ЄС, Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн, а також банки Канади та інших розвинутих країн, зобов'язані виконувати вимоги Базелю II.

Відповідно до існуючого графіку, такі фінансові установи зобов'язані були запровадити розрахунок вимог до капіталу в 2007 року, адаптувати стандартизацію і реалізувати вдосконалені підходи до розрахунку ризиків у 2008 році [125].

Наглядові органи США модифікували інфраструктуру Базелю II, адаптувавши її до потреб національної фінансової системи, розвиваючи власний підхід і встановивши свої строки впровадження [125].

Таким чином, порівняння підходів до оцінки та врахування ризиків під час розрахунку показника достатності капіталу згідно підходів БКБН із методикою, застосовуваною в українській банківській практиці свідчить про суттєві відмінності.

З урахуванням проведеного аналізу та порівняння міжнародної практики впровадження стандартів Базеля II з українською практикою, завданням нашого дисертаційного дослідження є обрання, ґрунтуючись на прогресивній міжнародній банківській практиці та підходах БКБН, та розробка найоптимальнішого, з урахуванням особливостей вітчизняного банківського сектору економіки, метод у вдосконалення порядку розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку з урахуванням кредитного, операційного та ринкового ризиків.

Результати проведеного нами аналізу основних показників діяльності банків України, викладені в попередньому розділі, свідчать, що необхідні вдосконалення в рамках відповідності стандартам БКБН підходів до розрахунку достатності капіталу банків із метою покриття ризиків створюватимуть для банків додаткове навантаження, як на регулятивний капітал, так і на показник його достатності. Попри це, такі вдосконалення спрямовані на забезпечення вищого рівня стійкості банків до потрясінь у періоди стресів.

Тобто, проведене дослідження дає підстави зробити висновки, що вдосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу банків, ґрунтуючись на положеннях БКБН, має здійснюватись у частині доопрацювання діючого підходу до оцінки кредитного ризику (на сьогодні ризикозважувння активів) та

запровадження оцінки операційного та ринкового ризиків під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), якому задовольнятиме така формула:

$$H2 = \frac{PK}{Kp + Op + Pp} \times 100\%, \quad (2.5)$$

де PK – регулятивний капітал банку;

Kp – величина кредитного ризику за активами та позабалансовими інструментами;

Op – величина операційного ризику;

Pp – величина ринкового ризику (включає процентний, акціонерного капіталу, валютний та торговий ризику).

Визначення особливостей підходів, на основі яких нами буде опрацьовуватись методика вдосконалення порядку розрахунку показника достатності капіталу банку шляхом врахування кредитного, операційного та ринкового ризиків згідно з запропонованою формулою, зробимо виходячи з результатів дослідження, проведеного в наступному підрозділі.

2.3. Методичні засади удосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу українських банків в сучасних умовах

Узагальнено інформація щодо порівняння поточних національних пруденційних вимог із підходами БКБН в частині розрахунку показника достатності капіталу банків з урахуванням кредитного, операційного та ринкового ризиків згрупована в таблиці 2.7. При цьому, підходи БКБН наведені поетапно, виходячи з вдосконалень, яких вони зазнавали в процесі застосування в міжнародній банківській практиці, реагуючи на виклики часу та розвиток банківських операцій. Відповідно, розробка методики оцінки достатності

капіталу банку, що є предметом нашого наукового дослідження, базуватиметься на цих даних.

Підвищене, порівняно з базельськими вимогами ($\geq 8\%$), мінімальне значення коефіцієнту достатності (адекватності) регулятивного капіталу в Україні ($\geq 10\%$) доцільно розглядати як відправну точку для вироблення процесу оцінки достатності капіталу.

Таблиця 2.7 – Базельські вимоги до достатності капіталу в порівнянні з пруденційними вимогами Національного банку України

Підходи до оцінки достатності капіталу банку			
Базель I	Базель II	Базель III	Пруденційні вимоги НБУ
Кредитний ризик + поправка щодо ринкового ризику	Кредитний ризик (вдосконалені підходи) + ринковий ризик + операційний ризик	Кредитний ризик (вдосконалені підходи) + ринковий ризик + операційний ризик	Кредитний ризик + валютний ризик
Мінімальні вимоги до капіталу:	Мінімальні вимоги до капіталу:	Мінімальні вимоги до капіталу:	Мінімальні вимоги до капіталу:
<u>Регулятивний капітал</u> Зважені за ризиком активи для кредитного ризику + вимоги до капіталу на покриття ринкових ризиків	<u>Регулятивний капітал</u> Зважені за ризиком активи для кредитного ризику + вимоги до капіталу на покриття ринкових ризиків + вимоги до капіталу на покриття операційного ризику	<u>Регулятивний капітал</u> Зважені за ризиком активи для кредитного ризику + вимоги до капіталу на покриття ринкових ризиків + вимоги до капіталу на покриття операційного ризику	<u>Регулятивний капітал</u> Зважені за ризиком активи для кредитного ризику + вимоги до капіталу на покриття валютного ризику
$\geq 8\%$	$\geq 8\%$	$\geq 8\%$	$\geq 10\%$
		Додатково запроваджується буферний резервний капітал - 2,5%	
		Разом $\geq 10,5\%$	
		Додатково запроваджується контрциклічний буфер (0-2,5%)	

Джерело: складено автором

Підвищене значення коефіцієнта, являючись, безперечно, стримуючим фактором щодо прийняття банком надмірного рівня ризику, сам по собі ще не

забезпечує повної достатності капіталу, оскільки для цього потрібно виявити, виміряти та визначити кількісну оцінку ризиків, на які банк наражається в процесі своєї діяльності, оцінити методи та якість управління ризиками, в тому числі з урахуванням специфіки ділового середовища тощо.

З таблиці 2.7 вбачається, що поточний пруденційний підхід до регулювання достатності регулятивного капіталу в українській банківській практиці є найбільш близьким до вимог Базеля I (в частині, що стосується оцінки кредитного ризику), та частково, з певними відхиленнями, враховує поправку до Базеля I щодо ринкових ризиків (1998 року), зокрема в частині врахування валютного ризику [8].

Увага вітчизняних науковців в області виявлення, оцінки та управління ризиками в банківській діяльності більшою мірою зосереджена на теоретичних підходах щодо розуміння сутності кредитного, операційного та ринкового ризиків, особливостях їх ідентифікації в процесі управління ризиками банку. При цьому, недостатньо дослідженим залишається питання розробки найбільш прийнятних для українських банків, з урахуванням сучасних міжнародних підходів, методик їх розрахунку для покриття капіталом.

З метою вироблення напрямів подальшої стандартизації та уніфікації національних пруденційних вимог до достатності капіталу банків, запровадження більш надійних практик управління ризиками в банківській системі України, на підставі проведеного аналізу існуючих прогресивних міжнародних підходів до оцінки кредитного, операційного та ринкового ризиків, заснованих на підходах БКБН, визначимо пріоритетні (найбільш оптимальні) для вітчизняних умов методологічні принципи, на основі яких нами буде розроблено порядок оцінки зазначених ризиків для їх врахування в українській банківській практиці під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку (H2).

Кредитний ризик є основним ризиком, на який наражаються банки в своїй діяльності (кредитні операції становлять основну частину активів банку, а

проценти, отримані від кредитної діяльності, зазвичай, становлять основну частину доходів банку).

На сьогодні розрахунок нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) в Україні в частині покриття капіталом кредитного ризику базується на підходах Базелю I, згідно з яким активи банку, залежно від їх виду та виду позичальника, для цілей ризикозваження поділяються на п'ять категорій із відповідними значеннями вагових коефіцієнтів ризику (0%, 10%, 20%, 50% та 100%) [7, 8]. Розподіл за видами активів, до яких застосовуються зазначені коефіцієнти, наведено в підрозділі 1.3. розділу I нашого дослідження.

Відповідно до проведеного в підрозділі 2.2. аналізу підходів до оцінки кредитного ризику, банки, базуючись на стандартизованому підході, можуть використовувати для ризикозваження оцінки, засновані на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити», або оцінки зовнішніх рейтингових агентств, визнаних прийнятними наглядовим органом [9].

Згідно з даним підходом всі активи банку, які наражаються на кредитний ризик, розподіляються за певними категоріями ризику, яким відповідає фіксований ваговий коефіцієнт. У цілому даний підхід відрізняється від підходу Базеля I збільшенням категорій ризику, вагових коефіцієнтів за певними видами активів, а також передбачає способи зниження кредитного ризику (використання забезпечення, гарантій третьої сторони, деривативів).

Слід зазначити, що, виходячи з основних тенденцій та змін, пов'язаних із управлінням ризиками, що відбулись у сфері нагляду та сформувались в останні кілька років потрясінь на фінансових ринках (детальний аналіз у підрозділі 2.1. цього розділу), БКБН був виявлений ряд негативних факторів та практик банків, пов'язаних із застосуванням зовнішніх рейтингів під час оцінки кредитного ризику, серед яких:

- надмірне покладання банків на зовнішні рейтинги при одночасному ігноруванні власних внутрішніх оцінок ризику;

- можливість використання зовнішніх рейтингів без урахування консервативних оцінок при регулюванні мінімальних вимог достатності капіталу стимулювала зацікавленість емітентів та інвесторів в отриманні високих рейтингів;

- зацікавленість банків в отриманні високих, або не нижче допустимих рівнів, рейтингів та, в зв'язку з цим, застосування ними відповідних стимулюючих заходів [10]. Оскільки рейтингові агентства є приватними комерційними установами, орієнтованими на отримання прибутку, а оплату здійснює безпосередньо суб'єкт господарювання – замовник рейтингу, зазначена мета досить легко досягалась.

З огляду на негативні наслідки практики банків щодо надмірного покладання на оцінки рейтингових агентств, а також з метою забезпечення достовірності оцінок кредитних ризиків, БКБН при опрацюванні положень Базелю III розглядалось питання щодо виключення з Базелю II положень, що передбачали застосування зовнішніх рейтингів. Проте, враховуючи непередбачуваність наслідків таких обмежень для фінансового сектору, БКБН було прийнято рішення про запровадження заходів, спрямованих на послаблення залежності банківських установ від зовнішніх рейтингів за умови одночасного посилення вимог до діяльності рейтингових агентств. Серед таких заходів – вимоги до банків більшою мірою покладатись на власні внутрішні оцінки, а також, з метою використання зовнішніх рейтингових оцінок під час розрахунку достатності капіталу, доповнення критеріїв прийнятності для рейтингових агентств ключовими елементами Кодексу поведінки Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) [10].

Тобто, БКБН було визнано надмірну залежність банківських установ від оцінок зовнішніх кредитних рейтингових агентств, що призвело до недооцінки кредитних ризиків. Відповідно положеннями Базелю III передбачено встановлення наглядовим органом вимог до банків здійснювати власні внутрішні оцінки зовнішньо прорейтингованих кредитних ризиків.

З огляду на те, що положення Базелю III з урахуванням негативного світового досвіду використання підходу до оцінки кредитних ризиків, який базується на зовнішніх кредитних рейтингах контрагентів, скеровують наглядові органи країн в напрямі запровадження вимог до банків здійснювати власні внутрішні оцінки кредитних ризиків (Базельським комітетом з банківського нагляду було визнано надмірне покладання банківських установ на оцінки кредитних рейтингових агентств, що в підсумку призвело до недооцінки банками власних кредитних ризиків [10]), а також враховуючи нерозвинутість вітчизняного сектору рейтингування, вважаємо, що даний підхід на сьогодні для застосування в українській банківській практиці є неприйнятним.

Цього питання також стосується оприлюднений БКБН для надання зауважень консультативний документ «Поправки до стандартизованого підходу до оцінки кредитного ризику» від 27.03.2015, який спрямований на зниження залежності банків від оцінок рейтингових агентств, підвищення чутливості капіталу до ризиків, зменшення кількості застосовуваних винятків із загального правила оцінки ризику («національного розсуду»), зміцнення зв'язку між стандартизованим підходом та підходом на основі внутрішніх рейтингів (IRB) та підвищення ступеню зіставності вимог до капіталу між банками [126].

Для використання банками, які в своїй діяльності наражаються на більш складні ризики і якими розроблені більш сучасні системи вимірювання ризиків, передбачений IRB-підхід. Його застосування передбачає використання внутрішніх моделей, які базуються на великому обсязі даних минулих періодів та підлягають регулярній валідації.

Водночас, IRB-підхід є значно більш трудомістким порівняно зі стандартизованим та, відповідно, більш складним у запровадженні та застосуванні: це, зокрема, стосується наявності для його застосування належного обсягу та якості накопиченої статистики щодо позичальників за попередні роки, методологічної бази, яка б дозволяла здійснювати розрахунок внутрішніх рейтингів і ймовірності дефолтів, розуміння наслідків застосування

вдосконалених підходів, в тому числі витрат часу, трудових та матеріальних витрат тощо.

Перехід на застосування банками для оцінки кредитного ризику IRB-підходу передбачає такі труднощі впровадження:

- наявність суттєвих відмінностей у рівні розвитку систем ризик-менеджменту банків України, в більшості банків відсутній досвід використання математичних моделей, які лежать в основі розрахунків обсягу ризиків;

- банки не мають накопиченої статистичної бази даних про дефолти контрагентів (боржників) (Базель II передбачає, що такі дані мають охоплювати період не менше ніж 5 років);

- запровадження удосконалених підходів вимірювання ризиків потребує значних витрат на запровадження необхідних процедур та стандартів управління ІТ-технологіями тощо.

Також застосування банками IRB-підходу з метою оцінки кредитного ризику, як такого, що вимагає застосування професійного судження, потребує попереднього проведення ними ґрунтовної підготовчої роботи в цьому напрямі, оскільки обумовлює перехід від суцільної регламентації процесу оцінки якості активів до варіантного наповнення її змісту. Така альтернативність у підходах є новим явищем для вітчизняної банківської практики, потребує певної перебудови свідомості персоналу, вироблення навичок щодо формування професійного судження.

Здійснення усіх цих заходів, можливо, не викличе труднощів у банків з іноземним капіталом, які мають змогу отримати відповідну технічну, фінансову та методологічну підтримку від материнських компаній. Але це лише частина банківського сектору України. Решта банків потребуватиме методологічної підтримки з боку Національного банку. З цією метою Національному банку бажано напрацювати практичний досвід у застосуванні менш складних методів оцінки кредитного ризику та поступового і обережного переходу на ускладнені моделі. Відповідно, розглядати доцільність застосування IRB-підходу доречно за

наявності напрацьованого досвіду застосування стандартизованого методу оцінювання кредитного ризику.

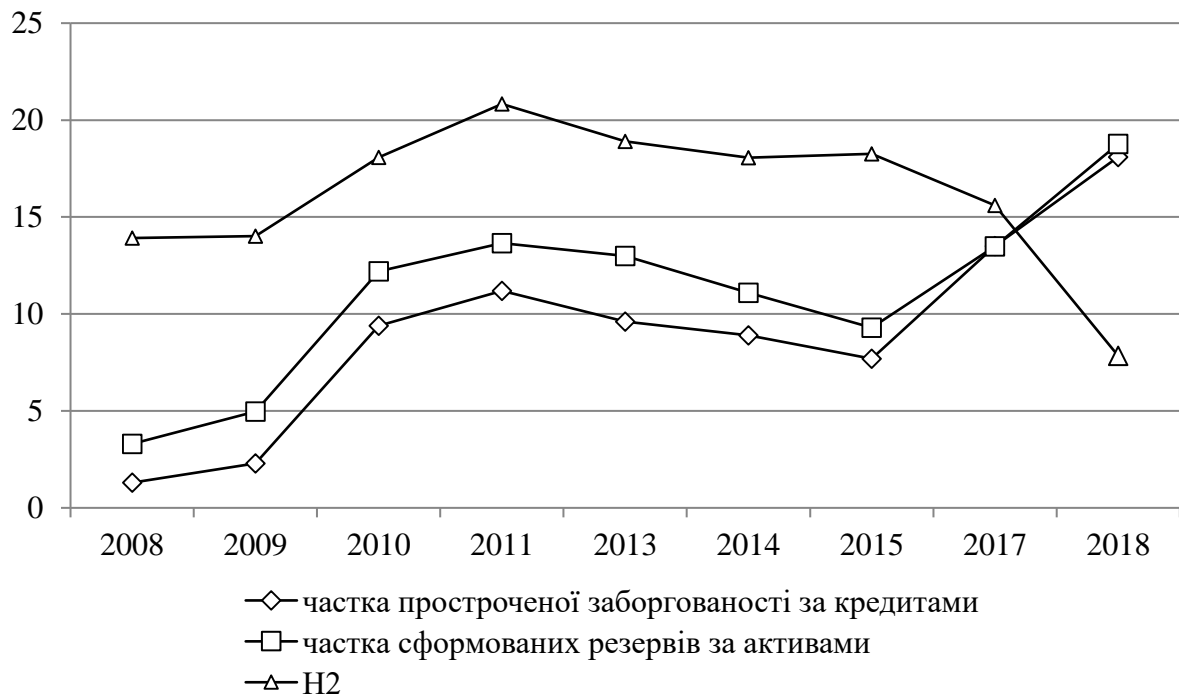

Рисунок 2.8 – Динаміка окремих показників діяльності банків України та їх вплив на достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2)

Джерело: складено автором на основі [77]

Аналіз значень показників діяльності банківської системи (додаток Ж), які справляють безпосередній вплив на рівень капіталу банку, та динаміка яких досить точно представляє існуючу ситуацію з достатністю капіталу по банківській системі, наочно підтверджує, що існуючі підходи до розрахунку його достатності не забезпечують адекватного врахування кредитного ризику: реалізовані кредитні ризики банків за підсумками діяльності 2014-2015 років є набагато більшими за ті, які спроможний поглинути їх фактичний капітал (рис. 2.8 та 2.9).

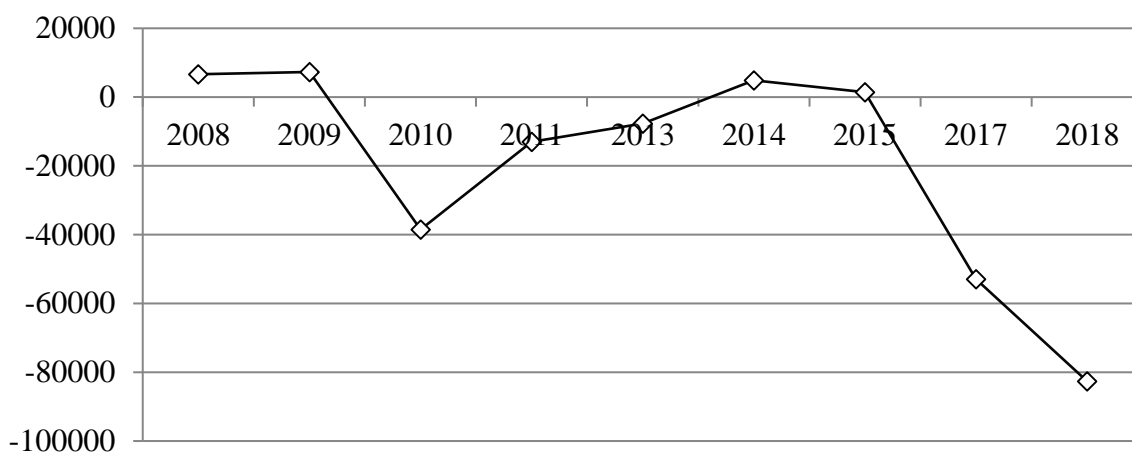

Рисунок 2.9 – Динаміка результату діяльності банківської системи України

Джерело: складено автором на основі [77]

Зростання впродовж 2014-2015 років, внаслідок недооцінки (неадекватної оцінки) кредитних ризиків, рівня негативно класифікованих активів та недостатність доходу для формування резервів ними мало наслідком використання капітальної бази банків з метою покриття збитків. В підсумку це призвело до зниження показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) по банківській системі до рівня, нижчого за нормативний (рис.9 та 10).

Отже, з урахуванням проведеного аналізу міжнародних підходів до оцінки кредитного ризику, найприйнятнішим із точки зору використання в українській банківській практиці та визначення потреб банку в його покритті капіталом нами визначено стандартизований підхід, який базується на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити».

Таким чином, на зміну вимог до капіталу для покриття кредитних ризиків вплинуть коефіцієнти ризику, які застосовуватимуться до активів, і порівняння яких із поточними вимогами наведено в таблиці 2.8.

Таким чином, потенційний вплив від запровадження стандартизованого підходу на достатність капіталу українських банків становитиме:

- збільшення вимог – приблизно за 25% активів, що підлягають ризикозважуванню;
- зменшення вимог – приблизно за 5% зазначених активів.

Таблиця 2.8 – Вагові коефіцієнти ризику за стандартизованим підходом, які вплинуть на вимоги до капіталу банків для покриття кредитних ризиків

№ з/п	Актив	Коефіцієнт ризику (поточні вимоги НБУ) (%)	Коефіцієнт ризику (стандартизований підхід) (%)	Частка активу в загальному обсязі RWA (%)	Збільшення/зменшення вимог до капіталу (+/-)
1	Кредити, надані органам державної влади	10%	20%	0,11%	+
2	Кошти на коррахунках в банках, що мають інвестиційний кредитний рейтинг, у т.ч.:	20%		4,72%	+
2.1	з рейтингом від BBB+ до BBB-		50%		
3	Кошти на коррахунках в банках, що не мають інвестиційного кредитного рейтингу, у т.ч.:		50%		
3.1	з рейтингом від BB+ до B-	100%			
3.2	з рейтингом нижче B-	150%			
4	Кредити (депозити), надані (отримані) банкам з інвестиційним рейтингом, у т.ч.:	20%		0,55%	+
4.1	з рейтингом від BBB+ до BBB-		50%		
5	Кредити (депозити), надані (отримані) банкам, що не мають інвестиційного кредитного рейтингу, у т.ч.:	100%		1,22%	+
5.1	з рейтингом нижче B-		150%		
6	Прострочені понад 90 днів кредити банкам та СГД	100%	150%	9,7%	+
7	Прострочені до 90 днів кредити банкам та СГД, за якими сформовано резервів понад 20% від суми боргу	100%	150%		
8	Позабалансові зобов'язання з кредитування	50%	100%	8,54%	+
9	Інші активи	100%	150%	0,2%	+
10	Кредити фізичних осіб, забезпечені житловою нерухомістю	100%	35%	2,2%	-
11	Кредити, включені в роздрібні портфелі	100%	75%	2,65%	-

Джерело: складено автором на основі [77]

Використовуваний на сьогодні розрахунок нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) в Україні не враховує операційний ризик.

Як вбачається з проведеного в підрозділі 2.2. цього розділу аналізу підходів до оцінки операційного ризику (базовий, стандартизований (в т.ч. альтернативний стандартизований) та удосконалений), базовий є найпростішим. Його застосування у вітчизняній банківській практиці не потребуватиме значних змін нормативно-правової бази. Розрахунок вимог до капіталу, заснований на базовому підході, зможуть використовувати всі банки, незалежно від розміру та характеру діяльності. Для цього не вимагається особливих професійних навичок персоналу, впровадження складних інформаційних систем та розробки власних внутрішньобанківських моделей оцінки ризику, як в ситуації з удосконаленим підходом.

Стандартизований підхід, порівняно з базовим, складніший у застосуванні. На ньому може ґрунтуватись діяльність банків, які спроможні забезпечити належний розподіл валового доходу за бізнес-лініями та зможуть отримати дозвіл на його використання від наглядового органу.

Щодо альтернативного стандартизованого підходу слід зазначити, що базувати на ньому розрахунок сенс в тому випадку, коли діяльність банку характеризується високою активністю в роздрібному та/або комерційному сегменті банківського бізнесу (принаймні 90% загального прибутку [67]), або якщо діяльності банку в межах зазначених бізнес-ліній притаманний високий рівень дефолту (PD), або якщо застосування цього підходу призводить до більш ефективної оцінки операційного ризику порівняно зі стандартизованим підходом.

Тобто, доцільність його застосування доречно тоді, коли банк вже має напрацьований досвід впровадження стандартизованого підходу. З огляду на те, що на сьогодні розрахунок нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) в Україні не включає вимог для покриття капіталом операційного ризику, аналізувати переваги альтернативного стандартизованого порівняно зі

стандартизованим підходом для вітчизняної банківської практики немає підстав через відсутність бази для порівняння.

Також передчасним на даному етапі розвитку банківської системи України, на наш погляд, є використання банками України удосконаленого підходу, оскільки підґрунтям для його застосування є накопичена банками інформація про збиткові події (в розрізі кожної бізнес-лінії) за період щонайменш як п'ять років, впровадження внутрішніх систем вимірювання операційного ризику, їх щільна інтегрованість до щоденних процесів управління ризиками банку. Запровадження та використання такої технології передбачає високу кваліфікацію відповідальних фахівців.

Крім того, значних витрат потребує запровадження та використання банками відповідних ІТ-технологій, що є складним завданням не тільки для вітчизняних, але й для європейських банків.

Проаналізувавши динаміку значень показників діяльності банківської системи, на основі яких здійснюється розрахунок операційного ризику (особливо останнього звітного періоду, тобто за станом на 01.01.2015), запровадження пруденційних вимог до розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу на покриття операційного ризику (H2) створюватиме додаткове навантаження на капітал (табл. 2.9). Як видно з таблиці 2.9, незважаючи на стійку тенденцію попередніх років, у тому числі в кризовому періоді 2008-2009 років, щодо значного перевищення фактичного значення показника (H2) за нормативне значення ($H2 \geq 10\%$), а також відновлення прибуткової діяльності банків у 2012-2013 роках, за підсумками 2014 року (за станом на 01.01.2015) зафіксовано рекордний збиток за результатами діяльності банківської системи [77].

Динаміка зазначених у таблиці 2.9 показників впродовж 2015 - 2018 рр. свідчить про низхідний тренд у найближчій перспективі: за станом на 01.05.2018 обсяг банківського капіталу знизився до 89 818 млн. грн., достатність (адекватність) регулятивного капіталу – 7,84% (при нормативному значенні $\geq 10\%$), від'ємний результат діяльності зріс до «-» 82 637 млн. грн.

Таблиця 2.9 – Динаміка значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2011	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2017	01.01. 2018
Капітал банків, усього, млн. грн.	42 566	69 578	19 263	15 175	37 725	55 487	69 320	192 599	148 023
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2), %	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,9	18,06	18,26	15,60
Результат діяльності банків, млн. грн.	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966

Джерело: складено автором на основі [77]

Водночас, беручи до уваги, що під час розрахунку операційного ризику дані за звітні роки, в яких результат діяльності банку мав від'ємне значення, не беруться до розрахунку, додаткове навантаження на капітал не буде надто значним завдяки гнучкості підходу до розрахунку операційного ризику.

Отже, з урахуванням проведеного аналізу міжнародних підходів до оцінки операційного ризику, найприйнятнішими з точки зору використання в українській банківській практиці та визначення потреб банку в покритті операційного ризику капіталом можуть бути підходи, що ґрунтуватимуться на базовому індикативному, або, за дотримання додатково встановлених регуляторних умов, на стандартизованому підходах.

Отримане значення вимоги до капіталу для операційного ризику треба переводити в еквівалент зважених за ризиком активів шляхом множення на 10 (оскільки нормативне значення $H2 \geq 10\%$).

Використовуваний на сьогодні розрахунок нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) в Україні передбачає норми щодо покриття капіталом тільки однієї зі складових ринкового ризику – валютного, і

підходи до його обчислення мають принципові відмінності порівняно з тими, що передбачені Доповненням БКБН до угоди про норму власного капіталу для врахування ринкових ризиків [8]. Зокрема, методика розрахунку валютного ризику відповідно до національних підходів передбачає оцінку всіх банківських металів, не включає гарантії та не передбачає застосування коефіцієнту зважування.

Також, згідно з вимогами Інструкції № 368 обчислення вимог на покриття фондового ризику під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) не здійснюється, оскільки під час розрахунку регулятивного капіталу банку (Н1) його обсяг додатково зменшується, зокрема, на балансову вартість:

- акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку та портфелі банку на продаж;
- інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, а також вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу.

Зазначеною інструкцією також, із метою обмеження ризиків банків, пов'язаних з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи ($\leq 15\%$ статутного капіталу банку), а також загальної суми інвестування в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати всіх юридичних осіб ($\leq 60\%$ статутного капіталу банку) [7], для банків передбачені відповідні нормативи інвестування (Н11 та Н12).

Що стосується розглянутих у підрозділі 2.2 цього розділу міжнародних підходів до оцінки ринкового ризику з метою врахування під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) – стандартного підходу та підходу з використанням внутрішніх моделей банку – слід зазначити таке.

Застосування банками підходу до оцінки ринкового ризику на основі внутрішніх моделей потребує, як і в випадку оцінки кредитного та операційного ризиків, проведення попередньої ґрунтовної підготовчої роботи в цьому напрямі. Також бажано мати накопичений практичний досвід у застосуванні менш

складних методів оцінки ринкового ризику з метою поступового та обережного переходу на ускладнені моделі. Тобто, розглядати доцільність його застосування доречно тоді, коли банк вже має напрацьований досвід застосування стандартного методу оцінювання ринкового ризику, в той час як в українській банківській практиці оцінка ринкового ризику з метою його покриття капіталом не здійснювалась.

Аби мати адекватне уявлення щодо стану поточного рівня розвитку фондового ринку в Україні, доцільно скористатись даними таблиці 2.10, в якій наводяться обсяги торгів фінансовими інструментами (з розподілом за видами) впродовж 2017-2018 рр.

Таблиця 2.10 – Обсяг біржових контрактів із фінансовими інструментами (з розподілом за видами фінансових інструментів) за 2017-2018 рр., млн. грн.

Показник	Рік	
	2017	2018
Акції	45 322,66	26 597,10
Облігації підприємств	49 410,51	33 804,38
Державні облігації України	351 328,71	553 291,34
Облігації місцевої позики	904,05	580,31
Інвестиційні сертифікати	6 263,63	4 252,21
Деривативи	21 401,53	9 611,45
Іпотечні облігації	1,23	5,61
Ощадні (депозитні) сертифікати	1,53	1 000,26
Опціонні сертифікати	-	286,71
Усього	474 634,86	629 429,38

Джерело: складено автором на основі [96].

Як бачимо, дані таблиці 2.10 свідчать, що обсяги операцій із цінними паперами вітчизняних фінансових установ, у тому числі і банківських, є досить значними. Відповідно, ризик за ними має бути оціненим та врахованим під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2). У продовження аналізу обсягів ринку фінансових інструментів, що генерують ринковий ризик, доцільно розглянути інформацію, наведену в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Оцінка обсягів діяльності банків із фінансовими інструментами, які генерують ринковий ризик

Рік	Група банків	Фінансові інструменти банків, які генерують ринковий ризик										Усього активів	Частка в загальних активах (%)
		Цінні папери в торговому портфелі банку	Частка в загальних активах (%)	Інші фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю	Частка в загальних активах (%)	Цінні папери в портфелі банку на продаж	Частка в загальних активах (%)	Цінні папери в портфелі банку до погашення	Частка в загальних активах (%)	Інвестиції в асоційовані дочірні компанії	Частка в загальних активах (%)		
2017	I	3 605,8	0,44	2 338,8	0,28	99 257,0	12,08	3 127,1	0,38	2 184,7	0,27	821 585,5	13,45
	II	2 554,1	1,15	547,9	0,25	11 109,3	5,01	235,2	0,11	516,4	0,23	221 891,2	6,74
	III	1 780,5	1,72	338,3	0,33	5 611,8	5,43	152,6	0,15	2,7	0,00	103 306,4	7,63
	IV	1 888,6	1,44	91,1	0,07	5 005,2	3,83	539,6	0,41	61,5	0,05	130 725,6	5,80
	В цілому	9 827,00	0,77	3 316,10	0,26	120 983,30	9,47	4 054,50	0,32	2 765,30	0,22	1 277 508,70	11,03
2018	I	9 684,50	1,01	4 051,40	0,42	11 241,40	1,17	4 269,10	0,44	1 736,50	0,18	961 092,80	3,22
	II	6 757,60	3,55	1 272,70	0,67	16 209,80	8,52	882,50	0,46	276,90	0,15	190 154,60	13,36
	III	2 365,10	2,40	83,60	0,08	3 327,40	3,37	724,30	0,73	0,00	0,00	98 660,80	6,59
	IV	1 478,50	2,21	485,70	0,73	3 257,20	4,88	248,80	0,37	56,30	0,08	66 809,70	8,27
	В цілому	20 285,70	1,54	5 893,40	0,45	34 035,80	2,58	6 124,70	0,47	2 069,70	0,16	1 316 717,90	5,20

Джерело: складено автором на основі [77]

Як бачимо, частка таких фінансових інструментів є досить вагомою, аби ігнорувати їх вплив на показники достатності капіталу.

Таким чином, оскільки надання банкам можливості використання підходу до оцінки ринкового ризику на основі внутрішніх моделей, нами визнано передчасним, доцільно вдосконалити існуючі у вітчизняній банківській практиці методи оцінки окремих складових ринкового ризику, базуючись на спрощеному стандартизованому підході оцінки ринкового ризику.

При цьому, оцінку загального ризику в складі процентного ризику доцільно базувати на «методі настання терміну платежу», а товарного ризику – на базі спрощеного методу оцінки. На нашу думку, оцінка ринкового ризику за стандартизованим підходом має стати основою для запровадження до розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) вимоги щодо покриття ринкового ризику.

Слід зазначити, що однією з необхідних умов запровадження у вітчизняну банківську практику розрахунку ринкового ризику має бути приведення у відповідність до регуляторних та наглядових потреб органу нагляду і банків Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 11.09.2017 № 89 [127], в частині більш чіткого виокремлення в бухгалтерському обліку фінансових та нефінансових (торгових) інструментів та відокремлення в обліку операцій з банківськими металами операцій із золотом.

Зокрема, балансовий та позабалансовий бухгалтерський облік операцій з похідними фінансовими активами та зобов'язаннями банку доцільно розподілити на:

- похідні фінансові активи, базовим активом яких є валютні цінності (крім золота та цінних паперів);
- похідні фінансові активи, базовим активом яких є курс іноземної валюти (банківських металів, крім золота) до гривні; відсоткові ставки або індекси, що визначають динаміку курсу гривні (іноземної валюти, банківських металів) до інших валют (банківських металів, крім золота);

- похідні нефінансові активи, базовим активом яких є товари та золото.

Враховуючи, що діючий на сьогодні порядок ведення бухгалтерського обліку банків [127] не дозволяє відокремити такі операції банку на рівні фінансової звітності, деякі розрахунки, проведені нижче, є умовними, тобто такими, що не базуються на даних фінансової звітності (позначені відповідним чином).

В контексті задекларованих намірів Національного банку України, як банківського регулятора, щодо активізації роботи в напрямку розширення діяльності банків з похідними фінансовими інструментами [128], запровадження розрахунку банками ринкового ризику з метою покриття капіталом набуває все більшої актуальності.

Отже, на основі проведеного нами аналізу прогресивних міжнародних підходів до розрахунку достатності капіталу, визначення оптимальних підходів його вдосконалення для застосування в українській банківській практиці та розробки відповідних методик обчислення кредитного, операційного та ринкового ризиків, вдосконалена формула розрахунку нормативу достатності регулятивного капіталу (H2), що відповідає схематичному відтворенню на рисунку 2.11, матиме такий вигляд:

$$H2 \geq 10\% \text{ від } \frac{PK}{Kp + 10 \times (Op + Pp)} \times 100\%, \quad (2.6)$$

де PK – регулятивний капітал банку;

Kp – величина кредитного ризику за активами та позабалансовими інструментами, розрахована на основі стандартизованого підходу, заснованого на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити»;

Op - величина операційного ризику, розрахована на основі базового/стандартизованого підходу;

Pp – величина ринкового ризику (включає процентний, акціонерного капіталу, валютний та торговий ризику), розрахована на основі стандартного підходу.

Рисунок 2.10 – Методичні засади удосконалення пруденційних вимог до достатності капіталу банків

Отримане значення вимог до капіталу для покриття операційного та ринкового ризиків переведене в еквівалент зважених за ризиком активів шляхом множення на 10 (оскільки нормативне значення $H2 \geq 10\%$).

Запропоноване вдосконалення формули розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу ($H2$), як одного з найважливіших мікропруденційних інструментів нагляду, має на меті стримування впливу дестабілізуючих, як зовнішніх, так і внутрішніх процесів на капітал банків внаслідок прийняття кредитного, операційного та ринкового ризиків, а також подальшого наближення порядку його розрахунку найкращій міжнародній банківській практиці.

Розробленню методології порядку оцінки кожного з зазначених ризиків присвячено підрозділ 3.1. розділу 3 дисертації.

В якості компенсатора надмірного навантаження на капітал банків, у зв'язку з підвищенням вимог до достатності капіталу з метою покриття ризиків, пропонується зниження мінімально допустимого значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу ($H2$) з 10% до 8% при одночасному запровадженні графіка поступового входження банків у вихідне значення нормативу - 10% і вище.

Висновки до розділу 2

Глобальна відповідність визначення достатності капіталу банку з урахуванням кредитного, операційного та ринкового ризиків є однією з найважливіших умов успішного позиціонування українських банків на міжнародних фінансових ринках.

Доведено, що всеохоплюючий міжнародний статус принципів БКБН визначає не орієнтація на посилення державного регуляторного режиму, а покращення управління ризиками, спрямованість на розвиток ризик-менеджменту в банках, на основі проведеного аналізу показників діяльності банків впродовж періоду, який охоплює негативний досвід наслідків впливу

міжнародної фінансової кризи 2007-2008 років, політичної і економічної кризи 2014 року:

Обґрунтовано потребу та напрями вдосконалення застосовуваної в українській банківській практиці методики розрахунку достатності регулятивного капіталу (Н2), як одного з найважливіших мікропруденційних інструментів нагляду, для покриття банківських ризиків із метою забезпечення її адекватності сучасним умовам та практиці;

Встановлено необхідність суттєвого доопрацювання діючого на сьогодні підходу до розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (Н2) з метою посилення контролю регулятора за збалансованістю між обсягами капіталу банків та рівнем ризиків, на які банки наражають свій капітал, у тому числі шляхом;

Сформульовано ключові фактори, врахування яких, дозволить забезпечити комплексну оцінку ризиків під час визначення показника достатності регулятивного капіталу банків (Н2), а саме:

- капітал банків має розглядатись та аналізуватись не лише з позиції оптимальності його структури, але й із позицій здатності абсорбувати збитки та спроможності забезпечити стійкість банку в стресові періоди;

- чинниками, які повинні враховуватись банками та наглядовими органами під час оцінки достатності капіталу банку, є: невизначеність щодо потенційного впливу поточного та перспективного стану економіки на прибутки і капітал банків; якість активів і концентрації в кредитному портфелі; величина ймовірних непрогнозованих збитків та зменшення вартості активів; обсяги позабалансових та умовних зобов'язань (явні та неявні зобов'язання з кредитування та надання кредитної підтримки); ризики, що не охоплені діючим на сьогодні порядком розрахунку регулятивного капіталу.

Набули подальшого розвитку, адекватно сучасним умовам, прогресивній міжнародній практиці та практичним потребам, підходи мікропруденційного нагляду до розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) з метою покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків, зокрема:

1) визначено міжнародні підходи, на базі яких здійснюватиметься удосконалення методики розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) в частині врахування кредитного, операційного та ринкового ризиків;

2) розроблено схему, що відповідає доопрацьованому, на основі проведеного дослідження, підходу до розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) із урахуванням зазначених ризиків, яка відповідає прогресивним міжнародним підходам оцінки;

3) удосконалено діючий на сьогодні підхід (формула 6) до розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) відповідно до розробленої схеми, зокрема, в частині:

- оцінки кредитного ризику;
- запровадження оцінки операційного ризику;
- запровадження оцінки ринкового ризику.

Значення вимог до капіталу для покриття операційного та ринкового ризиків у формулі представлене як еквівалент активів, зважених відповідно до оцінки кредитного ризику, шляхом множення на 10 (оскільки нормативне значення $H2 \geq 10\%$).

Вдосконалення підходів через доопрацювання методики розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) із метою покриття кредитного, операційного та ринкового ризиків, беззаперечно, створюватиме для банків додаткове навантаження на регулятивний капітал. Попри це, таке доопрацювання забезпечить більш чутливу оцінку ризиків, на які наражається банк в процесі здійснення своєї діяльності, сприятиме підвищенню рівня стійкості банків до потрясінь в періоди стресів.

В якості компенсатора надмірного навантаження на капітал банків, у зв'язку з підвищенням, внаслідок удосконалення порядку розрахунку, вимог до достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2) пропонується знизити мінімально допустиме його значення з 10% до 8% (що узгоджується з

міжнародною практикою), при одночасному запровадженні графіка поступового входження банків у вихідне значення нормативу (10%) і вище.

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи опубліковано автором у роботах [5, 6, 9, 11, 12].

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1. Практична реалізація науково-методичного підходу до оцінювання достатності капіталу банку в частині врахування кредитного, операційного та ринкового ризиків

Вдосконалення науково-методичного підходу розрахунку показника достатності капіталу банку (H2) в частині належного врахування кредитного, ринкового та операційного ризиків реалізовуватимемо шляхом застосування таких складових у знаменнику формули (2.6): K_p , O_p та P_p , якими доцільно замінити знаменник формули розрахунку нормативу достатності регулятивного капіталу банку (H2), передбачений Інструкцією № 368 [7], діючий на сьогодні.

Тобто, доцільно норматив (H2) визначати як співвідношення регулятивного капіталу до суми величин: кредитного ризику, ринкового ризику (складові: процентний, фондовий, валютний та товарний ризики) та операційного ризику.

Обчислення оновлених та нових складових знаменника формули (2.6) пропонується здійснювати у спосіб, що наводиться нижче.

Обчислення величини кредитного ризику (K_p). До розрахунку приймаються активи банку (табл. 3.1) (в т.ч. позабалансові зобов'язання з кредитування, документарні акредитиви, акцепти, авалі, гарантії, поручительства (табл. 3.2), позабалансові похідні фінансові інструменти, опціони, ф'ючерси за контрактами, укладеними на умовах «своп» та «форвард» (табл. 3.3 та 3.4)), зменшені на суму сформованих за ними резервів для відшкодування можливих втрат. Розрахунок величини кредитного ризику відповідає сумі зважених на відповідні коефіцієнти ризику активів.

Застосовувані значення коефіцієнту ризику залежать від виду активу, відповідному цьому активу рівню ризику та ґрунтуються на поточних єдиних

оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити» [100]).

1. Балансові активи поділяються за п'ятьма групами ризику (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Розподіл активів за групами ризику

Групи активів за ступенем ризику	Коефіцієнт ризику
I група	
Готівкові кошти	0 %
Банківські метали	0 %
Кошти в Національному банку України	0 %
Боргові цінні папери органів державної влади, що рефінансуються Національним банком України, та нараховані за ними доходи	0 %
Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, та нараховані за ними доходи	0 %
Облігації ДІУ, гарантовані КМУ, та нараховані за ними доходи	0 %
Кредити, які надані багатостороннім банкам розвитку, та нараховані за ними доходи	0 %
Боргові цінні папери, емітовані багатосторонніми банками розвитку, та нараховані за ними доходи	0 %
Кредити, надані головним розпорядникам коштів державного бюджету/місцевих бюджетів під державні гарантії та нараховані за ними доходи	0 %
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "0"/"1", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	0 %
Вклади (депозити), розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "0"/"1", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	0 %
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "0"/"1", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	0 %
Боргові цінні папери, випущені банком-нерезидентом із категорією ризику країни ЕСА "0"/"1", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	0 %
II група	
Короткострокові та довгострокові кредити, надані органам державної влади, нараховані за ними доходи	20 %
Боргові цінні папери органів державної влади та нараховані за ними доходи	20 %
Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування та нараховані за ними доходи	20 %
Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, що рефінансуються Національним банком України, та нараховані за ними доходи	20 %
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "2", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	20 %
Вклади (депозити), розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "2", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	20 %

Продовження табл. 3.1

Групи активів за ступенем ризику	Коефіцієнт ризику
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "2", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	20 %
Боргові цінні папери, випущені банком-контрагентом із категорією ризику країни ЕСА "2", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	20 %
III група	
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "3", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	50 %
Вклади (депозити), розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "3", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	50 %
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "3", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	50 %
Боргові цінні папери, випущені банком-контрагентом із категорією ризику країни ЕСА "3", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	50 %
Кредити, надані органам місцевого самоврядування, нараховані за ними доходи	50 %
Гарантійні депозити в інших банках (покриті)	50 %
Іпотечні кредити, надані фіз. особам у нац. валюті та повністю забезпечені заставою нерухомого житлового майна на підставі права власності, вільного від будь-яких обмежень, нараховані за ними доходи	50 %
Іпотечні облігації, емітовані фін. установою, більш ніж 50% корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, нараховані за ними доходи	50 %
IV група	
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	100 %
Вклади (депозити), розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	100 %
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	100 %
Боргові цінні папери, випущені банком-контрагентом із категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банка-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	100 %
Вклади (депозити), розміщені в інших банках, нараховані за ними доходи	100%
Кредити, що надані суб'єктам господарювання, нараховані за ними доходи	100 %
Кредити, що надані фізичним особам, нараховані за ними доходи	100 %
Гарантійні депозити в інших банках (непокриті) за даними аналітичного обліку	100 %
Прострочена до 90 днів заборгованість за кредитами, нарахованими доходами	100 %
Прострочена до 90 днів заборгованість за вкладами (депозитами), розміщеними в інших банках, нарахованими доходами	100 %
Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам	100 %

Продовження табл. 3.1

Групи активів за ступенем ризику	Коефіцієнт ризику
Дебіторська заборгованість за операціями з банками/ клієнтами банку	100 %
Прострочена заборгованість за кредитами, які надані органам державної влади та місцевого самоврядування	100 %
Акції/інші цінні папери з нефіксованим прибутком, нараховані за ними доходи	100 %
Боргові цінні папери, випущені банками/небанківськими фін. Установами/ підприємствами, нараховані за ними доходи	100 %
Товарно-матеріальні цінності	100 %
Основні засоби та інші необоротні матеріальні активи	100 %
V група	
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	150 %
Вклади (депозити), розміщені в банку-нерезиденті з категорією ризику країни ЕСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	150 %
Кредити, що розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	150 %
Боргові цінні папери, що випущені банком-контрагентом із категорією ризику країни ЕСА "7", банком-контрагентом, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	150 %
Прострочена понад 90 днів заборгованість за кредитами, нарахованими доходами	150 %
Прострочена понад 90 днів заборгованість за вкладами (депозитами), розміщеними в інших банках, нарахованими доходами	150 %
Прострочена понад 90 днів заборгованість за операціями з цінними паперами, нарахованими доходами	150 %
Прострочена понад 90 днів дебіторська заборгованість	150 %
Інші активи банку	150 %

Джерело: складено автором.

2. Позабалансові активи поділяються за чотирма групами ризику (табл.3.2).

Таблиця 3.2 – Розподіл позабалансових інструментів за групами ризику

Перелік позабалансових інструментів	Коефіцієнт ризику
Низький ризик	
Відкличні та безризикові зобов'язання з кредитування, що надані банкам та клієнтам	0 %
Зобов'язання з кредитування, що надані багатостороннім банкам розвитку	0 %
Покриті документарні акредитиви	0 %
Валюта та банківські метали до отримання, за купленими опціонними контрактами з метою хеджування	0 %

Продовження табл. 3.2

Перелік позабалансових інструментів	Коефіцієнт ризику
Підвищений ризик	
Документарний акредитив, за яким здійснюється належне представлення морської транспортної накладної	20 %
Середній ризик	
Вимоги за андеррайтингом цінних паперів	50 %
Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами	50 %
Активи до отримання	50 %
Валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами	50 %
Дисконт/премія до отримання за форвардними валютними контрактами	50 %
Хеджовані процентні доходи майбутніх періодів в іноземній валюті	50 %
Витрати майбутніх періодів, які хеджовані	50 %
Повний ризик	
Акцепти, що надані банкам	100 %
Авалі, що надані банкам та клієнтам	100 %
Інші документарні акредитиви	100 %
Зобов'язання з кредитування, що надані банкам та клієнтам	100 %
Зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, аваліями) у порядку регресної вимоги, що була раніше відступлена банком	100 %
Непокриті акредитиви	100 %
Цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу	100 %
Інші зобов'язання, що надані клієнтам	100 %

Джерело: складено автором.

3. З метою оцінки таких позабалансових строкових фінансових інструментів, як свопи, ф'ючерси, опціони, форварди тощо, їх поточна вартість коригується на ринкові умови (табл.3.3) та зважується на коефіцієнт згідно з таблицею 3.2.

Таблиця 3.3 – Коригування поточної вартості позабалансових фінансових інструментів на ринкові умови

Термін, що залишився до погашення	Контракти за процентною ставкою	Контракти за валютними курсами/золотом	Контракти за акціями	Контракти за банківськими металами, крім золота	Інші контракти
До 1 року	0 %	1 %	6 %	7 %	10 %
Від 1 до 5 років	0,5 %	5 %	8 %	7 %	12 %
Більше 5 років	1,5 %	7,5 %	10 %	8 %	15 %

Джерело: складено автором.

Приклад розрахунку величини кредитного ризику на даних балансу ПАТ КБ «Приватбанк» за станом на 01.01.2018 (на підставі балансових даних ПАТ КБ «Приватбанк» за 2017 рік (Додаток І) та з використанням даних річного фінансового звіту ПАТ КБ «Приватбанк» за 2017 рік, підтвердженого аудиторською компанією):

1. Дотримуючись порядку, викладеного у таблиці 3.1, здійснюємо розподіл балансових активів банку за групами ризику (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Розподіл активів ПАТ КБ «Приватбанк» за групами ризику,

Групи активів за ступенем ризику	Балансова вартість активу, тис. грн	Коефіцієнт ризику	Величина ризико-зваженого активу
I група			
Готівкові кошти	7 298 072	0 %	0
Банківські метали	15 630	0 %	0
Кошти в Національному банку України	3 862 901	0 %	0
Боргові цінні папери органів державної влади, що рефінансуються Національним банком України, нараховані за ними доходи	167 311	0 %	0
II група			
-	-	20%	0
III група			
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "3", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	965 105	50 %	483 553
Іпотечні кредити, надані фіз. особам у нац. валюті та повністю забезпечені заставою нерухомого житлового майна на підставі права власності, вільного від будь-яких обмежень, нараховані за ними доходи	2 751 913	50 %	1 375 957
IV група			
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	20 995 706	100 %	20 995 706
Кредити, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЕСА "4"/"5"/"6", крім банку-контрагента, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	303 160	100 %	303 160
Кредити, що надані суб'єктам господарювання, нараховані за ними доходи	135 706 764	100 %	135 706 764
Кредити, що надані фізичним особам, нараховані за ними доходи	26 912 879	100 %	26 912 879
Прострочена до 90 днів заборгованість за кредитами, нарахованими доходами	5 496 196	100 %	5 496 196

Продовження табл. 3.4

Групи активів за ступенем ризику	Балансова вартість активу, тис. грн	Коефіцієнт ризику	Величина ризико-зваженого активу
Дебіторська заборгованість за операціями з банками та операціями з клієнтами банків	66 694	100 %	66 694
Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, нараховані за ними доходи	440 168	100 %	440 168
Боргові цінні папери, випущені банками/ небанківськими фін. Установами/підприємствами, нараховані за ними доходи	72 237	100 %	72 237
Товарно-матеріальні цінності	124 071	100 %	124 071
Основні засоби та інші необоротні матеріальні активи	2 737 191	100 %	2 737 191
V група			
Кошти на вимогу, розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЄСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, нараховані за ними доходи	572	150 %	858
Вклади (депозити), розміщені в банку-нерезиденті з категорією ризику країни ЄСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	455 612	150 %	683 418
Кредити, що розміщені в банку-контрагенті з категорією ризику країни ЄСА "7", банку-контрагенті, країна якого має офшорний статус, та нараховані за ними доходи	1 821 023	150 %	2 731 535
Прострочена понад 90 днів заборгованість за кредитами, нарахованими доходами	851 549	150 %	1 277 324
Інші активи банку	198 234	150 %	297 351
Величина ризикозважених балансових активів банку			199 705 062

2. Дотримуючись порядку, викладеного у таблиці 3.2, здійснюємо розподіл позабалансових активів банку за групами ризику (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Розподіл позабалансових активів ПАТ КБ «Приватбанк» за групами ризику

Перелік позабалансових активів	Позабалансова вартість активу	Коефіцієнт ризику	Величина ризико-зваженого активу
Низький ризик			
Відкличні та безризикові зобов'язання з кредитування, що надані банкам та клієнтам	23 226 734	0 %	0
Підвищений ризик			
-	-	20 %	-

Продовження табл. 3.5

Перелік позабалансових активів	Позабалансова вартість активу	Коефіцієнт ризику	Величина ризико-зваженого активу
Середній ризик			
Валюта та банківські метали, які куплені за форвардними контрактами	2 115 431*	50 %	1 057 716
Валюта та банківські метали, які куплені за іншими опціонними контрактами	275*	50 %	138
Дисконт/премія до отримання за форвардними валютними контрактами	117	50 %	56
Повний ризик			
Зобов'язання з кредитування, що надані банкам та клієнтам	18 702 138	100 %	18 702 138
Зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, авалями) у порядку регресної вимоги, що була раніше відступлена банком	911 297	100 %	911 297
Непокриті акредитиви	1 111 924	100 %	1 111 924
Величина ризикозважених позабалансових активів банку			21 783 269

* - сума, скоригована на ринкові умови згідно з коефіцієнтами, визначеними в таблиці 3.2.

3. Сума ризикозважених балансових та позабалансових активів банку є величиною кредитного ризику:

Приклад:

$$199\,705\,062 + 21\,783\,269 = 221\,488\,331 \text{ тис. грн.} \quad (3.1)$$

Обчислення величини операційного ризику (ОР). Для розрахунку використовуються дані річної фінансової звітності за останні три роки, зокрема Звіту про прибутки та збитки [97] та Звіту про фінансові результати [97]. Розрахунок базується на даних банку щодо отриманих доходів (додаток 3), структурованих залежно від обраного підходу до розрахунку.

Від'ємне або нульове значення доходу банку за визначеними нижче статтями за будь-який із трьох останніх років не береться до розрахунку.

Розрахунок операційного ризику здійснюється один раз на рік і включається до розрахунку нормативу Н2 на звітні дати впродовж року.

1. Розрахунок ОР за базовим підходом здійснюється за формулою:

$$OP = D \times 0,15, \quad (3.2)$$

де ОР – величина операційного ризику;

Д – розрахований банком дохід за останні три роки.

Банк розраховує показник доходу за такою формулою:

$$D = \sum_1^n D_i / n, \quad (3.3)$$

де i – порядковий номер року;

D_i – розрахований банком дохід за i -тий рік;

n – кількість років.

Банк розраховує показник D_i на підставі даних річної фінансової звітності як суму значень статей Звіту про прибутки та збитки: процентні доходи/ витрати; комісійні доходи/витрати; результат від операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку; результат від переоцінки інших фінансових інструментів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки через прибутки або збитки; результат від операцій з іноземною валютою; результат від переоцінки іноземної валюти; результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості; інші операційні доходи (крім доходів у формі дивідендів, доходів від інвестицій в асоційовані та дочірні компанії); статті «інший сукупний дохід» Звіту про фінансові результати.

Значення показника n зменшується на кількість років, у які розрахований показник D_i має від'ємне або нульове значення.

Банк для розрахунку показника D_i значення кожної з перелічених вище статей Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіту про фінансові результати) бере зі своїм знаком.

2. Для розрахунку ОР за стандартизованим підходом банк має розподілити дані наведених вище статей Звіту про прибутки і збитки та Звіту про фінансові

результати за вісьмома напрямками (бізнес-спеціалізацій), згідно з таблицею 3.6, застосувавши формулу:

$$OP = (\sum_1^3[\sum_1^8 Dt * \beta t])/3, \quad (3.4)$$

де Dt - розрахований дохід за рік за кожною бізнес-спеціалізацією, зазначеною в таблиці 3.6;

βt - коефіцієнт зважування, встановлений за кожною бізнес-спеціалізацією відповідно до таблиці 3.6;

t – порядковий номер бізнес-спеціалізації.

Банк розраховує дохід за кожен із трьох останніх років у такій послідовності:

1) розраховується показник Dt за кожною окремою бізнес-спеціалізацією на підставі визначених за цією бізнес-спеціалізацією даних зі статей Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіту про фінансові результати);

2) зважується розраховане значення показника Dt на відповідний коефіцієнт зважування, зазначений у таблиці 3.6 (кількісні значення коефіцієнтів встановлені, виходячи з рівня ризикованості операцій);

Таблиця 3.6 – Бізнес-спеціалізації та їх коефіцієнти зважування

№ п/п	Бізнес-спеціалізація	Орієнтовний перелік видів діяльності	Коефіцієнт зважування
1	Операції з юридичними особами, крім малих та середніх підприємств	Приймання вкладів (депозитів). Надання кредитів. Фінансовий лізинг. Факторинг. Гарантії та зобов'язання. Розрахунково-касове обслуговування. Інші банківські послуги.	0,15
2	Операції з фізичними особами, малими та середніми підприємствами	Приймання вкладів (депозитів). Надання кредитів. Фінансовий лізинг. Гарантії та зобов'язання. Розрахунково-касове обслуговування. Інші банківські послуги.	0,12

Продовження табл. 3.6

№ п/п	Бізнес-спеціалізація	Орієнтовний перелік видів діяльності	Коефіцієнт зважування
3	Корпоративні фінанси	Андеррайтинг/розміщення фінансових інструментів на основі зобов'язань банку. Послуги, пов'язані з андеррайтингом. Консультаційні послуги юридичним особам щодо структури їх капіталу, стратегії тощо. Консультаційні послуги, пов'язані зі злиттям та придбанням юридичних осіб. Дослідження ринків. Консультаційні послуги щодо інвестицій.	0,18
4	Торгова діяльність	Торгівля цінними паперами, іноземною валютою, банківськими металами, іншими інструментами. Біржові торги. Операції прямого та зворотного репо.	0,18
5	Брокерські послуги, надані фізичним особам, малим та середнім підприємствам	Торгівля цінними паперами за дорученням та за рахунок клієнтів.	0,12
6	Платежі та розрахунки	Послуги з переказування коштів. Кліринг. Випуск і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів.	0,18
7	Агентські (посередницькі) послуги	Послуги з відповідального зберігання та надання в оренду (майновий найм) сейфів для зберігання цінностей та документів. Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів.	0,15
8	Управління активами	Управління портфелем активів. Довірче управління коштами фондів (фондів взаємних інвестицій, недержавних пенсійних фондів тощо). Довірче управління цінними паперами, грошовими коштами, іншим майном клієнтів.	0,12

Джерело: складено автором.

3) розраховується дохід за рік як сума значень зважених за ризиком показників D_t , які беруться до розрахунку зі своїм знаком.

Якщо розрахований за всіма бізнес-спеціалізаціями показник доходу за окремий рік (з трьох останніх) має від'ємне значення, до розрахунку величини операційного ризику береться нуль.

Приклад розрахунку величини операційного ризику для АКБ «Приватбанк» та АБ «ОТП-банк» на 2019 (за даними фінансової звітності банків за 2016-2018 рр.) із застосуванням підходу на основі базового показника (табл. 3.7 та 3.8):

Таблиця 3.7 – Розрахунок величини операційного ризику для АКБ «Приватбанк» на 2019 рік на основі базового показника, тис. грн.

№ з/п	Назва статті фінансової звітності АКБ «Приватбанк»	2018 рік	2017 рік	2016 рік	Сума за три роки (Д)
1	Процентні доходи	22 246 140	18 153 983	16 786 915	
2	Процентні витрати	-13 801 979	-10 104 859	-8 846 283	
3	Комісійні доходи	3 611 719	3 781 131	4 513 887	
4	Комісійні витрати	-1 055 163	-507 416	-672 479	
5	Результат від операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку	-2	-21	38 432	
6	Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки через прибутки або збитки	-	-	-	
7	Результат від операцій з іноземною валютою	562 708	640 108	574 195	
8	Результат від переоцінки іноземної валюти	-133 795	-27 317	-	
9	Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	-	-	-143 274	
10	Інші операційні доходи	57 463	352 293	584 855	
11	Сума розрахованого доходу банку за відповідний рік (Ді)	11 487 091	12 287 902	12 836 248	366 611 241

$$OP = 366\,611\,241 / 3 * 0,15$$

$$OP = 1\,830\,562 \text{ тис. грн.}; \quad (3.5)$$

Таблиця 3.8 – Розрахунок величини операційного ризику для АБ «ОТП-банк» на 2019 рік на основі базового показника, тис. грн.

№ з/п	Назва статті фінансової звітності	2018 рік	2017 рік	2016 рік	Сума за три роки (Д)
1	Процентні доходи	113 108	255 596	319 872	
2	Процентні витрати	-246 189	-309 789	-466 059	
3	Комісійні доходи	7 400	12 720	25 931	
4	Комісійні витрати	-664	-4 119	-12 809	
5	Результат від операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку	-	-	-	

Продовження табл. 3.8

№ з/п	Назва статті фінансової звітності	2018 рік	2017 рік	2016 рік	Сума за три роки (Д)
6	Результат від переоцінки інших фінансових інструментів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки через прибутки або збитки	-	-	-	
7	Результат від операцій з іноземною валютою	1 503	881	8 385	
8	Результат від переоцінки іноземної валюти	11 970	-3 784	-	
9	Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	-	-	-8 106	
10	Інші операційні доходи	52 882	114 131	18 573	
11	Сума розрахованого доходу банку за відповідний рік (Ді)	-59 991	65 637	-114 213	65 637

$$OP = 65\,637 / 1 * 0,15$$

$$OP = 9\,845 \text{ тис. грн.}; \quad (3.6)$$

Для розрахунку використані дані двох банків для наочного порівняння особливостей виконання розрахунків: коли банк впродовж трьох років здійснює прибуткову діяльність (АКБ «Приватбанк») та коли в певні роки діяльність банку є збитковою (АБ «ОТП-банк»);

- за стандартизованим підходом (табл.3.9; розподіл доходів банку за бізнес-спеціалізаціями здійснено за даними Звіту про прибутки та збитки, а також розшифровки даних приміток 29, 30):

Таблиця 3.9. – Розрахунок величини операційного ризику для АКБ «Приватбанк» на 2019 рік за стандартизованим підходом

№ з/п	Бізнес-спеціалізація	Коефіцієнт зважування	Сума за 2018 рік	Сума за 2017 рік	Сума за 2016 рік	Сума за три роки (Д)
1	Операції з юридичними особами, крім малих та середніх підприємств	0,15	14 315 797	12 704 212	9 461 733	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		2 147 370	1 905 632	1 419 260	5 472 262

Продовження табл. 3.9

№ з/п	Бізнес-спеціалізація	Коефіцієнт зважування	Сума за 2018 рік	Сума за 2017 рік	Сума за 2016 рік	Сума за три роки (Д)
2	Операції з фізичними особами, малими та середніми підприємствами	0,12	-5 319 205	-4 197 374	-1 106 744	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		-	-	-	0
3	Корпоративні фінанси	0,18	56 151	345 179	568 472	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		10 107	62 132	102 325	174 564
4	Торгова діяльність	0,18	428 911	612 770	469 353	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		77 204	110 299	84 484	271 987
5	Брокерські послуги, надані фізичним особам, малим та середнім підприємствам	0,12	1 312	7 114	16 383	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		157	854	1966	2 977
6	Платежі та розрахунки	0,18	2 455 164	3 178 530	3 551 262	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		441 930	572 135	639 227	1 653 292
7	Агентські (посередницькі) послуги	0,15	98 892	81 258	68 394	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		14 834	12 189	10 259	37 282
8	Управління активами	0,12	30	119	98	
	Сума, зважена на відповідний коефіцієнт		4	14	12	30
Загальна сума за всіма бізнес-спеціалізаціями за три роки			-			7 612 394

$$OP = 7\,612\,394 / 3$$

$$OP = 2\,537\,465 \text{ тис. грн.} \quad (3.7)$$

Обчислення величини ринкового ризику (PP). Для розрахунку окремо обчислюються такі складові PP, як процентний, фондовий, валютний та товарний ризику, за формулою:

$$PP = PR \times 1,3 + BR \times 1,20 + FR \times 3,5 + TR \times 1,9, \quad (3.8)$$

де PP – процентний ризик торгової книги;

FR – фондовий ризик;

BR – валютний ризик;

TR – товарний ризик;

1,3; 1,20; 3,5; 1,9 – фіксовані значення коефіцієнтів масштабування [131].

1. *Розрахунок процентного ризику* (PP) здійснюються за борговими цінними паперами з фіксованою дохідністю в торговому портфелі; похідними фінансовими інструментами, опціонами, ф'ючерсами, базовим активом за якими є боргові цінні папери за контрактами, укладеними на умовах «своп», «форвард», та гарантійними зобов'язаннями/індекси/відсоткові ставки/індекси відсоткових ставок боргових цінних паперів, як сума спеціального та загального процентних ризиків за формулою:

$$PP = СПР + ЗПР, \quad (3.9)$$

де $СПР$ – спеціальний процентний ризик – ризик несприятливої зміни поточної (справедливої) вартості процентних позицій внаслідок впливу факторів, пов'язаних з емітентом фінансового інструмента, та строків, що залишились до погашення фінансового інструмента;

$ЗПР$ – загальний процентний ризик – ризик несприятливої зміни поточної (справедливої) вартості процентних позицій під впливом ринкових коливань процентних ставок.

Спеціальний процентний ризик розраховується як сума чистих довгих та чистих коротких процентних позицій (без урахування знаку), розподілених за групами ризику та зважених на відповідний коефіцієнт ризику.

Довга процентна позиція – це зобов'язання з придбання фінансових інструментів (зі знаком «+»), коротка – це зобов'язання з продажу фінансових інструментів (зі знаком «-»). Різниця між сумою всіх довгих та сумою всіх коротких процентних позицій є чистою процентною позицією банку.

Для розрахунку СПР всі чисті довгі та чисті короткі процентні позиції (в розрізі одного емітента/однієї емісії) розподіляються за трьома групами ризику, зважуються на відповідні коефіцієнти (згідно з таблицею 3.10) та складаються (без урахування знаку):

I – боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком України; органами державної влади/місцевого самоврядування;

II – боргові цінні папери, випущені суб'єктами господарювання державного сектору економіки, міжнародними фінансовими організаціями, багатосторонніми банками розвитку, установами, що мають інвестиційний кредитний рейтинг міжнародно визнаних рейтингових агентств (Standard & Poor's, Moody's Investors Service та Fitch IBCA);

III – всі інші цінні папери.

Таблиця 3.10 – Вагові коефіцієнти ризику

Групи ризику	Вагові коефіцієнти ризику
<i>Перша</i>	0%
<i>Друга</i>	0,25% - для цінних паперів із залишковим строком погашення < 6 місяців; 1,00% - для цінних паперів із залишковим строком погашення від 6 до 24 місяців; 1,60% - для цінних паперів із залишковим строком погашення > 24 місяців;
<i>Третя</i> Рейтинг: від ВВ+ до ВВ– < ВВ– відсутній	8% 12% 14%

Джерело: складено автором.

Приклад розрахунку СПР (табл. 3.11). Дані, на яких здійснюється розрахунок, наведені в прикладі розрахунку ЗПР.

Загальний процентний ризик розраховується як сума загальної чистої відкритої процентної позиції; вертикальних часток узгоджених позицій у межах визначених часових діапазонів; горизонтальних часток узгоджених позицій між сусідніми та віддаленими зонами.

Таблиця 3.11 – Фінансові інструменти та розрахунок спеціального процентного ризику за ними

Фінансовий інструмент, який береться до розрахунку спеціального процентного ризику	Балансова вартість фінансового інструменту (тис. грн.)	Група ризику	Ваговий коефіцієнт ризику (%)	Величина спеціального процентного ризику за окремим фінансовим інструментом
облігації органів державної влади в портфелі банку на продаж	40	I	0	0
облігації підприємства, які не мають рейтингу, в торговому портфелі	15	III	14	2,1
облігації підприємства, які не мають рейтингу, в торговому портфелі	50	III	14	7,0
Величина спеціального процентного ризику				9,10

Джерело: складено автором.

З цією метою банк:

- визначає чисті довгі/короткі позиції за фінансовими інструментами;
- групує чисті довгі/короткі позиції за трьома зонами, з огляду на строк погашення, та зважає на відповідний часовому діапазону коефіцієнт, що відображає цінову чутливість позицій до очікуваних змін процентних ставок, згідно з таблицею 3.12. Чисті позиції з протилежними знаками в одному часовому діапазоні не згортаються;

- визначає єдину коротку/довгу позицію шляхом взаємного погашення зважених довгих та коротких позицій у кожному часовому діапазоні;

- визначає суму зважених довгих/коротких позицій у кожному часовому діапазоні.

Визначені процентні позиції зважуються на відповідні вагові коефіцієнти ризику (зі збереженням знаку) згідно з таблицею 3.12.

Загальна чиста відкрита процентна позиція визначається як сума всіх зважених процентних позицій (з урахуванням знаку).

Вертикальна частка процентної позиції визначається в часових діапазонах, де є позиції з протилежними знаками, шляхом множення модульного значення «перекритої позиції» на 10%. Тобто до розрахунку береться менша за модульним

(без врахування знаку) значенням величина довгої/короткої позиції. Для подальшого розрахунку береться залишкова позиція (довга мінус коротка) кожного часового періоду з урахуванням знаку.

Таблиця 3.12 – Коефіцієнти зважування процентних позицій з урахуванням строків погашення

Часові діапазони	Коефіцієнт зважування	Припущене коливання відсоткової ставки (%)
Зона 1		
< 1 місяця	0,00%	-
1-3 місяці	0,20%	1,00
3-6 місяців	0,40%	1,00
6-12 місяців	0,70%	1,00
Зона 2		
1-2 роки	1,25%	0,90
2-3 роки	1,75%	0,80
3-4 роки	2,25%	0,75
Зона 3		
4-5 років	2,75%	0,75
5-7 років	3,25%	0,70
7-10 років	3,75%	0,65
10-15 років	4,50%	0,60
15-20 років	5,25%	0,60
> 20 років	6,00%	0,60

Горизонтальна частка процентної позиції визначається в межах однієї зони, за наявності позицій із протилежними знаками, що відносяться до різних часових діапазонів цієї зони.

Горизонтальна частка визначається в межах кожної часової зони окремо (для зони 1 – 40%; для зон 2 та 3 – 30% від перекритої позиції (тобто меншої за модульним значенням)) і є залишковою позицією в кожній зоні з урахуванням знаку.

Горизонтальна частка між сусідніми зонами визначається в разі, коли в двох сусідніх зонах (1 – 2 та 2 – 3) наявні позиції з протилежним знаком, шляхом множення модульного значення «перекритої позиції» на 40%.

Горизонтальна частка між віддаленими зонами (1 – 3) розраховується за наявності в них позицій із протилежним знаком, шляхом множення модульного значення «перекритої позиції» на 150%.

Наведений нижче приклад розрахунку загального процентного ризику ґрунтується на таких вхідних даних банку щодо утримуваних ним фінансових інструментах, чутливих до процентного ризику:

1) облігації органів державної влади в торговому портфелі – 40 тис.грн., термін погашення через 2 місяці;

2) процентний своп – 100 тис.грн., за умовами банк отримує за плаваючою процентною ставкою, сплачує – за фіксованою. Наступна зміна плаваючої процентної ставки через 10 місяців, термін погашення через 4 роки;

3) облігації підприємства, які не мають рейтингу, в торговому портфелі: (3.1) 15 тис.грн., термін погашення через 8 років; (3.2) 50 тис.грн., термін погашення через 12 років;

4) форвардна угода на продаж облігацій органів державної влади – 70 тис. грн., термін виконання через 4 місяці;

5) процентний своп номінальною вартістю 150 тис.грн., термін виконання через 15 років.

Крок 1. Балансові та позабалансові позиції за кожним фінансовим інструментом групуються в межах трьох зон відповідно до строковості та залежно від зміни процентних ставок згідно з таблицею 3.13.

Крок 9. Визначається ЗПР як сума: загальної чистої відкритої позиції (7,1825), вертикальної частки (0,0562), горизонтальних часток (0,11), (0,67), між сусідніми зонами (0,45) та між віддаленими зонами (0,75):

$$7,1825 + 0,0562 + 0,11 + 0,67 + 0,45 + 0,75 = 9,2187 \text{ тис. грн.} \quad (3.10)$$

Таким чином, величина процентного ризику дорівнює 18,3 тис. грн., що є сумою СПР (9,1) та ЗПР (9,2187). Приклад:

$$9,1 + 9,2187 = 18,3187 \text{ тис. грн.} = 18,3 \text{ тис. грн.} \quad (3.11)$$

2. Розрахунок *валютного ризику* (ВР) здійснюється за відкритими позиціями банку в іноземних валютах та золоті, щомісячно, в гривневому

еквіваленті. Сума валютного ризику дорівнює 10% загальної чистої позиції банку в іноземних валютах та золоті.

Таблиця 3.13 – Групування позицій, що наражаються на загальний процентний ризик, за зонами

	Зона 1 (місяці)				Зона 2 (роки)			Зона 3 (роки)					
	< 1	1-3	3-6	6-12	1-2	2-3	3-4	4-5	5-7	7-10	10-15	15-20	> 20
Крок 2. Визначається довга або коротка позиція для кожної групи цінних паперів та для кожного часового періоду													
довга		+40		+100			+50			+15	+50		
коротка			-70							-100		-150	
Крок 3. Позиції зважуються на відповідні коефіцієнти ризику (зі збереженням знаку)													
коэф.	0,0 0	0,20	0,4 0	0,70	1,2 5	1,7 5	2,25	2,7 5	3,2 5	3,75	4,50	5,25	6,0 0
Сума	-	+0,08	- 0,2 8	+0,7 0	-	-	+1,12 5	-	-	+0,5625 -3,750	+2,2 5	- 7,87 5	-
Крок 4. Визначається сума загальної чистої відкритої процентної позиції (з урахуванням знаку) = - 7,1875													
Крок 5. Визначається вертикальна частка													
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+0,5625 x 10%= +0,0562			
	-	+0,08	- 0,2 8	+0,7 0	-	-	+1,12 5	-	-	3,750 - 0,5625 = -3,1875	+2,2 5	- 7,87 5	-
Крок 6. Визначається внутрішньозональна горизонтальна частка в межах однієї зони													
	0,28 x 40% = 0,11							2,25 x 30% = 0,67					
Зал. сума	+0,5=(0,08+0,70-0,28)				+1,125			-8,8125=(-3,1875+2,25-7,875)					
Крок 7. Визначається горизонтальна частка між сусідніми зонами (в нашому прикладі – протилежні позиції між зонами 2 (довга) та 3 (коротка). Позиції в зонах 1 та 2 є довгими, тому для них частка не розраховується.													
	-				1,125 x 40% = 0,45								
Зал. Сума	+0,5				-			-7,6875=(-8,8125+1,125)					
Крок 8. Визначається горизонтальна частка між віддаленими зонами													
	+0,5 x 150% = 0,75												

Крок 1. Визначаються відкриті валютні позиції банку (довгі/короткі) за кожною з іноземних валют та золотом у розрізі операцій «спот» [79]), «форвард» [79]) та гарантійних зобов'язань (табл. 3.14, 3.15, 3.16).

Таблиця 3.14 – Розрахована відкрита позиція банку за кожною іноземною валютою та позицією в золоті в розрізі операцій «спот», тис. грн.

USD	EUR	RUR	GBR	ГРН	ЗОЛОТО
+50	+100	+150	-20	-180	-35

Таблиця 3.15 – Розрахована відкрита позиція банку за кожною іноземною валютою та позицією в золоті в розрізі операцій «форвард», тис. грн.

USD	EUR	RUR	GBR	ГРН	ЗОЛОТО
-180	+30	-20	-60	+80	-20

Таблиця 3.16 – Розрахована відкрита позиція банку за кожною іноземною валютою та позицією в золоті в розрізі гарантійних зобов'язань, тис. грн.

USD	EUR	RUR	GBR	ГРН	ЗОЛОТО
+120	-70	+50	+30	-90	+40

Крок 2. Визначаються окремо в розрізі операцій «спот», «форвард» та гарантійних зобов'язань (разом) суми довгих позицій банку за кожною іноземною валютою та золотом; коротких позицій банку за кожною іноземною валютою та золотом. Приклад (табл. 3.17):

Таблиця 3.17 – Розраховані в розрізі операцій «спот», «форвард» та гарантійних зобов'язань (разом) суми довгих та коротких позицій банку

Позиція	USD	EUR	RUR	GBR	ГРН	ЗОЛОТО
Сума коротких позицій	-180	-70	-20	-80	-270	-55
Сума довгих позицій	+170	+130	+200	+30	+80	+40

Крок 3. Суми довгих/коротких позицій за кожною іноземною валютою/золоті конвертуються в гривневий еквівалент. Приклад (табл. 3.18):

Таблиця 3.18 – Переведені в гривневий еквівалент суми довгих та коротких позицій за кожною іноземною валютою, відмінною від гривні, а також суми довгих та коротких позицій у золоті

Позиція, грн. еквівалент	USD	EUR	RUR	GBR	ГРН	ЗОЛОТО
Сума коротких позицій	-180*13 = -2 340	-70*20 = -1 400	-20/4 = -5	-80*24 = -1 920	-270	-55*18343 = -1 008 865
Сума довгих позицій	+170*13 = +2 210	+130*20 = +2 600	+200/4 = +50	+30*24 = +720	+80	+40*18343 = +733 720

Крок 4. Складаються суми довгих та коротких позицій за кожною іноземною валютою/золотом:

$$\text{довга: } 2\,210 + 2\,600 + 50 + 720 + 80 + 733\,720 = 739\,380; \quad (3.12)$$

$$\text{коротка: } 2\,340 + 1\,400 + 5 + 1\,920 + 270 + 1\,008\,865 = 1\,014\,800. \quad (3.13)$$

Крок 5. Більша з розрахованих чистих (довгої або короткої) позицій в іноземних валютах/золоті, зважена на 10%, є величиною валютного ризику (101,48 тис.грн). Приклад:

$$1014\,800 \times 0,1\% = 101\,480 = 101,48 \text{ тис.грн.} \quad (3.14)$$

3. Розрахунок *фондового ризику* (ФР) здійснюється за пайовими цінними паперами із нефіксованою дохідністю в торговому портфелі (крім привілейованих акцій, які враховуються у складі процентного ризику); похідними фінансовими інструментами, опціонами, ф'ючерсами, базовим активом за якими є акції/інші фінансові інвестиції за контрактами, укладеними на умовах «своп», «форвард», та гарантійними зобов'язаннями/індекси/ відсоткові ставки/індекси відсоткових ставок акцій та інших фінансових інвестицій, як сума величин спеціального та загального фондових ризиків за формулою:

$$\text{ФР} = \text{СФР} + \text{ЗФР}, \quad (3.15)$$

де СФР – спеціальний фондовий ризик – ризик несприятливої зміни ціни фондової позиції внаслідок впливу факторів, пов'язаних з емітентом фінансового інструмента, та строків, що залишились до погашення фінансового інструмента. Розраховується як сума чистих довгих позицій та чистих коротких позицій за фінансовими інструментами (без урахування знаку позицій), зважених на 10%;

ЗФР – загальний фондовий ризик – ризик несприятливої зміни поточної ціни фондових позицій внаслідок коливань ринкових цін. Розраховується як різниця чистих довгих позицій та чистих коротких позицій за фінансовими інструментами (без урахування знаку позицій), зважених на 10%.

Чиста позиція визначається як різниця між довгою та короткою позицією за одним фінансовим інструментом.

Загальна позиція визначається як сума довгої та короткої позиції за одним фінансовим інструментом (без урахування знаку).

Розрахунок чистих довгих/коротких позицій за кожним із фінансових інструментів здійснюється аналогічно розрахунку позицій в іноземній валюті та золоті (табл. 3.14, 3.15, 3.16).

Застосування розрахунку фондового ризику потребує виключення відповідних складових із розрахунку нормативів Н11 та Н12, передбачених Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 [7] (табл. 3.19).

Сума 440 тис.грн. є величиною фондового ризику.

4. Розрахунок *товарного ризику* (ТР) здійснюється за товарними позиціями банку (крім позицій у золоті, включених до розрахунку ВР), похідними фінансовими інструментами, опціонами, ф'ючерсами, базовим активом яких є товари за контрактами, укладеними на умовах «спот», «форвард», та гарантійними зобов'язаннями, як сума 15% значення чистої позиції (короткої/довгої) та 3% значення загальної позиції (короткої/довгої) за кожною товарною позицією.

Таблиця 3.19 – Приклад розрахунку величини фондового ризику банку

Часовий інтервал	Фінансовий інструмент	Спеціальний фондовий ризик	Загальний фондовий ризик	Розрахунок фондового ризику	Величина фондового ризику
0-1 місяць	-	-	-	-	-
1-3 місяці	+ 300 - 700	-400 (позиція перенесена вперед на 6-12 місяців)	1 000	400x0,1=40 1000x0,1=100	140
3-6 місяців	-	-	-	-	-
6-12 місяців	+ 900 - 400 (зіставлення)	+ 500 (позиція перенесена вперед на 1-2 роки)	1 300	500x0,1=50 1300x0,1=130	180
1-2 роки	- 600	-100	1 100	100x0,1=10 1100x0,1=110	120
Загальна величина фондового ризику					440

Чиста позиція визначається як різниця між довгою та короткою позицією в одному товарі.

Загальна позиція визначається як сума довгої та короткої позиції в одному товарі (без урахування знаку).

Сума 216 тис.грн. є величиною товарного ризику.

Таким чином, величина ринкового ризику згідно з формулою (3.8) становить:

$$PP = 18,3 \times 1,3 + 101,48 \times 1,20 + 440 \times 3,5 + 216 \times 1,9 \quad (3.16)$$

$$PP = 2\,096,0 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 3.20 – Приклад розрахунку величини товарного ризику банку

Часовий інтервал	Товарний інструмент (+) довга позиція (-) коротка позиція	Чиста товарна позиція	Загальна товарна позиція	Розрахунок величини товарного ризику за окремим товарним інструментом	Величина товарного ризику за окремим товарним інструментом
0-1 місяць	-	-	-	-	-
1-3 місяці	-	-	-	-	-
3-6 місяців	+ 800 - 1000	-200 (позиція перенесена вперед на 1-2 роки)	1 800	200x0,15=30 1800x0,03=54	84
6-12 місяців	-	-	-	-	-
1-2 роки	+ 600 - 200 (зіставлення)	+ 400 (позиція перенесена вперед на 3 роки)	800	400x0,15=60 800x0,03=24	84
2-3 роки	-	-	-	-	-
Більше 3 років	- 600	-200	600	200x0,15=30 600x0,03=18	48
Загальна величина товарного ризику					216

На основі розглянутої вище послідовності кроків детального аналізу кредитного, операційного та ринкового ризиків узагальненні методичні засади оцінювання достатності капіталу банків України можна зобразити за допомогою рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Методичні засади оцінювання кредитного, операційного та ринкового ризиків в Україні

Отже, розрахувавши величини кредитного, операційного та ринкового ризиків та застосувавши формулу (2.6), наведену в підрозділі 2.3 розділу II цього дослідження, отримаємо таке значення нормативу (H2):

$$H2 = \frac{21888104 \text{ (PK)}}{221488331 \text{ (Kp)} + 10 \times (1830562 \left(\frac{Op}{6}\right) + 2096(Pp))} \times 100\%,$$

$$H2 = \frac{21888104}{221488331 + 10 \times 1832658} \times 100\%,$$

$$H2 = \frac{21888104}{221488311 + 18326580} \times 100\% = \frac{21888104}{239814891} \times 100\%, \quad (3.17)$$

H2 = 9,13 (якщо операційний ризик розраховується на основі базового показника).

$$H2 = \frac{21888104 \text{ (PK)}}{221488331 \text{ (Kp)} + 10 \times (2537465 \left(\frac{Op}{c}\right) + 2096 \text{ (Pp)})} \times 100\%,$$

$$H2 = \frac{21888104}{221488331 + 10 \times 2539591} \times 100\%,$$

$$H2 = \frac{21888104}{221488331 + 25395910} \times 100\% = \frac{21888104}{246884241} \times 100\%, \quad (3.18)$$

H2 = 8,87 (якщо операційний ризик розраховується за стандартизованим підходом).

3. Згідно з діючим на сьогодні порядком розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу [7] фактичне значення нормативу H2 для ПАТ КБ «Приватбанк» на дату розрахунку дорівнювало 12,6 [101].

Тобто, застосування запропонованого підходу до розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2), що відповідає міжнародним стандартам та є більш чутливим до ризиків, призводить до зниження його рівня нижче за нормативний. Відповідно, існує потреба в підвищенні рівня капіталізації банку.

3.2. Використання індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику

В рамках здійснення інтеграції банківської системи України до європейського співтовариства, подальшого наближення методичних підходів оцінки достатності капіталу положенням Базелю II в частині врахування операційного ризику (зокрема, порядку обрання банком способу розрахунку вимог до капіталу для покриття операційного ризику між базовим та стандартизованим підходами), на наш погляд, існує потреба в застосуванні, нарівні з критеріями, передбаченими підрозділом 3.1 цього дослідження, індикативного показника, на підставі якого обиратиметься спосіб обчислення величини операційного ризику для його покриття капіталом.

Виходячи з положень Базелю II, єдиною базою для розрахунку операційного ризику за всіма підходами з метою його покриття капіталом є валовий дохід банку, тобто сума чистого процентного та чистого непроцентного доходу.

Валовий дохід банку залежить від прибутку за наданими банком кредитами, здійсненими інвестиціями, отриманими комісіями та іншими надходженнями від здійснених послуг, тобто, від обсягів та структури активів [93]. Активами банку є власні та залучені кошти, що розміщені в активні операції. Співвідношення різних за якістю активних статей балансу до валюти балансу формує структуру активів банку за призначенням. Очевидно, що найвагомішою складовою активів банку, задля досягнення прибуткової діяльності та, відповідно, оптимальності структури, мають бути працюючі (оборотні) активи (активи, що приносять банку

поточні доходи: кредити, в т.ч. міжбанківські, та вкладення в цінні папери). Оскільки саме вони є джерелом формування валового доходу банку.

Тобто, можна стверджувати про наявну пряму залежність між обсягом працюючих (оборотних) активів банку та рівнем валових доходів банку, що продукують ці активи.

Водночас, відсутність такої залежності може бути свідченням низької якості працюючих (оборотних) активів, недосконалих управлінських рішень керівництва банку, конкурентної позиції банку на ринку тощо. В цьому операційний ризик відрізняється від інших ризиків (кредитного, ринкового), щодо яких банк може надійніше оцінити свої майбутні потреби в капіталі [79].

Кількісне підтвердження або спростування цього припущення доцільно провести за допомогою економетричного аналізу валових доходів банку (Y) та їх зв'язку з обсягом працюючих активів (X), застосувавши лінійну регресійну модель [90, 91, 92, 94].

З цією метою проаналізуємо відповідні показники банківської системи України (згідно з Додатком 3) з застосуванням лінійної регресійної моделі. Для цього скористаємось річними даними щодо обсягів валових доходів банку та працюючих (оборотних) активів по банківській системі України за період з 01.01.2012 по 01.01.2018 рр. (табл. 3.21) [77].

Таблиця 3.21 – Дані по банківській системі України щодо обсягів працюючих (оборотних) активів та валових доходів

Дата	Обсяг працюючих активів (млн. грн.) (X)	Відсоток зростання/ зменшення обсягу працюючих активів (%)	Обсяг валового доходу (млн. грн.) (Y)
01.01.2012	446 426	–	38 059
01.01.2013	743 415	+ 66,5%	69 526
01.01.2014	682 175	– 8%	75 036
01.01.2015	712 623	+ 4,5%	72 779
01.01.2016	792 908	+ 11,3%	80 200
01.01.2017	865 078	+ 9,1%	79 165
01.01.2018	1 017 968	+ 17,7%	84 032

Джерело: складено автором на основі [77]

Для встановлення вигляду залежності між обсягом працюючих (оборотних) активів (X) та валовим доходом (Y) за допомогою вибірки будуємо кореляційне поле точок (рис. 3.2).

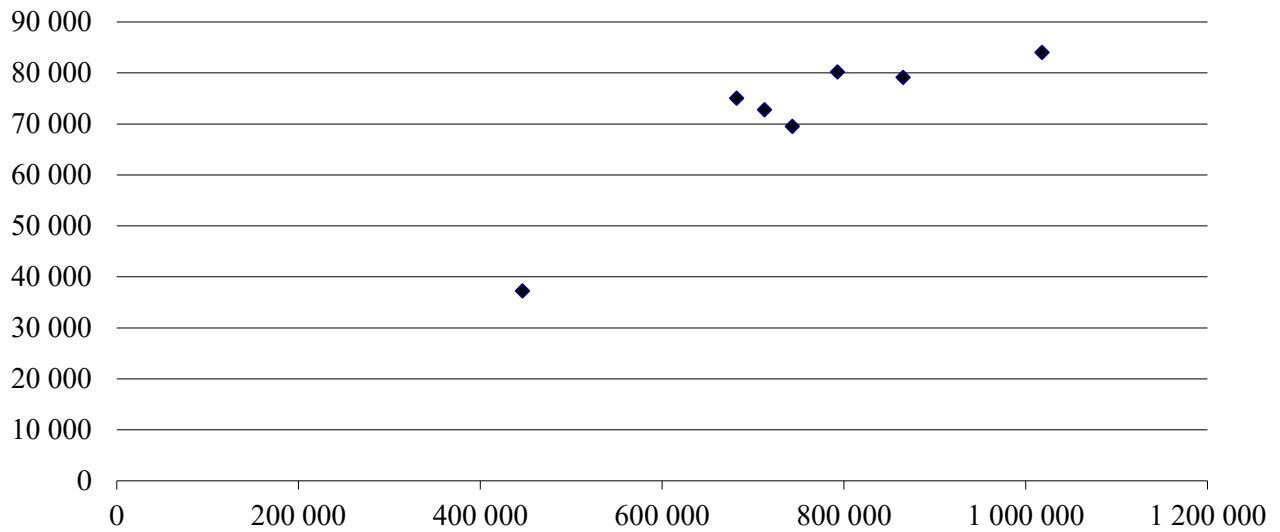

Рисунок 3.2 – Кореляційне поле точок, побудоване для встановлення залежності між обсягом працюючих активів та валовим доходом

За розміщенням точок на кореляційному полі припускаємо, що залежність між X та Y лінійна: $\hat{y} = b_0 + b_1 \cdot x$. Для наочності обчислень за методом найменших квадратів побудуємо таблицю 3.22.

Таблиця 3.22 – Розраховані за методом найменших квадратів дані для проведення подальших обчислень

№ з/п	X	Y	X*Y	X ²	Y ²	\hat{Y}	e_i	e_i^2
1	446 426	38 059	16 990 527 134	199 296 173 476	1 448 487 481	47 365	-9 306	86 599 582
2	743 415	69 526	51 686 671 290	552 665 862 225	4 833 864 676	70 623	-1 097	1 202 369
3	682 175	75 036	51 187 683 300	465 362 730 625	5 630 401 296	65 827	9 209	84 810 593
4	712 623	72 779	51 863 989 317	507 831 540 129	5 296 782 841	68 211	4 568	20 865 162
5	792 908	80 200	63 591 221 600	628 703 096 464	6 432 040 000	74 498	5 702	32 508 311
6	865 078	79 165	68 483 899 870	748 359 946 084	6 267 097 225	80 150	-985	970 482
7	1 017 968	84 032	85 541 886 976	1 036 258 849 024	7 061 377 024	92 123	-8 091	65 466 978
Сума	5 260 593	498 797	389 345 879 487	4 138 478 198 027	36 970 050 543			292 423 478
середнє	751 513	71 257	55 620 839 927	591 211 171 147	5 281 435 792			

Враховуючи, що основна ідея методу найменших квадратів полягає в знаходженні таких оцінок параметрів b_0, b_1 , для яких $\sum_{i=1}^n e_i^2$ була б найменшою, треба розв'язати задачу:

$$\sum_{i=0}^n e_i^2 = \sum_{i=0}^n (y_i - b_0 - b_1 x_i)^2 = f(b_0, b_1) \xrightarrow{\min} \quad (3.19)$$

Розв'язавши задачу, отримаємо формули для обчислення b_0, b_1 :

$$b_1 = \frac{\sum_{i=0}^n x_i y_i - \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i \sum_{i=0}^n y_i}{\sum_{i=0}^n x_i^2 - \frac{1}{n} (\sum_{i=0}^n x_i)^2} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i y_i - \bar{x} * \bar{y}}{\frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i^2 - (\bar{x})^2} = \frac{\text{cov}(x, y)}{D(X)}, \quad (3.20)$$

$$b_0 = \bar{y} - b_1 \bar{x}, \quad (3.21)$$

де

$$\text{cov}(x, y) = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i y_i - \bar{x} * \bar{y},$$

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i, \quad \bar{y} = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n y_i,$$

$$D(X) = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n (x_i - \bar{x})^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=0}^n x_i^2 - (\bar{x})^2.$$

Отже, за формулами 3.20 та 3.21 ми можемо знайти параметри b_0 і b_1 та записати рівняння регресії:

$$\hat{y} = b_0 + b_1 x, \quad y = \hat{y} + e = b_0 + b_1 x + e. \quad (3.22)$$

За формулами 3.20 та 3.21 знайдемо точкові оцінки параметрів моделі b_0, b_1 :

$$b_1 = \frac{\text{cov}(x, y)}{D[X]} = \frac{55\,620\,839\,927 - 751\,513 * 71\,257}{591\,211\,171\,147 - 751\,513^2} = \frac{2\,070\,472\,445}{26\,438\,952\,542} = 0,078311, \quad (3.23)$$

де коваріація $\text{cov}(x, y) = 2\,070\,472\,445$, дисперсія $D(X) = 26\,438\,952\,542$;

$$b_0 = 71\,257 - 0,078311 * 751\,513 = 12\,405.$$

Отже, вибіркова пряма лінійної регресії є такою:

$$\hat{y} = 12\,405 + 0,078311 \times x. \quad (3.24)$$

Зобразимо дану пряму регресії на кореляційному полі (рис. 3.3).

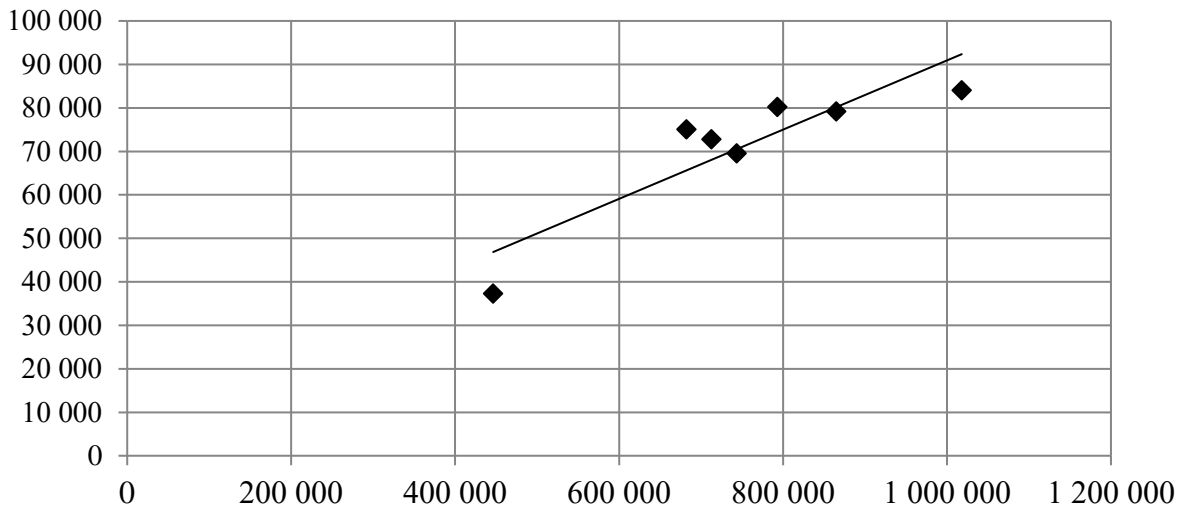

Рисунок 3.3 – Лінійна регресія

За цим рівнянням обчислимо \hat{y}_i та залишки $e_i = y_i - \hat{y}_i$ (7-й та 8-й стовпчики таблиці 3.22).

Для аналізу ступеню лінійної залежності обчислимо коефіцієнт кореляції за формулою:

$$\begin{aligned} r_{xy} &= \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i y_i - \bar{x} * \bar{y}}{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i^2 - (\bar{x})^2} * \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i^2 - (\bar{y})^2}} = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sqrt{D(X)} * \sqrt{D(Y)}} = \\ &= b_1 \frac{\sqrt{D(X)}}{\sqrt{D(Y)}}, \end{aligned} \quad (3.25)$$

де $-1 \leq r_{xy} \leq 1$. Причому за різних значень коефіцієнта кореляції отримуємо різні висновки щодо вигляду зв'язку між досліджуваними змінними:

якщо – додатний, то зв'язок прямий;

якщо < 0 , то зв'язок зворотний;

якщо $\rightarrow 1$, то існує сильний лінійний зв'язок;

якщо $\rightarrow 0$, то лінійного зв'язку між змінними x та y немає, або він дуже слабкий.

Таким чином:

$$r_{xy} = \frac{\text{cov}(x,y)}{\sigma_x \cdot \sigma_y} = \frac{2\,070\,472\,445}{\sqrt{26\,438\,952\,542} \cdot \sqrt{203\,916\,461}} = 0,88, \quad (3.26)$$

де дисперсія $D(Y) = 5\,281\,435\,792 - 71\,257^2 = 203\,916\,461$.

Тобто, отримане в результаті проведеного аналізу значення коефіцієнта кореляції дозволяє стверджувати про наявність досить сильної прямої залежності між розглядуваними змінними обсягу працюючих активів $D(X)$ та валових доходів банку $D(Y)$, причому зі зростанням X , зростає Y . Це також підтверджується розміщенням точок на кореляційному полі. Отже, значення коефіцієнта кореляції дозволяє також зробити висновок про те, що побудована нами модель є достатньо якісною, і тому на її основі можна робити аналіз, здійснювати прогноз та контроль.

Коефіцієнт b_1 може трактуватись як граничні валові доходи, а фактично він показує на яку величину зміниться обсяг доходу, якщо обсяги працюючих (оборотних) активів банку зростуть на одну одиницю виміру (тобто, на 1 млн. грн.). На рисунку 3.2 цей коефіцієнт визначає тангенс кута нахилу прямої регресії відносно додатного напрямку осі абсцис (пояснювальної змінної). Вільний член b_0 рівняння регресії визначає прогнозне значення валових доходів Y за величини активів X .

На підставі побудованої моделі існує можливість прогнозування обсягу валових доходів за прогнозованого рівня працюючих (оборотних) активів.

Наприклад, щоб визначити прогнозний рівень працюючих (оборотних) активів на 2020 рік, скористаємось даними таблиці 3.21, зокрема щодо темпів зростання (%) обсягу працюючих (робочих) активів впродовж стабільного періоду за 2016–2019 рр. (відповідні дані за 2013–2015 рр., на наш погляд,

доцільно враховувати під час обчислення прогнозу за песимістичним сценарієм, оскільки на них припадають докризовий та кризовий періоди, коли спостерігались суттєві різкі коливання обсягів активів).

Тоді прогнозоване значення середніх темпів зростання (%) обсягу працюючих (робочих) активів на 2020 рік становитиме $10,65\% = (4,5\% + 11,3\% + 9,1\% + 17,7\%)/4$. Відтак, прогнозований обсяг працюючих (робочих) активів на 2020 рік становитиме $1\,126\,381,6$ млн.грн. $= (1\,017\,968 * 110,65)/100$.

На підставі визначеного рівня працюючих (робочих) активів $X^* = 1\,126\,381,6$ млн.грн. обчислимо прогноз обсягу валових доходів на 2020 рік.

З цією метою спочатку знайдемо точковий прогноз для прогнозованого значення Y за вибірковою прямою $\hat{y} = 12\,405 + 0,07831144 * x$:

$$\hat{y}^* = 12\,405 + 0,078311 * 1\,126\,381,6 = 100\,613,1. \quad (3.27)$$

Отже, прогнозований обсяг валового доходу може становити приблизно $100\,613,6$ млн. грн. Знайдемо довірчий прогнозний інтервал для можливого середнього обсягу валового доходу, тобто знаходження інтервалу довіри для дійсного значення залежної змінної y для заданого рівня довіри $y = 1 - \alpha$: використовуючи при цьому формули 3.28–3.31`:

$$IdY^* = (\hat{Y}^* - t_{kp}(\alpha; n - 2) * \hat{\sigma}_u; \hat{Y}^* + t_k(\alpha; n - 2) * \hat{\sigma}_u), \quad (3.28)$$

де \hat{Y}^* будемо шукати таким чином: $\hat{Y}^* = b_0 + b_1 * x^*$, $t_{kp}(\alpha; n - 2)$ – шукаємо за таблицею критичних точок розподілу Стьюдента за заданим рівнем значимості $\alpha = 1 - y$ і $(n - 2)$ ступенями свободи; $\hat{\sigma}_u$ – стандартна похибка прогнозу, яка обчислюється за формулою:

$$\hat{\sigma}_u = \hat{\sigma}_\varepsilon * \sqrt{1 + \frac{1}{n} + \frac{(x^* - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}}. \quad (3.29)$$

Тут $\hat{\sigma}_\varepsilon^2$ – оцінка дисперсії помилок і її середньоквадратичне відхилення обчислюється за формулою:

$$\hat{\sigma}_\varepsilon^2 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n e_i^2}{n-2}}. \quad (3.30)$$

Проте, на нашу думку, правильніше було б застосувати побудову інтервалів довіри для математичного сподівання Y^* , тому що $M(Y^*) = M(\hat{Y}^*)$ (на відміну від Y^* і \hat{Y}^*). Тобто, прогнозовані інтервали довіри, побудовані для $M(Y^*)$, будуть точнішими, ніж для індивідуального значення Y^* .

Отже, довірчий прогнозний інтервал для $M(Y^*)$ за рівня довіри α є такий:

$$IdM(Y^*) = (\hat{Y}^* - t_{kp}(\alpha; n-2) * \hat{\sigma}_M; \hat{Y}^* + t_{kp}(\alpha; n-2) * \hat{\sigma}_M), \quad (3.31)$$

де помилка прогнозу буде обчислюватись так:

$$\hat{\sigma}_M = \hat{\sigma}_\varepsilon * \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{(x^* - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}}. \quad (3.31')$$

Якщо проаналізувати побудовані довірчі інтервали, то неважко помітити, що найбільш вузькими, тобто точнішими, вони будуть за $x^* = \bar{x}$. По мірі віддалення x^* від середнього значення \bar{x} довірчі інтервали розширюються. Тому необхідно обережно екстраполювати отримані результати на прогнозні області. З іншого боку, зі збільшенням кількості спостережень n ці інтервали звужуються до лінії регресії за $n \rightarrow \infty$.

Таким чином, для обчислення помилки прогнозу спочатку обчислюємо дисперсію залишків (див. формулу 3.30), застосовуючи дані 9-го стовпчику таблиці 3.22:

$$\hat{\sigma}_{\varepsilon}^2 = \frac{292\,423\,478}{7-2} = 58\,484\,695,6 \quad (3.32)$$

Тоді помилка прогнозу становитиме (формула 3.31`):

$$\hat{\sigma}_M = \sqrt{58\,484\,695,6} * \sqrt{\frac{1}{7} + \frac{(1\,126\,381,6 - 751\,513)^2}{7 * 26\,438\,952\,542}} = 7\,252,3 \quad (3.33)$$

За формулою 3.31 знаходимо прогнозні інтервали:

$$100\,613,1 - 7\,252,3 * 1,476 < M(Y^*) < 100\,613,1 + 7\,252,3 * 1,476 \Rightarrow \quad (3.34)$$

$$IdM(Y^*) = (89\,908,7; 111\,317,5).$$

Значення критичної точки – 1,476 – знаходимо в таблицях критичних точок розподілу Стьюдента за даним рівнем значущості α (у нашому випадку $\alpha = 0,1$) та кількістю ступенів вільності – 5 ($n-2=7-2=5$).

Отже, з імовірністю 0,8 за даного прогнозного значення обсягу працюючих (робочих) активів на рівні 1 126 381,6 млн. грн. прогнозне середнє значення обсягу валових доходів буде в межах від 89 908,7 млн. грн. до 111 317,5 млн. грн.

Таким чином, значення коефіцієнту кореляції, розраховане за відповідний період (5-7 років, що відповідає положенням Базельського комітету з банківського нагляду [1]) по банківській системі в цілому, доцільно запровадити в якості індикативного показника, з яким порівнюватиметься коефіцієнт кореляції, розрахований за окремим банком за відповідний період. На підставі порівняння отриманого значення коефіцієнта кореляції за окремим банком із індикативним показником, розрахованим у цілому по банківській системі,

доцільно визначати спосіб розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику згідно з таблицею 3.23, а також прогнозувати, які банки в найближчій перспективі зможуть претендувати на застосування більш складних підходів до розрахунку вимог до капіталу на покриття операційного ризику (стандартизований та вдосконалений підходи).

Таблиця 3.23 – Розрахунок вимог до капіталу банку на покриття операційного ризику залежно від його рівня на підставі визначеного індикатору (приклад)

Оптимальне значення (індикативний показник) – 0,88		
Фактичне значення коефіцієнта кореляції за окремим банком		
до 0,51	від 0,52 до 0,89	від 0,9
Рівень відповідності фактичного значення коефіцієнта кореляції за окремим банком індикативному показнику		
Незначний	Помірний	Високий
Розрахунок вимог до капіталу на покриття операційного ризику		
Застосовується базовий підхід	Допускається можливість переходу на застосування стандартизованого підходу	Допускається можливість переходу на застосування вдосконаленого підходу

Джерело: складено автором.

Слід також зауважити, що зазначений індикативний показник може застосовуватись як один із критеріїв, нарівні з іншими, які одночасно мають бути дотримані банками під час порушення питання щодо переходу на більш складні методи розрахунку вимог до капіталу на покриття операційного ризику порівняно з базовим підходом, і розглядатись як необхідний, але не виключний.

З метою підтримки відповідності значення індикативного показника в актуальному стані доцільно щорічно здійснювати за підсумками звітнього року його актуалізацію. Під час актуалізації обчислення індикативного показника найдавніший звітний період (в нашому випадку 2013 рік) потрібно відкидати, а новий (в нашому випадку 2020 рік) – додавати.

Приклад. Розрахунок коефіцієнта кореляції ПАТ КБ «Приватбанк» за відповідний період з метою визначення готовності банку до застосування стандартизованого або вдосконаленого підходу.

Крок 1. Групуємо відповідні дані банку в таблицю 3.24.

Таблиця 3.24 – Дані ПАТ КБ «Приватбанк» щодо обсягів працюючих (оборотних) активів та валових доходів

Дата	Обсяг працюючих активів (млн.грн.) (X)	Відсоток зростання/ зменшення обсягу працюючих активів (%)	Обсяг валового доходу (млн.грн.) (Y)
01.01.2012	42 292	–	5 344
01.01.2013	65 612	+ 55,1%	9 845
01.01.2014	69 828	+ 6,4%	10 503
01.01.2015	89 881	+ 28,7%	18 629
01.01.2016	119 985	+ 33,5%	22 498
01.01.2017	141 159	+ 17,6%	22 929
01.01.2018	175 713	+ 24,5%	26 480

Джерело: складено автором на основі [77]

Крок 2. Для встановлення вигляду залежності між обсягом працюючих (оборотних) активів (X) та валовим доходом (Y) за допомогою вибірки будуюмо кореляційне поле точок (рис. 3.4.

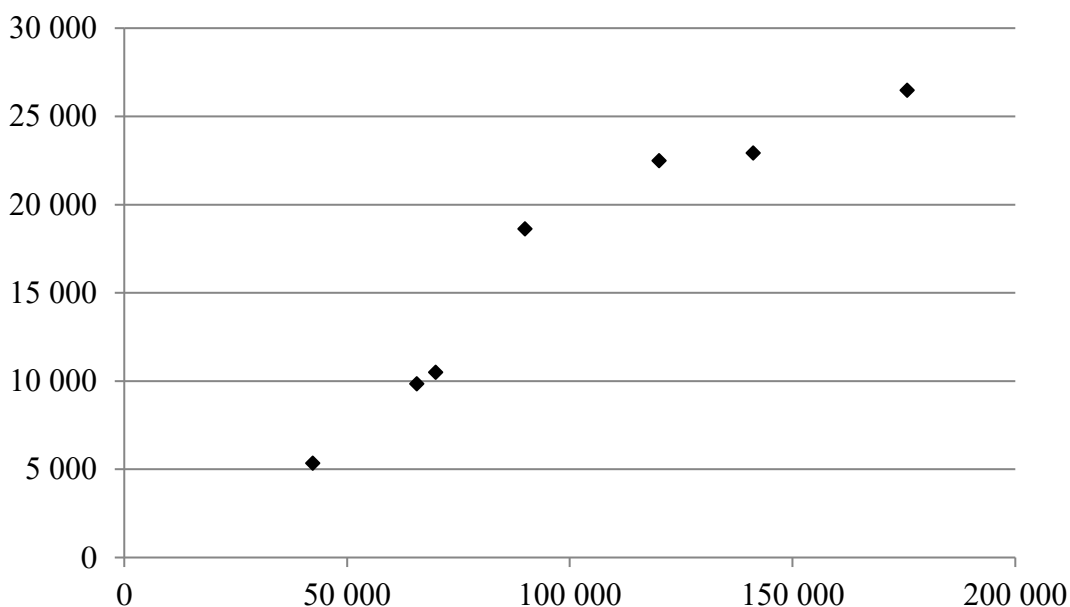

Рисунок 3.4 – Кореляційне поле точок, побудоване для встановлення залежності між обсягом працюючих активів та валовим доходом

Крок 3. Розраховуємо дані для проведення подальших обчислень (табл. 3.25).

Таблиця 3.25 – Дані ПАТ КБ «Приватбанк» для проведення подальших обчислень, розраховані за методом найменших квадратів

№ з/п	X	Y	X*Y	X ²	Y ²	Ŷ	e _i	e _i ²
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	42 292	5 344	226 008 448	1 788 613 264	28 558 336	7 112	-1 768	3 124 462
2	65 612	9 845	645 950 140	4 304 934 544	96 924 025	10 906	-1 061	1 124 741
3	69 828	10 503	733 403 484	4 875 949 584	110 313 009	11 591	-1 088	1 184 697
4	89 881	18 629	1 674 393 149	8 078 594 161	347 039 641	14 854	3 775	14 251 726
5	119 985	22 498	2 699 422 530	14 396 400 225	506 160 004	19 751	2 747	7 543 458
6	141 159	22 929	3 236 634 711	19 925 863 281	525 739 041	23 196	-267	71 426
7	175 713	26 480	4 652 880 240	30 875 058 369	701 190 400	28 818	-2 338	5 465 472
Сума	704 470	116 228	13 868 692 702	84 245 413 428	2 315 924 456			32 765 983
середнє	100 639	16 604	1 981 241 815	12 035 059 061	330 846 351			

Крок 4. За формулами 3.20 та 3.21 знаходимо точкові оцінки параметрів моделі b_0 і b_1 :

$$b_1 = \frac{\text{cov}(x, y)}{D[X]} = \frac{1\,981\,241\,815 - 100\,639 * 16\,604}{12\,035\,059\,061 - 100\,639^2} = \frac{310\,238\,975}{1\,906\,937\,002} = 0,162689682 \quad (3.35)$$

де коваріація $\text{cov}(x, y) = 310\,238\,975$, дисперсія $D(X) = 1\,906\,937\,002$;

$$b_0 = 16\,604 - 0,162689682 * 100\,639 = 231.$$

Отже, вибіркова пряма лінійної регресії є такою:

$$\hat{y} = 231 + 0,162689682 * x.$$

Крок 5. Зобразимо дану пряму регресії на кореляційному полі (рис. 3.4).

Крок 6. Розраховуємо значення коефіцієнта кореляції:

$$r_{xy} = \frac{\text{cov}(x, y)}{\sigma_x * \sigma_y} = \frac{310\,238\,975}{\sqrt{1\,906\,937\,002} * \sqrt{55\,153\,535}} = 0,956624516, \quad (3.36)$$

де дисперсія $D(Y) = 330\,846\,351 - 16\,604^2 = 55\,153\,535$.

Отримане значення коефіцієнта кореляції та розміщення точок на кореляційному полі (рис. 3.5) свідчить про високу пряму залежність між змінними обсягу працюючих активів $D(X)$ та валових доходів банку $D(Y)$.

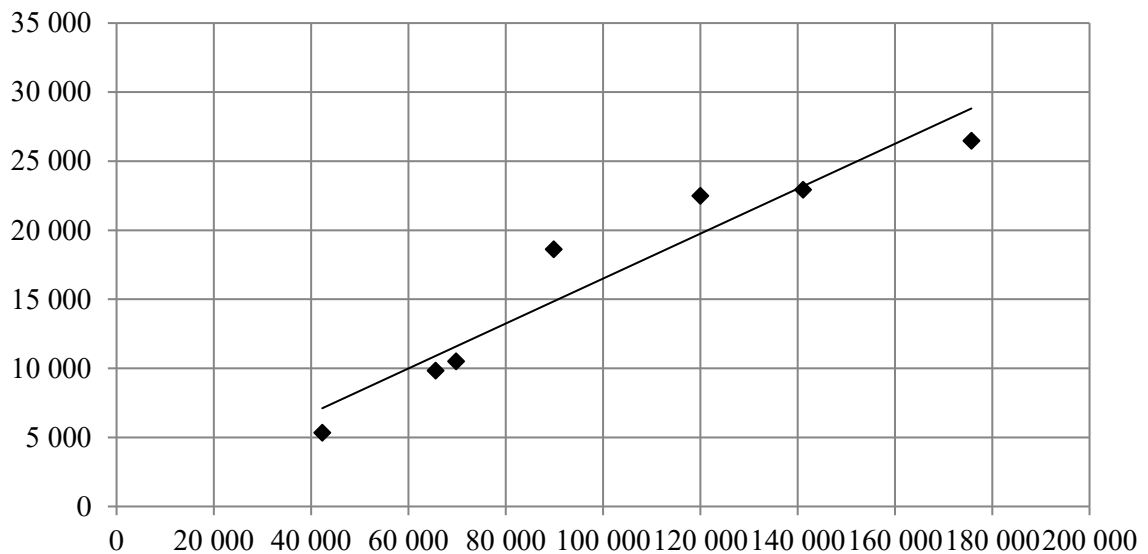

Рисунок 3.5 – Кореляційне поле точок та вибіркова пряма за даними ПАТ КБ «Приватбанк»

Крок 7. Визначимо прогнозний рівень працюючих (оборотних) активів ПАТ КБ «Приватбанк» на 2020 рік, скориставшись даними таблиці 3.25, зокрема щодо темпів зростання (%) обсягу працюючих (робочих) активів впродовж 2013–2019 рр.

Прогнозоване значення середніх темпів зростання (%) обсягу працюючих (робочих) активів на 2020 рік за умови стабільного періоду зростання мало би становити $26,08\% = (28,7\% + 33,5\% + 17,6\% + 24,5\%)/4$. Проте, поточні економічні умови (триваючий збройний конфлікт на сході України внаслідок Російської агресії, анексія Росією Кримського півострову та слабкі очікування зростання економіки), зумовлюють необхідність застосування песимістичного сценарію, що ґрунтується на даних щодо зміни обсягу активів за 2019 рік.

Так, за даними Національного банку України [5] за станом на 01.01.2019 обсяг працюючих активів ПАТ КБ «Приватбанк» становив 172 730 тис. грн., тобто, порівняно з 01.01.2018 відбулось зменшення на 1,9% (табл. 3.24).

З огляду на понесені збитки банків, в т. ч. ПАТ КБ «Приватбанк», через триваючий збройний конфлікт на сході України внаслідок Російської агресії, анексія Росією Кримського півострову, можна з високим ступенем ймовірності стверджувати, що зростання економіки в 2020 році залишатиметься слабким.

Відтак, прогнозний рівень зменшення обсягу працюючих (робочих) активів на 2020 рік доцільно збільшити як мінімум удвічі – до 4% (математична неточність припущень пов'язана з відсутністю накопичених даних для прогнозних розрахунків за песимістичним сценарієм). За таких умов, прогнозний обсяг працюючих (робочих) активів ПАТ КБ «Приватбанк» на 2020 рік становитиме 165 532,8 млн. грн. = $(172\,730 * 96)/100$.

На підставі визначеного рівня працюючих (робочих) активів $X^* = 165\,532,8$ млн. грн. обчислимо прогноз обсягу валових доходів на 2020 рік.

З цією метою спочатку знайдемо точковий прогноз для прогнозованого значення Y за вибірковою прямою $\hat{y} = 231 + 0,162689682 * x$:

$$\hat{y}^* = 231 + 0,162689682 * 165\,532,8 = 27\,161,5. \quad (3.37)$$

Отже, прогнозований обсяг валового доходу може становити приблизно 100 613,6 млн.грн.

Крок 8. Знайдемо довірчий прогнозний інтервал для можливого середнього обсягу валового доходу, тобто інтервал довіри для дійсного значення залежної змінної y для заданого рівня довіри $\gamma = 1 - \alpha$: використовуючи при цьому формули 3.28–3.31`.

Для обчислення помилки прогнозу спочатку обчислюємо дисперсію залишків за формулою 3.30, застосовуючи дані 9-го стовпчику таблиці 3.25:

$$\hat{\sigma}_\varepsilon^2 = \frac{32\,765\,983}{7 - 2} = 6\,553\,196,6 \quad (3.38)$$

Тоді помилка прогнозу становитиме (формула 3.31`):

$$\hat{\sigma}_M = \sqrt{6\,553\,196,6} * \sqrt{\frac{1}{7} + \frac{(165\,532,8 - 100\,639)^2}{7 * 1\,906\,937\,002}} = 1\,733,1 \quad (3.39)$$

Крок 9. За формулою 3.31 знаходимо прогнозні інтервали:

$$27\,161,5 - 1\,733,1 * 2,015 < M(Y^*) < 27\,161,5 + 1\,733,1 * 2,015 \Rightarrow (3.40)$$

$$IdM(Y^*) = (23\,669,3; 30\,653,7).$$

Значення критичної точки – 2,015 – знаходимо в таблицях критичних точок розподілу Стьюдента за даним рівнем значущості α (у нашому випадку $\alpha = 0,05$) та кількістю ступенів вільності – 5 ($n-2=7-2=5$).

Отже, значення коефіцієнта кореляції r_{xy} становить 0,957.

Тобто, за умови його застосування в наглядовій банківській практиці, ПАТ КБ «Приватбанк» міг би претендувати на застосування в своїй діяльності вдосконаленого підходу до розрахунку вимог до капіталу для покриття операційного ризику (табл. 3.23).

Крім того, з імовірністю 0,95 за даного прогнозного значення обсягу працюючих (робочих) активів на рівні 165 532,8 млн.грн. прогнозне середнє значення обсягу валових доходів на кінець 2020 року становитиме в межах від 23 669,3 млн.грн. до 30 653,5 млн.грн. Але враховуючи слабку позитивну динаміку в стані економіки України, доцільно орієнтуватись на нижню межу прогнозного обсягу валових доходів банку.

3.3. Методичні засади ідентифікації кредитного ризику банку на основі оціночних рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду

Інтеграція банківської системи України до ЄС обумовлює потребу в подальшому наближенні методичних підходів до оцінки достатності капіталу в частині врахування кредитного ризику положенням Базельського комітету. Положення «Міжнародної конвергенції виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» (Базель II) [1, с. 20] (далі – Базель II), які є мінімальними міжнародними стандартами надійного пруденційного регулювання та нагляду за банками і банківськими системами, передбачають можливість вибору способу розрахунку вимог до капіталу для покриття кредитного ризику між стандартизованим підходом та підходом на основі внутрішніх рейтингів (IRB-підхід).

Не обмежуючись потребою в запровадженні до вітчизняної банківської практики пруденційних вимог до розрахунку капіталу з метою покриття кредитного ризику, заснованих на стандартизованому підході, на наш погляд, потребує одночасного започаткування в банках здійснення підготовчої роботи, яка має на меті полегшити перехід банків на здійснення оцінки кредитного ризику, що ґрунтується на IRB-підході.

Згідно з положеннями Базеля II для отримання дозволу наглядового органу на використання IRB-підходу банк має порівнювати реалізовані рівні дефолтів (Дефолтом боржника вважається ситуація, коли: банк вважає, що боржник не може виконати свої зобов'язання за кредитом перед банком-кредитором без застосування такого заходу як реалізація забезпечення (за наявності) та/або боржником більш ніж на 90 днів прострочено погашення будь-яких суттєвих зобов'язань за кредитом перед банком-кредитором [1]) з оціночними для кожної категорії рейтингів, щоб підтвердити їх знаходження в межах очікуваного діапазону для відповідної категорії» [1, с. 100, с. 107].

Запровадження пруденційного нагляду за процесом співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників банків може розглядатись у контексті розвитку вітчизняної банківської практики щодо розширення варіантності підходів оцінки кредитного ризику, в тому числі шляхом використання IRB-підходу.

Процес реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів, інтеграції банківської системи у світовий фінансовий простір в умовах ускладнення банківських операцій призводить до зростання в банках рівня кредитного ризику та формує для вітчизняної банківської системи потужний запит на якісний ризик-менеджмент. При цьому особливої уваги заслуговує імплементація ризик-орієнтованого інструментарію, застосування якого дозволило б банкам виявляти, адекватно оцінювати та ефективно управляти ризиками, аналізувати стійкість банків на засадах збалансованого поєднання міжнародних підходів та особливостей української банківської практики.

З огляду на це, існує потреба в розробці та запровадженні в українську банківську практику процесу співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників із рівнем дефолтів боржників банків з метою розширення варіантності підходів оцінки кредитного ризику, в тому числі в рамках використання IRB-підходу [1, 2].

Ключовими етапами його реалізації є:

- 1) систематизація статистичної інформації щодо реалізованих рівнів дефолтів боржників банків;
- 2) застосування моделі обчислення оціночних рівнів дефолтів боржників;
- 3) визначення ступеню нагляду за рівнем дефолтів боржників банків на підставі співвіднесення оціночних агрегованих даних по банківській системі з відповідними даними окремого банку.

Ймовірність дефолту (PD), нарівні з іншими компонентами оцінки кредитного ризику банку на основі IRB-підходу (LGD – питома вага збитків у разі дефолту, EAD – вартість під ризиком дефолту та M – ефективні (реальні)

строки погашення), є ввідною для функцій вагових коефіцієнтів ризику, що застосовуються для відповідних груп активів [2].

В рамках фундаментального підходу до оцінки кредитного ризику банки здійснюють власні оцінки PD боржників та покладаються на наглядові оцінки для решти компонентів ризику.

Застосовуючи вдосконалений підхід до оцінки кредитного ризику банки, за умови дотримання мінімальних стандартів, встановлених наглядовим органом, подають більше власних оцінок (PD, LGD, EAD та M).

Таким чином, однією з передумов впровадження застосування банками IRB-підходу є розробка та використання банками власних методик розрахунку показника PD, які мають найбільш адекватно задовольняти кількісним та якісним критеріям щодо диференціації відносних ступенів ризику активів банку, виражених у показнику PD.

Керуючись вищенаведеним, в рамках вдосконалення процедур нагляду за адекватністю використання банківських систем управління і контролю в якості бази для розрахунку достатності капіталу, зокрема в частині підготовки впровадження в українську банківську практику підходу до оцінки кредитного ризику, заснованого на IRB-підході, пропонується започаткувати:

- збір та аналіз наглядовим органом статистичної інформації від банків щодо фактичних PD;
- накопичення та обчислення на її основі дані щодо оціночних агрегованих PD по банківській системі України (збір історичних даних має охоплювати період щонайменше 3 роки, виходячи з річної періодичності);
- запровадження здійснення співвіднесення PD банків із оціночними агрегованими PD по банківській системі України з метою контролю за якістю та адекватністю їх розрахункових значень PD, виходячи з визначеного регулятором рівня нагляду за розрахунком PD.

На нашу думку, найбільш оптимально поставлена задача вирішується в рамках побудови банками матриці міграцій боржників, виходячи з принципів, передбачених Положенням про визначення банками України розміру кредитного

ризик за активними банківськими операціями, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016 року № 351 (далі – Положення № 351) [11].

Матриця міграцій повинна відображати питому вагу PD боржників банків, виходячи з визначених класів таких боржників, на початку та наприкінці періоду аналізу, враховуючи зміну класів упродовж цього періоду.

Згідно з класифікацією, передбаченою Положенням № 351 для боржників – фізичних осіб, боржники поділяються за п'ятьма класами: від класу 1, за яким ризик є мінімальним, до класу 5, що відповідає реалізованому ризику (дефолт боржника).

Боржники впродовж року переміщуються (мігрують) до суміжних (або інших) класів, або залишаються в первісному класі.

Побудова матриці міграцій боржників дозволяє банку зібрати фактичні дані щодо фактичного потрапляння боржників до 5 (дефолтного) класу та спрогнозувати ступінь імовірності такого потрапляння для боржників 1-4 (недефолтних) класів у майбутньому, ґрунтуючись на поточній інформації.

Застосування матриці міграцій дозволяє проаналізувати історичні дані банків щодо визначення частини боржників, що перемістилась з одного класу в інший, та здійснювати моніторинг питомої ваги боржників дефолтного (5) класу.

Крок 1. Побудувавши матрицю міграцій боржників за кожен із трьох років на основі історичних даних банку, знаходимо середні значення тієї частки боржників банку в межах кожного класу, які не наражаються на ризик дефолту:

$$\text{банк «А»: } A(\text{сер})_{ij} = (A1_{ij} + A2_{ij} + A3_{ij} + \dots + An_{ij}) \times 1/n;$$

$$\text{банк «В»: } B(\text{сер})_{ij} = (B1_{ij} + B2_{ij} + B3_{ij} + \dots + Bn_{ij}) \times 1/n;$$

$$\text{банк «С»: } C(\text{сер})_{ij} = (C1_{ij} + C2_{ij} + C3_{ij} + \dots + Cn_{ij}) \times 1/n; \quad (3.41)$$

...

$$\text{банк «m»: } m(\text{сер})_{ij} = (m1_{ij} + m2_{ij} + m3_{ij} + \dots + mn_{ij}) \times 1/n, \text{ де}$$

$A(\text{сер})_{ij} \dots m(\text{сер})_{ij}$ – матриця з середніми значеннями частки боржників банку в межах кожного з класів, які не наражаються на ризик дефолту (перший стовпець);

i – номер строки матриці, відображає стан міграції боржників;

j – номер стовпця матриці, відображає 1 клас боржників.

Крок 2. Знаходимо кумулятивне значення частки боржників, які не наражаються на ризик дефолту, агреговано по банківській системі в межах кожного з класів:

$$M(\text{кум})_{ij} = \sum_{j=1}^n A(\text{сер})_{ij} \dots m(\text{сер})_{ij} \times 1/n, \text{ де} \quad (3.42)$$

$M(\text{кум})_{ij}$ – матриця з кумулятивними значеннями частки боржників, які не наражаються на ризик дефолту, агреговано по банківській системі в межах кожного з класів.

Крок 3. Щоб визначити ймовірність переходу боржників з одного класу в інший у наступному періоді (періоді моніторингу), складаємо транспоновану матрицю переходів:

$$M^T(\text{кум})_{ji} = \sum_{i=1}^n m(\text{кум})_{ji} \dots A(\text{кум})_{ji} \quad (3.43)$$

Отримані показники двох матриць перемножуємо:

$$P(M(\text{кум})_{ij}) = M(\text{кум})_{ij} \times M^T(\text{кум})_{ji} \quad (3.44)$$

В результаті отримуємо матрицю $P(M(\text{кум})_{ij})$ агреговано по банківській системі, за якою можемо визначити ймовірність переходу боржників з одного класу в інший у наступному періоді та здійснювати моніторинг ретроспективних даних банків щодо PD.

Показники матриць банків та кумулятивної матриці агреговано по банківській системі дозволяють визначити розрахункову величину PD у кожному з класів. Для цього використовуються показники діагоналі матриць, переведені в частки, які віднімаються від 1.

Тобто, частка боржників банку «А», що перебувають під ризиком дефолту, становитиме:

для 1 класу:

$$A(PD)I = (A(\text{сер})_{11} + A(\text{сер})_{22} + A(\text{сер})_{33} + \dots + A(\text{сер})_{(i-1)j}) \times 100 \quad (3.45)$$

для 2 класу:

$$A(PD)II = (A(\text{сер})_{22} + A(\text{сер})_{33} + \dots + A(\text{сер})_{(i-1)j}) \times 100$$

для 3 класу:

$$A(PD)III = (A(\text{сер})_{33} + \dots + A(\text{сер})_{(i-1)j}) \times 100$$

і т.д.

Їх зіставлення з відповідними даними (PD_{кум}), розрахованими на підставі даних матриці $P(M(\text{кум})_{ij})$, дозволить визначити, наскільки достовірно/близько до середніх значень, що відповідають поточним економічним умовам, застосований банком розрахунок PD відповідає розрахованим відповідним даним агреговано по банківській системі (дельту відхилення рівнів дефолтів (PD)).

Застосування співвіднесення рівнів дефолтів (PD) банків із агрегованими даними (PD_{кум}) по банківській системі задовольняє підходам в рамках використання IRB-підходу [2, 14].

Запропоновану модель доцільно використовувати з метою співвіднесення фактичних даних банку щодо міграції боржників, у тому числі, в дефолтні класи, з розрахованими аналогічними прогнозними даними по банківській системі агреговано та визначення рівня нагляду за PD кожного з банків: загальний рівень нагляду, рівень моніторингу та рівень вжиття заходів (табл. 3.26).

Значення відхилень питомої ваги фактичних PD банку від кумулятивних PD (граничні значення прийнятеного діапазону коливань для відповідної категорії якості ($\Delta m(PD)$) мають визначатись регулятором шляхом аналізу даних за минулі

періоди, скоригованих на основі експертного судження, з урахуванням відмінностей історичних та поточних даних, прогнозованої інформації та макроекономічних чинників) є підставою для ступеню уваги (загального, підвищеного, посиленого) регулятора до внутрішніх критеріїв банку щодо визначення PD в частині достовірності, адекватності та, за необхідності, перегляду.

Таблиця 3.26 – Визначення рівня нагляду за PD банків залежно від стану міграції боржників

Значення $m(PD)$, що відповідають:	Значення $m(PD)$ за класами				
	1	2	3	4	5
загальному рівню нагляду	$m(PD)1 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]]I ± 0,10]	$m(PD)2 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] II ± 1,0]	$m(PD)3 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] III ± 2,5]	$m(PD)4 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] IV ± 5,0]	$m(PD)5 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] V ± 7,0]
рівню моніторингу	$m(PD)1 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]]I ± 0,25]	$m(PD)2 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] II ± 2,5]	$m(PD)3 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] III ± 5,0]	$m(PD)4 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] IV ± 7,0]	$m(PD)5 \text{ €}$ [[$PD_{кум}$]] V ± 10,0]
рівню вжиття заходів	$m(PD)1$ > або < [[$PD_{кум}$]]I ± 0,25 або більше]	$m(PD)2$ > або < [[$PD_{кум}$]] II ± 2,5 або більше]	$m(PD)3$ > або < [[$PD_{кум}$]] III ± 5,0 та більше]	$m(PD)4$ > або < [[$PD_{кум}$]] IV ± 7,0 та більше]	$m(PD)5$ > або < [[$PD_{кум}$]] V ± 10,0 та більше]

Джерело: складено автором.

Визначення належності банку до одного з наведених рівнів нагляду за PD здійснюється з дотриманням таких принципів:

- для рівня загального нагляду: три або більше з п'яти фактичних значень $m(PD)$ розташовуються в межах граничних відхилень, передбачених таблицею 3.36 для цього рівня, і решта з них не потрапляє до рівня вжиття заходів;
- для рівня вжиття заходів: два або більше з п'яти фактичних значень $m(PD)$ перевищують граничні відхилення, передбачені таблицею 3.36 для цього рівня, та одне або більше фактичних значень $m(PD)$ розташовуються в межах граничних відхилень, передбачених таблицею 3.26 для рівня моніторингу;
- для рівня моніторингу: решта комбінацій фактичних значень $m(PD)$, передбачених у таблиці 3.26.

Ефективність використання запропонованої методики обчислення прогнозних рівнів PD банків, їх співвіднесення з відповідними агрегованими даними по банківській системі доцільно розглянути на прикладі.

Приміром, на звітну дату в банку «А» внаслідок міграції боржників відбулись такі зміни їх питомої ваги в межах класів (табл. 3.27):

Таблиця 3.27 – Матриця міграції боржників банку «А»

Період	Відсоток боржників, що не наражається на ризик дефолту, за класом:				
	1	2	3	4	5
1	94	85	75	38	12
2	97	82	69	32	10
3	94	81	63	29	7

Джерело: складено автором.

На підставі зазначених історичних даних банку за трьома періодами складаємо вихідні матриці міграцій боржників: ($A_{1п}$; $A_{2п}$; $A_{3п}$)

$$A_{1п} = \begin{pmatrix} 94 & 6 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 85 & 0 & 15 & 0 & 0 & 0 \\ 75 & 0 & 0 & 25 & 0 & 0 \\ 38 & 0 & 0 & 0 & 62 & 0 \\ 12 & 0 & 0 & 0 & 0 & 88 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.46)$$

$$A_{2п} = \begin{pmatrix} 97 & 3 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 82 & 0 & 18 & 0 & 0 & 0 \\ 69 & 0 & 0 & 31 & 0 & 0 \\ 32 & 0 & 0 & 0 & 68 & 0 \\ 10 & 0 & 0 & 0 & 0 & 90 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.47)$$

$$A_{3п} = \begin{pmatrix} 94 & 6 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 81 & 0 & 19 & 0 & 0 & 0 \\ 63 & 0 & 0 & 37 & 0 & 0 \\ 29 & 0 & 0 & 0 & 71 & 0 \\ 7 & 0 & 0 & 0 & 0 & 93 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.48)$$

За даними вихідних матриць міграції боржників по банку «А» у кожному з періодів визначаємо середні значення питомої ваги боржників, які не наражаються на ризик дефолту (A_3), у кожному з класів:

$$\begin{aligned}
 A_3 = & \left(\left(\begin{pmatrix} 94 & 6 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 85 & 0 & 15 & 0 & 0 & 0 \\ 75 & 0 & 0 & 25 & 0 & 0 \\ 38 & 0 & 0 & 0 & 62 & 0 \\ 12 & 0 & 0 & 0 & 0 & 88 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 97 & 3 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 82 & 0 & 18 & 0 & 0 & 0 \\ 69 & 0 & 0 & 31 & 0 & 0 \\ 32 & 0 & 0 & 0 & 68 & 0 \\ 10 & 0 & 0 & 0 & 0 & 90 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \right. \\
 & \left. + \begin{pmatrix} 94 & 6 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 81 & 0 & 19 & 0 & 0 & 0 \\ 63 & 0 & 0 & 37 & 0 & 0 \\ 29 & 0 & 0 & 0 & 71 & 0 \\ 7 & 0 & 0 & 0 & 0 & 93 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \right) \times 1/3 \\
 A_3 = & \begin{pmatrix} 95 & 5 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 82,7 & 0 & 17,3 & 0 & 0 & 0 \\ 69 & 0 & 0 & 31 & 0 & 0 \\ 33 & 0 & 0 & 0 & 67 & 0 \\ 9,7 & 0 & 0 & 0 & 0 & 90,3 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.49)
 \end{aligned}$$

Ґрунтуючись на даних матриці (A_3), визначимо ймовірність переходу боржників банку з класу в клас у наступному періоді, склавши транспоновану матрицю, перемноживши їх показники та отримавши матрицю (A^3):

$$\begin{aligned}
 A_3^T = & \begin{pmatrix} 95 & 82,7 & 69 & 33 & 9,7 & 0 \\ 5 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 17,3 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 31 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 67 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 90,3 & 100 \end{pmatrix} \\
 A^3 = & \begin{pmatrix} 90,5 & 78,57 & 65,55 & 31,35 & 9,22 & 0 \\ 78,57 & 71,39 & 57,06 & 27,29 & 8,02 & 0 \\ 65,55 & 57,06 & 57,22 & 22,77 & 6,69 & 0 \\ 31,35 & 27,29 & 22,77 & 55,78 & 3,2 & 0 \\ 9,21 & 8,02 & 6,69 & 3,2 & 82,48 & 90,3 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 90,3 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.50)
 \end{aligned}$$

На підставі отриманих значень матриці (A^3) визначаємо розрахункову величину ймовірності дефолту $A(PD)$ для кожного з класів. Для 1 класу оцінка ймовірності дефолту складатиме:

$$A(PD) 1 = ((1-0,905) \times (1-0,7139) \times (1-0,5722) \times (1-0,5578) \times (1-0,8248)) \times 100 = (0,095 \times 0,286 \times 0,428 \times 0,442 \times 0,175) \times 100 = 0,09;$$

для 2 класу:

$$A(PD) 2 = ((1-0,7139) \times (1-0,5722) \times (1-0,5578) \times (1-0,8248)) \times 100 = (0,286 \times 0,428 \times 0,442 \times 0,175) \times 100 = 0,95;$$

для 3 класу:

$$A(PD) 3 = ((1-0,5722) \times (1-0,5578) \times (1-0,8248)) \times 100 = (0,428 \times 0,442 \times 0,175) \times 100 = 3,31;$$

для 4 класу:

$$A(PD) 4 = ((1-0,5578) \times (1-0,8248)) \times 100 = (0,442 \times 0,175) \times 100 = 7,74;$$

для 5 класу:

$$A(PD) 5 = (1-0,8248) \times 100 = 0,175 \times 100 = 17,5.$$

За даними фінансової звітності по банківській системі України визначаємо питому вагу боржників за класами, які не наражаються на ризик дефолту (для розрахунку прикладу використані дані, розраховані на основі кількості договорів) [5], з застосуванням експертного судження (табл. 3.28).

На підставі інформації про міграції боржників за класами по банківській системі агреговано (табл. 3.28) будуємо матрицю, що відповідатиме кумулятивним значенням питомої ваги боржників, що не наражаються на ризик дефолту, в межах кожного з класів:

$$M(\text{кум}) = \begin{pmatrix} 98,1 & 1,9 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 75,7 & 0 & 24,3 & 0 & 0 & 0 \\ 67,8 & 0 & 0 & 32,2 & 0 & 0 \\ 52,2 & 0 & 0 & 0 & 47,8 & 0 \\ 5,2 & 0 & 0 & 0 & 0 & 94,8 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.51)$$

Таблиця 3.28 – Інформація про міграції боржників за класами по банківській системі (агреговано)

Розподіл боржників за класами за станом на 01.01.2018			Розподіл боржників за класами за станом на 01.01.2019 з урахуванням фактору міграції (%)									
			1		2		3		4		5	
Клас	Кількість боржників	(%)	Кількість боржників	(%)	Кількість боржників	(%)	Кількість боржників	(%)	Кількість боржників	(%)	Кількість боржників	(%)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	696 167	100	683 013	98,1	6 648	1,0	6 507	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
2	17 241	100	1 148	6,7	13 055	75,7	2 908	16,9	130	0,8	0,0	0,0
3	14 295	100	98	0,7	2 107	14,7	9 685	67,8	2 401	16,8	4	0,0
4	23 869	100	0,0	0,0	245	1,0	3 703	15,5	11 412	52,2	8 510	35,7
5	122 946	100	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6 369	5,2	116 577	5,2
Усього (1-5):	874 518	X	684 259	X	22 055	X	22 803	X	20 312	X	125090	X

Джерело: складено автором на основі [77]

За даними матриці (M(кум)) визначаємо ймовірність переходу боржників із класу в клас в наступному періоді, склавши транспоновану матрицю, перемноживши їх показники та отримавши матрицю (M(кум)³):

$$M(\text{кум})^T = \begin{pmatrix} 98,1 & 75,7 & 67,8 & 52,2 & 5,2 & 0 \\ 1,9 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 24,3 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 32,2 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 47,8 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 94,8 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.52)$$

$$M(\text{кум})^3 = \begin{pmatrix} 96,27 & 74,26 & 66,51 & 51,21 & 5,1 & 0 \\ 74,26 & 63,21 & 51,32 & 39,52 & 3,94 & 0 \\ 66,51 & 51,32 & 56,34 & 35,39 & 3,53 & 0 \\ 51,21 & 39,52 & 35,39 & 50,1 & 2,71 & 0 \\ 5,1 & 3,94 & 3,53 & 2,71 & 90,14 & 94,8 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 94,8 & 100 \end{pmatrix} \quad (3.53)$$

На підставі отриманих значень матриці $(M(\text{кум})^3)$ визначаємо розрахункову величину ймовірності дефолту $(PD_{\text{кум}})$ для кожного з класів. Тоді:

для 1 класу оцінка ймовірності дефолту складатиме:

$$(PD_{\text{кум}}) \text{ I} = ((1-0,9627) \times (1-0,6321) \times (1-0,5634) \times (1-0,501) \times (1-0,9014)) \times 100 = (0,037 \times 0,368 \times 0,437 \times 0,499 \times 0,099) \times 100 = 0,03;$$

для 2 класу:

$$(PD_{\text{кум}}) \text{ II} = ((1-0,6321) \times (1-0,5634) \times (1-0,501) \times (1-0,9014)) \times 100 = (0,368 \times 0,437 \times 0,499 \times 0,099) \times 100 = 0,8;$$

для 3 класу:

$$(PD_{\text{кум}}) \text{ III} = ((1-0,5634) \times (1-0,501) \times (1-0,9014)) \times 100 = (0,437 \times 0,499 \times 0,099) \times 100 = 2,16;$$

для 4 класу:

$$(PD_{\text{кум}}) \text{ IV} = ((1-0,501) \times (1-0,9014)) \times 100 = (0,499 \times 0,099) \times 100 = 4,94;$$

для 5 класу:

$$(PD_{\text{кум}}) \text{ V} = (1-0,9014) \times 100 = 0,099 \times 100 = 9,9.$$

Виходячи з проведених розрахунків, визначеним в таблиці 3.26 рівням нагляду за PD банків залежно від стану міграції боржників відповідатимуть такі значення PD (табл. 3.29).

Визначимо за даними таблиці 3.29, в межах граничних відхилень якого рівню нагляду перебувають значення PD для банку «А»:

$$A(PD) \text{ 1} = 0,9 \text{ – рівень загального нагляду};$$

$$A(PD) \text{ 2} = 0,95 \text{ – рівень загального нагляду};$$

$$A(PD) \text{ 3} = 3,31 \text{ – рівень загального нагляду};$$

$$A(PD) \text{ 4} = 7,74 \text{ – рівень загального нагляду};$$

$A(PD) 5 = 17,5$ – рівень моніторингу.

Таблиця 3.29 – Значення, що відповідають визначеним рівням нагляду за PD банків залежно від стану міграції боржників

Значення $m(PD)$, що відповідають:	Значення $m(PD)$ за класами				
	1	2	3	4	5
загальному рівню нагляду	$m(PD)1 \text{ €}$ [0,03 ± 0,10]	$m(PD)2 \text{ €}$ [0,80 ± 1,0]	$m(PD)3 \text{ €}$ [2,16 ± 2,5]	$m(PD)4 \text{ €}$ [4,94 ± 5,0]	$m(PD)5 \text{ €}$ [9,9 ± 7,0]
рівню моніторингу	$m(PD)1 \text{ €}$ [0,03 ± 0,25]	$\Delta m(PD)2 \text{ €}$ [0,80 ± 2,5]	$\Delta m(PD)3 \text{ €}$ [2,16 ± 5,0]	$\Delta m(PD)4 \text{ €}$ [4,94 ± 7,0]	$m(PD)5 \text{ €}$ [9,9 ± 10,0]
рівню вжиття заходів	$m(PD)1$ > або < [0,03 ± 0,26 та більше]	$m(PD)2$ > або < [0,80 ± 2,6 та більше]	$m(PD)3$ > або < [2,16 ± 4,1 та більше]	$m(PD)4$ > або < [4,94 ± 7,1 та більше]	$m(PD)5$ > або < [9,9 ± 10,1 та більше]

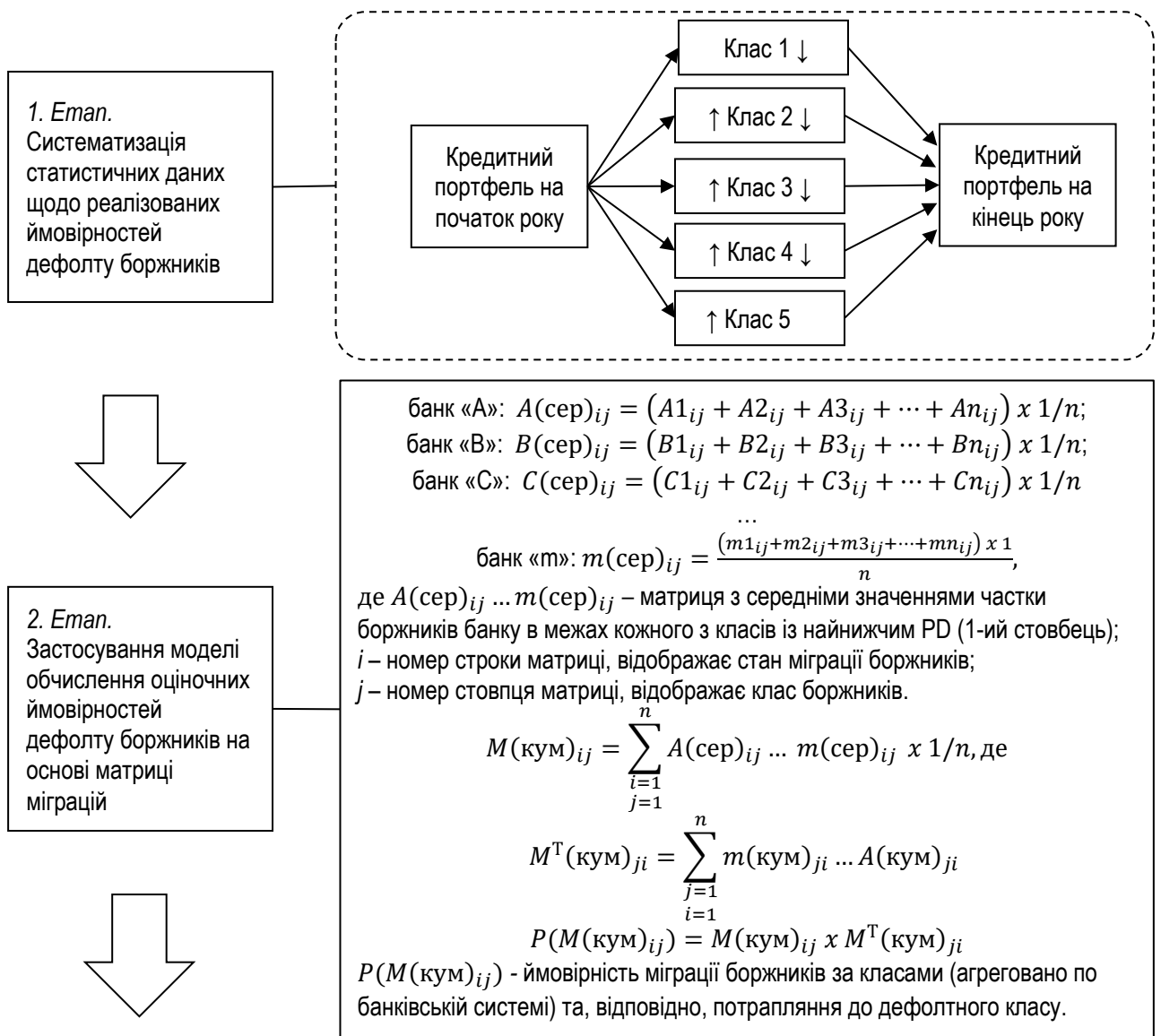
Джерело: складено автором

Виходячи з визначених вище принципів, віднесення банку до певного рівня нагляду (три або більше з п'яти фактичних значень банку $m(PD)$ розташовуються в межах граничних відхилень, передбачених таблицею 3.29 для цього рівня, і решта з них не потрапляє до рівня вжиття заходів), нагляд за банком «А» здійснюється на загальному рівні.

В цілому ж методичні засади оцінювання рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду можливо формалізувати за допомогою рисунку 3.6.

Запропоновані методику та модель доцільно використовувати з метою співвіднесення PD банків із агрегованими даними PD по банківській системі в цілому та визначення на підставі такого співвіднесення рівня нагляду за PD банків.

Застосування зазначеної методики та моделі забезпечить відповідність одній із умов, які є необхідними в рамках отримання банками від регулятора дозволу на застосування IRB-підходу з метою оцінки кредитного ризику та врахування під час оцінки достатності капіталу.

Рівень нагляду	Значення m (PD) за класами боржників				
	Клас 1	Клас 2	Клас 3	Клас 4	Клас 5
Загальний	$m(PD)^1 \in [(PD_{кум})I \pm 0,10]$	$m(PD)^2 \in [(PD_{кум})II \pm 1,0]$	$m(PD)^3 \in [(PD_{кум})III \pm 2,5]$	$m(PD)^4 \in [(PD_{кум})IV \pm 5,0]$	$m(PD)^5 \in [(PD_{кум})V \pm 7,0]$
Моніторинг	$m(PD)^1 \in [(PD_{кум})I \pm 0,25]$	$m(PD)^2 \in [(PD_{кум})II \pm 2,5]$	$m(PD)^3 \in [(PD_{кум})III \pm 5,0]$	$m(PD)^4 \in [(PD_{кум})IV \pm 7,0]$	$m(PD)^5 \in [(PD_{кум})V \pm 10,0]$
Вжиття заходів	$m(PD)^1 > \text{або} < [(PD_{кум})I \pm 0,25 \text{ або більше}]$	$m(PD)^2 > \text{або} < [(PD_{кум})II \pm 2,5 \text{ або більше}]$	$m(PD)^3 > \text{або} < [(PD_{кум})III \pm 5,0 \text{ та більше}]$	$m(PD)^4 > \text{або} < [(PD_{кум})IV \pm 7,0 \text{ та більше}]$	$m(PD)^5 > \text{або} < [(PD_{кум})V \pm 10,0 \text{ та більше}]$

Рисунок 3.6 – Методичні засади оцінювання рівнів дефолтів боржників як інструменту мікропруденційного нагляду

З урахуванням результатів проведеного дослідження, з метою започаткування підготовчої роботи в частині переходу банків на оцінку кредитного ризику з застосуванням IRB-підходу, запропоновано методику щодо:

- накопичення, документування та систематизації банками і наглядовим органом інформації щодо реалізованих рівнів дефолтів боржників (PD);
- обчислення на її основі оціночних рівнів дефолтів боржників.

Запропоновану методику доцільно використовувати з метою співвіднесення PD банків із агрегованими даними PD по банківській системі в цілому та визначення на підставі такого співвіднесення рівня нагляду за PD банків.

Застосування зазначеної методики забезпечує відповідність одній із мінімальних вимог для надання наглядовим органом дозволу банку на застосування IRB-підходу з метою оцінки кредитного ризику та врахування під час оцінки достатності (адекватності) капіталу.

Висновки до розділу 3

З метою оцінки кредитного ризику до розрахунку приймаються балансові та позабалансові активи банку зменшені на суму сформованих за ними резервів для відшкодування можливих втрат. В свою чергу, фінансові активи банку (балансові) поділяються за п'ятьма групами ризику, яким відповідають значення коефіцієнтів, виходячи з ризикованості кожної групи активів, визначеної ґрунтуючись на поточних єдиних оцінках ризику країн експортних кредитних агентств (ЕСА), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити». Розподіл позабалансових інструментів банку здійснюється за чотирма групами ризику з визначеними коефіцієнтами, з них поточна вартість строкових інструментів (свопів, ф'ючерсів, опціонів, форвардів тощо) підлягає коригуванню на ринкові умови та зважуванню на відповідний для групи ризику коефіцієнт.

Для розрахунку величини операційного ризику використовуються дані річної фінансової звітності за останні три роки, що підтверджена аудитором. Нульове або від'ємне значення доходу банку за будь-який із трьох останніх років не береться до моделі оцінювання операційного ризику. Розрахунок здійснюється раз на рік та базується на базовому чи стандартизованому підході. В межах розрахунку операційного ризику за стандартизованим підходом необхідно розподіляти дохід банку за вісьмома напрямками діяльності (бізнес-спеціалізацій) та зважувати на відповідний коефіцієнт ризику.

Розрахунок величини ринкового ризику запропоновано здійснювати за допомогою суми таких його складових, як процентний ризик торгової книги, фондовий, валютний та товарний ризику, зважені на встановлені для кожного виду ризику коефіцієнти масштабування. Встановлено, що в рамках кожної складової ринкового ризику чиста позиція на ринку визначається як різниця між довгою та короткою позицією в одному товарі, а загальна позиція як сума довгої та короткої позиції в одному товарі.

Практичні розрахунки рівня достатності капіталу для ПАТ КБ «Приватбанк» засвідчили, що $H2$ за методикою автора складає 8,87, тоді, як згідно з діючим на сьогодні порядком розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу фактичне значення нормативу $H2$ дорівнювало 12,6. Тобто, застосування запропонованого науково-методичного підходу до оцінювання достатності регулятивного капіталу дозволяє більш чутливо ідентифікувати вплив ризиків на банк та засвідчує, що ПАТ КБ «Приватбанк» необхідно було б підвищити рівень капіталізації банку ($H2 < 10$).

Обґрунтовано, що однією з важливих умов подальшої інтеграції банківської системи України до європейського співтовариства є створення належного методичного підґрунтя для застосування в подальшому банками, що є значними за обсягами та складністю здійснюваних операцій, більш вдосконалених методів оцінки вимог до капіталу, зокрема в частині запровадження індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Формування достовірних передумов вибору

кожним українським банком одного з декількох методів розрахунку операційного ризику, виходячи з організації бізнес-процесів в ньому, забезпечить можливість застосування в банківській системі України більш чутливих до ризиків методів оцінки вимог до капіталу.

Запропонована трирівнева система оцінювання кредитного ризику, яка повноцінно враховує ймовірні дефолти боржників: 1) ретроспективний аналіз інформації щодо реалізованих рівнів дефолтів боржників банків; 2) обчислення оціночних рівнів дефолтів боржників; 3) визначення рівня нагляду за рівнем дефолтів боржників банків на підставі співвіднесення оціночних агрегованих даних по банківській системі з відповідними даними банків.

Основні положення третього розділу дисертаційної роботи опубліковано автором у роботах [7, 8, 10, 11].

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано теоретичне узагальнення та вирішення науково-практичного завдання, що полягає у розвитку теоретичних положень, удосконаленні методичного забезпечення та розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку пруденційного регулювання достатності капіталу банків. За результатами дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. Систематизація існуючих підходів до визначення поняття «капітал банку», виходячи з його специфіки, дозволили запропонувати авторське трактування даного терміну це – власні кошти банку, а також залишкова вартість активів після вирахування всіх його зобов'язань, що уособлюють в собі інтерес власників банківської установи та призначенням яких є покриття ризиків, на які банк наражається в процесі діяльності. Запропоноване визначення поняття «капітал банку» дає можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення підходів оцінки достатності капіталу у банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та спроможності забезпечити стійкість банку в стресові періоди.

2. Систематизація етапів розвитку пруденційного регулювання достатності капіталу банків України шляхом дослідження суб'єктів, об'єктів та повноти регуляторних процедур нагляду за банками, які стали методологічною основою для розроблення напрямів вдосконалення розрахунку нормативу Н2 в Україні, дозволила визначити основні проблеми банківської системи України, що перешкоджають запровадженню сучасних прогресивних міжнародних стандартів та практик з оцінки, пруденційного регулювання достатності капіталу банку, управління банківськими ризиками. В основу трансформації пруденційних підходів до оцінки достатності капіталу банків покладено сучасні прогресивні міжнародні стандарти та практики з оцінки, пруденційного регулювання достатності капіталу банку, управління банківськими ризиками, в тому числі положення та рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та Євродиректив.

3. Проведений поглиблений аналіз кредитного ризику та удосконалено науково-методичний підхід щодо розрахунку величини кредитного ризику, на який наражається капітал банку, який, на відміну від діючого підходу, має більш оптимальну регуляторну структуру, забезпечує більшу чутливість до ризику, має більш адекватну збалансованість простоти та зіставності, а також відповідає сучасним прогресивним міжнародним стандартам та практиками з управління банківськими ризиками.

4. Проведений поглиблений аналіз операційного ризику та удосконалено науково-методичний підхід щодо розрахунку величини операційного ризику, який враховує вагомість цього виду ризику, як одного з ключових, що потребує покриття капіталом, та включає до складу пруденційних вимог до достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку.

5. Проведений поглиблений аналіз ринкового кредитного ризику та удосконалено науково-методичний підхід щодо розрахунку величини ринкового ризику (складається з процентного, фондового, валютного та товарного ризиків), який враховує вагомість цього виду ризику, як одного з ключових, що потребує покриття капіталом, та включає до складу пруденційних вимог до достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку.

6. Здійснено аналіз стану капіталізації банківської системи України та опрацювання, виходячи з результатів такого аналізу, існуючого підходу до розрахунку достатності капіталу банку, а також прогресивних міжнародних підходів та практик щодо оцінки достатності капіталу, удосконалено науково-методичний підхід щодо розрахунку нормативу Н2, який, на відміну від існуючого підходу, дозволяє визначати мінімально допустимий обсяг капіталу банку, що забезпечить покриття ключових банківських ризиків (кредитного, операційного, ринкового), оцінювати здатність капіталу абсорбувати збитки, що можуть бути результатом реалізації таких ризиків, та спроможність забезпечити стійкість банку в стресові періоди.

7. З метою імплементації ризик-орієнтованих засад нагляду розроблено науково-методичний підхід щодо вибору методу розрахунку

(базовий/стандартизований/вдосконалений) вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Такий підхід дозволить об'єктивно визначити, які банки можуть застосовувати простий (базовий) метод для обчислення операційного ризику, які мають використовувати для таких цілей більш складний метод (стандартизований), а також створити належне методичне та практичне підґрунтя для застосування в подальшому банками, що є значними за обсягами та складністю здійснюваних операцій, більш просунутих (вдосконалених) та, відповідно, більш чутливих до операційного ризику методів оцінки вимог до капіталу.

8. З метою імплементації ризик-орієнтованих засад нагляду розроблено науково-методичний підхід щодо визначення оціночних рівнів дефолтів боржників на підставі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників по банківській системі з відповідними даними окремого банку. Такий підхід дозволить банкам ефективно контролювати рівень дефолтів боржників, а регулятору, будучи інструментом мікропруденційного нагляду, – визначати ступінь нагляду для банків, з огляду на рівні дефолтів їх боржників (загальний ступінь нагляду; ступінь моніторингу; ступінь вжиття заходів), а також створити належне методичне та практичне підґрунтя для впровадження в українську банківську практику більш просунутих (вдосконалених) та, відповідно, більш чутливих до кредитного ризику методів оцінки вимог до капіталу.

9. Для підвищення ефективності мікропруденційного регулювання розроблено комплекс заходів, спрямованих на розвиток економіко-правового, інформаційного та організаційно-економічного забезпечення пруденційного регулювання достатності капіталу банків України. Ці заходи сприятимуть подоланню виявлених недоліків пруденційного нагляду та імплементації кращих європейських практик в українську банківську практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія, Київ, КНЕУ, 2002. 276 с.
2. Білецька Л., Білецький О., Земляков І. Економічна теорія: навч.-метод. посіб., Івано-Франківськ, ІМЕ, 2002. 220 с.
3. Енциклопедія банківської справи України. Під. ред. В. С. Стельмаха. Київ, 2001. 680 с.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/679-14>.
6. Ткачук Н.М. Капітал банку як економічна категорія. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 11(77). С. 173–178.
7. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
8. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. *Bank for International Settlements*. 1998. URL: <http://www.bis.org/>.
9. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework. November 2005. URL: www.bis.org.
10. Strengthening the resilience of the banking sector. *Bank for International Settlements*. December 2009. URL: <http://www.bis.org>.
11. Вяткін В.Н., Гамза В.А. Базельський процес: Базель II – управління банківськими ризиками. Москва, Економіка, 2007. 191 с.
12. Кротюк В. Куценко О. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою. *Вісник НБУ*. 2006. № 7. С. 2-7.

13. Кротюк В. Куценко О. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою. *Вісник НБУ*. 2006. № 5. С. 16-22.
14. Кротюк В. Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал. *Вісник НБУ*. 2006. № 4. С. 2-5.
15. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Core principles for effective banking supervision). URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45216.
16. Положення про економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків. Постанова Правління Національного банку України від 21.12.93 р. № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114500-93>.
17. Інструкція № 10 Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків. Постанова Правління Національного банку України від 30.12.96 № 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010500-96>.
18. Лист Національного банку України від 30.12.2004 № 42-412/4010-13749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3749500-04>.
19. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
20. Міщенко В.І., Подік С.М. Особливості визначення та управління регулятивним капіталом. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 3. С. 2-7.
21. Сімановський А.Ю. Достатність банківського капіталу: нові підходи і перспективи реалізації. *Гроші та кредит*. 2000. № 6. С. 20–26.
22. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Постанова Національного банку України від 02.06.2009 № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.
23. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень. Київ, Знання-Прес. 2005. 583 с.
24. Богачева Г.Н., Денисов Б.А. О многообразной трактовке категории «капитал». *Менеджмент в России и за рубежом*. 2000. №1. С. 13 – 24.

25. Андрющенко А.М., Бурлей А.П. Економічна теорія: Навчальний посібник. Київ, Центр учбової літератури. 2009. 520 с.
26. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник. За ред. Г.Н Климка, В.П. Нестеренка. Київ, Вища школа; Знання. 1997. 559 с.
27. Самуельсон П.А., Нордгауз В.Д. Мікроекономіка: Підручник: Переклад з англійського. Київ, Основи. 1998. 544 с.
28. Begg D. Economics / D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch. *Economica*. 1997. № 4. P. 200.
29. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 5 т. - Т. 3. Москва, Прогрес. 1993. 594 с.
30. Макконнелл К., Брю С. Экономикс. Москва, Глобус. 1992. 983 с.
31. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва, Эксмо. 2007. 960 с.
32. Рікардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное. Москва, Эксмо. 2007. 690 с.
33. Історія економічних вчень: підручник у 2-х ч. Ч. 1. За ред. В.Д. Базилевича. Київ, Знання. 2006. 528 с.
34. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ, Центр навч. літ-ри. 2006. 520 с.
35. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва, Прогресс. 1982. 456 с.
36. Роуз П.С. Банковский менеджмент. Москва, Дело Лтд. 1995. 768 с.
37. Колесніченко В.Ф. Гроші та кредит. Навчальний посібник. Харків: Вид. ХНЕУ. 2008. 370 с.
38. Савлук М.І. Гроші та кредит. Київ, КНЕУ. 2011. 592 с.
39. Лаврушин О.І. Деньги, кредит, банки. Навчальний посібник. Москва, Кнорус. 2010. 222 с.
40. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект: Підручник. За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. Київ, Вища школа – Знання. 1997. 559 с.

41. Довгань Ж. Банківський капітал: суть і значення. *Вісник Національного банку України*. 1998. №7. С. 18-20.
42. Васюренко О.В. Банківські операції. Київ, Знання. 2002. 244 с.
43. Киселев В.В. Управление банковским капиталом (теория и практика). Москва, Экономика. 1997. 256 с.
44. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку. Київ, КНЕУ. 2004. 468 с.
45. Коваленко В.В., Черкашина К.Ф. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2010. 153 с.
46. Єпіфанов А.О., Маслак Н.Г., Сало І.В. Операції комерційних банків: навч. посіб. Суми, Університетська книга. 2007. 523 с.
47. Кіреєва К.О. Регулювання банківського капіталу: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Київ, КНЕУ. 2006. 200 с.
48. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029.
49. Тиркало Р., Ткачук Н. Регулятивний капітал банків: сутність, порядок визначення та проблеми достатності. *Світ фінансів*. 2008. № 4 (17). С. 93–103.
50. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. Москва, Геліос АРВ. 2002. 154 с.
51. Рід Е. Комерційні банки. Москва, Космополіс. 1991. 480 с.
52. Великий економічний словник. За ред. А.Б. Борисов. Київ, Світ. 2004. 860 с.
53. Братко А.Г. Центральний банк у банківській системі Росії. Москва, Спарк. 2001. 335 с.
54. Survey on the Implementation of the new capital adequacy framework in non-Basel Committee member countries, FSI // *Bank for International Settlements*. August 2008. URL: <https://www.bis.org/fsi/fsiop2008.pdf>.
55. Бородін А.Ю. Регулювання власного капіталу комерційного банку: історія розвитку та сучасні тенденції. *Молодий вчений*. 2010. - № 6 (17). С. 133-139.

56. Рустамов С. Херштаттський ризик. *Валютний спекулянт: журнал*. 2003. № 5 (43). С. 24 – 27.
57. Тарасова О. Передумови виникнення і генезис консолідованого банківського нагляду. *Банківський вісник*. 2010. № 6. С. 49-56.
58. History of the Basel Committee and its Membership. // *Bank for International Settlements*. 23.05.2001. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbssc101.pdf>.
59. What is G20? // *The Group of Twenty, or G20*. — 2020. URL: <https://g20.org/en/about/Pages/default.aspx>.
60. Положення про порядок формування і розміри страхового фонду комерційних банків: Постанова Національного банку України 30.06.1995 р. №167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0167500-95>.
61. Єрпильова Н.Ю. Пруденційне регулювання міжнародної банківської діяльності: сучасна правова регламентація. *Міжнародні банківські операції*. 2007. № 6. С. 32-53.
62. Енциклопедичний довідник «Інструменти та установи фінансового ринку». За ред. Феценка В.В. Київ, ЗАТ «Українське агентство фінансового розвитку». 2007. 504 с.
63. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків: Закон України від 15.02.2011 № 3024-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3024-17>.
64. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Національного банку України від 06.08.2008 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0821-08>.
65. Масленніков В.В. Зарубежные банковские системы. Москва, ТД «Еліт – 2000», 2001. 392 с.
66. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах: монографія. За редакцією Єпіфанова А.О., Школьник І.О. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. 262 с.

67. Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ: Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_862.

68. Стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ (оновлене видання). Директива 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006. 59 с.

69. Фостяк В.В. Шляхи підвищення капіталізації банків України. *Фінансово – кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2012. № 1(12). С. 38–45.

70. Шелудько Н.М. Макроекономічні аспекти проблеми капіталізації банків в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. №10 (40). С.72–80.

71. Довгань Ж.М. Капіталізація банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2008. №11. С.10–14.

72. Лютий І., Юрчук О. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 1. С.10-16.

73. Степанюк Є.В. Ризики кредитної експансії в Україні на досвіді країн Центральної та Східної Європи. *Вісник Української академії банківської справи*. 2008. № 2(25). С. 118 – 128.

74. Дані наглядової статистики. Національний банк України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

75. Сімановський А.Ю. О регулятивних вимогах к устойчивости банков. *Деньги и кредит*. 2009. № 9. – С. 12–19.

76. Слобода Л.Я. Методи адаптації банківської системи України до міжнародних стандартів управління капіталом. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 506-517.

77. Наглядова статистика. Національний банк України. Основні показники діяльності банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

78. Система оцінки ризиків. Методичні оцінки з інспектування банків: Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.

79. Васюренко, О. В., Сидоренко О. М. Банківський нагляд: підруч. Київ, Знання. 2011. 502 с.

80. Камінський А. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках. *Вісник НБУ*. 2005. № 10. С. 7–11.

81. Моделювання оцінки операційного ризику комерційного банку: монографія; за заг. ред. Дмитрова С. О. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2010. 264 с.

82. Набок Р., Приходько О. Оцінка процентного ризику торгового портфеля банку з урахуванням вимог Базельського комітету з банківського нагляду. *Вісник НБУ*. 2008. № 12. С. 16–23.

83. Про порядок погодження Національним банком України типових (зразкових) форм деривативів: Постанова Правління Національного банку України від 04.12.2014 № 793. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0793500-14>.

84. Положення про порядок реєстрації змін до правил фондової біржі щодо запровадження в обіг на фондовій біржі деривативів: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 04.08.2009 № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0818-09>.

85. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах: монографія. За редакцією Єпіфанова А.О., Школьник І.О. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. – 261с.

86. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т.1: Управління ризиками базових банківських операцій. За ред. Єпіфанова А.О., Васильєвої Т.А. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2012. – 283 с.

87. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т.2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик. За ред. Єпіфанова А.О., Васильєвої Т.А. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2012. – 299 с.

88. Попов К.О. IRB-подход должен сблизить интересы регулятора и банков. *Внутренний контроль в кредитной организации. Методический журнал*. 2012. № 1. С.8–23.

89. Ефимова Ю.В. Внутренний рейтинг в системе управления кредитным риском. *Банковское кредитование. Методический журнал*. 2010. № 2. С.1–7.

90. Берегова Г.І., Сидоренко А.Ю. Економіко-математичне моделювання: навчальний посібник. За заг. ред. Т.С. Смовженко. Київ, УБС НБУ. 2007. 148 с.

91. Бурмістрова Н.А. Математичне моделювання економічних процесів як засіб формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів фінансової сфери при вивченні математики: монографія. Москва, Логос. 2010. 228с.

92. Коляда Ю.В. Адаптивна парадигма моделювання економічної динаміки: монографія. Київ, КНЕУ. 2011. 297с.

93. Кураков Л. П., Кураков В. Л., Кураков А. Л. Экономика и право: словарь-справочник. Москва, Вуз и школа. 2004. 1071 с.

94. Мажукін В.І., Королева О.М. Математичне моделювання в економіці. Навчальний посібник. Москва, Флінта: Московський гуманітарний університет, 2004. 232 с.

95. Слободян О.А. Ризик у діяльності інститутів спільного інвестування. *Вісник Вищої Ради юстиції*. 2011. № 7. С. 150 – 159.

96. Відкриті дані Загальнодоступної інформаційної бази даних. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://stockmarket.gov.ua/api/v1/index>.

97. Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Інструкція Національного банку України від 24.10.2011. № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

98. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Інструкція Національного банку України від 17.06.2004 № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-04>.

99. Prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) № 648/2012: Regulation (EU) № 575/2013 of the European

Parliament and of the council of 26 June 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj>.

100. Поточні єдині оцінки ризику країн експортних кредитних агентств (ECA), що беруть участь в «Угоді про офіційно підтримувані експортні кредити». URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/arrangement-and-sector-understandings/financing-terms-and-conditions/country-risk-classification/>.

101. Звіт про фінансовий стан ПАТ КБ «Приватбанк» за станом на 01.01.2014. URL: http://static.privatbank.ua/files/finance/2013_year.pdf.

102. Малыхина С. Управление товарным риском: проблемы и перспективы. *Банковский вестник*. 2006. № 12. С. 46–52.

103. Хаб'юк О. Вплив Базеля II на банки та економіку. *Вісник Національного банку України*. 2006. № 8. С. 3 – 8.

104. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ, ОППО; Снятин: ПрутПринт. 2008. 260 с.

105. Нагь П. Базель II для керуючих банками: характеристики та наслідки впровадження для Центральної та Східної Європи. *Банківська справа*. 2006. №3. С. 8 – 17.

106. Осипенко Т.В. Запровадження Базелю II як фактор формування загального економічного європейського простору. *Банківська справа*. 2006. №6. С. 36 – 43.

107. Operational risk management and business continuity planning for modern state treasuries. *IMF*. Technical Notes and Manuals No. 2011/05. November 9, 2011. 35 p.

108. Сенищ П.М., Ричаківська В.І., Лапішко М.Л., Снігурська Л.П. Оцінювання фінансових інструментів банку за міжнародними стандартами фінансової звітності. Навчальний посібник. Київ. 2009. 451 с.

109. George Melloan. The Lesson of Basel's Bean Counters. *The Wall Street Journal*. April 24, 2010. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704508904575192534100550538>.

110. Волошин І.В. Оцінка банківських ризиків: нові підходи. Ельга, Ніка-Центр. 2004. 216 с.
111. Schulte-Herbrüggen, Walter; Becker, Gernot. From Basel II to Basel III. *Risk*. Jan2005. Vol. 18 Issue 1. p. 58 – 61.
112. Cassidy, Gerard S. The Basel III Proposals' Flaws. *American Banker*. 5/13/2010. Vol. 175 Issue 74, p. 3 – 8.
113. Group of Governors and Heads of Supervision announces higher global minimum capital standards. September 2010. URL: <http://www.bis.org/press/p100912.pdf>.
114. Elaine Kurtenbach. G20 finance chiefs mull growth agenda, finance. AP. URL: <http://www.google.com/hostednews/ap/article>. Accessed: 2010-06-04 (Archived by WebCite at <http://www.webcitation.org/5qEknsYHS>).
115. Simon Kennedy, Mark Deen. G-20 Clash Over Recovery Risks 'Sub-Potential' Growth (Update1). *Bloomberg Businessweek*. URL:<http://www.businessweek.com/news/2010-06-06/g-20-clash-over-recovery-riskssub-potential-growth-update1-.html>.
116. Source: Korea Ministry of Strategy & Finance. "Results of Busan G20 meeting". Korea.net. Accessed: 2010-06-08. URL: <http://www.korea.net/news.do?mode=detail&guid=47376>.
117. Press Trust Of India. "G-20 accepted our opposition to bank tax: Pranab". *Hindustan Times*. Accessed: 2010-06-08. URL:<http://www.hindustantimes.com/G-20-accepted-ouroposition-to-bank-tax-Pranab>.
118. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. *Bank for International Settlements*. June 2004. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
119. Про окремі питання діяльності банків: Постанова Правління Національного банку України від 26.08.2014. № 529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0529500-14>.

120. Про деякі питання діяльності банків: Постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014. № 859 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0859500-14>.

121. Про деякі питання діяльності банків: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2015 № 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-15>.

122. Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику 11 березня 2015 року. URL: www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=411023&cat_id=410935.

123. IMF Data. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Data>.

124. FSI Survey Basel II, 2.5 and III Implementation. *Financial Stability Institute*. July 2015. URL: <https://www.bis.org/fsi/fsiop2015.pdf>.

125. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 9 «Фінансові інструменти» URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf.

126. Revisions to the Standardised Approach for credit risk. Consultative Document VCBN. *Bank for International Settlements*. December 2015. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d347.pdf>.

127. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Інструкція Національного банку України від 11.09.2017 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17>.

128. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 21.02.2018 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18>.

129. Standarts Minimum capital requirements for market risk. *Bank for International Settlements*. January 2016. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d352.pdf>.

130. Consultative Document Simplified alternative to the standardised approach to market risk capital requirements. *Bank for International Settlements*. June 2017. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d408.pdf>.

131. Consultative Document Revisions to the minimum capital requirements for market risk. *Bank for International Settlements*. March 2018. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d436.pdf>.

132. Про порядок розрахунку кредитними установами величини ринкового ризику: Положення Банку Росії від 28.09.2012 № 387-П. URL: <http://base.garant.ru/57404381/>.

133. Алескеров Ф.Т., Андрієвська І.К., Пенікас Г.І., Солодков В.М. Аналіз математичних моделей Базель II. Москва, Фізматліт. 2010. 288 с.

134. Лобанов О. Спрощений стандартизований підхід до оцінки ринкового ризику. Москва, НДУ Вища школа економіки. 2017. 21 с.

135. Стежкін А.А., Малих Н.О. Про підходи до оцінки ринкового ризику на основі Базеля III. *Гроші та кредит*. 2013. № 5. С. 21–24.

136. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>.

137. Казанський А.А. Функціонування внутрішньої рейтингової системи комерційного банку. *Проблеми сучасної економіки*. 2016. № 9. С. 127-131.

138. Стежкін А.А. Про методи валідації рейтингових систем в рамках підходу внутрішніх рейтингів до оцінки кредитного ризику банків. *Фінансова аналітика: проблеми і рішення*. 2015. № 32. С. 29-41.

139. Кармінський А.М. Ймовірність дефолту банку і її моделювання. *Фінансова аналітика: проблеми і рішення*. 2012. № 41. С. 2-13.

140. Софронова В.В. Оцінка дефолту боржника. *Фінансова аналітика: проблеми і рішення*. 2016. № 3. С. 39-48.

141. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 №1678/VII. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>.

142. Коваленко В.В., Ненад Д.О. Методи управління кредитним ризиком та їх місце в забезпеченні платоспроможності банків. *Гроші, фінанси та кредит*. 2017. № 3 (08). С. 270-274.

143. Долінський Л. Б. Моделювання ризику дефолтів банківських установ URL: <http://econom-law.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/dolinsky-doklad-2016.pptx>.

144. Borio C. Rediscovering the Macroeconomic Roots of Financial Stability Policy: Journey, Challenges and a Way Forward. *BIS Working Papers*. Basel. 2011. P. 99.

145. Wezel T., Chan Lau J.A., Columba F. Dynamic Loan Loss Provisioning Simulations on Effectiveness and Guide to Implementation. *IMF Working Papers*. 2012. P. 8–11.

146. Maarse B. Backtesting Framework for PD, EAD and LGD. Rabobank. 2012, 85 p.

147. Supervisory Statement. Credit Risk: Internal Ratings Based Approaches. Bank of England. Prudential Regulation Authority. 2013, 23 p.

148. Tasche D. Validation of Internal Rating Systems and PD Estimates. In: *The Analytics of Risk Model Valuation*. Elsevier. 2008. P. 171–198.

149. Берегова Г.І., Гірна О.Й., Русинко М.К. Математичне моделювання в економіці: навчальний посібник. Львів. 2013.

150. Nancy Feig Banks Make Headway Towards Basel, Нэнси Фейг, 2007, URL: <http://www.financetech.com/showArticle.jhtml?articleID=199904583>.

151. Про порядок розрахунку кредитними установами величини ринкового ризику: Положення Банку Росії від 14.11.2007 № 313-П. URL: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/12057649/>.

152. Directive on the recognition of professional qualifications 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance), 7 September 2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32005L0036>.

153. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. №3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

154. Tenth progress report on adoption of the Basel regulatory framework. *Bank for International Settlements*. April 2016. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d366.pdf>.

155. Emilia Milanova. Market risk management in banks – models for analysis and assessment. *FACTA UNIVERSITATIS Series: Economics and Organization*. Vol. 7. 2010. № 4. P. 395-410.

156. Managing market risk: Today and tomorrow. *McKinsey Working Papers on Risk*. № 32. URL: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/Risk/Working%20papers/Working_Papers_on_Risk_32.ashx.

157. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>.

158. Basel Committee on Banking Supervision. (2005). Trading book survey: a summary of responses. URL: www.bis.org/publ/bcbs112.htm.

159. Jorion, P. Value-at-Risk: the new benchmark for controlling market risk. 1997. New York, USA: Mc Graw Hill. 332 p.

160. Vladimir Mirković, Boban Dašić, Boris Siljković. Market risk management in banks. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/321749017_MARKET_RISK_MANAGEMENT_IN_BANKS.

161. Jorion, P. Value at Risk: The New Benchmark for Controlling Risk, 1994. Chicago-London. 24 p.

162. Ioan Trenca. The use in banks of value at risk method in market risk management. 2009. URL: http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/16_F12_Trenca.pdf.

163. Galyna Chornous, Ganna Ursulenko. Risk management in banks: new approaches to risk assessment and information support. *Economica*. 2013. № 92(1). P. 120-132.

164. Altman E. *Managing Credit Risk*. 2nd ed. 2008. John Wiley and Sons. 450 p.
165. Volkov A. The integration architecture of financial management and risk management as a basis for integrated management of the bank. 2010. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/9c43/12f792b9ccf5da86e49f7b4bf2ee846a0c39.pdf>.
166. Minimum capital requirements for market risk. *Bank for International Settlements*. January 2019 (rev. February 2019). URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d457.pdf>.
167. Jane Gathigia Muriithi, Willy Mwangi Muturi, Kennedy Munyua Waweru. The Effect of Market Risk on Financial Performance of Commercial Banks in Kenya. *Journal of Finance and Accounting*. 2016. Volume 4, Issue 4. P. 225-233.
168. Mohd Fahmee Ab-Hamid, Aisyah Abdul-Rahman, Mariani Abdul-Majid, Hawati Janor. Market Risk and Efficiencies of the Malaysian Banking Industry: The Post-merger and Acquisition Examination. *Jurnal Ekonomi Malaysia*. 2018. № 52(1) P. 1-12.
169. Revisions to the Basel II market risk framework. *Bank for International Settlements*. 2011. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs193.htm>.
170. Basel III: Finalising post-crisis reforms. *Bank for International Settlements*. December 2017. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>.
171. Kyung-Chun Mun. Hedging bank market risk with futures and forwards. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. August 2016. Volume 61. P. 112-125. URL: <https://doi.org/10.1016/j.qref.2015.11.004>.
172. Abdou, H., El-Masry, A., & Pointon, J. On the Applicability of Credit Scoring Models in Egyptian Banks. *Banks and Bank Systems*. 2007. № 2(1), P. 4-20. URL: <https://businessperspectives.org/journals/banks-and-bank-systems/issue-152/on-the-applicability-of-credit-scoring-models-in-egyptian-banks>.
173. Al-Shawabkeh, A., & Kanungo, R. Credit risk estimate using internal explicit knowledge. *Investment Management and Financial Innovations*. 2017. № 14(1). P. 55-66. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.14\(1\).2017.06](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.14(1).2017.06)

174. Guidance on accounting for expected credit losses. *Bank for International Settlements*. 2015. URL: [://www.bis.org/bcbs/ publ/d311.pdf](http://www.bis.org/bcbs/publ/d311.pdf).

175. Blanco-Oliver, A., Irimia- Dieguez, A., Oliver-Alfonso, M. D., & Vázquez-Cueto, M. J. Hybrid model using logit and nonparametric methods for predicting micro-entity failure. *Investment Management and Financial Innovations*. 2016. № 13(3). P. 35- 46. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ imfi.13\(3\).2016.03](http://dx.doi.org/10.21511/ imfi.13(3).2016.03)

176. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. *Bank for International Settlements*. December 2010 (rev June 2011). URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.

177. Bunker, R., Naeem, A., & Zhang, W. Improving a Credit Scoring Model by Incorporating Bank Statement Derived. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/309606871_Improving_a_Credit_Scoring_Model_by_Incorporating_Bank_Statement_Derived_Features.

178. Credit scoring Case study in data analytics. Deloitte (2016). URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-be-aers-fsi-credit-scoring.pdf>.

179. Edward, H. K. Ng. Testing the consistency of internal credit ratings. *Banks and Bank Systems*. 2012. № 7(3), P. 25-32. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/4863/ BBS_en_2012_03_Ng.pdf

180. Genriha, I., & Voronova, I. Methods for Evaluating the Creditworthiness of Borrowers. *Scientific Journal of RTU*. 2012. № 22, P. 42-49.

181. Gurný, P., & Gurný, M. Comparison of the Credit Scoring Models on PD Estimation of US Banks. *Prague economic papers*. 2013. № 2. P. 163-181.

182. Basel III transitional arrangements, 2017-2028. *Bank for International Settlements*. URL: https://www.bis.org/bcbs/basel3/b3_trans_arr_1728.pdf.

183. High-level summary of Basel III reforms. *Bank for International Settlements*. December 2017. URL: https://www.bis.org/bcbs/basel3/b3_trans_arr_1728.pdf.

184. Вяткін В.Н., Гамза В.А. Базельський процес: Базель III – управління банківськими ризиками. Москва, Економіка, 2012. 236 с.
185. The Market Risk Framework – in brief. *Bank for International Settlements*. January 2019. URL: https://www.bis.org/bcbs/publ/d457_inbrief.pdf/
186. Про порядок розрахунку кредитними установами величини ринкового ризику: Положення Банку Росії від 03.12.2015 № 511-П. URL: <https://minjust.consultant.ru/documents/17407>.
187. Shkodra, J., & Ismajli, H. Determinants of the credit risk in developing countries: a case of Kosovo banking sector. *Banks and Bank Systems*. 2017. № 12(4), P. 90- 97. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.12\(4\).2017.08](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.12(4).2017.08)
188. Financial Soundness Indicators Compilation Guide (2019 FSI Guide). *IMF*. 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Data/Statistics/FSI-guide>.
189. Frequently asked questions on the Basel III standardised approach for operational risk. *Bank for International Settlements*. August 2019. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d476.pdf>.
190. Терещенко О.О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. *Вісник НБУ*. 2012. № 1, С. 26-30.
191. Терещенко О.О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці. *Вісник НБУ*. 2012. № 9, С. 4-8.
192. Standardised Measurement Approach for operational risk. Consultative document. *Bank for International Settlements*. March 2016. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d355.pdf>.
193. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
194. Кузніченко Я.М. Розвиток пруденційних вимог та методологічні засади оцінки достатності капіталу банку. *Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку»: колективна монографія / за ред. ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. С. 521-569.*
195. Кузніченко Я.М. Аналіз підходів до розрахунку кредитного як складової оцінки достатності капіталу банку. *Банківське регулювання та нагляд:*

методологія і практика: колективна монографія / за ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. С. 386-403.

196. Кузніченко Я.М. Визначення економічної сутності капіталу, форм та функцій капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 2 (14). С. 168-172.

197. Кузніченко Я.М. Методичні засади забезпечення та оцінки достатності капіталу банку. *Збірник Харківського Державного технічного університету будівництва та архітектури «Проблеми розвитку фінансових послуг»*. 2012, №1, С. 86-97.

198. Кузніченко Я.М., Коренева О.Г. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 10 (212). С. 43-57.

199. Кузніченко Я.М. Аналіз підходів до розрахунку ринкового ризику як складової оцінки достатності капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 2 (17). С. 199-203.

200. Кузніченко Я.М. Використання індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (36). С. 18-23.

201. Кузніченко Я.М. Запровадження процесу співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1017-1022.

202. Kuznichenko Y., Frolov S. Impact of banking risks on banks' financial security. *Actual Problems Of Economics*. 2019. № 8 (218), P. 105-112.

203. Kuznichenko Y.M. Analysis of Approaches to Calculation of Operational Risk within Bank Capital Adequacy Assessment. *Actual Problems Of Economics (Scopus)*. 2014. № 1 (151). С. 425-432. (0,5 друк. арк.).

204. Kuznichenko Y., Dykha M.V., Pavlova N., Frolov S., Hryhorash O. Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (2), P. 1-11.

205. Kuznichenko Y., Frolov S., Zhuravka F., Yefimov M., Fedchenko V. Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (4). P. 73-84.

206. Кузніченко Я. М. Пруденційні вимоги до капіталу банків та перспективи їх вдосконалення. *Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2–3 жовтня 2012 р.* Дніпропетровськ: «ГЕРДА», 2012. С. 214–216.

207. Кузніченко Я. М. Ризики в банківській діяльності та їх вплив на достатність капіталу банків. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: збірник тез і доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 16-18 травня 2013 р.* Севастополь, 2013. С. 160-161.

208. Кузніченко Я.М. Методи оцінки ризиків банку з метою визначення достатності капіталу. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 травня 2013 р.* Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. С. 47-49.

209. Кузніченко Я.М. Підходи до розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику з застосуванням індикативного показника. *Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 червня 2014 р.* Черкаси, 2014. С. 70-72.

210. Kuznichenko Y., Frolov S., Kuznichenko P. Analysis of approaches to the Bank's loan portfolio segmentation by types of debtors. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 12 жовтня 2018 р.* Київ: «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018. С.177-180.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Порівняння вимог БКБН щодо структури капіталу з пруденційними вимогами Національного банку України

№	Рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду щодо структури та розміру капіталу, необхідного для покриття ризиків	Запровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду Національним банком України
1	2	3
Базель I		
1	<p>структура капіталу з розподілом на капітал першого та другого рівнів;</p> <p>коефіцієнти ризикозваження за категоріями активів (0%, 10%, 20%, 50%, 100%).</p>	<p>Аналогічні підходи запроваджено Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Інструкцією Національного банку України «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368 (для розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (H2)).</p>
2	<p>нормативи достатності капіталу: першого рівня до ризикозважених активів – 4%;</p> <p>сукупний капітал до ризикозважених активів – 8%.</p>	<p>Застосовувався до 01.03.2009: банки України повинні були дотримуватись нормативу адекватності основного капіталу ($\geq 4\%$), який визначався як співвідношення основного капіталу до загальних активів банку. З 01.03.2009 замість цього показника застосовується норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (H3) (леверидж по активах) [64].</p> <p>Запроваджено Інструкцією Національного банку України «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368 для розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу (H2)</p>

1	2	3
3	<p>капітал для покриття ринкового ризику (складові: ризику процентної ставки, пайовий, валютний, товарний). Для кожної складової ринкового ризику запропоновано підходи: стандартизований – розрахунок капіталу відповідно до встановлених Базельським комітетом з банківського нагляду методів; на основі внутрішніх рейтингів – за умови погодження з національним наглядовим органом дозволяє банкам використовувати власні моделі оцінки капіталу.</p>	<p>Стандартизований та на основі внутрішніх рейтингів підходи не застосовуються. Запроваджено: розрахунок нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) включає валютний ризик; розрахунок мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) включає пайовий ризик через покриття капіталом інвестиційних вкладень банку.</p>
Базель II		
4	<p>встановлює механізм розрахунку мінімального розміру капіталу банку для трьох категорій ризиків: кредитний – передбачає два підходи: <i>стандартизований</i> – коефіцієнти ризикозваження для вимірювання кредитного ризику банківських активів базуються на рейтингах, що присвоєні зовнішніми рейтинговими агентствами. В рамках стандартизованого підходу виокремлюють <i>спрощений стандартизований підхід</i>; на основі внутрішніх рейтингів – базується на використанні внутрішніх рейтингових моделей, розроблених банками, які з метою розрахунку капіталу для покриття ризиків мають враховувати накопичені</p>	<p style="text-align: center;">-</p> <p style="text-align: center;">див. вище</p> <p style="text-align: center;">-</p>

Продовження табл. А.1

1	2	3
	<p>банком статистичні дані (не менш ніж за 5 років); ринковий – див. вище; операційний – передбачає три підходи: <i>базового індикатора</i> – фіксований відсоток середнього валового доходу банку за останні три роки (15%); <i>стандартизований</i> – розподіл операцій банку на вісім стандартних бізнес-напрямів із застосуванням диференційованих коефіцієнтів залежно від виду бізнес-напрямку (від 12% до 18%); <i>прогресивний</i> – величина ризику визначається внутрішньою системою вимірювання операційного ризику. Стандартизований та прогресивний підходи банки можуть застосовувати лише за умови отримання дозволу наглядового органу країни.</p>	
	Базель III	
5	<p>показник базового капіталу (визначається як співвідношення базового капіталу та ризикозважених активів; є складовою капіталу першого рівня; складається зі звичайних акцій, резервів, емісійного доходу, отриманого від розміщення звичайних акцій) – 4,5%.</p>	-
6	<p>показник мінімального розміру капіталу першого рівня (визначається як співвідношення капіталу першого рівня та ризикозважених активів;</p>	<p>капітал першого рівня складається з акціонерного капіталу, резервів, у т.ч. сформованих за рахунок нерозподіленого прибутку та емісійних різниць, тобто відповідає вимогам Базелю III щодо базового капіталу, який вважається капіталом найвищої якості.</p>

Продовження табл. А.1

1	2	3
	складається з базового капіталу, міноритарних часток в інших фінансових компаніях, відкладених податкових активів та інших фінансових інструментів (гібридні боргові цінні папери, які входять до складу капіталу першого рівня, планується поступово виключити з метою скорочення обсягів спекуляцій на фондових біржах) – 6% .	Інші інструменти капіталу, в т.ч. гібридні боргові цінні папери, не включались до капіталу першого рівня. Крім того, до 01.03.2009 банки України повинні були дотримуватись нормативу адекватності основного капіталу ($H3 \geq 4\%$), який визначався як співвідношення основного капіталу до загальних активів банку. З 01.03.2009 замість цього показника застосовується норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів ($H3 \geq 9\%$) [64].
7	норматив мінімального розміру сукупного капіталу (визначається як співвідношення регулятивного капіталу та ризикозважених активів з урахуванням кредитного, операційного та ринкового ризиків) – 8% .	норматив адекватності регулятивного капіталу для українських банків (визначається як співвідношення регулятивного капіталу та ризикозважених активів з урахуванням кредитного та валютного ризиків) – 10% .
8	спеціальний буферний резервний капітал (ліквідний резерв як основний захист банку від фінансових потрясінь) – 2,5% , що збільшує показник базового капіталу з 4,5% до 7%.	-
9	спеціальний «контрциклічний» резерв (другий буфер) встановлюється з метою мінімізації системного ризику в періоди значного нарощення кредитування. Формується банками в сприятливі періоди (в т.ч. в періоди надмірного зростання обсягів кредитування) та використовується на покриття збитків у періоди суттєвих спадів у банківському секторі – діапазон 0 – 2,5% .	-

Продовження табл. А.1

1	2	3
10	показник левериджу – співвідношення капіталу першого рівня до активів банку. Нормативний рівень цього показника остаточно не визначений, за попередніми даними – на рівні 3% .	З 01.03.2009 запроваджено норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (НЗ) (леверидж по активах). До статті 35 Закону України «Про банки і банківську діяльність» запроваджено норму, згідно з якою Національному банку України надано право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку[63].

Джерело: складено автором.

Таблиця Б.1 – Динаміка співвідношення капіталу українських банків до ВВП та основних показників діяльності

Показник	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2011	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2017	01.01.2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Валовий внутрішній продукт, (ВВП) млн.грн.	544 153	720 731	948 056	913 345	1 082 569	1 302 079	1 459 096	1 522 657	1 566 728
Темп зростання/зниження, (%)	122	132	132	-4	119	120	112	104	103
Капітал банків, (КБ) млн.грн.	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023
Темп зростання/зниження, (%)	167	164	171	-3	120	113	109	114	-23
Відношення КБ до ВВП, %	8	10	13	13	13	12	11	13	9
Активи банків, (А) млн.грн.	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852
Темп зростання/зниження, (%)	159	176	155	-5	107	112	107	113	103
Відношення КБ до А, %	13	12	13	13	15	15	15	15	11
Зобов'язання банків, (З) млн.грн.	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 168 829
Темп зростання/зниження, (%)	158	178	152	-5	105	112	107	113	108
Відношення КБ до З, %	14	13	15	15	17	17	18	18	13

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кошти суб'єктів господарювання, (КСГ) млн.грн.	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	261 372
<i>Темп зростання/ зниження, (%)</i>	<i>126</i>	<i>146</i>	<i>129</i>	<i>-20</i>	<i>125</i>	<i>129</i>	<i>109</i>	<i>116</i>	<i>111</i>
<i>Відношення КБ до КСГ, %</i>	<i>55</i>	<i>62</i>	<i>83</i>	<i>100</i>	<i>96</i>	<i>83</i>	<i>84</i>	<i>82</i>	<i>57</i>
Вклади фізичних осіб, (ВФО) млн.грн.	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	416 371
<i>Темп зростання/ зниження, (%)</i>	<i>146</i>	<i>154</i>	<i>130</i>	<i>-2</i>	<i>129</i>	<i>113</i>	<i>119</i>	<i>119</i>	<i>-4</i>
<i>Відношення КБ до ВФО, %</i>	<i>40</i>	<i>43</i>	<i>56</i>	<i>55</i>	<i>51</i>	<i>51</i>	<i>47</i>	<i>44</i>	<i>36</i>
Доходи, (Д) млн.грн.	41 465	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	210 201
<i>Темп зростання/ зниження, (%)</i>	<i>151</i>	<i>164</i>	<i>180</i>	<i>117</i>	<i>-4</i>	<i>104</i>	<i>105</i>	<i>112</i>	<i>124</i>
<i>Відношення КБ до Д, %</i>	<i>103</i>	<i>102</i>	<i>97</i>	<i>81</i>	<i>101</i>	<i>109</i>	<i>113</i>	<i>114</i>	<i>70</i>
Витрати, (В) млн.грн.	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	263 167
<i>Темп зростання/ зниження, (%)</i>	<i>148</i>	<i>164</i>	<i>187</i>	<i>157</i>	<i>-17</i>	<i>100,4</i>	<i>-3</i>	<i>115</i>	<i>157</i>
<i>Відношення КБ до В, %</i>	<i>114</i>	<i>113</i>	<i>104</i>	<i>64</i>	<i>92</i>	<i>103</i>	<i>116</i>	<i>115</i>	<i>56</i>

Джерело: складено автором на основі [77, 193].

Таблиця В.1 – Динаміка основних показників діяльності банків України

Показник	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2011	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2017	01.01.2018
Капітал банків, усього, (КБ) млн. грн.	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023
Загальні активи*, (ЗА) млн. грн.	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 520 817
<i>Темп зростання ЗА, %</i>	<i>155</i>	<i>175</i>	<i>157</i>	<i>103</i>	<i>109</i>	<i>111</i>	<i>105</i>	<i>111</i>	<i>108</i>
<i>КБ, % до ЗА</i>	<i>12</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>11,5</i>	<i>13</i>	<i>13</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>10</i>
Прострочена заборгованість за кредитами, усього, (ПЗК) млн. грн.	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	72 520	70 177	135 858
<i>Темп зростання/ зниження ПЗК, %</i>	<i>132</i>	<i>143</i>	<i>283</i>	<i>388</i>	<i>121</i>	<i>-7</i>	<i>-8,5</i>	<i>-3</i>	<i>194</i>
<i>ПЗК, % до ЗА</i>	<i>1,3</i>	<i>1,0</i>	<i>1,9</i>	<i>7,0</i>	<i>7,8</i>	<i>6,5</i>	<i>5,7</i>	<i>5,0</i>	<i>9,0</i>
Статутний капітал банків, (СК) млн. грн.	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239	180 150
<i>Темп зростання СК, %</i>	<i>158</i>	<i>163</i>	<i>192</i>	<i>145</i>	<i>122</i>	<i>118</i>	<i>102</i>	<i>106</i>	<i>-3</i>
<i>СК, % до КБ</i>	<i>62</i>	<i>62</i>	<i>69</i>	<i>103</i>	<i>106</i>	<i>111</i>	<i>103</i>	<i>96</i>	<i>122</i>
Резерви банків, (Р) млн. грн.	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	204 931
<i>Темп зростання/ зниження Р, %</i>	<i>142</i>	<i>152</i>	<i>240</i>	<i>253</i>	<i>122</i>	<i>106</i>	<i>-10,5</i>	<i>-7</i>	<i>156</i>
<i>Р, % до КБ</i>	<i>31</i>	<i>29</i>	<i>41</i>	<i>106</i>	<i>108</i>	<i>102</i>	<i>83,5</i>	<i>68</i>	<i>138</i>
Результат діяльності банків, (РД) млн. грн.	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966
<i>Темп зростання РД, %</i>	<i>126</i>	<i>160</i>	<i>110</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>РД, % до КБ</i>	<i>10</i>	<i>10</i>	<i>6</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>2,9</i>	<i>0,01</i>	<i>-</i>
Рентабельність активів, %	1,61	1,5	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07
Рентабельність капіталу, %	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу, %	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60

* - не скориговані на резерви під активні операції

Джерело: складено автором на основі [77].

Таблиця Г.1 – Розподіл активів за групами ризику

з/п	Групи ризику	I	II	III	IV	V
	Категорії ризику ЕСА ¹	0-1	2	3	4-6	7
Вагові коефіцієнти ризику за вимогами:						
1	- до держав та центральних банків	0%	20%	50%	100%	150%
2	- до визначених міжнародних банків розвитку ²	0%				
3	- до решти міжнародних банків розвитку	100%				
4	- до банків та фінансових установ ³ підприємств державного сектору	20%	50%	100%	100%	150%
5	- до корпорацій та страхових компаній	100%				
6	- включеними в роздрібні портфелі	Строкові	75%			
		прострочені понад 90 днів	100%, якщо сума сформованого резерву > 20% непогашеної суми кредиту			
				150%, якщо сума сформованого резерву < 20% непогашеної суми кредиту		
7	- забезпеченими житловою нерухомістю ⁴	Строкові	35%			
		прострочені понад 90 днів	100%, якщо сума сформованого резерву > 20% непогашеної суми кредиту			
				150%, якщо сума сформованого резерву < 20% непогашеної суми кредиту		
8	- забезпеченими комерційною нерухомістю	Строкові	100%			
		прострочені понад 90 днів	100%, якщо сума сформованого резерву > 20% непогашеної суми кредиту			
				150%, якщо сума сформованого резерву < 20% непогашеної суми кредиту		
9	- щодо венчурного фінансування та інвестицій в акції приватних компаній	150%				
10	- сек'юритизаційними	100%				
11	- позабалансовими ⁵	< 1 року	20%			
		> 1 року	50%			
		з умовами безумовного анулювання ⁶	0%			
		за операціями РЕПО ⁷	100%			
		за короткостроково-вими товарними акредитивами ⁸	20%			

¹ Категорії ризику пов'язані з мінімальними страховими преміями, що відповідають певному ваговому коефіцієнту ризику.

² Банк міжнародних розрахунків, Міжнародний валютний фонд, Європейський центральний банк, Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк тощо.

³ Вагові коефіцієнти засновані на вагових коефіцієнтах країни реєстрації.

⁴ За потреби орган нагляду може застосовувати більш жорсткі коефіцієнти.

⁵ Конвертуються в кредитні вимоги з використанням коефіцієнтів кредитної конверсії.

⁶ Зобов'язання, які можуть бути банком безумовно анульовані в будь-який час без попереднього повідомлення, або які підлягають автоматичному анулюванню в разі зниження кредитоспроможності боржника.

⁷ Операції з надання цінних паперів банку в кредит або розміщення цінних паперів як застави, у т.ч. за операціями РЕПО.

⁸ Короткострокові товарні акредитиви, які самоліквідуються (наприклад, документарні акредитиви, забезпечені поставками).

Джерело: складено автором.

Таблиця Г.2 – Визначення вагового коефіцієнту ризику активу, забезпеченого прийнятною фінансовою заставою

Простий підхід	Всеохоплюючий підхід
Ваговий коефіцієнт ризику контрагента замінюється ваговим коефіцієнтом ризику застави	На суму прийнятної фінансової застави знижується сума вимог до контрагента
Ваговий коефіцієнт ризику застави не може бути меншим 20% (виключення, з коефіцієнтом 0%, становлять деякі низько ризикові операції: цінні папери держав або підприємств державного сектору, що за стандартизованим підходом мають ваговий коефіцієнт ризику 0% тощо)	З метою врахування ефекту наданої фінансової застави, банки повинні розраховувати скоригований ризик на контрагента, застосовуючи під час оцінки метод дисконтування. Застосовуючи дисконти для врахування потенційних змін у котируваннях ринкових цінних паперів та іноземних валют впродовж терміну дії операції, сума застави зменшуватиметься і, у відповідних випадках, сума вимог збільшуватиметься.
	Результат розрахунку – скоригована сума вимоги, тобто вартість під ризиком з урахуванням факторів її зниження (E*).
	Банки можуть використовувати дисконти, встановлені БКБН, або, за умови відповідності кваліфікаційним критеріям, покладатись на власні оцінки дисконтів

Джерело: складено автором.

Переглянутий стандартизований підхід до оцінки ринкового ризику(SA)

Заснований на чутливості метод (SbM)

1. Загальний процентний ризик (GIRR)
2. Ризик кредитного спреду(CSR):
 - 2.1) за несекьюритизованими активами(non-securitisation),
 - 2.2) секьюритизованими активами, що не корелюють з торговим портфелем(securitisation nocorrelation trading portfolio),
 - 2.3) секьюритизованими активами, що корелюють з торговим портфелем(securitisation correlation trading portfolio)
3. Фондовий ризик (Equity Risk)
4. Товарний ризик (Commodity Risk)
5. Валютний ризик (Foreign Exchange (FX) Risk)

*Фактори
Дельта-ризик
+
Фактори
Вега-ризик
+
Фактори
кривизни*

+

Ризик дефолту (DRC)

- 1.1) за несекьюритизованими активами(non-securitisation),
- 1.2) секьюритизованими активами, що не корелюють з торговим портфелем(securitisation nocorrelation trading portfolio),
- 1.3) секьюритизованими активами, що корелюють з торговим портфелем(securitisation correlation trading portfolio)

+

Остаточний ризик(RRAO)

Рисунок Д.1. – Оцінка ринкового ризику з застосуванням стандартизованого підходу

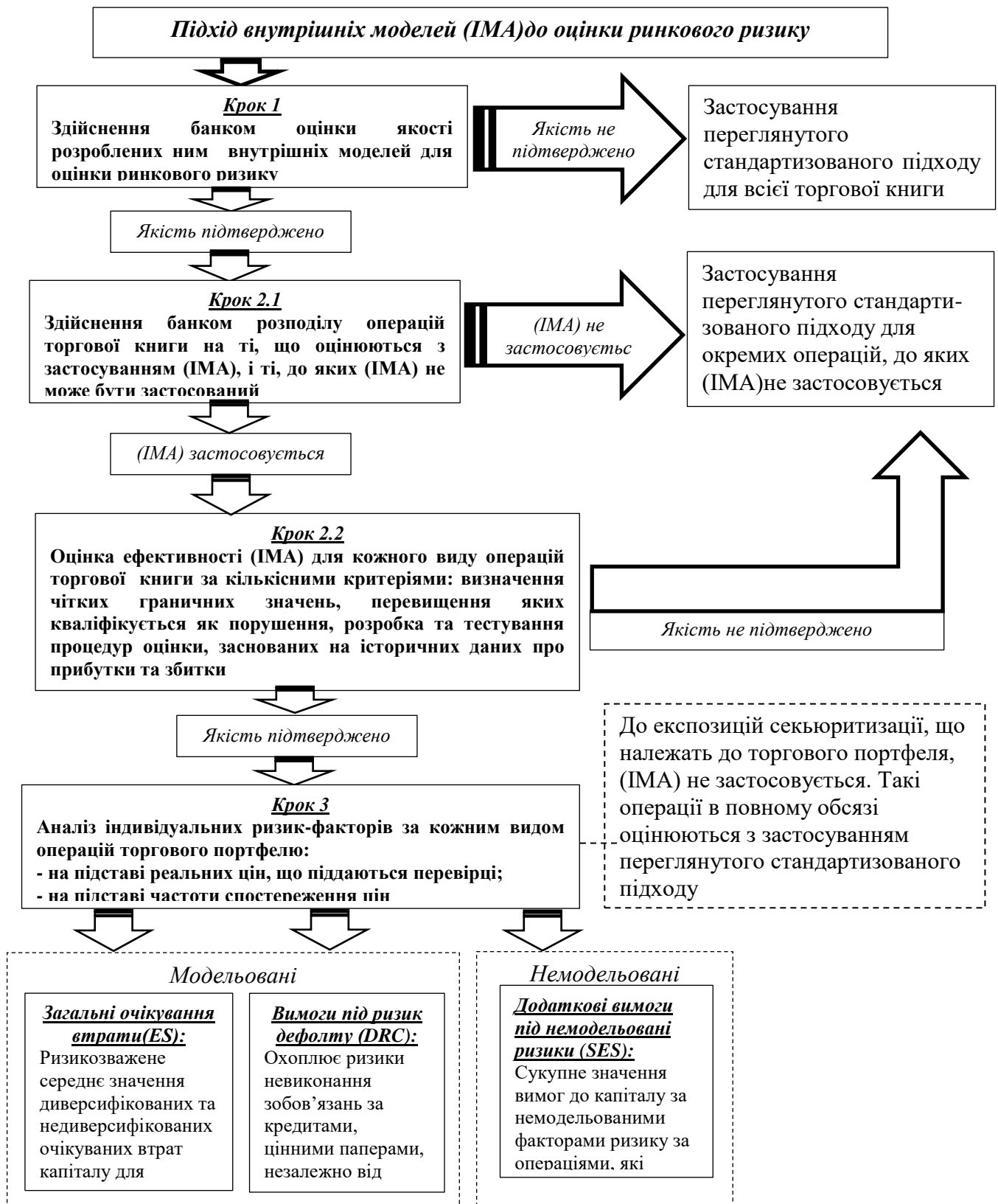

Рисунок Д.2 – Оцінка ринкового ризику з застосуванням підходу на основі внутрішніх моделей

Таблиця Є.1 – Реалізація стандартів Базеля II та Базеля III в окремих країнах Східної Європи та країн СНД

№ з/п	Вид ризику/Підхід Базелю	Албанія	Арменія	Білорусь	Грузія	Косово	Киргизія	Македонія	Молдова	Чорногорія	Сербія
1	Базель II. Компонент I «Мінімальні вимоги до капіталу», в т.ч.:										
1.1	Кредитний ризик/ стандартизований	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
1.2	Кредитний ризик /IRB- фундаментальний	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
1.3	Кредитний ризик /IRB- вдосконалений	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
1.4	Операційний ризик/базовий	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
1.5	Операційний ризик/стандартизований	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+
1.6	Операційний ризик/ вдосконалений	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
1.7	Ринковий ризик/стандартизований	+	+	+	+	-	-	+	-	-	+
1.8	Ринковий ризик/внутрішні моделі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
2	Базель II. Компонент II «Наглядний процес»	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+
3	Базель II. Компонент III «Ринкова дисципліна»	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+
4	Базель III, в т.ч.:										
4.1	Визначення капіталу	+	-	-	+	-	-	+	-	-	
4.2	Буфер консервації капіталу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
4.3	Контрциклічний буфер	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Джерело: складено автором на основі [124]

Таблиця Ж.1 – Основні показники діяльності банків України, млн. грн.

№ з/п	Назва показника	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2011	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2017	01.01.2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	<i>Кількість банків, які мають банківську ліцензію</i>	175	184	182	176	176	176*	180*	181*
1.1	<i>з них: з іноземним капіталом</i>	47	53	51	55	53	53	49	49
1.1.1	<i>у т.ч. зі 100% іноземним капіталом</i>	17	17	18	20	22	22	19	19
2.	<i>Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %</i>	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	33,9**
	АКТИВИ								
I.	Активи банків	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 290 330
	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 433 241
1.	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	36 390	37 222
2.	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	47 222	32 395
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	78 106	74 361
4.	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	987 791

Продовження табл. Ж.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	з них:								
4.1	кредити, що надані суб'єктам господарювання	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	698 777	748 566
4.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	167 773	179 721
5.	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1.3	2.3	9.4	11.2	9.6	8.9	7.7	8.4
6.	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	138 287	145 336
7.	Резерви за активними операціями банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	131 252	143 623
	ПАСИВИ								
П.	Пасиви, усього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 290 330
1.	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	181 679
1.1	з нього: статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239	185 813
2.	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 108 651
	з них:								
2.1	кошти суб'єктів господарювання	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	239 267
2.1.1	з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	104 722	97 674
2.2	кошти фізичних осіб	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	441 534
2.2.1	з них: строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	350 779	365 182

Продовження табл. Ж.1

	<i>Довідково:</i>								
1	Регулятивний капітал	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	189 263
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2), %	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	18.26	5.76
3	Доходи	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	33 069
4	Витрати	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	35 711
5	Результат діяльності	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-2 642
6	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.12	-1.27
7	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	0.81	-8.29

Джерело: складено автором на основі [77]

Структура доходів і витрат банків України

	Показники	01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013		01.01.2014		01.01.2015		01.01.2016		01.01.2017		01.01.2018	
		Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%
1	ДОХОДИ	136 848	100,0	142 778	100,0	150 449	100,0	168 888	100,0	210 201	100,0	199 193	100,0	190 691	100,0	178 054	100,0
1.1	процентні доходи	113 334	82,8	113 352	79,4	117 547	78,1	129 932	76,9	151257	72,0	135 145	67,8	135 807	71,2	124 009	69,6
1.2	комісійні доходи	15 271	11,2	18 473	12,9	21 161	14,1	24 974	14,8	28 276	13,4	28 414	14,3	31 362	16,4	37 138	20,9
1.3	результат від торговельних операцій	2 207	1,6	3 993	2,8	3 231	2,1	3 304	2,0	15 511	7,4	21 490	10,8	8 243	4,3	7 224	4,1
1.4	інші операційні доходи	5 342	3,9	5 726	4,0	5 798	3,9	5 112	3,0	10 093	4,8	9 567	4,8	9 605	5,0	7 264	4,1
1.5	інші доходи	499	0,4	622	0,5	1 053	0,7	2 404	1,4	2 165	1,0	2 729	1,4	3 946	2,1	1 349	0,8
1.6	повернення списаних активів	195	0,1	612	0,4	1 659	1,1	3 162	1,9	2 899	1,4	1 848	0,9	1 728	0,9	1 070	0,6
2	ВИТРАТИ	149 875	100,0	150 486	100,0	145 550	100,0	167 452	100,0	263 167	100,0	265 793	100,0	350 078	100,0	204 545	100,0
2.1	процентні витрати	61 409	41,0	59 506	39,6	68 204	46,8	80 881	48,3	97 171	36,9	96 079	36,1	91638	26,2	70 971	34,7
2.2	комісійні витрати	2 660	1,8	3 072	2,0	3 080	2,1	3 975	2,4	4 889	1,9	5 846	2,2	7 182	2,1	9 650	4,7
2.3	інші операційні витрати	10 706	7,1	15 861	10,5	13 199	9,1	12 319	7,3	15 579	5,9	12 991	4,9	14 009	4,0	26 835	13,1
2.4	загальні адміністративні витрати	29 058	19,4	34 327	22,8	37 265	25,6	40 672	24,3	44 614	17,0	36 742	13,8	39 365	11,2	44 202	21,6
2.5	відрахування в резерви	46 171	30,8	36 508	24,3	23 423	16,1	27 975	16,7	103 297	39,3	114 541	43,1	198 310	56,6	49 206	24,1
2.6	податок на прибуток	-129	-0,1	1 212	0,8	379	0,3	1 630	1,0	-2 383	-1,0	-406	-0,1	-418	-0,1	3 681	1,8
3	ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	-13 027	x	142 778	100,0	4 899	x	1 436	x	-52 966	x	-66 600	x	-159 388	x	-26 491	x

Джерело: складено автором на основі [77].

Таблиця І.1– Балансові дані ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» станом на 01.01.2018 року (за 2017 рік), тис. грн.

Но- мер з/п	Клас/ розділ/ група/ рахунок				Назва	А/П	Обороти за місяць (за даними 02, А4 файлів)		Сальдо за даними файлу А4
	номер						дебет	кредит	усього
							усього	усього	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Активи								
1	1	10	100	1001	Банкноти та монети в касі банку	А	96 860 391	96 539 489	3 223 826
2				1002	Банкноти та монети в касі відділень банку	А	615 171 093	613 407 420	7 632 791
3				1004	Банкноти та монети в банкоматах	А	98 025 583	98 109 267	3 613 155
4				1005	Банкноти та монети, інкасовані до перерахування	А	8 297 629	8 297 629	0
5				1007	Банкноти та монети в дорозі	А	698 927 790	699 690 929	0
6				Група 100 - Усього			1 517 282 485	1 516 044 734	14 469 773
7			101	1011	Дорожні чеки в касі банку	А	0	0	0
8				1012	Дорожні чеки в касі відділень банку	А	0	0	0
9				Група 101 - Усього			0	0	0
10			109	1090	Резерви за готівковими коштами, наявність яких є непідтвердженою	П	664	2 987	-213 333
11				Група 109 - Усього			664	2 987	-213 333
12		Розділ 10 - Усього					1 517 283 150	1 516 047 721	14 256 440
13		11	110	1101	Банківські метали в банку	А	13 502	13 780	34 494
14				1102	Банківські метали у відділенні банку	А	1 778	1 778	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
15				1107	Банківські метали в дорозі	А	12 554	12 554	0
16				Група 110 - Усього			27 834	28 113	34 494
17			119	1190	Резерви за банківськими металами, наявність яких є непідтвердженою	П	0	0	0
18				Група 119 - Усього			0	0	0
19		Розділ 11 - Усього					27 834	28 113	34 494
20		12	120	1200	Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України	А	162 504 937	165 901 631	5 405 754
21				Група 120 - Усього			162 504 937	165 901 631	5 405 754
22			121	1212	Строкові вклади (депозити) у Національному банку України	А	0	0	0
23				Група 121 - Усього			0	0	0
24		Розділ 12 - Усього					162 504 937	165 901 631	5 405 754
25		14	140	1400	Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	15 146	15 146	0
26				1407	Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у торговому портфелі банку	А	91	91	0
27				1408	Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	723	723	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
28				Група 140 - Усього			15 959	15 959	0
29			141	1410	Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	A	18 208 877	102 332	107 313 225
30				1415	Переоцінка боргових цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	A	143 658	2 623 727	220 286
31						П	0	0	-697 257
32				1416	Неамортизований премія/дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	A	68 522	911 025	9 714
33						П	0	0	-17 597 864
34				1417	Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку на продаж	A	392	19 872	0
35				1418	Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	A	568 675	746 583	1 107 619
36				Група 141 - Усього			18 990 124	4 403 540	90 355 723

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
37			142	1420	Облігації внутрішньої державної позики, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	3 000 000	0	35 604 945
38				1426	Неамортизована премія/дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	1 764 643	133 920	1 697 310
39						П	0	0	-2 502 278
40				1427	Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення	А	0	1 708 275	0
41				1428	Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	272 606	428 162	569 155
42				Група 142 - Усього			5 037 249	2 270 356	35 369 132
43			144	1440	Депозитні сертифікати Національного банку України, розміщені в банках України, що обліковуються за амортизованою собівартістю	А	7 650 000	4 800 000	2 850 000
44				1448	Нараховані доходи за депозитними сертифікатами Національного банку України, розміщеними в банках України, що обліковуються за амортизованою собівартістю	А	5 356	2 427	2 928

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
45				Група 144 - Усього			7 655 356	4 802 427	2 852 928
46		Розділ 14 - Усього					31 698 688	11 492 283	128 577 783
47		15	150	1500	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	А	45 549 982	44 987 152	6 274 047
48				1502	Кошти банків у розрахунках	А	75 043	14 508	1 613 172
49				1508	Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках	А	628	628	0
50				1509	Резерв за коштами на вимогу в інших банках	П	0	361	-361
51				Група 150 - Усього			45 625 652	45 002 649	7 886 858
52			152	1521	Кредити овернайт, що надані іншим банкам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	4 715 112	6 200 878	0
53				1523	Короткострокові кредити, що надані іншим банкам	А	4 258	864 675	0
54				1524	Інші кредити, що надані іншим банкам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	50 000	0	50 000
55				1528	Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	1 412	1 580	0
56				Група 152 - Усього			4 770 781	7 067 134	50 000
57			159	1592	Резерви за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках	П	361	3	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
58				Група 159 - Усього			361	3	0
59		Розділ 15 - Усього					50 396 794	52 069 786	7 936 858
60		16	160	1600	Кореспондентські рахунки інших банків	А	1 997 524	2 152 399	0
61				Група 160 - Усього			1 997 524	2 152 399	0
62		Розділ 16 - Усього					1 997 524	2 152 399	0
63		18	181	1811	Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою	А	15 560 528	15 560 528	0
64				1819	Інша дебіторська заборгованість за операціями з банками	А	15 148 455	15 148 224	55 365
65				Група 181 - Усього			30 708 982	30 708 752	55 365
66			189	1890	Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками	П	7	0	-55 112
67				Група 189 - Усього			7	0	-55 112
68		Розділ 18 - Усього					30 708 989	30 708 752	253
69		Клас 1 - Усього					1 794 617 916	1 778 400 685	156 211 582
70			203	2030	Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	1 549	2	1 547
71				2037	Прострочена заборгованість за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання	А	18	1 516	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
72				2038	Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	2 199	4	2 196
73				2039	Резерв за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	531	6 365	-3 743
74				Група 203 - Усього			4 297	7 886	0
75			206	2062	Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання	А	195 178	3 266 576	0
76				2063	Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	140 490 284	793 836	177 343 539
77				2066	Неамортизована премія/дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	143 411	132 560	0
78						П	0	0	-178 303
79				2067	Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання	А	66 517	135 355 816	0
80				2068	Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	17 504 466	232 343	18 084 807

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
81				2069	Резерв за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	2 932 842	196 377 939	-190 808 793
82				Група 206 - Усього			161 332 699	336 159 069	4 441 250
83			207	2071	Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	330 492	6 275 779	8 821 677
84				2075	Неамортизована премія за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання	А	0	63 630	0
85				2076	Неамортизована премія/дисконт за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	88 429	2 289	85 870
86						П	0	0	-3 395
87				2077	Прострочена заборгованість за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання	А	957	274 186	0
88				2078	Нараховані доходи за фінансовим лізингом, що наданий суб'єктам господарювання, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	562 346	85 140	549 157
89				2079	Резерв за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання, який обліковується за амортизованою собівартістю	П	11 799 762	19 589 032	-7 411 849
90				Група 207 - Усього			12 781 985	26 290 057	2 041 460

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
91			208	2083	Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	887 707	679	887 126
92				2087	Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання	А	4 498	876 532	0
93				2088	Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	800 539	856	799 684
94				2089	Резерв за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	16 557	1 884 831	-1 574 951
95				Група 208 - Усього			1 709 301	2 762 898	111 859
96		Розділ 20 - Усього					175 828 282	365 219 910	6 594 569
97		22	220	2202	Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам	А	591 820	2 430 908	0
98				2203	Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	29 595 760	22 987 543	8 573 678
99				2205	Неамортизована премія за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам	А	0	238 453	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
100				2206	Неамортизована премія/дисконт за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	275 601	124 817	197 057
101						П	0	0	-119 081
102				2207	Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам	А	496 025	4 734 248	0
103				2208	Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	10 066 639	70 498	10 010 758
104				2209	Резерв за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	690 816	17 127 481	-15 000 289
105				Група 220 - Усього			41 716 661	47 713 947	3 662 123
106			221	2211	Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	71 880	7 009	184 197
107				2216	Неамортизована премія/дисконт за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	191	178	0
108						П	0	0	-267
109				2217	Прострочена заборгованість за фінансовим лізингом, що наданий фізичним особам	А	115	40 903	0
110				2218	Нараховані доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам, який обліковується за амортизованою собівартістю	А	28 166	2 241	26 797

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
111				2219	Резерв за фінансовим лізингом (орендою), що наданий фізичним особам, який обліковується за амортизованою собівартістю	П	579	88 981	-76 429
112				Група 221 - Усього			100 931	139 311	134 298
113			223	2232	Короткострокові іпотечні кредити, що надані фізичним особам	А	0	143	0
114				2233	Іпотечні кредити, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	1 363 661	45 678	4 230 554
115				2236	Неамортизована премія/дисконт за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	14	37	0
116						П	0	0	-416
117				2237	Прострочена заборгованість за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам	А	16 883	1 181 665	0
118				2238	Нараховані доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	3 567 192	140 873	3 457 635
119				2239	Резерв за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	585 719	8 520 114	-6 530 428
120				Група 223 - Усього			5 533 470	9 888 511	1 157 344
121		Розділ 22 - Усього					47 351 062	57 741 769	4 953 765

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
122		24	240	2400	Резерви під кредити, що надані клієнтам та оцінюються на індивідуальній основі	П	179 253 354	1 301 063	0
123				2401	Придбані (створені) знецінені кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	14 648 567	297 266	0
124				Група 240 - Усього			193 901 921	1 598 329	0
125		Розділ 24 - Усього					193 901 921	1 598 329	0
126		26	260	2600	Кошти на вимогу суб'єктів господарювання	А	177 914 671	182 417 291	1 092 611
127				2605	Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток	А	2 166 964	2 139 619	3 317
128				2607	Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання	А	25 877	23 396	11 218
129				2609	Резерв за коштами на вимогу суб'єктів господарювання	П	7 743	34 615	-26 873
130				Група 260 - Усього			180 115 255	184 614 921	1 080 274
131			262	2620	Кошти на вимогу фізичних осіб	А	222 750 194	227 352 367	7
132				2625	Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток	А	14 739 837	14 697 401	28 492 503
133				2627	Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам	А	1 046 782	1 002 615	1 045 394
134				2629	Резерв за коштами на вимогу фізичних осіб	П	212 765	3 841 542	-3 628 777
135				Група 262 - Усього			238 749 578	246 893 924	25 909 128
136			265	2650	Кошти на вимогу небанківських фінансових установ	А	8 072 015	7 800 515	138

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
137				2655	Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток	А	16 965	16 643	0
138				2657	Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані небанківським фінансовим установам	А	8	5	6
139				2659	Резерв за коштами небанківських фінансових установ	П	0	2	-2
140				Група 265 - Усього			8 088 988	7 817 166	142
141		Розділ 26 - Усього					426 953 821	439 326 011	26 989 543
142		28	280	2809	Інша дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами банку	А	3 353 433	3 195 627	9 341 047
143				Група 280 - Усього			3 353 433	3 195 627	9 341 047
144			289	2890	Резерви під дебіторську заборгованість за операціями з клієнтами банку	П	13 210	12 874	-894 681
145				Група 289 - Усього			13 210	12 874	-894 681
146		Розділ 28 - Усього					3 366 643	3 208 500	8 446 366
147		29	292	2920	Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат	А	258 448	254 814	11 812
148				2924	Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток	А	348 842 585	348 778 763	2 871 959
149				Група 292 - Усього			349 101 033	349 033 578	2 883 771
150		Розділ 29 - Усього					349 101 033	349 033 578	2 883 771
151		Клас 2 - Усього					1 196 502 762	1 216 128 097	49 868 015

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
152	3	30	300	3005	Інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	0	0	28
153						П	0	0	-15
154				3008	Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	0	0	15
155				Група 300 - Усього			14	15	29
156			304	3040	Активи за придбаними опціонними контрактами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	3 000 496	99 199	34 335 578
157				3043	Активи за валютними своп-контрактами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	61 979	63 211	180
158				Група 304 - Усього			3 062 475	162 410	34 335 757
159		Розділ 30 - Усього					3 062 489	162 425	34 335 786
160		31	310	3102	Акції, що випущені банками, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	0	0	31
161				3105	Інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	0	0	2 562

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
162				3107	Переоцінка акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	590	3 135	745
163						П	0	0	-2 592
164				3108	Нараховані доходи за акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	1	1	536
165				Група 310 - Усього			591	3 135	1 282
166			313	3135	Інвестиції в інші дочірні компанії, що утримуються з метою продажу	А	0	25 157	0
167				Група 313 - Усього			0	25 157	0
168			319	3190	Резерви під знецінення фінансових інвестицій у портфелі банку на продаж	П	3 665	536	0
169				Група 319 - Усього			3 665	536	0
170		Розділ 31 - Усього					4 255	28 829	1 282
171		32	321	3213	Боргові цінні папери, випущені небанківськими фінансовими установами, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	500 000	0	1 000 000
172				3216	Неамортизована премія/дисконт за борговими цінними паперами, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	4 447	53 444	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
173						П	0	0	-48 997
174				3218	Нараховані доходи за борговими цінними паперами, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	85 441	83 715	1 726
175				Група 321 - Усього			589 889	137 160	952 729
176		Розділ 32 - Усього					589 889	137 160	952 729
177		34	340	3400	Запаси матеріальних цінностей на складі	А	2 513	3 263	3 315
178				3402	Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб	А	38 912	29 214	116 977
179				3408	Необоротні активи, утримувані для продажу	А	172 057	56 202	301 320
180				3409	Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	А	675 179	11 622 225	11 267 668
181				Група 340 - Усього			888 660	11 710 904	11 689 281
182			342	3425	Інвестиції в інші дочірні компанії, що утримуються з метою продажу	А	25 157	25 157	0
183				Група 342 - Усього			25 157	25 157	0
184		Розділ 34 - Усього					913 817	11 736 061	11 689 281
185		35	350	3500	Витрати майбутніх періодів	А	2 551 179	1 743 128	973 070
186				Група 350 - Усього			2 551 179	1 743 128	973 070
187			351	3510	Дебіторська заборгованість з придбання активів	А	160 192	204 669	63 229
188				3519	Дебіторська заборгованість за послуги	А	129 194	120 386	125 624
189				Група 351 - Усього			289 386	325 055	188 853
190			352	3520	Дебіторська заборгованість за податком на прибуток	А	6 393	3 542	184 215
191				3521	Відстрочений податковий актив	А	16 264	1 213	16 787

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
192				3522	Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток	A	16 991	257 681	17 563
193				Група 352 - Усього			39 648	262 436	218 565
194			354	3540	Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку	A	48 632 039	48 664 452	342
195				3541	Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку	A	12 712 985	12 712 985	0
196				3548	Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами	A	839 680	839 731	1 871
197				Група 354 - Усього			62 184 704	62 217 168	2 213
198			355	3550	Аванси працівникам банку на витрати з відрядження	A	430	532	28
199				3551	Аванси працівникам банку на господарські витрати	A	532	534	0
200				3552	Нестачі та інші нарахування на працівників банку	A	379 932	324 767	129 359
201				3559	Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами	A	127	160	431
202				Група 355 - Усього			381 022	325 992	129 818
203			357	3570	Нараховані доходи за розрахунково-касове обслуговування	A	139 545	97 000	56 957
204				3578	Інші нараховані доходи	A	136 998	33 676	108 895
205				3579	Прострочені інші нараховані доходи	A	18 898	80 472	0
206				Група 357 - Усього			295 441	211 149	165 852

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
207			359	3590	Резерви під нефінансову дебіторську заборгованість за операціями банку	П	64 781	2 941	-35 244
208				3599	Резерви під фінансову дебіторську заборгованість за операціями банку	П	24 808	89 506	-110 131
209				Група 359 - Усього			89 589	92 447	-145 375
210		Розділ 35 - Усього					65 830 970	65 177 375	1 532 996
211			373	3739	Транзитний рахунок за іншими розрахунками	А	193 939 172	193 939 172	0
212				Група 373 - Усього			193 939 172	193 939 172	0
213		Розділ 37 - Усього					193 939 172	193 939 172	0
214		38	380	3800	Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів	А	142 743 894	140 976 760	150 668 810
215				3801	Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів	П	0	0	-150 668 810
216				Група 380 - Усього			142 743 894	140 976 760	0
217		Розділ 38 - Усього					142 743 894	140 976 760	0
218		39	390	3900	Рахунки філій, що відкриті в банку	А	372 344 628	369 174 982	122 923 405
219				3901	Рахунки, що відкриті для філій банку	А	369 174 982	372 344 628	3 187 575
220				3902	Розрахунки за коштами, що надані філіям банку	А	6 521 403	6 579 735	56 088 993
221				3904	Нараховані доходи за коштами, що надані філіям банку	А	74 933	5 510	645 778
222				3906	Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку	А	17 387 064	17 577 992	0
223				Група 390 - Усього			765 503 010	765 682 847	182 845 752

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
224		Розділ 39 - Усього					765 503 010	765 682 847	182 845 752
225		Клас 3 - Усього					1 172 587 496	1 177 840 628	231 357 826
226	4	41	410	4102	Інвестиції в асоційовані банки	A	0	402 529	0
227				4105	Інвестиції в інші асоційовані компанії	A	25 157	25 157	0
228				Група 410 - Усього			25 157	427 686	0
229		Розділ 41 - Усього					25 157	427 686	0
230		42	420	4205	Інвестиції в інші дочірні компанії	A	25 157	0	30 243
231				Група 420 - Усього			25 157	0	30 243
232		Розділ 42 - Усього					25 157	0	30 243
233		43	430	4300	Нематеріальні активи	A	14 564	301 763	330 176
234				4309	Накопичена амортизація нематеріальних активів	П	29 558	9 247	-49 319
235				Група 430 - Усього			44 122	311 010	280 858
236			431	4310	Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами	A	378 565	374 717	41 740
237				Група 431 - Усього			378 565	374 717	41 740
238		Розділ 43 - Усього					422 687	685 727	322 597
239		44	440	4400	Основні засоби	A	324 524	488 397	5 313 727
240				4409	Знос основних засобів	П	92 172	63 648	-2 404 232
241				Група 440 - Усього			416 696	552 045	2 909 494
242			441	4410	Інвестиційна нерухомість	A	36 298	775 901	579 360
243				Група 441 - Усього			36 298	775 901	579 360

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
244			443	4430	Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами	А	91 982	301 517	64 051
245				Група 443 - Усього			91 982	301 517	64 051
246		Розділ 44 - Усього					544 977	1 629 463	3 552 905
247		45	450	4500	Інші необоротні матеріальні активи	А	6 365	7 223	218 125
248				4509	Знос інших необоротних матеріальних активів	П	6 445	6 200	-189 843
249				Група 450 - Усього			12 810	13 423	28 282
250			453	4530	Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)	А	3 995	4 142	474
251				Група 453 - Усього			3 995	4 142	474
252		Розділ 45 - Усього					16 805	17 564	28 756
253		Клас 4 - Усього					1 034 783	2 760 440	3 934 501
254	Активи - Усього						4 164 742 958	4 175 129 850	441 371 925
255	Пасиви								
256	Класи 1 - 4								
257	Зобов'язання								
258			132	1322	Інші кредити, що отримані від Національного банку України	П	15 701 000	17 201 000	1 500 000
259				1323	Стабілізаційні кредити, що отримані від Національного банку України	П	2 096 135	12 785 126	10 688 991
260				1327	Прострочена заборгованість за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України	П	11 799 884	0	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
261				1328	Нараховані витрати за кредитами, що отримані від Національного банку України на підтримку ліквідності	П	682 634	695 297	204 529
262				Група 132 - Усього			30 279 653	30 681 424	12 393 520
263		Розділ 13 - Усього					30 279 653	30 681 424	12 393 520
264		16	160	1600	Кореспондентські рахунки інших банків	П	0	0	183 869
265				1602	Кошти в розрахунках інших банків	П	5	25	533
266				1608	Нараховані витрати за коштами на вимогу інших банків	А	6	20	0
267						П	0	0	113
268				Група 160 - Усього			11	45	184 515
269			161	1613	Строкові вклади (депозити) інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	172	888	19 086
270				1618	Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами) інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	149	160	0
271						П	0	0	137
272				Група 161 - Усього			321	1 047	19 223
273			162	1621	Кредити овернайт, що отримані від інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	8 834 595	8 834 595	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
274				1623	Інші кредити, що отримані від інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	11 279	43 243	31 964
275				1624	Довгострокові кредити, що отримані від інших банків	П	41 821	472	0
276				1626	Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	131	191	-1 984
277				1628	Нараховані витрати за кредитами, що отримані від інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	5 131	5 122	132
278				Група 162 - Усього			8 892 958	8 883 623	30 112
279		Розділ 16 - Усього					8 893 289	8 884 715	233 849
280		19	191	1911	Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою	П	15 163 876	15 163 872	0
281				1919	Інша кредиторська заборгованість за операціями з банками	П	18 197 101	18 834 738	659 390
282				Група 191 - Усього			33 360 976	33 998 609	659 390
283		Розділ 19 - Усього					33 360 976	33 998 609	659 390
284		Клас 1 - Усього					72 533 919	73 564 748	13 286 760
285			252	2520	Поточні рахунки клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України	П	10 074	8 945	11 495
286				2525	Строкові вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України	П	501 020	0	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
287				2528	Нараховані витрати за коштами клієнтів банку, які утримуються за рахунок Державного бюджету України	П	10 447	4 261	0
288				Група 252 - Усього			521 541	13 205	11 495
289			253	2530	Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду Державного бюджету України	П	4 105	16 788	25 016
290				2531	Кошти, що вилучені уповноваженими органами	П	0	85	85
291				Група 253 - Усього			4 105	16 873	25 101
292			254	2541	Кошти бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів	П	2	6	100
293				2542	Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів	П	259	249	6
294				2545	Кошти районних, міських, селищних та сільських бюджетів цільового характеру	П	154	154	0
295				2546	Строкові вклади (депозити) місцевих бюджетів	П	4 712 151	42 187	0
296				2548	Нараховані витрати за коштами місцевих бюджетів	П	96 053	39 220	0
297				Група 254 - Усього			4 808 619	81 816	107
298			255	2553	Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів	П	34	598	719
299				2554	Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок районних, міських, селищних та сільських бюджетів	П	0	0	1

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
300				2555	Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціальних фондів районних, міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів	П	4 752	5 426	2 331
301				Група 255 - Усього			4 786	6 024	3 060
302			256	2560	Державні позабюджетні фонди	П	12 811 877	12 798 673	2
303				Група 256 - Усього			12 811 877	12 798 673	2
304			257	2570	Кошти державного бюджету для виплат	П	51 831	51 831	0
305				2571	Кошти державного та місцевого бюджетів для цільових виплат готівкою	П	10 913	10 913	0
306				2572	Кошти місцевих бюджетів для виплат	П	26 747	26 747	0
307				Група 257 - Усього			89 491	89 491	0
308		Розділ 25 - Усього					18 240 418	13 006 081	39 764
309		26	260	2600	Кошти на вимогу суб'єктів господарювання	П	0	0	26 365 072
310				2601	Поточні рахунки банку-управителя з довірчого управління	П	28	307	7 240
311				2602	Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання	П	90 014	140 816	433 978
312				2603	Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання	П	6 355 096	6 380 115	31 447
313				2604	Цільові кошти на вимогу суб'єктів господарювання	П	107 083	106 254	24 794
314				2605	Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток	П	0	0	240 919
315				2608	Нараховані витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання	П	2 907	29 765	27 568

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
316				Група 260 - Усього			6 555 127	6 657 257	27 131 018
317			261	2610	Строкові вклади (депозити) суб'єктів господарювання	П	1 116 431	9 809 413	11 924 063
318				2611	Кошти, що отримані від суб'єктів господарювання за операціями репо	П	0	0	0
319				2615	Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання	П	8 729 655	94 145	0
320				2618	Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання	П	8 364	37 416	75 607
321				Група 261 - Усього			9 854 450	9 940 973	11 999 670
322			262	2620	Кошти на вимогу фізичних осіб	П	0	0	50 147 784
323				2622	Кошти в розрахунках фізичних осіб	П	11 081	20 364	15 833
324				2628	Нараховані витрати за коштами на вимогу фізичних осіб	П	120 659	124 883	39 720
325				Група 262 - Усього			131 740	145 246	50 203 337
326			263	2630	Строкові вклади (депозити) фізичних осіб	П	19 176 106	84 806 402	116 260 205
327				2635	Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб	П	67 452 245	3 381 937	0
328				2638	Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб	П	873 680	880 265	501 643
329				Група 263 - Усього			87 502 031	89 068 604	116 761 848
330			264	2642	Кошти виборчого фонду місцевої організації партії, кандидати в депутати від якої зареєстровані в багатомандатних виборчих округах	П	1 590	1 590	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
331				2643	Кошти виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатн. виборч. окрузі, кандидата на посаду сільськ., селищ., міськ. голови, старости	П	852	840	6
332				Група 264 - Усього			2 441	2 430	7
333			265	2650	Кошти на вимогу небанківських фінансових установ	П	0	0	636 571
334				2651	Строкові вклади (депозити) небанківських фінансових установ	П	153 122	195 681	687 571
335				2652	Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ	П	129 128	3	0
336				2655	Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для здійснення операцій з використанням платіжних карток	П	0	0	787
337				2658	Нараховані витрати за коштами небанківських фінансових установ	П	6 063	10 948	35 999
338				Група 265 - Усього			288 313	206 632	1 360 928
339		Розділ 26 - Усього					104 334 102	106 021 144	207 456 808
340		27	270	2708	Нараховані витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших організацій, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	3 038	15 716	337 827
341				Група 270 - Усього			3 038	15 716	337 827
342		Розділ 27 - Усього					3 038	15 716	337 827
343		29	290	2900	Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку	П	10 036 703	10 232 708	469 843

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
344				2901	Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для клієнтів	П	0	0	32
345				2902	Кредиторська заборгованість за прийняті платежі	П	26 728 947	27 217 630	902 127
346				2903	Кошти клієнтів банку за недіючими рахунками	П	16 218	20 402	266 083
347				2904	Зобов'язання банку за випущеними електронними грошима	П	6	8	8
348				2909	Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку	П	16 405 909	16 554 988	1 944 268
349				Група 290 - Усього			53 187 784	54 025 735	3 582 362
350			292	2920	Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат	П	0	0	23 246
351				2924	Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток	П	0	0	3 365 449
352				Група 292 - Усього			0	0	3 388 695
353		Розділ 29 - Усього					53 187 784	54 025 735	6 971 057
354		Клас 2 - Усього					175 765 342	173 068 677	214 805 456
355	3	33	330	3300	Прості векселі, випущені банком, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	0	639	639
356				3306	Неамортизований дисконт/премія за цінними паперами власного боргу, випущеними банком, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	38	0	-38

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
357				3308	Нараховані витрати за цінними паперами власного боргу, випущеними банком, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	0	1 423	1 423
358				Група 330 - Усього			38	2 063	2 025
359			331	3310	Прості векселі, випущені банком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	639	0	0
360				3316	Неамортизований дисконт/премія за цінними паперами власного боргу, випущені банком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	0	38	0
361				3318	Нараховані витрати за цінними паперами власного боргу, випущені банком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	1 423	9	4
362				Група 331 - Усього			2 063	47	4
363			332	3320	Ощадні (депозитні) сертифікати, випущені банком, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	213 703	645 192	1 074 939
364				3328	Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, випущеними банком, які обліковуються за амортизованою собівартістю	П	7 461	20 161	18 087
365				Група 332 - Усього			221 165	665 353	1 093 026
366			333	3330	Ощадні (депозитні) сертифікати, випущені банком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	542 622	13 735	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
367				3338	Нараховані витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами, випущеними банком, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	15 225	82	0
368				Група 333 - Усього			557 847	13 818	0
369			335	3353	Зобов'язання за валютними своп-контрактами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	45 863	45 863	0
370				Група 335 - Усього			45 863	45 863	0
371		Розділ 33 - Усього					826 975	727 143	1 095 055
372		36	360	3600	Доходи майбутніх періодів	П	304 849	273 578	224 784
373				Група 360 - Усього			304 849	273 578	224 784
374			361	3610	Кредиторська заборгованість з придбання активів	П	209 043	206 481	71 092
375				3615	Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)	П	0	0	1 415
376				3619	Кредиторська заборгованість за послуги	П	24 460	132 504	121 859
377				Група 361 - Усього			233 502	338 985	194 367
378			362	3620	Кредиторська заборгованість за податком на прибуток	П	1 000	1 000	0
379				3621	Відстрочені податкові зобов'язання	П	34 157	45 416	122 908
380				3622	Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток	П	484 239	504 318	217 227
381				3623	Кредиторська заборгованість за зборами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	П	0	176 035	379 654

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
382				Група 362 - Усього			519 397	726 768	719 789
383			364	3640	Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку	П	64 152 617	64 152 617	0
384				3641	Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку	П	5 966 415	5 963 969	134
385				3648	Кредиторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами	П	39 321	34 662	15 275
386				Група 364 - Усього			70 158 354	70 151 248	15 409
387			365	3650	Заборгованість працівникам банку на відрядження	П	398	398	0
388				3651	Заборгованість працівникам банку на господарські витрати	П	321	370	49
389				3652	Нарахування працівникам банку за заробітною платою	П	439 071	476 340	116 436
390				3653	Утримання з працівників банку на користь третіх осіб	П	86 617	86 330	746
391				3658	Забезпечення оплати відпусток	П	0	17 919	230 324
392				3659	Інша кредиторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами	П	88	10 646	69 009
393				Група 365 - Усього			526 495	592 003	416 564
394			366	3660	Субординований борг банку	П	0	0	134 246
395				3666	Неамортизований дисконт/премія за субординованим боргом	А	0	640	-6 738
396				3668	Нараховані витрати за субординованим боргом	П	3 097	11 940	234 905

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
397				Група 366 - Усього			3 097	12 579	362 413
398			367	3678	Інші нараховані витрати	П	5 988	11 039	10 502
399				Група 367 - Усього			5 988	11 039	10 502
400			369	3690	Резерви за наданими фінансовими гарантіями	П	11 746	18 635	181 481
401				3692	Резерви за кредитними зобов'язаннями	П	0	395	395
402				3699	Резерви за іншими нефінансовими зобов'язаннями	П	262 556	1 034 505	2 327 509
4036				Група 369 - Усього			274 302	1 053 535	2 509 386
404		Розділ 36 - Усього					72 025 983	73 159 737	4 453 214
405			372	3720	Кредитові суми до з'ясування	П	699 530	736 965	91 787
406				Група 372 - Усього			699 530	736 965	91 787
407		Розділ 37 - Усього					699 530	736 965	91 787
408		38	380	3800	Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів	П	0	0	88 566 498
409				3801	Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів	А	137 071 595	138 838 730	-88 566 498
410				Група 380 - Усього			137 071 595	138 838 730	0
411		Розділ 38 - Усього					137 071 595	138 838 730	0
412		39	390	3900	Рахунки філій, що відкриті в банку	П	0	0	3 187 575
413				3901	Рахунки, що відкриті для філій банку	П	0	0	122 923 405
414				3903	Розрахунки за коштами, що отримані від філій банку	П	6 579 735	6 521 403	56 088 993
415				3905	Нараховані витрати за коштами, що отримані від філій банку	П	5 510	74 933	645 778

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
416				3907	Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку	П	17 578 030	17 387 102	0
417				Група 390 - Усього			24 163 275	23 983 438	182 845 752
418		Розділ 39 - Усього					24 163 275	23 983 438	182 845 752
419		Клас 3 - Усього					234 787 359	237 446 012	188 485 808
420	Зобов'язання - Усього						483 086 620	484 079 437	416 578 023
421	Клас 5								
422	Капітал								
423	5	50	500	5000	Статутний капітал банку	П	0	16 065 000	206 059 744
424				5004	Незареєстрований статутний капітал	П	16 065 000	16 065 000	0
425				Група 500 - Усього			16 065 000	32 130 000	206 059 744
426			501	5010	Емісійні різниці	П	183	0	22 690
427				Група 501 - Усього			183	0	22 690
427			502	5020	Загальні резерви	П	0	0	2 630 772
428				5021	Резервні фонди	П	0	0	3 579 761
429				5022	Інші фонди банку	П	0	0	0
430				Група 502 - Усього			0	0	6 210 533
431				5031	Непокриті збитки минулих років	А	0	1 673	-176 029 047
432				Група 503 - Усього			0	1 673	-176 029 047
433		Розділ 50 - Усього					16 065 183	32 131 673	36 263 920
434		51	510	5100	Результати переоцінки основних засобів	П	213 194	194 727	746 573
435				5102	Результати переоцінки боргових фінансових активів, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	2 623 743	143 713	-697 257

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
436						П	0	0	220 897
437				5105	Результати коригування вартості фінансових інструментів під час первісного визнання	А	895 051	0	-20 753 242
438						П	0	0	32 927 063
439				Група 510 - Усього			3 731 988	338 440	12 444 033
440		Розділ 51 - Усього					3 731 988	338 440	12 444 033
441		59	599	5999	5999	П	0	0	-23 914 052
442				Група 599 - Усього			0	0	-23 914 052
443		Розділ 59 - Усього					0	0	-23 914 052
444		Клас 5 - Усього					19 797 171	32 470 113	24 793 901
445	Капітал - Усього						19 797 171	32 470 113	24 793 901
446	Пасиви - усього						502 883 791	516 549 549	441 371 925
447	Рахунки доходів та витрат								
448	Клас 6								
449	Доходи								
450	6	60	601	6010	Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	0	1 083	0
451						П	0	0	29 766
452						П	0	0	5 696
453				6014	Процентні доходи за кредитами овернайт, що надані іншим банкам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	0	703	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
454						П	0	0	11 020
455				6016	Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані іншим банкам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	0	708	0
456						П	0	0	15 723
457				Група 601 - Усього			0	2 493	62 205
458			602	6020	Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	19	25 050	-189
459						П	0	0	320 216
460				6023	Процентні доходи за кредитами, що надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	252	25	-252
461						П	0	0	272
462				6026	Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	1 134 289	684 402	-12 205 230
463						П	0	0	15 067 563
464				6028	Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання	А	90 773	112 901	-25 413
465						П	0	0	1 378 580
466				6029	Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані суб'єктам господарювання	А	13 014	21 076	-195 238
467						П	0	0	224 287
468				Група 602 - Усього			1 238 347	843 454	4 564 597

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
469			604	6040	Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	6 304 894	7 396 956	-4 346
470						П	0	0	9 966 204
471				6042	Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	106 816	103 639	-503 602
472						П	0	0	810 481
473				6044	Процентні доходи за придбаними (створеними) знеціненими кредитами органів державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	262	3 188	-3 083
474						П	0	0	26 138
475				6046	Процентні доходи за придбаними (створеними) знеціненими іпотечними кредитами органів державної влади, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	57 420	77 097	-422 568
476						П	0	0	498 910
477				Група 604 - Усього			6 469 392	7 580 881	10 368 133
478			605	6050	Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	8 443	603 623	-5 712
479						П	0	0	6 231 310
480				6051	Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення	А	39 892	303 450	-35 448
481						П	0	0	1 684 458

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
482				6055	Процентні доходи за іпотечними кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю	А	38 839	56 409	0
483						П	0	0	166 232
484				Група 605 - Усього			87 174	963 482	8 040 840
485			608	6080	Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	5 510	74 933	0
486						П	0	0	532 918
487				Група 608 - Усього			5 510	74 933	532 918
488			609	6099	Інші процентні доходи	П	0	0	1 030
489				Група 609 - Усього			0	0	1 030
490		Розділ 60 - Усього					7 800 422	9 465 243	23 569 723
491		62	620	6201	Результат від переоцінки інших похідних фінансових інструментів	А	0	87 565	0
492						П	0	0	91 860
493						П	0	0	4
494				6204	Результат від переоцінки іноземної валюти та банківських металів	А	24 948 423	22 519 725	-7 558 031
495						П	0	0	5 031 240
496				6205	Результат від переоцінки опціонних контрактів	А	99 199	3 000 496	0
497						П	0	0	3 398 778
498				6208	Результат від переоцінки валютних своп-контрактів	А	318 792	203 666	-692 993
499						П	0	0	180

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
500				6209	Результат від переоцінки процентних своп-контрактів	А	2 341	2 106	0
501				Група 620 - Усього			25 368 754	25 813 558	271 038
502			621	6214	Результат від операцій купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів	А	6 594 319	6 726 075	-1 138 250
503						П	0	0	2 421 113
504				6218	Результат від операцій купівлі-продажу валютних своп-контрактів	А	332 256	419 364	0
505						П	0	0	510 136
506				Група 621 - Усього			6 926 575	7 145 439	1 793 000
507			622	6223	Результат від операцій з цінними паперами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	А	15	14	-1
508				Група 622 - Усього			15	14	-1
509		Розділ 62 - Усього					32 295 344	32 959 011	2 064 037
510		63	630	6300	Дохід у вигляді дивідендів за акціями, що обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки	П	0	1	3
511				Група 630 - Усього			0	1	3
512			638	6380	Інші операційні доходи за операціями з філіями банку	П	0	0	3 546 417
512				Група 638 - Усього			0	0	3 546 417
513			639	6394	Дохід від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	П	0	32 658	32 658
514				6395	Дохід від оперативного лізингу (оренди)	П	13 523	80 939	164 289

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
515				6396	Дохід від наданих консультаційних послуг фінансового характеру	П	898	5 009	59 689
516				6397	Штрафи, пені, що отримані банком	П	54 063	160 751	1 195 859
517				6399	Інші операційні доходи	П	610	4 731	57 073
518				Група 639 - Усього			69 095	284 087	1 509 703
519		Розділ 63 - Усього					69 095	284 088	5 056 123
520		64	649	6490	Позитивний результат від продажу нематеріальних активів та основних засобів	П	4	169	1 707
521				6499	Інші доходи	П	376	17 417	51 294
522				Група 649 - Усього			380	17 586	53 001
523		Розділ 64 - Усього					380	17 586	53 001
524		65	650	6500	Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування банків	П	3	212 243	1 983 097
525				6509	Інші комісійні доходи за операціями з банками	П	0	1 697	183 541
526				Група 650 - Усього			3	213 940	2 166 638
527			651	6510	Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів	П	78 939	1 336 377	11 608 459
528				6511	Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів	П	8	62 935	516 490
529				6513	Комісійні доходи за операціями з цінними паперами для клієнтів	П	0	24	3 508
530				6514	Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів	П	0	1 088	9 671
531				6518	Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами	П	1	2 952	35 659

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
532				6519	Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами	П	1 539	22 154	269 361
533				Група 651 - Усього			80 488	1 425 531	12 443 147
534		Розділ 65 - Усього					80 490	1 639 471	14 609 785
535		67	671	6712	Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам	П	17	22 107	302 368
536				6715	Повернення раніше списаної безнадійної нефінансової дебіторської заборгованості банку	П	1	126	1 665
537				6717	Повернення раніше списаної безнадійної фінансової дебіторської заборгованості банку	П	0	135	870
538				Група 671 - Усього			18	22 368	304 904
539		Розділ 67 - Усього					18	22 368	304 904
540		Клас 6 - Усього					40 245 749	44 387 766	45 657 574
541	Доходи - Усього						40 245 749	44 387 766	45 657 574
542	Клас 7								
543	Витрати								
544	7	70	700	7003	Процентні витрати за іншими кредитами, що отримані від Національного банку України шляхом рефінансування	А	20 189	0	20 189
545				7004	Процентні витрати за іншими кредитами, що отримані від Національного банку України на підтримку ліквідності	А	447 678	244 794	2 730 930

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
546				Група 700 - Усього			467 868	244 794	2 751 119
547			701	7010	Процентні витрати за коштами на вимогу інших банків	A	158	0	3 145
548				7012	Процентні витрати за строковими вкладками (депозитами) інших банків	A	59	0	1 133
549				7013	Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами) інших банків	A	98	0	1 724
550				7014	Процентні витрати за кредитами овернайт, що отримані від інших банків	A	5 049	0	10 833
551				7016	Процентні витрати за кредитами овердрафт, що отриманий від інших банків	A	0	0	361
552				7017	Процентні витрати за іншими кредитами, що отримані від інших банків	A	75	0	6 364
553				Група 701 - Усього			5 439	0	23 560
554			702	7020	Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	A	29 689	0	442 033
555				7021	Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю	A	35 167	790	590 149
556						П	0	0	-10 302
557				Група 702 - Усього			64 856	790	1 021 880
558			703	7030	Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України	A	43 475	0	924 983
559				Група 703 - Усього			43 475	0	924 983

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
560			704	7040	Процентні витрати за коштами на вимогу фізичних осіб	А	124 806	873	1 341 663
561				7041	Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб	А	871 661	14 597	11 918 280
562						П	0	0	-69
563				Група 704 - Усього			996 467	15 470	13 259 874
564			705	7051	Процентні витрати за довгостроковими цінними паперами власного боргу, емітованими банком, крім ощадних (деPOSITНИХ) сертифікатів	А	9	0	100
565				7052	Процентні витрати за короткостроковими ощадними (деPOSITНИМИ) сертифікатами власного боргу, емітованими банком	А	1 777	37	69 106
566				7053	Процентні витрати за довгостроковими ощадними (деPOSITНИМИ) сертифікатами власного боргу, емітованими банком	А	2 278	0	64 125
567				Група 705 - Усього			4 065	37	133 331
568			706	7060	Процентні витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших організацій	А	0	0	112 906
569				Група 706 - Усього			0	0	112 906
570			707	7070	Процентні витрати за коштами на вимогу небанківських фінансових установ	А	829	0	9 725
571						П	0	0	-2
572				7071	Процентні витрати за строковими коштами небанківських фінансових установ	А	10 058	42	112 381
573						П	0	0	-9

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
574				Група 707 - Усього			10 887	42	122 094
575			708	7080	Процентні витрати за операціями з філіями банку	A	74 933	5 510	532 918
576				Група 708 - Усього			74 933	5 510	532 918
577			709	7096	Процентні витрати за субординованим боргом	A	1 699	0	19 103
578				7099	Інші процентні витрати	A	808	0	4 771
579				Група 709 - Усього			2 507	0	23 874
580		Розділ 70 - Усього					1 670 496	266 644	18 906 540
581		73	730	7301	Витрати на інші системи банківського зв'язку	A	722	0	722
582				Група 730 - Усього			722	0	722
583			731	7310	Витрати від інвестицій в асоційовані компанії, що обліковуються за методом участі у капіталі	A	285 673	0	285 673
584				Група 731 - Усього			285 673	0	285 673
585			738	7380	Інші операційні витрати за операціями з філіями банку	A	0	0	3 546 417
586				Група 738 - Усього			0	0	3 546 417
587			739	7390	Витрати під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива	A	14 609	0	14 609
588				7391	Витрати на інкасацію та перевезення цінностей	A	0	0	89

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
589				7392	Витрати на аудит	A	2 909	0	22 554
590				7394	Витрати від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	A	775 901	3 640	772 261
591				7395	Витрати на оперативний лізинг (оренду)	A	59 384	138	618 553
592				7396	Витрати за отриманими консультаційними послугами фінансового характеру	A	170 573	968	395 635
593				7397	Штрафи, пені, що сплачені банком	A	5 636	7 232	539
594				7399	Інші операційні витрати	A	16 091	6	153 949
595				Група 739 - Усього			1 045 104	11 985	1 978 189
596		Розділ 73 - Усього					1 331 499	11 985	5 811 001
597		74	740	7400	Основна і додаткова заробітна плата	A	479 402	1	3 469 532
598				7401	Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	A	74 721	78	729 135
599				7403	Матеріальна допомога та інші соціальні виплати	A	898	0	28 477
600				7404	Витрати на підготовку кадрів	A	24	0	476
601				7405	Витрати на спецодяг та інші засоби захисту працівників	A	68	0	904
602				7409	Інші витрати на утримання персоналу	A	29 688	0	332 694
603				Група 740 - Усього			584 800	79	4 561 218
604			741	7410	Податок на додану вартість	A	15 642	0	93 656
605				7411	Податок на землю	A	2 592	0	33 510
606				7418	Відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб	A	176 035	0	1 470 773
607				7419	Сплата інших податків та обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	A	22 997	6	362 436
608				Група 741 - Усього			217 265	6	1 960 375

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
609			742	7420	Витрати на утримання власних основних засобів і нематеріальних активів	A	44 575	29	423 387
610				7421	Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)	A	27 159	13	175 984
611				7423	Амортизація	A	52 297	30 435	515 416
612				Група 742 - Усього			124 030	30 477	1 114 787
613			743	7430	Витрати на комунальні послуги	A	25 237	2 362	212 093
614				7431	Господарські витрати	A	34 963	3	237 218
615				7432	Витрати на охорону	A	17 399	0	177 624
616				7433	Інші експлуатаційні витрати	A	480	0	3 682
617				Група 743 - Усього			78 079	2 366	630 617
618			744	7440	Витрати на СЕП	A	3 031	0	34 254
619				7441	Витрати на інші системи банківського зв'язку	A	9 907	6	67 621
620				7442	Поштово-телефонні витрати	A	59 519	8	325 650
621				Група 744 - Усього			72 456	15	427 525
622			745	7452	Витрати на відрядження	A	847	0	9 999
623				7454	Представницькі витрати	A	6 296	8	11 785
624				7455	Витрати на маркетинг і рекламу	A	8 716	0	36 467
625				7456	Спонсорство та добродійність	A	1 266	0	5 042
626				7457	Інші адміністративні витрати	A	397	0	1 845
627				Група 745 - Усього			17 521	8	65 138
628			749	7490	Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів	A	10 490	15	10 917
629				7499	Інші витрати	A	12 285 164	10 072	12 708 703
630				Група 749 - Усього			12 295 654	10 087	12 719 620

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
631		Розділ 74 - Усього					13 389 807	43 036	21 479 281
632		75	750	7500	Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування	А	269 749	65	2 971 932
633				7501	Комісійні витрати на кредитне обслуговування	А	158	0	44 636
634				Група 750 - Усього			269 907	65	3 016 571
635		Розділ 75 - Усього					269 907	65	3 016 571
636		77	770	7700	Відрахування в резерви під дебіторську заборгованість за операціями з банками	А	0	7	55 112
637						П	0	0	-2 480
638				7702	Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам	А	14 523 020	3 678 467	27 565 519
639						П	0	0	-8 976 339
640				7703	Відрахування в резерви під знецінення боргових цінних паперів, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	А	0	536	0
641						П	0	0	-536
642				7705	Відрахування в резерви за нефінансовою дебіторською заборгованістю банку	А	33 118	35 451	793 707
643						П	0	0	-32 450
644				7706	Відрахування в банківські резерви на покриття ризиків і втрат	А	1 045 011	27 661	1 208 589
645						П	0	0	-271 572
646				Група 770 - Усього			15 601 149	3 742 122	20 339 549
647		Розділ 77 - Усього					15 601 149	3 742 122	20 339 549
648		79	790	7900	Податок на прибуток	А	217	4 557	20 947
649						П	0	0	-2 264

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
650				Група 790 - Усього			217	4 557	18 683
651		Розділ 79 - Усього					217	4 557	18 683
652		Клас 7 - Усього					32 263 075	4 068 409	69 571 626
653	Витрати - Усього						32 263 075	4 068 409	69 571 626
654	Результат поточного року						0	0	-23 914 052
655	Позабалансові рахунки								
656	Клас 9 Активні								
657	9	90	900	9000	Надані гарантії	A	983 732	753	983 136
658				9003	Надані авалі	A	289 392	31 456	257 935
659				Група 900 - Усього			1 273 124	32 209	1 241 071
660			902	9020	Гарантії, що надані клієнтам	A	29 008	986 446	0
661				9023	Авалі, що надані клієнтам	A	126 529	446 861	0
662				Група 902 - Усього			155 537	1 433 308	0
663		Розділ 90 - Усього					1 428 661	1 465 517	1 241 071
664				9129	Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам	A	96 102 788	71 212 073	58 060 176
665				Група 912 - Усього			96 102 788	71 212 073	58 060 176
666		Розділ 91 - Усього					96 102 788	71 212 073	58 060 176
667		92	920	9200	Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот	A	2 523 393	2 761 790	2 577 396
668				9208	Вимоги щодо отримання валюти за валютними своп-контрактами	A	21 330 550	20 456 866	1 373 441
669				Група 920 - Усього			23 853 943	23 218 656	3 950 838

Продовження табл. І.1

1	2	3		4	5	6	7	8	9
670		Розділ 92 - Усього					23 853 943	23 218 656	3 950 838
671		95	950	9500	Отримана застава	A	4 947 816	8 968 780	424 785 993
672				9503	Застава за складськими свідоцтвами	A	0	0	0
673				Група 950 - Усього			4 947 816	8 968 780	424 785 993
674			952	9520	Земельні ділянки	A	5 556	32 909	158 907
675				9521	Нерухоме майно житлового призначення	A	821 440	1 452 067	6 874 871
676				9523	Інші об'єкти нерухомого майна	A	292 122	361 188	3 093 386
677				Група 952 - Усього			1 119 119	1 846 163	10 127 164
678		Розділ 95 - Усього					6 066 935	10 814 943	434 913 157
679		96	960	9601	Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами	A	87	764	1 990
680				Група 960 - Усього			87	764	1 991
681			961	9611	Списана у збиток заборгованість за кредитними операціями	A	656 474	165 835	22 871 882
682				9613	Списана у збиток заборгованість за операціями з цінними паперами	A	0	0	1 851
683				9615	Списана у збиток дебіторська заборгованість	A	8 180	1 837	299 051
684				9617	Списана у збиток заборгованість банків за іншими активами	A	216	45	5 840
685				9618	Списана у збиток заборгованість клієнтів за іншими активами	A	2 268	136	81 896
686				Група 961 - Усього			667 138	167 853	23 260 519
687		Розділ 96 - Усього					667 225	168 617	23 262 510
688		97	970	9702	Цінні папери на зберіганні	A	577	112	14 423

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
689				9703	Інші активи на зберіганні	A	114	114	2 117
690				9704	Цінні папери клієнтів згідно з договором доручення (комісії)	A	0	0	499
691				Група 970 - Усього			691	225	17 038
692			977	9770	Різні цінності і розрахункові документи за придбаними об'єктами приватизації, що відправлені	A	0	0	320
693				Група 977 - Усього			0	0	320
694			978	9780	Готівкові кошти за операціями довірчого управління	A	558	558	0
695				9781	Поточні рахунки банку-управителя з довірчого управління	A	558	0	7 240
696				9782	Дебіторська заборгованість за операціями довірчого управління	A	0	0	139 577
697				Група 978 - Усього			1 117	558	146 816
698		Розділ 97 - Усього					1 808	784	164 241
699		98	980	9800	Розрахункові документи за факторинговими операціями	A	60	12	9 243
700				9802	Акредитиви до виконання	A	45 896	389 894	449 015
701				9803	Розрахункові документи клієнтів, що обліковуються банком відповідно до укладених цивільно-правових договорів	A	0	0	103
702				9809	Інші документи за розрахунковими операціями клієнтів	A	4	1	152
703				Група 980 - Усього			45 961	389 907	458 514
704			981	9810	Нерозібрані посилки з цінностями	A	0	0	0
705				9811	Отримані дозволи на випуск цінних паперів	A	0	0	206 059 744

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
706				9812	Погашені цінності	A	0	0	8
707				9817	Запаси готівки Національного банку України, які прийняті на зберігання уповноваженим банком	A	3 190 530	3 505 010	20
708				9819	Інші цінності і документи	A	19 317 055	60 770	182 316 408
709				Група 981 - Усього			22 507 585	3 565 780	388 376 180
710			982	9820	Бланки цінних паперів	A	0	1	131
711				9821	Бланки суворого обліку	A	0	0	20
712				Група 982 - Усього			0	1	151
713			983	9830	Документи і цінності, прийняті на інкасо	A	3 009	587	64 238
714				9831	Документи і цінності, відправлені на інкасо	A	10 301	7 151	18 963
715				Група 983 - Усього			13 310	7 739	83 201
716			989	9890	Бланки цінних паперів в підзвіті	A	1	0	16
717				9892	Бланки суворого обліку в підзвіті	A	0	0	2
718				9898	Інші цінності та документи в підзвіті	A	1	2	37
719				9899	Інші цінності та документи в дорозі	A	300	283	1 515
720				Група 989 - Усього			302	285	1 570
721		Розділ 98 - Усього					22 567 157	3 963 711	388 919 615
722		Клас 9 - Усього					150 688 517	110 844 301	910 511 609
723	Позабалансові 90-98 А - Усього						150 688 517	110 844 301	910 511 609
724	9	99	990	9900	Контррахунки для рахунків розділів 90-95	A	107 198 807	122 583 862	48 146 300
725				Група 990 - Усього			107 198 807	122 583 862	48 146 300
726			991	9910	Контррахунки для рахунків розділів 96-98	A	4 114 155	23 230 071	0
727				Група 991 - Усього			4 114 155	23 230 071	0

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
728			992	9920	Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами	А	52 836 823	52 835 127	3 549 702
729				Група 992 - Усього			52 836 823	52 835 127	3 549 702
730		Розділ 99 - Усього					164 149 784	198 649 060	51 696 003
731		Клас 9 - Усього					164 149 784	198 649 060	51 696 003
732	Позабалансові контрах.А - Усього						164 149 784	198 649 060	51 696 003
733	За позабалансовими активними рахунками - усього						314 838 301	309 493 361	962 207 612
734	Пасивні								
735	9	90	901	9010	Прості гарантії, що отримані від банків	П	2 096 214	372 144	0
736				9015	Контргарантії, що отримані від банків	П	164	7	0
737				Група 901 - Усього			2 096 378	372 151	0
738				9031	Гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України	П	409 587	4 199 740	39 998 746
739				9036	Отримані контргарантії	П	0	163	163
740				Група 903 - Усього			409 587	4 199 903	39 998 909
741		Розділ 90 - Усього					2 505 964	4 572 054	39 998 909
742		92	921	9210	Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот	П	2 755 263	2 517 330	2 577 054
743				9218	Зобов'язання щодо відправлення валюти за валютними своп-контрактами	П	20 372 141	21 247 057	1 373 262
744				Група 921 - Усього			23 127 404	23 764 387	3 950 316
745		Розділ 92 - Усього					23 127 404	23 764 387	3 950 316

Продовження табл. І.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
746		95	951	9510	Надана застава	П	19 740 461	21 305 770	9 266 378
747				Група 951 - Усього			19 740 461	21 305 770	9 266 378
748			953	9530	Надане забезпечення щодо запасів готівки Національного банку України, які прийняті на зберігання уповноваженим банком	П	0	1 076 000	1 907 000
749				Група 953 - Усього			0	1 076 000	1 907 000
750		Розділ 95 - Усього					19 740 461	22 381 770	11 173 378
751		97	979	9790	Фонди банківського управління	П	0	558	146 816
752				Група 979 - Усього			0	558	146 816
753		Розділ 97 - Усього					0	558	146 816
754		Клас 9 - Усього					45 373 829	50 718 769	55 269 419
755	Позабалансові 90-98 П - Усього						45 373 829	50 718 769	55 269 419
756	9	99	990	9900	Контррахунки для рахунків розділів 90-95	П	0	0	491 365 472
757				Група 990 - Усього			0	0	491 365 472
758			991	9910	Контррахунки для рахунків розділів 96-98	П	0	0	412 022 497
759				Група 991 - Усього			0	0	412 022 497
760			992	9920	Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами	П	0	0	3 550 224
761				Група 992 - Усього			0	0	3 550 224
762		Розділ 99 - Усього					0	0	906 938 193
763		Клас 9 - Усього					0	0	906 938 193
764	Позабалансові контррах.П - Усього						0	0	906 938 193
765	За позабалансовими пасивними рахунками - усього						45 373 829	50 718 769	962 207 612

Джерело: складено автором на основі [77]

Довідки про впровадження результатів дослідження

**НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК
УКРАЇНИ**

вул. Інститутська, 9, м. Київ, 01601, Україна
тел. 253-38-22, факс 230-20-33, 253-77-50
e-mail: nbu@bank.gov.ua

**NATIONAL BANK
OF UKRAINE**

9, Instytutska, Str., Kyiv, 01601, Ukraine
phone 253-38-22, fax 230-20-33, 253-77-50
e-mail: nbu@bank.gov.ua

ДОВІДКА

На № 15.04.19 № 64-0002/ щодо використання у практичній діяльності результатів, отриманих у дисертаційній роботі Кузніченко Я.М.

Спеціалістами представництва Національного банку України в Харківській області ґрунтовно проаналізовано наукові результати, отримані Кузніченко Яною Миколаївною при підготовці дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку».

Результати, отримані в дисертаційній роботі, використовуються у поточній діяльності банку. Застосування запропонованої формули розрахунку достатності (адекватності) капіталу банків, що вдосконалює оцінку кредитного ризику та запроваджує оцінку операційного та ринкового ризиків, сприяє збалансованості обсягів капіталу банків та рівня ризиків, на які наражається капітал банків у процесі здійснення ними банківської діяльності, забезпечуючи більш комплексну оцінку зазначених ризиків.

Крім того, слід зазначити, що певну цінність представляють суто теоретичні напрацювання автора. Так, вдосконалення визначення поняття «капітал банку» в частині відображення економічної сутності власного капіталу банку з точки зору покриття банківських ризиків дає можливість визначити пріоритетні напрямки вдосконалення підходів оцінки достатності (адекватності) капіталу у банківській практиці з позицій здатності абсорбувати збитки внаслідок реалізації ризиків та, відповідно, спроможності забезпечити стійкість банку в стресові періоди.

Представник Національного банку України в Харківській області Володимир КАЧУК

ХАРКІВСЬКИЙ БАНКІВСЬКИЙ СОЮЗ
61002, Харків, вул. Алчевських, 30
тел.: (057) 714-03-11
п/р 2600012905 в ПАТ «МЕГАБАНК»
МФО 351629, код 21250391

ХАРКІВСЬКИЙ БАНКІВСЬКИЙ СОЮЗ

KHARKIV BANK UNION
30 Alchevskykh street, 61002, Kharkiv, Ukraine
tel.: (057) 714-03-11
account 2600012905 in «MEGABANK», PJSC
code 21250391

№ 6
«29» березня 2019 р.

ДОВІДКА

щодо використання у практичній діяльності результатів, отриманих у дисертаційній роботі Кузніченко Я.М.

Спеціалістами Харківського банківського союзу ґрунтовно проаналізовано наукові результати, отримані Кузніченко Яною Миколаївною при підготовці дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку».

Результати, отримані в дисертаційній роботі, використовуються у поточній діяльності окремих банків. Практичне впровадження мають підходи до розрахунку кредитного, операційного та ринкового ризиків, як складових оцінки достатності (адекватності) капіталу банку.

Використання моделі індикативного показника з метою вибору способу, який використовується для розрахунку вимог до достатності (адекватності) капіталу з метою покриття операційного ризику, забезпечує необхідну гнучкість у застосуванні відповідно до рівня та складності здійснюваних банком/установою операцій, більш точну оцінку та сприяє кращій практиці управління банківськими ризиками.

Президент Харківського
банківського союзу

О.М.Жукова

ТОВ «ПКФ УКРАЇНА»

вих. № 147 від 26.02.2019 р.

ДОВІДКА
щодо використання у практичній діяльності результатів, отриманих у дисертаційній роботі Кузніченко Я.М.

Фахівцями ТОВ «ПКФ Україна» ґрунтовно проаналізовано наукові результати, отримані Кузніченко Яною Миколаївною при підготовці дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку».

Результати, отримані в дисертаційній роботі, використовуються у поточній діяльності ТОВ «ПКФ Україна». Практичне впровадження мають підходи до розрахунку кредитного, операційного та ринкового ризиків, як складових оцінки достатності (адекватності) капіталу банку.

Використання моделі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників із рівнями дефолтів банків перетворюють порядок оцінки капіталу банків на більш точний і чутливий процес та сприяють кращій практиці управління банківськими ризиками.

Крім того, слід зазначити, що певну цінність представляють суто теоретичні напрацювання автора. Так, визначення переліку ризиків, які потребують від банків їх покриття капіталом, та обґрунтування необхідності включення їх оцінки до розрахунку показника достатності капіталу банку сприяє більш точній та сенситивній оцінці капіталу банками та відповідає кращій практиці управління банківськими ризиками.

Директор ТОВ «ПКФ УКРАЇНА»

Каштанова І.О.

Телефон/факс • +38 044 501 25 31 • www.pkf.kiev.ua • E-mail: pkf@pkf.kiev.ua

ТОВ "ПКФ Україна" • вул. Б.Хмельницького, 52 Б (БЦ «Вектор»), 4 поверх • Київ • 01030 • Україна

ТОВ "ПКФ Україна" є фірмою членом ПКФ Інтернешнл Лімітед (PKF International Limited) мережі юридично незалежних фірм та не приймає на себе будь-якої відповідальності чи зобов'язання за дії чи бездіяльність будь-якої фірми або фірм, які є членами або кореспондентами.

ДОВІДКА

про впровадження у практичну діяльність результатів, отриманих у дисертаційній роботі Кузніченко Я.М.

16.04.2019 № 38000-02-5/4

Міністерством фінансів України ґрунтовно проаналізовано наукові результати, отримані Кузніченко Яною Миколаївною при підготовці дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку».

Особливу зацікавленість представляють отримані в дисертаційній роботі результати щодо напрямів вдосконалення існуючої методики розрахунку достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (Н2), зокрема в частині:

- розширення переліку банківських ризиків, які потребують покриття капіталом. Вдосконалення оцінки кредитного ризику та запровадження оцінки операційного та ринкового ризиків під час визначення банками достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) сприятиме посиленню їх фінансової стабільності, захисту інтересів вкладників і кредиторів, покращенню практики управління банківськими ризиками, забезпеченню комплексної оцінки ризиків;
- застосування в практичній діяльності банків моделі обчислення оціночних рівнів дефолтів боржників та моделі розрахунку індикативного показника як способу обчислення вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Використання банками зазначених моделей дозволить визначати на підставі співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів боржників по банківській системі з відповідними даними окремого банку ступінь нагляду за рівнем дефолтів боржників банків (загальний ступінь нагляду; ступінь моніторингу; ступінь вжиття заходів) та обирати спосіб обчислення вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику (базовий або стандартизований методи), забезпечить відповідність для банків одній із мінімальних умов (базуючись на міжнародних підходах) в рамках отримання від регулятора дозволу на використання більш складних методів обчислення вимог до капіталу на покриття кредитного ризику (зокрема, з застосуванням підходу, заснованого на внутрішніх рейтингах банку (IRB-підхід)).

Зазначені вище результати дисертаційної роботи будуть рекомендовані до застосування державними банками.

Заступник Міністра фінансів України
з питань європейської інтеграції

Ю. Гелетій

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Сумського державного
університету

В. Д. Карпуша
_____ 2020 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Кузніченко Яни Миколаївни на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку» у навчальний процес Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету

27 травня 2020 р.

м. Суми

Акт складено комісією у складі:

голова: завідувачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування ННІ БТ «УАБС», докторка економічних наук, професорка Школьник І. О.

члени комісії:

– начальниця навчально-методичного відділу, кандидатка економічних наук, доцентка Криклій О. А.;

– заступниця директора ННІ БТ «УАБС» з методичної роботи, кандидатка економічних наук Мірошніченко О.В.;

– доцентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Сумського державного університету, кандидатка економічних наук, доцентка Кривич Я.М.

В період з 20 травня по 27 травня 2020 р. комісія виконала роботи з визначення фактичного впровадження результатів дисертаційної роботи Кузніченко Яни Миколаївни на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку у навчальний процес ННІ БТ «УАБС» СумДУ.

Комісія розглянула такі матеріали:

1. Дисертаційну роботу Кузніченко Я. М. на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку» та робочі програми дисциплін:

– «Банківські ризики» (викладається для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітня програма «Банківська справа»);

– «Банківська справа» (викладається для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітні програми «Банківська справа» та «Державні та місцеві фінанси»);

– «Аналіз банківської діяльності» (викладається для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітня програма «Банківська справа»).

2. Видані навчально-методичні матеріали для вивчення вказаних дисциплін.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Розроблені у дисертаційній роботі Кузніченко Я. М. на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку» науково-методичні положення, а також практичні методики впроваджені як розділи курсів таких дисциплін:

– «Банківські ризики». Розділи: «Організаційне та функціональне забезпечення ризик-менеджменту банку», «Фінансові ризики банку», «Стратегічний ризик банку».

– «Банківська справа». Розділи: «Сучасні тенденції розвитку банківництва», «Фінансовий стан банку та його оцінка».

– «Аналіз банківської діяльності». Розділи: «Аналіз ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища банку», «Аналіз фінансового стану банку».

2. Методичні підходи, розроблені у дисертаційній роботі Кузніченко Я. М. на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку», покладено в основу ряду практичних занять з наступних дисциплін: «Банківські ризики», «Банківська справа», «Аналіз банківської діяльності».

3. Застосування у навчальному процесі ННІ БТ «УАБС» Сумського державного університету матеріалів дисертаційної роботи Кузніченко Я. М. на тему: «Пруденційне регулювання достатності капіталу банку» дало змогу удосконалити вказані комплекси дисциплін, поглибити їх теоретико-методичні основи та підвищити якість підготовки фахівців з економічних спеціальностей.

Голова комісії

І.І. Д'яконова

Члени комісії:

І.О. Школьник

О.В. Мірошніченко

О.А. Криклій

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Список публікацій здобувача в яких опубліковані основні наукові

результати дисертації:

Монографії:

1. Кузніченко Я.М. Розвиток пруденційних вимог та методологічні засади оцінки достатності капіталу банку. *Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку*: колективна монографія / за ред. ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. С. 521-569. (1,99 друк. арк.).

2. Кузніченко Я.М. Аналіз підходів до розрахунку кредитного як складової оцінки достатності капіталу банку. *Банківське регулювання та нагляд: методологія і практика*: колективна монографія / за ред. проф. Коваленко В.В. Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. С. 386-403. (0,9 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Кузніченко Я.М. Визначення економічної сутності капіталу, форм та функцій капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 2 (14). С. 168-172. (0,6 друк. арк.).

4. Кузніченко Я.М. Методичні засади забезпечення та оцінки достатності капіталу банку. *Збірник Харківського Державного технічного університету будівництва та архітектури «Проблеми розвитку фінансових послуг»*. 2012, №1, С. 86-97. (0,51 друк. арк.).

5. Кузніченко Я.М., Коренєва О.Г. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 10 (212). С. 43-57. (0,9 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено поточний стан капіталізації банківської системи з точки зору оцінки можливості покриття ризиків капіталом.*(0,65 друк.арк.).

6. Кузніченко Я.М. Аналіз підходів до розрахунку ринкового ризику як складової оцінки достатності капіталу банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 2 (17). С. 199-203. (0,51 друк. арк.).

7. Кузніченко Я.М. Використання індикативного показника з метою вибору способу розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного

ризиків. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (36). С. 18-23. (0,6 друк. арк.).

8. Кузніченко Я.М. Запровадження процесу співвіднесення агрегованих історичних даних щодо рівня дефолтів із рівнем дефолтів боржників банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1017-1022. (0,6 друк. арк.).

9. Kuznichenko Y., Frolov S. Impact of banking risks on banks' financial security. *Actual Problems Of Economics*. 2019. № 8 (218), P. 105-112. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено вплив банківських ризиків на фінансову безпеку банків. (0,45 друк. арк.)*

Публікації в наукових виданнях, що включені до міжнародної науко-метричної бази Scopus:

9. Kuznichenko Y.M. Analysis of Approaches to Calculation of Operational Risk within Bank Capital Adequacy Assessment. *Actual Problems Of Economics (Scopus)*. 2014. № 1 (151). С. 425-432. (0,5 друк. арк.).

10. Kuznichenko Y., Dykha M.V., Pavlova N., Frolov S., Hryhorash O. Defining the probability of bank debtors' default using financial solvency assessment models. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (2), P. 1-11. (0,65 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено моделі оцінки платоспроможності боржників, залежно від сегментації кредитного портфелю та накопичених статистичних даних окремого банку, з метою обчислення ймовірності дефолту боржників (PD), придатність та ефективність застосування таких моделей українськими банками (0,3 друк. арк.)*

11. Kuznichenko Y., Frolov S., Zhuravka F., Yefimov M., Fedchenko V. Regulatory assessment of the bank market risk: international approaches and Ukrainian practice. *Banks and Bank Systems (Scopus)*. 2018. № 13 (4). P. 73-84. (0,99 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено переглянуті БКБН підходи до розрахунку ринкового ризику з метою вибору найбільш прийняттого з точки зору імплементації в українську банківську практику. (0,5 друк. арк.)*

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

13. Кузніченко Я. М. Пруденційні вимоги до капіталу банків та перспективи їх вдосконалення. *Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2–3 жовтня 2012 р. Дніпропетровськ: «ГЕРДА», 2012. С. 214–216. (0,1 друк. арк.)*

14. Кузніченко Я. М. Ризики в банківській діяльності та їх вплив на достатність капіталу банків. *Фінансова система України: проблеми та*

перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: збірник тез і доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 16-18 травня 2013 р. Севастополь, 2013. С. 160-161. (0,12 друк. арк.).

15. Кузніченко Я.М. Методи оцінки ризиків банку з метою визначення достатності капіталу. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 травня 2013 р, Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. С. 47-49. (0,13 друк. арк.).*

16. Кузніченко Я.М. Підходи до розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику з застосуванням індикативного показника. *Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 червня 2014 р. Черкаси, 2014. С. 70-72. (0,12 друк.арк.).*

17. Kuznichenko Y., Frolov S., Kuznichenko P. Analysis of approaches to the Bank's loan portfolio segmentation by types of debtors. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 12 жовтня 2018 р. Київ: «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018. С.177-180. (0,12 друк. арк.).* *Особистий внесок: досліджено підходи до сегментації кредитного портфеля банку за видами боржників. (0,06 друк.арк.).*